

בביתנו

ללמוד להבין ולזכור

מסכת סנהדרין (ב)

בבקי צור

ללמוד להבין ולזכור

על

מסכת סנהדרין (ב)

דפים פח-קיב

סיכום הסוגיות בלשון שווה לכל נפש, מסייע.
ללמוד ולהכיר את מבנה הסוגיות כהכנה ללימוד.
להבין ולהשכיל את ענייני הסוגיות במהלך הלימוד.
ולזכור היטב פרטי הסוגיות ידי חזרות לאחר הלימוד.

המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות ועל ידן ניתן
לחזור על כל סוגיה בזמן קצר פעמים רבות ולרכוש ידיעה
אמיתית וקניין גמור בתלמוד.

נדפס לראשונה בעזרת ה' יתברך בשנת ה'תשס"ג

וכעת יו"ל במהדורה חדשה מאירת עיניים עם הרבה שיפורים

חודש שבט ה'תשפ"ה

©

יצחק אהרן הורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק

bekitsur1@gmail.com

הקובץ הזה מופץ חינם

ומצווה להעבירו ולסייע בהפצתו חינם

ניתן לרכוש ספר מודפס בקישור זה

לקבלת מסכתות אחרות ובכל עניין

ניתן לפנות בוואצאפ 050-6877088

פרק שמיני בן סורר ומורה

דף סח

פרשת בן סורר ומורה

כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה אֵינָנו שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וַיִּסְרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. וְתִפְּשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל שְׂעַר מְקוֹמוֹ. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵה אֵינָנו שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ זוֹלָל וְסָבָא. וּרְגַמְהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וְמָת וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקֶּרְבָּךְ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ.

בן סורר ומורה

קודם שנבוא לכתוב את דיני פרק זה במפורט, נקדים ונאמר באופן כללי שבן סורר ומורה, **הוא בן שגנב ממון מאביו, וקנה בו מאכל ואכלו, ודינו שבית דין מלקים אותו, ואם חוזר על חטאו, סוקלים אותו.**

ובהמשך יתבאר בעזה"י, מתי הבן נידון בדין זה, ועל איזו גניבה ואכילה יתחייב בדין זה, וכן עוד פרטים רבים.

מי ראוי להיות בן סורר ומורה

א. קטן.

קטן [שאינו בן שלוש עשרה שנה ויום אחד, שהביא שתי שערות], אינו נעשה בן סורר ומורה.

מתוך לשון המשנה משמע שדין זה פשוט הוא, משום שקטן אינו חייב במצוות, ואי אפשר לענשו בדין בן סורר ומורה כל זמן שהוא פטור מהמצוות.

אולם מסוגית הגמרא מבואר, שאין לפוטרו משום שאינו חייב במצוות, שהרי אף כשנענש, אינו נענש על מה שעשה, אלא על שם סופו, שלפי הדרך שהולך בה סופו שילסטם את הבריות, ואמרה תורה, מוטב ימות זכאי, ואל ימות חייב, ואם כן גדול וקטן שווים הם בכך.

ודין זה שקטן אינו נעשה בן סורר ומורה, נלמד מהכתוב "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן", **המלמד שאין הפרשה מדברת אלא בבן הנהיה לאיש, כלומר שהוא בן שלוש עשרה שנה ויום אחד והביא שתי שערות** [שהוא תחילת זמן האישות].

ב. גדול.

גדול [בן שלוש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות], **נעשה בן סורר ומורה, משהביא שתי שערות, עד שיגיע אחד משני הזמנים הבאים:**

[א] יקיף זקן [התחתון]. – הכוונה בזה לזמן הקפת הזקן, את הגיד סמוך לביצים, [ולא לזמן הקפת הזקן, את הכיס של ביצים, שהוא זמן מאוחר יותר], ודין זה נלמד מהכתוב, "כִּי יִהְיֶה ... בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה", ללמד שאין הפרשה מדברת אלא בבן, **ולא באיש גמור, ואין ללמוד מכאן שהכוונה לקטן גמור, [כי נאמר "לְאִישׁ בֶּן", ללמד, שהפרשה מדברת בבן הנעשה לאיש כמבואר לעיל], ועל כרחך כוונת הכתוב, שאין הפרשה מדברת אלא בתחילת הזמן שנקרא איש, אבל לא לאחר שהקיף זקן, שאז הוא איש גמור.**

[ב] **בן שלוש עשרה שנה ושלושה חודשים** [דין זה מבואר בדף ס"ט]. – שנאמר בפרשה "בֶּן", ללמד, שאין הפרשה מדברת, במי שראוי להיות אב, והכוונה בזה, למי שאם היה בא על אשה והיתה מתעברת, היה ניכר עוברת, ומאחר שרוב הנשים ניכר עוברן אחר שלושה חודשים להריון, הזמן שאדם אינו ראוי להיות אב, הוא, מקטנותו עד שלושה חודשים אחר שראוי לעבר אשה, אבל לאחר מכן נקרא ראוי להיות אב, כי אם היה מעבר אשה בתחילת הזמן שהיה ראוי לכך, היה ניכר עוברת אחר שלושה חודשים. ולדעת רבה ושאר אמוראים בסוגיה [חוץ מרב חסדא], קטן אינו ראוי להוליד, ואם כן תחילת הזמן שראוי להוליד, הוא כשיהיה בן שלוש עשרה שנה ויום אחד ויביא שתי שערות, [שהוא גם תחילת הזמן שראוי להיות בן סורר ומורה], ולאחר שלושה חודשים, כבר ראוי להיות אב, ואינו נעשה בן סורר ומורה. [ואם כן, לכל היותר, הזמן שראוי להיות בן סורר ומורה הוא שלושה חודשים].

מי שנולד לאביו כשהיה אביו קטן

לדעת רב חסדא – נאמר בפרשה, "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן", ללמד, שאין הפרשה מדברת, אלא בבן שנולד לאיש, אבל מי שנולד לקטן, אינו

מסכת סנהדרין

פרק שמיני בן סורר ומורה דף סט

נעשה בן סורר ומורה, [אף על פי שכשהגדיל, ונעשה ראוי להיות בן סורר ומורה, גם אביו הגדיל זה מכבר].

ולדעת רבה ושאר האמוראים בסוגיה – לא אמרה תורה דין כזה, כי קטן אינו ראוי להוליד, ואם כן, לא יתכן שיהיה בן סורר ומורה הנולד מן הקטן.

באיזה אופן יש לקטן ממון מהתורה

א. קניין – מכמה מקומות בבבלי מבואר, שמדין תורה, אף שקניין הקטן מהפקר אינו כלום, כשקונה מאחרים והם מקנים לו, יש לו קניין בדבר מהתורה. [י"א רק כשקונה את הדבר לעצמו יש כאן קניין מהתורה. ולדעת רב אסי אפילו כשקונה עבור אחרים יש כאן קניין מהתורה]. **ובירושלמי בפרק חלון משמע קצת, שקטן שיש לו דעת, יש לו זכייה מהתורה.** אולם בבבלי בפרק איזהו נשך משמע, שאין לו זכייה מהתורה.

ב. ירושה – קטן שמת אביו, קנה את נכסי אביו מהתורה מדין ירושה.

ג. מעשה ידיו – קטן שעשה מלאכה או השתכר, מלאכתו ושכרו שלו מהתורה.

דין גזל הגר

מי שגזל ממון מחבירו, ונשבע לו לשקר, שלא גזלו, חייב לשלם לו קרן [=מה שגזל], וחומש [נוסף], ולהביא אשם. ואם מת הנגזל, הגזלן משלם קרן וחומש ליורשיו של הנגזל.

ומי שגזל גר שאין לו יורשים, ונשבע לו לשקר שלא גזל, ונתחייב לו קרן וחומש, ומת הגר קודם ששילם לו, הגזלן משלם את הקרן והחומש לכהנים, שנאמר, "וְאִם אֵין לְאִישׁ גֵּאֵל לְהָשִׁיב הָאֲשָׁם אֵלָיו הָאֲשָׁם הַמּוֹשֵׁב לְה' לַפֶּהוּן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפָּרִים אֲשֶׁר יִכָּפֵר בּוֹ עָלָיו".

ומבואר בגמרא, שדין זה אמור, **בין אם היה הגר גדול, ובין אם היה הגר קטן.**

ואף על פי שאין בית דין משביעים את הנתבע על פי טענת קטן, יתכן שהשביעו את הגוזל מהקטן על פי עד אחד שהעיד שגזל, או שהגזלן קפץ ונשבע מעצמו בלא שיחייבוהו בית דין, ועל ידי כן נתחייב חומש ואשם.

דף סט

האם קטן מוליד

לדעת רוב האמוראים בסוגיה [חוץ מרב חסדא], קטן [שאינו בן שלוש עשרה שנים ויום אחד, שהביא שתי שערות], אינו ראוי להוליד, אולם משיהא בן תשע שנים ויום אחד, ראוי הוא לביאה, כי יש לו זרע, אלא שאין הזרע הזה ראוי להוליד,

[כתבואה שלא הביאה שליש, שאם אתה זורעה אינה מצמחת].

רבא לומד זאת מהכתוב בעניין גזל הגר, "וְאִם אֵין לְאִישׁ גֵּאֵל לְהָשִׁיב הָאֲשָׁם אֵלָיו", שמשמעותו שאם הנגזל גר, פעמים יש לו גואל כלומר יורש, [כשהוליד בנים אחר גרותו והם יורשיו], ופעמים אין לו גואל, [כשלא הוליד בנים אחר גרותו], ומתוך שנאמר "איש", משמע שרק גר שהוא איש, פעמים יש לו גואל, ופעמים לא, אבל אם היה הגר קטן, אין להסתפק בדבר, ובוודאי אין לו גואל, ועל כרחך הטעם לכך כי אינו ראוי להוליד.

ודבי חזקיה למדו זאת מהכתוב, "וְכִי יִזְד אִישׁ", שהוא לשון בישול, כמו שנאמר "וַיִּזְד יַעֲקֹב נֶזֶד", ואם כן למדנו מהכתוב "וְכִי יִזְד אִישׁ", שרק האיש מבשל ומזריע, אבל לא קטן.

ומהריבוי הכתוב בעניין שפחה חרופה, "וְאִישׁ פִּי יִשָּׁב אֶת אִשָּׁה שִׁכְבַּת זָרַע וְהוּא שִׁפְחָה נִחְרַפֶּת לְאִישׁ", [וי"ו של "וְאִישׁ" ריבוי הוא], למדנו, שאף ביאת בן תשע ויום אחד בכלל זה, ומכאן שאף בן תשע ויום אחד ביאתו ביאה, אבל להוליד אינו ראוי כנ"ל.

הולכים בנפשות אחר הרוב

א. לעניין בן סורר ומורה.

כבר נתבאר, שמי שראוי להיות אב, [שיתכן שיהיה ניכר הריון באשה שבא עליה], אינו נידון כבן סורר ומורה.

ומאחר שרוב נשים יולדות לתשעה חודשים, ועוברן ניכר לשלושה חודשים, אין לפטור אותו מדין סורר ומורה, מטעם שראוי להיות אב, אלא שלושה חודשים אחר שנעשה גדול, אבל קודם לכן, נידון כבן סורר ומורה, אף על פי שמיעוט נשים יולדות לשבעה חודשים, ועוברן ניכר לשליש הריון, כלומר לחודשים ושליש, ואם כן יש שנחשבים כראויים להיות אב קודם שלושה חודשים, מכל מקום אין לפטור את זה, אלא אחר שלושה חודשים, כי הולכים אחר

מסכת סנהדרין

פרק שמיני בן סורר ומורה דף סט

הרוב, ורוב בנים אינם ראויים להיות אב, אלא אחר שלושה חודשים.

[כך דעת רבינא. אולם רב הונא בריה דרב יהושע היה סבור, שאם יולדת לשבעה עוברת ניכר לשליש הריונה, אין לחייב בן סורר ומורה משיחא בן שלוש עשרה שנה וחודשים ושליש חודש, אף על פי שהרוב אינם ראויים להיות אב אלא אחר שלושה חודשים, כי אין לחייב מיתה על פי "רוב", בלא ידיעה ברורה שהנידון חייב מיתה, שנאמר "וְהַצִּילוּ הַעֲדָה", ועד שלא יוכח שזה אינו ראוי להיות אב עד שלושה חודשים אין לחייבו. והטעם שמחייבים אותו עד שיהא בן שלוש עשרה שנה ושלושה חודשים, כי הכל אינם ראויים להיות אב עד הזמן הזה, שגם היולדת לשבעה אין עוברת ניכר אלא אחר שלושה חודשים להריונה].

ב. לעניין צירוף עדים.

כבר נתבאר בפרק "היו בודקים", שיש לחקור את העדים בשבע חקירות, מתי ראו את העדות, ואם יש סתירה בדבריהם, העדות בטלה.

ואף על פי כן, **אם אמר האחד בשנים בחודש היה הדבר, והאחד אומר בשלושה בחודש היה, עדותם קיימת, כי רוב בני האדם טועים ביום אחד על ידי שלא נודע להם אם התעבר החודש הקודם או לא, ואין הדבר נחשב כסתירה בעדותם, ואף שיש מעט בני אדם שאינם טועים בכך, אנו אומרים שעדים אלו הם מהרוב שטועים, ועל סמך זה הורגים את הנידון.**

ג. לעניין בא על אשת איש.

בברייתא מבואר, **שהבא על אשת איש קטנה, [משתהא בת שלוש שנים ויום אחד], חייב מיתה, כדין בא על אשת איש גמורה, ואף על פי שאם תימצא איילונית כשתגדיל, הקידושין בטלים כדין קידושי טעות, [שוודאי לא קדשה בעלה על דעת כן], ואם כן אינה אשת איש, מכל מקום מאחר שרוב הנשים אינן איילונית, אין לחוש שזו מהמיעוט, והורגים את בועלה.**

[כך הוא פשט הברייתא, ולכן רבי ירמיה מדיפתי סבר להוכיח ממנה שהולכים בדיני נפשות אחר הרוב. אולם ניתן לדחות את ההוכחה, ולהעמיד את הברייתא בקטנה שבעלה אמר בפירוש, שהוא מקדש אותה אפילו אם תימצא איילונית, ואם כן אשת איש גמורה היא בכל אופן].

הראויים להוליד בדורות הראשונים

בדורות הראשונים היו הבנים ראויים להוליד כשהיו בני שמונה שנים

א. מתחילה רצו להוכיח מארבעה דורות אלו, (א) אחיתופל, (ב) אליעם, (ג) בת שבע, (ד) שלמה. שכשהיה שלמה בן 7, מת אחיתופל בן 33, נמצא שכשנולד שלמה, היה אחיתופל בן 26 שנה, ובתוך 26 שנים אלו מלידת אחיתופל עד מותו, נולדו עוד שלושה דורות, (א) אחיתופל הוליד את אליעם, (ב) אליעם הוליד את בת שבע, (ג) בת שבע ילדה את שלמה.

ואם נאמר שכולם ילדו בשווה, נמצא שכל אחד מהם הוליד כשהיה בן שמונה שנים ושמונה חודשים, ומאחר שאין הריון פחות משבעה חודשים, נמצא שכשהאב הוליד את בנו בתחילת ההריון, שבעה חודשים קודם ללידה, היה האב בן שמונה שנים [וחודש].

- ודחו ראיה זו, כי יתכן שלא כולם ילדו בשווה, אלא אחיתופל ואליעם ילדו כשהיו בני תשע, ובת שבע ילדה כשהיתה בת שש, שכן אשה דרכה להיות בריאה, וממהרת להזריע, ואם כן אין ראיה מכאן שהבנים בדורות הראשונים ילדו בני שמונה שנים.

ב. ולאחר מכן רצו להוכיח זאת מהרן אחי אברהם, ששרה אשת אברהם היתה בתו, [שנאמר, "שֵׁם אִשְׁתֵּי אַבְרָם שְׁרָי וְשֵׁם אִשְׁתֵּי נָחוֹר מִלְכָּה בַּת הָרָן אִבְי מִלְכָּה וְאַבְי יִסְכָּה", ואמרו חכמים שיסכה בת הרן, זו שרי, ולמה נקרא שמה יסכה, כי סוכה ברוח הקודש].

ולכאורה מתוך הכתובים מבואר, שכשנולדה שרה להרן, היה הרן בן שמונה שנים, שנאמר "וַיְחִי תָרַח שְׁבַעִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן" ומשמע שנמנו לפי סדר הולדתם, ואם כן אברהם היה הראשון, והרן השלישי, ונמצא אברהם גדול מהרן שתי שנים, ואברהם גדול משרה עשר שנים, שנאמר "וַיִּפֶל אַבְרָם עַל פְּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבִּי הִלָּכָן מֵאָה שָׁנָה וַיֵּלֵד וְאִם שָׂרָה הִבֵּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד", נמצא הרן אבי שרה, גדול ממנה שמונה שנים בלבד, [ואם כן כשהולידה בתחילת ההריון היה אף פחות משמונה שנים].

- ודחו ראיה זו, כי יתכן שהרן היה גדול

מסכת סנהדרין

פרק שמיני בן סורר ומורה דף ע

מאברהם, ואם כן היה גדול משרה בתו יותר משמונה שנים, והטעם שנמנה בכתוב אחר אברהם, כי הכתוב מנה את בני תרח לפי סדר חכמתם, ואברהם היה גדול מכולם בחכמה. [וכן מצינו, שנמנו בני נח לפי סדר חכמתם, ולא לפי סדר הולדתם, שנאמר "וַיֹּלְדֵם נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יֶפֶת", ובאמת יפת הוא הגדול].

ג. ולבסוף הוכיחו זאת מארבעה דורות אלו, (א) כלב, (ב) חור, (ג) אורי, (ד) בצלאל. שכשבנו את המשכן בשנה הראשונה לצאתם ממצרים, היה בצלאל לכל הפחות בן שלוש עשרה, שנאמר, "אִישׁ אִישׁ מִמְּלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר הִפְּחָה עֵשִׂים", ללמד שכל עושי המשכן היו אנשים, ובצלאל בכללם. ובשנה שניה לצאתם ממצרים כששלחו את המרגלים היה כלב בן ארבעים שנה, כמו שאמר, "בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בְּשַׁלַּח מִשָּׁה עֶבֶד ה' אֹתִי מִקְדָּשׁ בְּרַנֵּעַ לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ", נמצא ש**כשהיה בצלאל בן 14 שנה, היה כלב בן 40 שנה, ואם כן כשנולד בצלאל, היה כלב בן 26 שנה, ובתוך 26 שנים אלו, מלידת כלב עד שהיה בן 26, נולדו עוד שלושה דורות, (א) כלב הוליד את חור, (ב) חור הוליד את אורי, (ג) אורי הוליד את בצלאל.**

ואם נאמר שכולם ילדו בשווה, נמצא שכל אחד מהם הוליד כשהיה בן שמונה שנים ושמונה חודשים, ומאחר שאין הריון פחות משבעה חודשים, נמצא שכשהאב הוליד את בנו בתחילת ההריון, שבעה חודשים קודם ללידה, היה האב בן שמונה שנים [וחודש].

-

וכתבו התוס', אף על פי שבדורות האחרונים נתנו חכמים סימן גדלות בהבאת שערות לבת, בת שתיים עשרה שנה ויום אחד, ולבן, בן שלוש עשרה שנה ויום אחד, בדורות הראשונים שהיו ממהרים להביא סימני גדלות, היה זמן גדלותם קודם.

ממתי ביאת הבן נחשבת ביאה

לדעת בית הלל, משיהא בן תשע שנים ויום אחד, שאז יש לו זרע, [אלא שאינו ראוי להוליד] כמבואר לעיל.

ולדעת בית שמאי, משיהא בן שמונה שנים, שכן מצינו בדורות הראשונים, שהיו מולידים בני שמונה שנים.

בת סוררת ומורה

תניא, אמר רבי שמעון, דין הוא שתהא בת נידונית כבן סורר ומורה, שהכל מצויים אצלה בעבירה, וכשהיא זוללה וסובאה בקטנותה, סופה כשלא תמצא למודה, תעמוד בפרשת דרכים, ותרגיל את הבריות לעבירה בשביל אתנן, אלא **גזירת הכתוב היא, "בן" ולא בת.**

דף ע

למה נברא היין

אמר רב חנן, **לא נברא יין בעולם, אלא לנחם בו אבלים מצערם, ולשלם על ידו שכר [מצוות] לרשעים [בעולם הזה],** שנאמר "תָּנוּ שִׁכָּר לְאוֹבֵד" [=רשע האובד מהעולם הבא] "וַיֵּין לְמַרִּי נִפְשׁ" [=לאבלים].

ואמר הכתוב, "**אֵל תִּרְא יֵין כִּי יִתְאַדָּם**":

לדברי רבי יצחק כך פרושו, **אל תלך אחר היין, שמאדים פניהם של רשעים בעולם הזה, ומלבין פניהם לעולם הבא.**

ולדברי רבא כך פרושו, **אל תלך אחר היין, כי אחריתו דם, וסופך להיהרג עליו.**

וכתוב ביין "תירש", וקוראים תירוש, ללמד אם **זכה נעשה ראש, לא זכה נעשה רש** [=ענין].

וכתוב "וַיֵּין יִשְׂמַח", [בשי"ן ימנית, מלשון שממה], וקוראים "וַיֵּין יִשְׂמַח", ללמד, אם **זכה וידע להיזהר בעצמו מלשתות יותר מדאי, משמחו ומפקח את לבו, ואם לא זכה, משממהו.**

ונאמר, "לְמִי אוֹי לְמִי אָבוֹי לְמִי מְדַיְנִים לְמִי שִׁיחַ לְמִי פְּצָעִים חֲנָם לְמִי חֲכָלְלוֹת עֵינַיִם. לְמֵאחֲרֵים עַל הָיִן לְפָאִים לְחֻקּוֹר מִמְּסָדָּ", ופסוקים אלו ניתן לדרוש בשני אופנים.

א. [מראשו המקרא לסופו:] **למי יבוא כל האמור כאן, [אוי, אבוי, מדינים, שיח, פצעים, וחכלילות עיניים], לאלו המאחרים על היין.**

ב. [מסוף המקרא לתחילתו:] **למי ראוי להיות מאחרים על היין, [כלומר למי נברא היין], למי שיש להם אוי, ואבוי, ושיח, כלומר אבלים, ולמי שיש לו מדינים, ופצעים חנם, כלומר רשע הנלחם עם הבריות, וכן למי שיש לו חכלילות**

עינים מרוב שומנו ושקיטתו.

שלוש עשרה ווי"ן נאמרו על היין

דרש עובר הגלילי, **שלוש עשרה ווי"ן נאמרו על היין מלשון וי וי**, "וַיִּחַל נַח אִישׁ הָאֲדָמָה לְיִטֵּעַ כָּרִם. וַיִּשְׁתֶּה מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלָה. וַיֵּרָא חָם אָבִי כְנָעַן אֶת עֲרוֹת אָבִיו וַיַּגִּד לְשָׁנֵי אָחִיו בַּחוּץ. וַיִּקַּח שָׁם וַיָּפֶת אֶת הַשְּׂמֶלֶה וַיִּשְׁימוּ עַל שָׂכָם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיִת וַיִּכְסּוּ אֶת עֲרוֹת אָבִיהֶם וַיִּפְּנֵיהֶם אַחֲרָיִת וְעֲרוֹת אָבִיהֶם לֹא רָאוּ. וַיִּיקָץ נַח מֵיָינוּ וַיֵּדַע אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן".

מה עשה חם לנח

נאמר בעניין מעשה כנען, "וַיֵּדַע אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן". **יש אומרים סרסו. ויש אומרים גם רבעו.**

למה נח לא קילל את חם

"וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאָחִיו", הטעם שלא קילל את חם עצמו, משום שכבר נאמר, "וַיִּבְרָךְ אֲקִים אֶת נַח וְאֶת בְּנָיו", ואין קללה במקום ברכה.

אילן [=עץ הדעת] שאכל ממנו אדם הראשון

רבי מאיר אומר – **גפן היה**, שאין לך דבר המביא יללה לאדם אלא יין, ומאחר שאנו רואים שהוא מביא לכך, מסתבר שעל ידו נקנסה מיתה ובכיה לעולם.

רבי יהודה אומר – **חיטה היה**, שהיא הנותנת דעת באדם, שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן.

רבי נחמיה אומר – **תאנה היה**, שבדבר שקלקלו, בו נתקנו, ונאמר, "וַיִּתְּפְרוּ עֲלֶיהָ תְּאֵנָה". [פירש רש"י שכן מידת הקדוש ברוך הוא, באיזמל שהוא מכה בו מרפא. ותוס' פירשו, משל לבן מלך שקלקל עם אחת משפחותיו, טרדו המלך והוציאו חוץ לארמונו, והיה מחזר על הפתחים, ולא היו מקבלים אותו, אלא אותה שקלקלה עמו].

תוכחת בת שבע לשלמה

נאמר במשלי [ל"א] "**דְּבָרֵי לְמוּאֵל מְלֶכֶךְ מִשָּׂא אֲשֶׁר יִסְרְתוּ אָמוֹ. מַה בְּרִי וַיְמַה בַּר בְּטָנִי וַיְמַה בַּר נְדָרֵי ... אֵל לְמַלְכִים לְמוּאֵל אֵל לְמַלְכִים שְׁתוּ יַיִן וַלְרוֹזְנִים אֵי שְׁכָר**".

"**לְמוּאֵל מְלֶכֶךְ**" – הוא שלמה המלך, ונקרא "לְמוּאֵל", "למו" פרושו אל, ואם כן "למואל" פירושו אל א-ל, כלומר מעשיו וחכמתו לקדוש ברוך הוא.

"**מִשָּׂא אֲשֶׁר יִסְרְתוּ אָמוֹ**" – זה המאמר הוא תוכחה שהוכיחה אותו בת שבע אמו, על שהיתה רואה אותו בעל הנאה ומרבה בסעודה, ומתוך שנאמר בלשון יסור, למדנו, שכפתה אותו על העמוד להלקותו, כדרך שכופים את הלוקים. **וכך אמרה לו.**

"**מַה בְּרִי**" – הכל יודעים שדוד אביך ירא שמים, ולא יתלו סרחונך בו, אלא בי, ויאמרו שאתה בני ולא בן אביך.

"**וַיְמַה בַּר בְּטָנִי**" – מעי גרמו לך להיות בעל צורה וכח, שכל הנשים של בית דוד, משעה שמתעברות אינן רואות פני המלך, ואני דחקתי ונכנסתי, כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן, שהתשמיש יפה לוולד ללבנו ולזרזו.

"**וַיְמַה בַּר נְדָרֵי**" – כל נשי בית דוד היו נודרות, [על מנת ש]יהא לי בן הגון למלכות, ואני נדרתי ואמרתי, [על מנת ש]יהא לי בן זריז וממולא בתורה והגון לנביאות.

"**אֵל לְמַלְכִים לְמוּאֵל אֵל לְמַלְכִים שְׁתוּ יַיִן**" – מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרים ואומרים למה לנו א-ל.

"**וַלְרוֹזְנִים אֵי שְׁכָר**" – מי שכל רזי עולם גלויים לו, ישתה יין וישתכר? א"נ מי שכל רוזני עולם משכימים לפתחו, ישתה יין וישתכר?

ולבסוף הודה שלמה לדבריה, ואמר, "**כִּי בָעַר אֲנֹכִי מֵאִישׁ**" [זה נח שנאמר בו "אִישׁ הָאֲדָמָה"] **וְלֹא בִינַת אָדָם** [הראשון] **לִי**, שהם נכשלו ביין, ואני שתיתי יותר מהם.

כיצד נעשה בן סורר ומורה

פרטים רבים נאמרו בסוגיה [בדף ע' ובדף ע"א], על ידי אלו מעשים נעשה בן סורר ומורה, ובעזה"י נסדר אותם להלן כפי סדר הזמנים.

ונקדים רק זאת, שהסיבה שהורגים אותו, כי לפי הדרך שהלך בה, סופו שילסטם את הבריות, ולכן מוטב שימות קודם לכן בעודו

מסכת סנהדרין

פרק שמיני בן סורר ומורה דף ע

זכאי, ולא ימות חייב, ומאחר שזו הסיבה שהוא נהרג, אינו נעשה בן סורר ומורה, אלא זה שהולך בדרך שבאמת תגרום לו להתמיד בה, על ידי שעושה מעשים המושכים אותו לכך, ואין לו בהם פחד.

א. גניבת ממון.

המעשה הראשון הגורם לחיובו כבן סורר ומורה, הוא שיגנוב ממון **מאביו**, [הכוונה לדמים ממש, כלומר כסף עובר לסוחר], שממון אביו מצוי לו לגנוב, ויש חשש שיתמיד בדרכו הרעה.

ולדעת רבי יוסי, אינו חייב אלא אם יגנוב ממון **מאביו ומאמו**. [י"א שהכוונה לממון של אביו, שמיועד לסעודת אביו ואמו, אבל מאמו ממש אין מה לגנוב, כי מה שקנתה אשה קנה בעל. וי"א שהכוונה לממון של אביו ממש, ולממון של אמו ממש, ויתכן שיהיה לה ממון, אם נתנו לה אחרים על מנת שלא יהא לבעלה רשות בו. אי"נ יתכן שיהא לה ממון כשבעלה נתן לה].

אבל אם גנב ממון מאחרים, מאחר שאינם מצוים לו לגנוב מהם, **אין נעשה בכך בן סורר ומורה**, כי לא ירגיל בכך.

ב. קניית מאכלים.

המעשה השני הגורם לחיובו כבן סורר ומורה, הוא שיקנה **בשר ויין**, בממון שגנב מאביו.

ודווקא כשיקנה זאת **בזול**, שמעט מעות מצויות לו לגונבם, ולקנות בהם בשר ויין בזול, אבל אם קנה בשר ויין ביוקר, אינו נעשה בן סורר ומורה, כי אין הדבר מצוי לו לגנוב מעות מרובות כדי לקנות בהם בשר ויין ביוקר, ולא ירגיל בכך.

ג. המאכלים המחייבים.

אכל כל מאכל, ולא אכל בשר בהמה, וכן שתה כל משקה, ולא שתה יין האיטלקי, אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיאכל **בשר בהמה** וישתה **יין האיטלקי**, שהם מעדנים המרגילים אותו להתמיד בדרכו. [אבל אכל או שתה שאר דברים אף על פי שהם משכרים, כדבילה קעילית, ודבש וחלב, המשכרים, ואסורים משום כך לכהן הנכנס למקדש, אינו נעשה בן סורר ומורה, וכן אם אכל בשר עוף, אינו נעשה בן סורר ומורה בכך, כי דברים אלו אינם חשובים, ולא יתרגל בהם ללכת בדרכו הרעה]. וזכר לדבר, **ש"זולל וסבאי הכוונה לבשר ויין**, מהכתוב, **"אל תהי בסבאי יין בזללי בשר למו"**.

< **ובשר זה** :

שיעורו – לדעת חכמים, תרטימר [=חצי מנה].

ולדעת רבי יוסי, מנה.

ואופן עשייתו – בשיל ולא בשיל כדרך הגנבים, שאין להם פנאי לבשל כל הצורך, אבל אם אכלו מבושל כל צורכו, אינו נעשה בן סורר ומורה, כי לא יוכל להתמיד בדרכו הרעה כך, מאחר שאין לגנבים פנאי לבשל מאכלם כל צורכם.

ומצבו – דווקא כשהוא **בשר בן יומו**, אבל אם אכל בשר שעבר עליו לילה אחד, כבר מפיג טעמו, ולא ירגיל לגנוב כך. [וזהו הנקרא בשר מליח לעניין בן סורר ומורה, אבל לעניין סעודת ערב תשעה באב, שנאסר בה בשר חי והותר בשר מליח, כל שהוא כשלמים, כלומר שני ימים ולילה אחד, אינו נקרא בשר מליח, ואסור לאוכלו בסעודת ערב תשעה באב].

< **ויין זה** :

שיעורו – לדעת חכמים, חצי לוג. ולדעת רבי יוסי, לוג.

ואופן מזיגתו – מזיג ולא מזיג שטעמו חזק, ואין בו מים כל כך, שבזה הוא משובח ומרגיל אותו להתמיד בדרכו הרעה, אבל מזוג כדרך בני אדם, אינו מרגיל אותו כל כך להתמיד בדרכו, ואינו נעשה בן סורר ומורה.

ומצבו – דווקא **כשתסס כל צורכו**, כלומר אחר **ארבעים יום** שתסס בגת כל צורכו, אבל קודם לכן אינו משובח, ואינו מרגיל אותו להתמיד בדרכו הרעה. [וזהו הנקרא יין מגתו לעניין בן סורר ומורה ולעניין נסכים, אבל לעניין סעודת ערב תשעה באב, שנאסר בה יין, והותר יין תוסס מגתו, לא הותר אלא בשלושה ימים ראשונים לתסיסה, אבל לאחר מכן אסור לשתותו בסעודת ערב תשעה באב].

<< **וכשאכל מהמאכלים הנ"ל פחות**

מטרטימר, והשלים לטרטימר מדברים

אחרים, [כשהעיקר היה מהמאכלים הנ"ל]:

אם דברים של היתר הם כגון בשר עוף –

משלימים הם לשיעור טרטימר ונעשה בכך בן סורר ומורה.

ואם מאכלים אסורים הם – **בין אם אכל**

שקצים ורמשים שאסורים מהתורה, ובין אם

מסכת סנהדרין

פרק שמיני בן סורר ומורה דף עא

אכל מאכלים שאסורים רק מדברי חכמים, כגון שאכל בתענית ציבור, אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר בפרשה, "בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמְרָה אֵינָנוּ שֹׁמְעֵ בְּקִלְנוּ", ללמד שהפרשה מדברת במי שאינו שומע בקול הוריו, ולא במי שאינו שומע בקול הוריו ובקולו של מקום, שציוה שלא לאכול מאכלים אסורים.

ז. מקום האכילה. [דין זה כתוב בדף ע"א].

לעולם אינו נעשה בן סורר ומורה, אלא כשיאכל את הדברים הנ"ל ברשות אחרים.

אבל אכל ברשות אביו, לא יתמיד לעשות כן, כי ירא מאביו.

ה. הסעודה המחייבת.

לעולם אינו נעשה בן סורר ומורה, אלא אם אכל את הדברים הנ"ל בסעודת רשות, ובחברת בני אדם שכולם ריקים, שירגילו אותו ללכת בדרכו הרעה.

אבל אם אכל בסעודת מצווה, אפילו היו בחברתו רק אנשים ריקים – אינו נעשה בן סורר ומורה, כי מאחר שעתה התחברו לסעודת מצווה, לא יתרגל בכך ללכת בדרכו הרעה. ובכלל סעודת מצווה, אכילת קדשים [שהיא מצווה מהתורה], או תנחומי אבלים [שהיא תקנת חכמים], וגם אכילת מעשר שני בירושלים מאחר שאוכל כדרך מצוותה נחשב כאוכל סעודת מצווה. ודין זה הוא אפילו כשאוכל בסעודת מצווה שהכל אוכלים בה פת וקטנית, [כסעודת עיבור החודש], והוא אכל בה בשר ויין שקנה ממועות שגנב מאביו, מאחר שעיקר הסעודה היא סעודת מצווה, אינו נעשה בן סורר ומורה בכך.

וכן אם אכל בסעודת רשות, אבל היה בחברתו אדם אחד הגון – אינו נעשה בן סורר ומורה, כי לא יתרגל בכך ללכת בדרכו הרעה.

ו. לוקה על כך. [דין זה כתוב בדף ע"א].

בפעם הראשונה שנידון בבית דין על מה שעשה, הוא נידון בפני שלושה דיינים, כדיני מלקות, ולוקה על מה שעשה.

ואינו לוקה אלא אם יש שני עדים שמעידים, שאביו ואמו הוכיחו אותו שלא יעשה כן.

ז. חזר וקלקל, נסקל. [דין זה כתוב בדף ע"א].

אם לאחר שלקה, חזר ועשה זאת שוב, נידון על כך לסקילה, בפני עשרים ושלושה דיינים כשאר דיני נפשות, וצריך שיהיו השלושה הראשונים בתוכם.

סעודת עיבור החודש

כשלא נתקדש החודש ביום שלושים, ונעשה החודש מעובר, היו עושים סעודה כדי לפרסם שהחודש שעבר מעובר, והחודש הבא מתחיל רק ביום שלושים ואחד של חודש שעבר.

וסעודה זו צריך שיהיו בה לפחות עשרה בני אדם. ואוכלים בה פת דגן וקטנית בלבד.

ועיקר הסעודה בלילה, ומשמיעים בה המיה. ועולים לה מבעוד יום סמוך לערב, ויורדים ממנה בבוקר מיד בתחילת היום, כדי שיבינו הכל שישבו שם בלילה, ויתפרסם הדבר.

דף עא

"כִּי סָבָא זְוֵלֵל יוֹרֵשׁ" – סוף זולל וסובא להיות עני ורש.

"וּקְרָעִים תִּלְבָּישׁ נֹמָה" – וסוף הנומה [המתגרה בשינה], שתלבישו קרעים.

שכן סוף כל בעלי הנאה לבוא לידי עניות.

אמר רבי זירא, כל הישן בבית המדרש, תורתו נעשית קרעים קרעים, [=שוכח למודו ואינו נזכר אלא בסירוגין], שנאמר "וּקְרָעִים תִּלְבָּישׁ נֹמָה".

דיני בן סורר ומורה התלויים באביו ואמו

א. רצון.

היה אביו רוצה לדונו כבן סורר ומורה, ואמו אינה רוצה, או אמו רוצה, ואביו אינו רוצה, אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיהיו שניהם רוצים.

ב. אין צורך בהיתר נישואין שלהם.

אין חילוק בין מי שנולד בהיתר, לבין מי שנולד באיסור, ואפילו נולד מאיסור חמור של כרת, [כגון שהיו אביו ואמו אחים], או שנולד מאיסור חמור של חיוב מיתה, [כגון אביו בא על אשת איש ונולד מהם], מכל מקום, מאחר שאביו ואמו הם, אם שניהם רוצים, דנים אותו כדין בן סורר

ומורה.

ג. דמיון.

לדעת רבי יהודה, אם אביו ואמו אינם שווים בקול במראה ובקומה, אין בנם נעשה בן סורר ומורה, שנאמר, "אִינְנו שְׁמַע בְּקִלְנוּ", משמע שיש להם קול אחד, [שלא נאמר קולותינו, או קולינו ביו"ד], ומאחר שצריכים להיות שווים בקול, מסתבר שגם במראה וקומה צריכים להיות שווים.

ומבואר בגמרא, שלפי דבריו, לא יתכן שיהיה בן סורר ומורה, ואם כן לא נכתבה הפרשה אלא לדרוש ולקבל שכר, ולא כדי לקיים.

ד. מומים.

אם היו אביו או אמו, גדמים, או חגרים, או אלמים, או עיוורים, או חרשים, בנם אינו נעשה בן סורר ומורה. שנאמר בפרשה, "וְתִפְּשׂוּ בֹ אָבִיו וְאִמּוֹ" בידיהם, מכאן שאינם גדמים [=קטועי ידים]. "וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ" ברגליהם, מכאן שאינם חגרים. "וְאָמְרוּ אֶל זְקֵנֵי עִירוֹ" בפיהם, מכאן שאינם אלמים. "בְּנֵנוּ זֶה" מראים עליו, מכאן שאינם עיוורים. "אִינְנו שְׁמַע בְּקִלְנוּ", מכאן שאינם חרשים, אלא שומעים שאינו מקבל דבריהם.

האם היה בן סורר ומורה

אמר רבי שמעון, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר, ושתה חצי לוג יין האיטלקי, אביו ואמו מוציאים אותו לסקלו? ומאחר שלא מסתבר שיארע דבר כזה, בן סורר ומורה לא היה, ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר. [וכן דעת רבי יהודה כמבואר לעיל].

ולעומתו אמר רבי יונתן, אני ראיתיו, וישבתי על קברו.

האם היתה עיר הנידחת

רבי אליעזר אומר, כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת, אינה נעשית עיר הנדחת, שנאמר בה, "וְאֵת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשַׂרְפָּתָהּ בְּאֵשׁ", ואם יש בה מזוזה אחת או ספר אחר שיש בו אזכרה, אי אפשר לעשות כן, משום שאסור לאבד את השם, ואם כן, מאחר שאין עיר בישראל בלא מזוזה או איזה ספר, עיר הנידחת לא היתה, ולא עתידה להיות, ולמה נכתבה, דרוש וקבל שכר.

אמר רבי יונתן, אני ראיתיה, וישבתי על תילה. [יתכן שלדעתו אין שורפים את המזוזות והאזכרות ושורפים את שאר שלל העיר].

האם היה בית מנוגע [בצרעת בתים]

רבי אלעזר ברבי שמעון אומר, אין הבית טמא, אלא אם כן נראה בו הנגע בקרן זווית של הבית, חציו על אבן מקיר אחד, וחציו על אבן מהקיר הסמוך, ומשוך הנגע על שתיהן, אורכו כשיעור שני גריסים, ורוחבו כשיעור גריס אחד, באופן שיהא על כל אבן כשיעור גריס על גריס. ומאחר שדבר רחוק הוא מאוד שיארע כן, בית מנוגע לא היה, ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר.

ולדעת רבי אליעזר ברבי צדוק, היה בית מנוגע, שכך אמר, מקום היה בתחום עזה, והיו קוראים אותו חורבתא סגירתא [=חורבה מצורעת]. וכן לדעת רבי שמעון איש כפר עכו, היה בית מנוגע, שכך אמר, פעם אחת הלכתי לגליל, וראיתי מקום שמציינים אותו, שלא יאהילו עליו ויטמאו, ואמרו אבנים מנוגעות פינו לשם.

שינוי בין מעשה העבירה

לבין שעת העמדה בדין

כדעת רבי חנינא.

כשאדם עשה מעשה, ולאחר מכן דנים אותו על כך בבית דין, דנים אותו כמי שעשה את המעשה עכשיו, ולא בשעה שעשה בפועל, ולכן:

[א] מי שפטור אם היה עושה עכשיו, בית דין פוטרים אותו, אף על פי שבשעה שעשה בפועל, היה ראוי להתחייב, ובכלל זה.

- בן סורר ומורה, שגנב משל אביו, ואכל, באופן שיש לחייבו על כך סקילה, ולא גמרו את דינו עד שהקיף זקן, [או שעברו שלושה חודשים משהביא שתי שערות], מאחר שאם היה עושה זאת עתה, היה פטור ממיתה, הרי זה פטור.

- בן נח שרצח בן נח, או בא על אשת בן נח, שהוא חייב על עבירות אלו מיתה, [סייף וי"א חנק],

מסכת סנהדרין

פרק שמיני בן סורר ומורה דף עב

ונתגייר קודם שעמד בדין, מאחר שאם היה עושה זאת עתה, היה פטור ממיתה, הרי זה פטור.

[ב] לפי המבואר לעיל, מי שחייב אם היה עושה עכשיו, על בית דין לחייבו בכל אופן, כמי שעשה עכשיו, אולם אין זה כך, אלא כפי שנבאר:

(א) אם בשעה שעשה היה פטור, דין פשוט הוא שאי אפשר לחייבו לאחר זמן, אף על פי שבינתים נעשה בר חיוב, כגון קטן שחילל שבת או עשה שאר עבירות והגדיל, [ומרוב פשיטות, הדין הזה לא נזכר כאן בסוגיה].

(ב) אם בשעה שעשה היה חייב כמו עכשיו, דין פשוט הוא שדנים אותו כמי שעשה עכשיו.

(ג) אם בשעה שעשה היה חייב, אבל היה שונה מעתה בשני דברים אלו, (1) דינו, [כגון שהיה בן נח שדינו בדין אחד ועד אחד ובלא התראה, ועתה הוא ישראל שדינו בעשרים ושלושה ושני עדים (והתראה)]. (2) ומיתתו, [כגון שהיה דינו בסייף, ועתה דינו בסקילה].

מאחר שאם בית דין דנים אותו עתה, עליהם לחייבו, כאילו עשה עתה, ונמצאו מחמירים עליו יותר מהראוי לו בשעה שעשה, אי אפשר להחמיר עליו כל כך, ולכן פוטרים אותו, ובכלל זה בן נח שבירך את ה', שראוי להתחייב על כך מיתת סייף קלה, בדין של דין אחד, ועד אחד, בלא התראה, ונתגייר, ועתה ראוי להתחייב על כך מיתת סקילה חמורה, בדין של עשרים ושלושה, ושני עדים, והתראה, אי אפשר להחמיר עליו לסוקלו, ולכן פוטרים אותו.

(ד) אם בשעה שעשה היה חייב מיתה חמורה, ועתה אם היה עושה היה מתחייב מיתה קלה, בזה בית דין דנים אותו במיתה הקלה כמי שעשה זאת עתה, [רש"י מפרש ששינוי ממיתה חמורה לקלה אינו נחשב שינוי כלל כי הקלה כלולה בחמורה ואם כן גם קודם וגם עתה נתחייב בקלה. וי"מ ששינוי ממיתה חמורה לקלה נחשב שינוי אבל אינו סיבה לפטור מהמיתה של עכשיו]. ובכלל זה (1) בן נח שבא על אשת ישראל שדינו סייף [כדעת חכמים שמיתת בן נח בסייף] ונתגייר ועתה דינו בחנק הקל מסייף [לדעת חכמים] דינו בחנק. (2) בן נח שרצח את ישראל שדינו חנק [לדעת תנא דבי מנשה שמיתת בן נח בחנק] ונתגייר ועתה מיתתו בסייף הקל מחנק [לדעת רבי שמעון] דינו בסייף. (3) נערה מאורסה שסרחה שדינה סקילה ואחר כך בגרה שדינה בחנק הקל תהרג בחנק.

וכדעת רבי יוחנן.

אין הדין תלוי בשעת העמדה לדין, אלא בשעת המעשה עצמו, ולכן, לדעתו, נערה מאורסה שסרחה, דינה בסקילה, אף על פי שעמדה בדין אחרי שבגרה, ולכאורה כן דין בן נח שבירך את השם, שדנים אותו כמיתתו הראשונה שהיא סייף. [אלא שלכאורה מתוך המשנה מבואר שלא כדבריו, שהרי בן סורר ומורה שלא נגמר דינו עד שהקיף זקן, פטור, ואין דנים אותו כמי שעשה קודם שהקיף זקן, וכן מבואר בברייתא שבן נח שהרג בן נח ונתגייר פטור ואין דנים אותו כגוי שהרג, ויל"ע בזה].

חיובי הגר על מה שחטא בגיותו

בדיני אדם – מתוך הסוגיה מבואר, שלדעת רבי חנינא, אם גם עתה יש בו חיוב על אותו מעשה הוא חייב, [אלא אם כן נשתנית גם מיתתו], ואם עתה אין בו חיוב על אותו מעשה הוא פטור. ולדעת רבי יוחנן בכל אופן על מה שעשה בגיותו דנים אותו כגוי ואינו נפטור בכך שנתגייר. ובדיני שמים – י"א שהם נענשים, וזו הסיבה שגרים מעונים בזמן הזה. ורבי יוסי אומר, שנחשבים כקטן שנולד, ואינם נענשים על מה שחטאו בגיותם.

דף עב

טעם הריגת בן סורר ומורה

רבי יוסי הגלילי אומר, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר, ושתה חצי לוג יין האיטלקי, אמרה תורה יצא לבית דין להיסקל, אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסופו מכלה את נכסי אביו, ומבקש בשר ויין כפי שהורגל, ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים, ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב.

מיתה יין ושינה כינוס פיזור ושקט

מיתה לרשעים, הנאה להם, [שאין מוסיפים לחטוא], והנאה לעולם, [שלא יזיקו עוד]. מיתה לצדיקים, רע להם, [שהיו מוסיפים זכויות], ורע לעולם, [שהיו מגינים על דורם, ומדריכים את הדורות ללכת בדרך ישרה].

יין ושינה לרשעים, הנאה להם, והנאה לעולם,

מסכת סנהדרין

פרק שמיני בן סורר ומורה דף עב

[שכל זמן ששותים וישנים אינם חוטאים, ואינם עושים רע לבריות]. יין ושינה לצדיקים, רע להם, [שאינן עוסקים בתורה], ורע לעולם, [שכשמתבטלים מהתורה, אינה מגינה על הדור, ובאה פורענות לעולם].

פיזור לרשעים, הנאה להם, והנאה לעולם, [שנפרדים זה מזה, ואינם יכולים להיוועץ עצה רעה ולסייע זה את זה]. ופיזור לצדיקים, רע להם, ורע לעולם.

כינוס לרשעים, רע להם, ורע לעולם. וכינוס לצדיקים, הנאה להם, והנאה לעולם.

שקט לרשעים, רע להם ורע לעולם. ושקט לצדיקים – הנאה להם והנאה לעולם, [שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצוות].

פרשת גנב הבא במחתרת

אם במחתרת ימצא הגנב והכה וַיִּמָּת אֵין לוֹ דָּמִים.
אם זָרְחָה הַשְּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שְׁלֵם יְשָׁלֵם.

דין בא במחתרת

גנב שחתר חתירה להיכנס דרכה לבית ולגנוב, מותר להורגו, שנאמר, "אם במחתרת ימצא הגנב והכה וַיִּמָּת אֵין לוֹ דָּמִים", כלומר הרי זה כמי שאין לו דם ונשמה, ומותר להורגו.

והטעם לכך, כי הוא נידון על שם סופו, שיודע הוא שאין אדם שותק, כשרואה אחד שנוטל את ממונו, ויודע הוא שיעמוד בעל הבית כנגדו, ואף על פי כן הוא בא לגנוב, על דעת שאם יעמוד בעל הבית כנגדו יהרגנו, ומאחר שסופו לעמוד על בעל הבית להורגו, מותר להרוג אותו תחילה, שהבא להורגך השכם להורגו.

ולהלן נבאר בעזה"י באיזה גנב דברה תורה ולמי מותר להרוג אותו ובאיזה אופן ועוד פרטים בעניין.

א. באיזה גנב דברה תורה.

נאמר בפרשה, "אֵין לוֹ דָּמִים אִם זָרְחָה הַשְּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ", ומתוך שנסמך הכתוב, "אם זָרְחָה הַשְּׁמֶשׁ עָלָיו", [שמשמעותו אם ברור לך הדבר כשמש], גם לכתוב "אֵין לוֹ דָּמִים", וגם לכתוב "דָּמִים לוֹ", למדנו, שיש **גנב שאין לו דמים, רק כשברור לך שהוא שונא אותך, אבל מן הסתם אין להורגו**, כי ודאי לא בא על מנת להרוג את בעל הבית, וזה הוא גנב שידוע כאוהב את בעל הבית, כגון שהוא אביו של בעל הבית, [או מי שידוע שאוהב את בעל הבית כאב האוהב את בנו].

ויש גנב שיש לו דמים, רק אם ברור לך שהוא אוהב אותך [כנ"ל], אבל מן הסתם מותר להורגו, כי ודאי בא על מנת להרוג את בעל הבית, וזה מי שאינו ידוע כאוהב את בעל הבית כאהבת אב לבנו, ובכלל זה אפילו גנב שהוא בנו של בעל הבית, שמן הסתם הבן אינו אוהב את אביו כאהבת האב לבנו, וכל שכן שאם הגנב אינו קרובו של בעל הבית, שמותר להורגו.

ב. למי מותר להורגו ובאיזה אופן.

נאמר בפרשה "וְהִכָּה", ומשמע מזה שמותר לכל אדם להורגו, [כי מאחר שבא על מנת להרוג את בעל הבית, דינו כרודף, ומותר לכל אדם להצילו בנפשו של הרודף. וכתבו התוס' בדף ע"ג, שמהפסוק יש ללמוד, שרשות לכל אדם להרוג את הרודף, ומכתובים המבוארים בדף ע"ג יש ללמוד, שחובה על כל אדם להציל, ולהרוג את הרודף].

ונאמר בפרשה "וַיִּמָּת", ללמד, שמותר להורגו בכל מיתה שניתן, ואין צריך להורגו דווקא בסייף כרוצח.

ג. האם צריך להתרות בו.

בברייתא אחת מבואר שאם הגנב חתר חתירה כדי לגנוב, מאחר שטרח כל כך, ודאי בא על מנת להרוג, ומאחר שכן הוא, אין צריך להתרות בו. אבל אם נכנס דרך פתח, אין להורגו עד שיתרו בו בפני עדים, ויקבל עליו את ההתראה, שיאמר, 'אני נכנס על מנת שאם תעמוד נגדי אהרוג אותך', אבל אם לא קיבל עליו התראה, אין להורגו, שמא לא נכנס על מנת להרוג את בעל הבית, אלא שמצא פתח להיכנס בקלות, ונכנס על דעת שאם יעמוד בעל הבית כנגדו יצא. ומכל מקום מתוך הברייתא הזו למדנו שבמקום שבוודאי דינו כרודף דמו מותר בלא התראה וכן דעת רב הונא.

אולם יתכן שיש תנאים החולקים על כך, ואומרים, שאין היתר להרוג את הרודף בלא התראה, ואם כן צריך להתרות בו, [אף כשנמצא חותר חתירה ממש].

ד. אין חילוק בין חול לשבת.

מסכת סנהדרין

פרק שמיני בן סורר ומורה דף עג

מתוך שנאמר בפרשה, "אין לו דמים", בלשון רבים, למדנו, שבמקום ש**מותר להרוג את הגנב, אין חילוק בין חול לשבת, ובכל אופן אין לו דם, ומותר להורגו.** [ולכן אם נפל עליו הגל בשבת, אין מחללים את השבת להצילו כי דינו למות].

ומתוך שנאמר בפרשה "דמים לו" בלשון רבים למדנו שבמקום שאסור להרוג את הגנב, אין חילוק בין חול לשבת, ובכל אופן יש לו דם, ואסור להורגו, ולא הוצרך הדבר לגופו, אלא ללמד שאם נפל עליו גל של אבנים, דינו ככל ישראל, ומצווה לחלל את השבת להצילו.

ה. כשמתחייב בנפשו פטור מלשלם.

כלל בידינו שהמתחייב בפעולה אחת חיוב מיתה וחיוב ממון, אינו נענש בשניהם אלא בחיוב החמור ולכן פטור מלשלם את חיוב הממון הקל, אפילו אם למעשה לא נהרג מאיזה טעם [כגון שהיה שוגג].

ולכן, גנב הבא במחותרת, מאחר שמתחייב בכך בנפשו, [שמותר להורגו], פטור מלשלם ממון שהתחייב בו בשעה שחתר. ולכן,

- אם בשעה שחתר, שבר כלים של בעל הבית, פטור מלשלם את הנזק הזה.

- וכן אם נטל כלים של בעל הבית, ונשברו אחר כך, מאחר שחיוב התשלומים בא על שעת הגניבה, פטור מלשלם.

- אולם כשנטל כלים מבעל הבית ועודם תחת ידו, בזה נחלקו רב ורבא:

לדעת רב – כשהגנב נטל את הכלים, [מאחר שמתחייב בנפשו], קנה אותם להיות שלו, ואין לחייבו להשיב אלא כחיוב תשלומים, של מי שחיסר את ממונו בעל הבית, ומאחר שפטור הוא מכל חיוב תשלומים הבא על שעת גנבתו, אינו חייב להשיב [=לשלם] את הכלים.

ולדעת רבא – כשהגנב נטל את הכלים, לא קנה אותם, וכל זמן שהם קיימים, עדיין של בעל הבית הם, ואם כן, חיובו להשיבם אינו כתשלומים על מה שהפסיד את בעל הבית, אלא משום שהם שייכים לבעל הבית, ולכן עליו להשיבם לבעליהם. [ומה ששינונו, שהגונב כיס בשבת, באופן שמתחייב בנפשו באיסור שבת בשעת הגניבה, פטור מלשלם, אין זה אלא כשהכיס אבד, אבל אם הוא קיים, יש להשיבו לבעליו].

[ומבואר בתוס', שכל זה בדיני אדם, אבל בדיני שמים, בכל אופן חייב לשלם גם את הממון].

קטן הרודף

- לדעת רב הונא, רודף נהרג בלא התראה, ולכן אין חילוק בין רודף גדול לרודף קטן, [אף שקטן אינו בר התראה], ובכל אופן מותר להרוג את הרודף כדי להציל את הנרדף.

- ולדעת האומרים, שאין היתר להרוג רודף בלא התראה, מאחר שקטן אינו בר התראה, כשקטן רודף, אי אפשר להרוג אותו.

יולדת שהעובר מסכן את חייה

כל זמן שלא יצא העובר לאויר העולם, מותר להורגו, כדי להציל את חיי אמו, שאינו נחשב כנפש.

אבל משעה שיצא ראשו לאויר העולם, דינו כילוד, ואין נוגעים בו כדי להציל את אמו, משום שאין דוחים נפש מפני נפש, ואינו נחשב כרודף את אמו להורגה, [שלדעת רב הונא מותר להורגו בלא להתרות בו], כי אינו מתכוון לכך, ומן השמים רודפים אותה, ולא בנה.

דף עג

חיוב הצלת חבירו

חייב אדם להציל את חבירו מסכנת נפשות שעומד בה, שכן יש ללמוד מהכתוב בעניין השבת אבדה, "וְהִשְׁבַּתוּ לּוֹ", המלמד, שיש חובה על האדם לטרוח בעצמו להציל את חבירו מסכנת נפשות שעומד בה, ועניין זה נקרא השבת אבדה של גופו.

ומהכתוב "לא תעמד על דם רעך", למדנו, שאם האדם אינו יכול להציל את חבירו בעצמו, חובה עליו לחפש אופנים אחרים להצלתו, כגון לשכור אנשים לשם כך. [בתוס' מבואר, שמהכתוב הזה יש ללמוד, שיש איסור לא תעשה במי שאינו מציל מיד רודף, ומהכתובים המבוארים להלן לעניין הצלת רודף, יש ללמוד, שיש בכך מצוות עשה. אולם מהגמרא משמע, שהכתוב הזה אינו מדבר כלל בהצלה מרודף. ויל"ע בדבר].

עונשים מהיקש, גזרה שווה, או קל וחומר

כל היקש וגזרה שווה [מופנית], הרי הם כמפורשים במקרא, ולמדים מהם עונשים, לפי שלא ניתנו לכל אדם לדורשם מעצמו אלא מה שקיבל מרבותיו עד משה רבינו.

אבל מקל וחומר שאדם דן מעצמו אף על פי שלא קבלו מרבו, אין למדים מהם עונשים. [ובדף ע"ד מבואר, שלדעת רבי שמעון אף מקל וחומר למדים עונשים].

אלו מצילים אותם מן העבירה בנפשם

א. עריות.

כתוב בפרשת אונס נערה מאורסה, "וְלֹנְעָר לֹא תַעֲשֶׂה דְבַר אֵין לְנֹעַר חֲטָא מְוֹת כִּי כְפָאָר יְקוּם אִישׁ עַל רַעְהוּ וְרַצְחוּ נְפֶשׁ כֹּן הַדְּבַר הַזֶּה. כִּי בְשָׂדֵה מְצָאָה צָעָקָה הַנֹּעֵר הַמְאָרְשָׁה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ".

ומתוך שנאמר, "וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ", משמע, שאם יש לה מושיע, עליו להושיע אותה, ואפילו על ידי הריגת האונס, ומכאן למדנו, שנערה המאורסה, ניתנת להצילה בנפשו של הנועל.

ומאחר שנאמר בכתוב, "וְלֹנְעָר לֹא תַעֲשֶׂה דְבַר", למדנו, שהיא פטורה, ואם כן לא חזר הכתוב ואמר, "אֵין לְנֹעֵר חֲטָא מְוֹת", אלא ללמד על דברים נוספים שדינם כדין נערה מאורסה, [שהאונס פטור, וניתן להצילו בנפשו של האונס].

ולמסקנת הסוגיה מהמילים "חֲטָא מְוֹת", למדנו, שכל העריות שיש בהם חיוב מיתה או כרת, דינם כדין נערה מאורסה, שניתן להצילם בנפש הרודף. ומכתוב "וְלֹנְעָר", למדנו, שיצאו מן הכלל הזה שני דברים, [אחד נתמעט מהכתיב "נער", ואחד נתמעט מהקרי "נערה"].

לדברי הכל מיעוט אחד בא לומר שהרודף אחר בהמה לרבעה אין מצילים אותו מהעבירה בנפשו, והשני יתבאר להלן.

לדברי חכמים – הטעם שאמרה תורה שניתן להציל את האונס בנפשו של הרודף בדברים אלו, כי בדברים אלו יש פגם גדול לנבעלת, [שיש בהן כרת והוולד ממזר ונעשית זונה בביאה, מה שאין כן באלמנה לכהן גדול, או שאר עבירות, שאין בהם פגם כל כך], ולכן מי שכבר נפגם בעבירה כזו, אין מצילים אותו בנפשו של הרודף, כי אחרי שנפגם פעם אחת, אין פגם כל כך בפעם שניה. ואולם מי שלא נפגם עדיין, מצילים אותו, אפילו אומר שלא יצילו אותו, כי חושש שהרודף יהרגנו, אבל באמת מקפיד על פגמו, [אך אם אינו מקפיד על פגמו, אין מצילים אותו].

ולדברי רבי יהודה – הטעם שאמרה תורה שניתן להציל את האונס בנפשו של הרודף, כי בעבירות חמורות אלו יש המוסרים נפשם שלא להיבעל, ולכן אמרה תורה הצל דמם בדם הרודף, ולפי זה, אם אמר הנרדף שלא יצילו אותו, מחשש שהרודף יהרגנו, כיון שגילה שלא ימסור נפשו על כך, אין מצילים אותו, אף על פי שבאמת מקפיד הוא על פגמו.

ב. רציחה.

נאמר בפרשת נערה מאורסה, "כִּי כְפָאָר יְקוּם אִישׁ עַל רַעְהוּ וְרַצְחוּ נְפֶשׁ כֹּן הַדְּבַר הַזֶּה", להקיש רוצח לבועל נערה מאורסה, וללמד שניתן להצילו בנפשו. [עיי' בתוס' אם הכוונה שמצילים את חיי הנרדף בנפשו של הרודף, או הכוונה שמצילים את הרודף מהעבירה בנפשו של הרודף].

ג. עבודה זרה.

לדעת רבי שמעון ורבי אלעזר בנו – מצילים את העובד עבודה זרה מהעבירה על ידי הריגתו, ודבר זה יש ללמוד בקל וחומר מעריות, אם על פגם הדיוט מותר להציל מהעבירה על ידי הריגת החוטא, קל וחומר שעל פגם גבוה, מותר להציל מהעבירה על ידי הריגת החוטא.

ולדעת חכמים – אין מצילים את העובד עבודה זרה בנפשו. [מתחילת הסוגיה משמע שהם לומדים זאת מהמיעוט "נער", אולם אם לדעתם אין עונשים מהדין, אין צריך מיעוט לעניין עבודה זרה].

ד. שבת.

לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון – מצילים את המחלל שבת מחטאו, על ידי הריגתו, שכן יש ללמוד זאת בגזרה שווה מעבודה זרה, [שנאמר בשניהם לשון חילול].

ולדעת חכמים – אין מצילים מחלל שבת מחטאו על ידי הריגתו. [מתחילת הסוגיה משמע, שהם לומדים זאת מהמיעוט "נער", אולם אם לדעתם אין בעבודה זרה אין מצילים, ואם כן אין ללמוד שבת מעבודה זרה, ורק לדעת רבי שמעון יש צורך במיעוט זה].

לדעת רבי יונתן בן שאול, בכל אלו, אם ניתן להצילם באחד מאבריהם בלא להורגם, אסור

להורגם.

שכן מבואר בכתוב "וְכִי יִנְצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיִּצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוּשׁ יַעֲנֹשׁ כַּאֲשֶׁר יִשִּׁית עָלָיו בְּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפָלְלִים", שלדעתו הכתוב מדבר במי שהתכוון להרוג את חברו, והכה את האשה, ומבואר בכתוב, שאם לא נהרגה, חייב לשלם דמי הוולדות, אף על פי שהתחייב בכך בשעה שהתכוון להרוג את חברו, ואז היה דינו כדין רודף, ועל כרחך יש אופן שאין היתר להרוג את הרודף, וזה כשניתן להצילו באחד מאבריו.

שעת חיוב הקנס באונס ומפתה

- רש"י מפרש שהחיוב הוא בשעת גמר הביאה,

[הכנסת עטרה] **כשמוציא את הבתולים.**

- ויש מפרשים שאמנם החיוב הוא **בשעת גמר**

הביאה, ומכל מקום אפילו אינו מוציא את הבתולים

חייב.

- ויש מפקשים שהחיוב הוא **בין על תחילת הביאה**,

ובין על גמר הביאה, [ונפקא מינה שיש חיוב על סוף

הביאה, כשאי אפשר לחייבו על ההתחלה, כגון שאז

התחייב גם מיתה וקם ליה בדרבה מינה].

הבא על אחותו כשהיא

נערה בתולה משלם קנס

במסכת כתובות מבואר, שחיוב קנס של בא על

נערה בתולה, אמור אף במי שאסורה לו באיסור

שיש בו כרת, [כגון אחותו]. ואולם לא יתכן שכן

הדבר בכל אופן, כי הרודף אחר איסור ערוה

שיש בו כרת, מותר להציל בנפשו, ומאחר

שחייב מיתה, פטור מלשלם, [אף אם לא נהרג

בפועל], ואם כן חייב קנס רק במקום שאין

להורגו כרודף.

א. לדעת האומרים שנשיקת אבר נחשבת

כביאה, אין מצילים אותה בנפשו של הרודף,

אלא עד שיעשה זאת, אבל לאחר מכן כבר

נפגמה, ומאחר שנפגמה, שוב אין מצילים אותה

בנפשו, **וחיוב הקנס בא לאחר מכן, כשגומר את**

הביאה, ובאותה שעה אינו מתחייב בנפשו, ולכן

חייב לשלם.

ב. כשבאו עליה תחילה שלא כדרכה, כבר

נפגמה, ומעתה אם יבוא עליה כדרכה, אין

מצילים אותה בנפשו, ואם כן אינו מתחייב

בנפשו, ומתחייב לשלם את הקנס.

ג. לדעת רבי יהודה, כשהיא אומרת שלא יהרגו

את הרודף, אין מצילים אותה בנפשו, [כמבואר

לעיל], ואם כן אינו מתחייב בנפשו, ומתחייב

לשלם את הקנס.

ד. לדברי הכל, אם אינה מקפידה על פגמה,

כגון שהיא מפותה ולא אנוסה, מצילים אותה

בנפשו, [כמבואר לעיל], ואם כן אינו מתחייב

בנפשו, ומתחייב לשלם את הקנס.

ה. לדעת רבי יונתן בן שאול, אם ניתן להצילה

באחד מאברי הרודף, אין היתר להורגו, ואם כן

אינו מתחייב בנפשו, ומתחייב לשלם את הקנס.

דף עד

רודף, נרדף, ומציל שהזיקו ממון

כבר נתבאר בדף ע"ג שהרודף אחר חברו

להורגו, מתחייב בכך בנפשו, ויש לכל אדם

רשות להורגו, קודם שיהרוג את הנרדף.

ומאחר שמתחייב בנפשו על כך שרודף את

חברו, אם בתוך כך הזיק ממון, בין ממון של

הנרדף, ובין ממון של אחרים, פטור מלשלם, כי

אין אדם מתחייב לשלם ממון, על פעולה

שמתחייב בה בנפשו.

ומאחר שהנרדף רשאי להרוג את הרודף להציל

את נפשו, אם בתוך כך הזיק את ממונו של

הרודף, פטור מלשלם לו, כי לא יתכן שיהיה

ממונו של הרודף חמור מגופו, ואם הוא פטור

על הריגת גופו, ודאי שהוא פטור על נזקי ממונו,

אולם אם הנרדף הזיק ממון אחרים, [אפילו

לצורך הצלת נפשו], חייב לשלם להם, כדין

מציל נפשו בממון חברו.

ומאחר שגם שאר בני אדם רשאים להרוג את

הרודף להציל את הנרדף מידו, אם בתוך כך

הזיקו את ממון הרודף, מעיקר הדין פטורים

מלשלם, [שלא יהיה ממונו חמור מגופו], אבל

אם הזיקו ממון אחרים, מעיקר הדין יש

לחייבם, שהרי אין לאדם להציל את זה בממונו

של זה, אולם חכמים פטרו אותם, כדי שלא

ימנעו אנשים מלהציל את הנרדפים.

"עבור עבירה או תיהרג"

מסכת סנהדרין

פרק שמיני בן סורר ומורה דף עד

ברוב העבירות שבתורה [חוץ מהמפורטות להלן], אם אומרים לאדם, 'עבור או תיהרג', **אינו חייב למסור את נפשו על כך, אלא יעבור** את העבירה ויחיה, שנאמר, "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקְתֵי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּם הָאֲדָם וְחִי בָהֶם", כלומר אין חיוב לשמור אלא כשתוכל לחיות, אבל אם תמות על ידי כן, לא.

ואולם כל זה כשאומרים לאדם לעבור על העבירה בצנעה, [כלומר שלא בפני עשרה מישראל], ואין הדבר גזרת המלכות, להעביר את ישראל על הדת. אבל,

א. כשהדבר הוא גזרת המלכות, יש למסור את הנפש, ולא לעבור אפילו על מצווה קלה, כדי שלא ירגילו לעשות כן. [ובכלל מצווה קלה, אפילו שינוי ערקתא דמסאנא (= שרוך הנעל), כלומר כשדרך הגוים לקשור באופן מסוים, ודרך ישראל לקשור באופן אחר, מטעם שיש בו צד יהדות, כגון שקשירתם באופן צנוע יותר, אם גזרו על ישראל שיקשרו כדרכם, יש למסור את הנפש, ולא לשנות מהמנהג].

ב. וכן כשהדבר בפרהסיא [= בפני עשרה מישראל], מאחר שיש בכך חילול השם, יש לקדש שם שמים, ולמסור את הנפש, ולא לעבור אפילו על מצווה קלה, שנאמר, "וְלֹא תִחְלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

- **לדעת אביי**, דווקא כשאומרים לו לעשות מעשה, חייב למסור נפשו, ולא לחלל שם שמים בפרהסיא, אבל מי שאינו עושה מעשה, כגון אשה שאומרים לה 'יבוא עליך הגוי או תהרגי', מאחר שאינה עושה כלום, הרי היא כקרקע עולם, ואינה מחויבת למסור נפשה על כך אפילו בפרהסיא.

- **ולדעת רבא**, דווקא כשאומרים לו לחטוא, כדי שיעבור על ציווי השם, חייב למסור את נפשו ולא לחלל שם שמים בפרהסיא, אבל כשאומרים לו לעשות זאת לצורכם, כגון שאומרים לאשה, יבוא עליך הגוי להנאתו או תהרגי, או שאומרים לאיש בשבת, קצור עשב להאכיל בהמותינו, מאחר שאין כוונת האומרים שיעבור זה את העבירה, אלא שהם יהנו ממעשהו, אין חיוב למסור את הנפש על כך אפילו בפרהסיא.

ויש יוצאים מן הכלל, ובהם יש למסור את הנפש, ולא לעבור עליהם, אפילו שלא בשעת גזירת המלכות, ואפילו בצנעה:

א. שפיכות דמים [=רציחה].

לדברי הכל, כשאומרים לאדם, 'הרוג את חבריך או תיהרג', הסברא אומרת, שאין לו רשות להרוג את חברו כדי להציל את עצמו, כי אם יעבור על איסור רציחה ויהרוג את חברו, יש כאן שתי רעות, (א) אבוד נשמה, (ב) עבירה של רציחה. ואם יהרג ולא יעבור, אין כאן אלא רעה אחת, שהיא אבוד נשמתו. והטעם שהתיר הקדוש ברוך הוא לעבור על המצות משום פיקוח נפש הוא, משום שיקרה בעיניו נשמה של ישראל, אבל זה שאומרים לו הרוג או תיהרג, מאחר שבכל אופן יש איבוד נשמה, למה היא מותר לו לעבור, וכי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חברו [מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי], ולכן אין לו היתר להרוג ולא ליהרג.

- **ומבואר בתוס'**, שכל זה כשאומרים לו להרוג במעשה, אבל אם אין אומרים לו לעשות כלום, אלא באים להשליכו על תינוק להורגו, ואם יברח ייהרג, מסתבר שאינו חייב למסור נפשו על כך להצלת התינוק, כי בזה יש לו לומר, מי אמר שדם חברי חשוב לפני המקום יותר מדמי.

ב. גילוי עריות

לדברי הכל, כשאומרים לאדם, 'בוא על הערווה או תיהרג', חייב למסור נפשו ולא לעבור, ודבר זה אנו למדים מהכתוב בעניין נערה מאורסה שנאנסה, "וְלֹנְעָר לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לְנֹעַר חֲטָא מִנֶּת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְהוּ וּרְצַחוּ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה", הבא להקיש דין רציחה לדין בא על הערווה, וללמד, שכשם שלעניין איסור רציחה, הדין הוא ייהרג ולא יעבור, כך גם לעניין איסור עריות.

- **לפירוש רבינו תם, בעילת גוי אינה בכלל גילוי עריות**, ולכן בת ישראל שאומרים לה [בצנעה], 'יבוא עליך הגוי או תהרגי', אינה מחויבת למסור נפשה על כך, ורק כשאומרים לה, 'יבוא עליך ערווה או תהרגי', חייבת למסור נפשה על כך. [ורבי"ם חולק על כך, ואומר שבעילת גוי בכלל גילוי עריות היא].

- **ולפירוש ריב"ם, לא נאמר דין זה, אלא לאיש שאומרים לו**, 'בוא על הערווה או תיהרג', שאומרים לו לחטוא במעשה, אבל אשה שאמרו לה, 'יבוא עליך ערווה או תהרגי', מאחר שאינה עושה כלום, הרי היא כקרקע עולם, ואינה מחויבת למסור נפשה על כך.

ג. עבודה זרה.

לדעת רבי ישמעאל – כשאומרים לאדם, 'עבוד עבודה זרה או תיהרג', [אם הדבר אינו גזרת המלכות ובצנעה], **יעבוד עבודה זרה, ולא יהרג**, כדין רוב המצוות.

ולדעת רבי אליעזר [שרבי יוחנן אומר כמותו] – כשאומרים לאדם, 'עבוד עבודה זרה או תיהרג', **ייהרג, ולא יעבוד עבודה זרה**, שנאמר, "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ ... וּבְכָל נַפְשְׁךָ", ללמד, שיש לאדם לאהוב את הקדוש ברוך הוא, ולא להמירו באחרים, אפילו הדבר תלוי בנפשו.

[לעיל התבאר, שאף במקום שיש למסור את הנפש כפרהסיא, לדעת אביי אשה שהיא קרקע עולם אינה מחויבת למסור את נפשה, ולדעת רבא כשהדבר לצורך הנאתם, ולא כדי להעביר על הדת, אין חיוב למסור את הנפש. ולא נתבאר אם כן הדין גם לעניין עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, או שבהם הדין ייהרג ולא יעבור הוא אפילו כשאומרים לו לצורך הנאתם. ולכאורה לעניין שפיכות דמים, מסתבר שיש איסור גם כשאומרים לצורך הנאתם, כי בזה לא נעשה דמו סמוק יותר. ועדיין יליע לעניין גילוי עריות ועבודה זרה].

האם בני נח מזהירים לקדש את ה'

ספק הוא בגמרא, האם כשבני נח נצטוו על שבע מצוותם, נכלל בכך שאם אמרו להם, 'לעבור או ליהרג', עליהם לקדש את ה', וליהרג, או שמשום פקוח נפש מותר להם לעבור, ואינם מצווים לקדש את ה'.

י"מ שלא נפשט הספק, האם בני נח מחויבים לקדש את ה', ולמסור נפשם על קיום מצוותם, [כשאומרים להם לעבור בפרהסיא, אבל כשאומרים להם לעבור בצנעה, דין ברור הוא שיעברו ולא יהרגו].

וי"מ שנפשט הספק, והמסקנה שאינם מחויבים לקדש את ה', אלא יעברו ולא יהרגו, בין כשאמרו להם לעבור בצנעה, ובין כשאמרו להם לעבור בפרהסיא.

דף עה

אין חיוב להוכיח גוי שלא יחטא, שנאמר "הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ", ללמד שרק את עמיתך עליך להוכיח.

אבל כשהגוי שואל אם דבר מסוים מותר לו או אסור לו, צריך לומר לו את הדין.

אמר רבי יצחק, **מיום שחרב בית המקדש**, [כשל הכח מדאגות רבות, ואין רוח קמה באיש להיות תאב לאשתו, ולכן] **ניטל טעם ביאה, וניתן לעוברי עבירה**, [שיצר הרע תוקפם ומרבה תאוותם], **שנאמר**, "מִיָּמִים גְּנוּבִים יִמְתְּקוּ וְלֶחֶם סִתְּרִים יִנְעִם", [ולחם רומז לאשה].

המעלה טינא מחמת אשה

מי שנתן עיניו באשה, וחלה מרוב תאוותו לה, עד שאמרו הרופאים, שאין לו תקנה אלא כשתיבעל לו, או שתעמוד לפניו ערומה, או תדבר עמו.

- **יש אומרים שאם היא אשת איש, אין להתיר לו אותה משום פיקוח נפש**, אלא ימות, ולא תיבעל לו, ולא תעמוד לפניו ערומה, ולא תדבר עמו אפילו מאחורי הגדר, [כי באיסור עריות כן הדין, ייהרג ולא יעבור].

- **ויש אומרים שאפילו אם היא פנויה, אין להתיר לו אותה**, אלא ימות. **לדברי רב פפא**, הטעם לכך, שאין להתירה לו הוא, שלא לבייש את משפחתה [=משום פגם משפחתה]. **ולדברי רב אחא בריה דרב איקא**, הטעם לכך שאין להתירה לו הוא, **כדי שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות לעמוד בפני האנשים לתת בהן עיניהם וימסרום להם לביאה.**

סליק פרק בן סורר ומורה

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין

דף עה

אלו הם שדינם שריפה

(א) **הבא על בתו**. (ב) **הבא על בת בתו**. (ג) **הבא על בת בנו**. [כלומר האיש הבא על בתו או נכדותיו

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף עה

(שאינן מאשתו).

(ד) הבא על בת אשתו. (ה) הבא על בת בתה. (ו) הבא על בת בנה. [כלומר האיש הבא על בת אשתו או נכדותיה, (אפילו אינן ממנו)].

(ז). הבא על חמותו. (ח) הבא על אם חמותו. (ט) הבא על אם חמיו. [כלומר האיש הבא על אם אשתו או סבתותיה].

ובכל אלו דין הבעל והנבעלת שווים. ובלבד שיהיו שניהם בני מצוות, ולכן האשה שאביה או סבה בא עליה, או אשה שבעל אמה או בעל סבתה בא עליה, או אשה שבעל בתה או בעל נכדותיה בא עליה, הרי היא בשריפה כמותו.

(י) **בת כהן שזנתה תחת בעלה,** [בדף נ"א נתבאר, אם הכוונה לארוסה או לנשואה או לשתייהן], היא בשריפה, אבל הבעל אינו בשריפה, אלא במיתה האמורה בבעל בת ישראל, [נשואה בחנק, וארוסה בסקילה].

ולהלן נבאר בעזה"י, מניין שכל אלו דינם שריפה.

(י) **בת כהן שזנתה – בשריפה**

דין זה מפורש בתורה, שנאמר, **"וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תַחַל לְזָנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹף"**, [כפי שנתבאר בדף נ"א].

(ז) **חמותו – בשריפה**

דין זה מפורש בתורה, שנאמר, **"וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זָמָה הוּא בְּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהָן"**.

(ד) **בת אשתו (ה) בת בתה (ו) בת בנה – בשריפה**

דין זה למד בגזרה שווה "זָמָה" "זָמָה". שנאמר **או בת בתה, או בת בנה,** "עֲרֹוֹת אִשָּׁה וּבִתָּה לֹא תִגְלֶה אֶת בֵּת בְּנָה וְאֶת בֵּת בִּתָּה לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרֹוֹתָה שְׂאֵרָה הִנֵּה זָמָה הוּא", **ונאמר בעניין עונש הבא על חמותו, "זָמָה הוּא בְּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהָן"**.

(ב) **בת בתו [מאנוסתו] (ג) בת בנו [מאנוסתו] – בשריפה**

דין זה למד בגזרה שווה "הִנֵּה" "הִנֵּה", "זָמָה" "זָמָה", שנאמר באיסור הבא על בת בנו או בת בתו, "הִנֵּה", [בַּת בְּנָה או בַּת בִּתָּה לֹא תִגְלֶה עֲרֹוֹתָן כִּי עֲרֹוֹתָה הִנֵּה], ונאמר באיסור בא על בת אשתו, "הִנֵּה", [עֲרֹוֹת אִשָּׁה וּבִתָּה לֹא תִגְלֶה אֶת בֵּת בְּנָה וְאֶת בֵּת בִּתָּה לֹא תִקַּח לְגִלּוֹת עֲרֹוֹתָה שְׂאֵרָה הִנֵּה זָמָה הוּא], **ללמד, שכל האמור באיסור בא על בת אשתו, אמור גם באיסור בא על בת בנו או בת בתו, ומאחר שנאמר באיסור בא על בת אשתו "זָמָה", הרי זה כאילו נאמר "זָמָה" גם באיסור בא על בת בנו ובת בתו, ומעתה יש ללמוד בגזרה שווה "זָמָה" "זָמָה", שהבא על בת בנו או בת בתו דינו בשריפה, כדין בא על חמותו, [שנאמר בה "זָמָה"].**

וזהו ששנינו בברייתא, 'מניין לעשות זכרים כנקבות, [כלומר מניין שדין קרובות הזכר כדין קרובות הנקבה], נאמר כאן [לעניין עונש שריפה] "זָמָה", ונאמר להלן [לעניין איסור קרובות אשתו] "זָמָה", מה להלן זכרים כנקבות, [מגזרה שווה "הִנֵּה" "הִנֵּה"], אף כאן זכרים כנקבות'.

(ח) **אם חמותו (ט) אם חמיו – בשריפה**

דין זה למד בגזרה שווה, שנאמר בעניין עונש הבא על חמותו, [שהיא דור מוקדם לאשתו], "זָמָה", ונאמר בעניין איסור הבא על בת אשתו, [שהיא דור מאוחר לאשתו], "זָמָה", ללמד, שכשם שבדורות שאחר אשתו, האיסור הוא עד הדור השלישי, כלומר עד בנות הבנים או בנות הבנות כמפורש בכתוב, **"אֶת בֵּת בְּנָה וְאֶת בֵּת בִּתָּה לֹא תִקַּח"**, כך גם בדורות המוקדמים לאשתו, האיסור הוא עד הדור השלישי, כלומר עד אם אמה ואם אביה. [ובאותו אופן שאנו לומדים שיש בהם עונש, אנו לומדים שיש בהם אזהרה].

לדעת רב אשי, זהו ששנינו בברייתא, 'מניין לעשות למטה כלמעלה, [כלומר מניין שהרחוקות יותר, שמסברא איסורם מועט, דינם כקרובות יותר, שמסברא איסורם רב], נאמר כאן [בעונש חמותו], "זָמָה", ונאמר להלן [באיסור בתו], "זָמָה", מה להלן, בנות הבן והבת הרחוקות יותר בשריפה, כדין הבת עצמה הקרובה יותר, אף כאן, אם חמיה ואם חמותה הרחוקות יותר בשריפה, כחמות עצמה הקרובה יותר'.

ולדעת אביי כך יש לשנות בברייתא, 'מניין לעשות למעלה כלמטה, [כלומר מניין שהדורות המוקדמים אסורים עד דור שלישי כדורות המאוחרים], נאמר למטה "זָמָה", ונאמר למעלה "זָמָה", מה למטה שלשה דורות, אף למעלה שלשה דורות.

ולדברי אביי, דעת רבי עקיבא, שעונש אם

חמותו מפורש בתורה, [ודבריו יתבארו בעזה"י

בדף ע"ו].

דון מינה ומינה או

דון מינה ואוקי באתרא

כשפרשה אחת למדה דבר מחבירתה בגזירה שוה, נחלקו חכמים, האם תעמיד את אותו הדין בזו, בתורת מה שהיה עומד במקום שלמדנו משם, כי מאחר שלמדנו ממנו, על כרחך ממנו תחזור ותלמדנו לכל משפטו [=דון מינה ומינה]. או דון מינה ואוקי באתרא, כלומר לאחר שלמדנו משם והבאתו לכאן, העמידהו כאן בתורת שאר דברים המפורשים כאן.

[כגון אם דין קרובות האיש במיתה מסוימת, ודין קרובות האשה במיתה אחרת, ואחת מקרובות האיש לא נכתבה בפירוש, אלא למדה מקרובות האשה בגזרה שווה. לדעת האומרים דון מינה ומינה, קרובה זו של האיש, נהרגת במיתת קרובות האשה. ולדעת האומרים דון מינה ואוקי באתרא, אחר שלמדנו בגזרה שווה שהיא במיתה, חוזרת לכלל קרובות האיש, ונהרגת במיתת קרובות האיש].

אם אמו מותרת [מהתורה]

וכלת אשתו מותרת

אף על פי שיש ללמוד בגזירה שווה, [”הנה”

”הנה”, ”זמה” ”זמה”], שדין קרובות האיש

כדין קרובות האשה. ואם כן כשם שאם חמותו

אסורה לו, ואם בא עליה נהרג, כך אם אמו

אסורה לו, ואם בא עליה נהרג. וכשם שכלתו

אסורה לו, ואם בא עליה נהרג, כך כלת אשתו

אסורה לו, ואם בא עליה נהרג, אולם אין זה

כך:

לדעת אביי – אם אמו מותרת מהתורה, כי

נאמר באיסור אמו, ”וערות אמה לא תגלה אמה הוא

לא תגלה ערותה”, ללמד, שדווקא אמו אסורה,

אבל אם אמו מותרת, [אלא שחכמים אסרוה].

וכלת אשתו מותרת מהתורה, כי נאמר באיסור

כלתו, ”וערות פלתה לא תגלה אשת בנה הוא לא תגלה

ערותה”, ללמד, שדווקא אשת בנו אסורה, אבל

אשת בן אשתו מותרת.

ולדעת רבא – אם אמו וכלת אשתו מותרות לו

[מהתורה], כי יש להקשות על עצם הלימוד

מהגזרה שווה הנ”ל, שהגזירה שווה הזו אינה

מופנית משני צדדים, כלומר התיבות שמהן למדים

בגזרה שווה זו, לא נכתבו רק לצורך הלימוד הזה,

וכל גזרה שווה שאינה מופנית משני צדדים, אם יש

קושיה על מה שניתן ללמוד ממנה, אין למדים.

לדעת האומרים דון מינה ומינה, היה לנו ללמוד

מגזרה שווה, שאם אמו בשריפה, כדין אם

חמותו. וזה לא יתכן מכמה סיבות.

(א) לדעת האומרים שריפה חמורה מסקילה,

אין ללמוד דין אם אמו מדין אם חמותו, משום

שחמותו עצמה חמורה מאמו עצמה, שחמותו

בשריפה ואמו בסקילה.

(ב) לדעת האומרים שריפה חמורה מסקילה, לא

יתכן שתהיה אם אמו הרחוקה ממנו בשריפה

החמורה, ואמו הקרובה לו בסקילה, [כמפורש

בה בתורה].

(ג) לדברי הכל יש לך להקשות, אדרבה כך

תאמר, מה באשתו דין אמה ואם אמה שווה

[לשריפה], כך בו תשווה את דין אמו ואם אמו

[לסקילה ולא לשריפה], ולכן אין לך ללמוד

שדין אם אמו בשריפה, [וממילא פטור בה

מכלום, שהרי סקילה גם כן לא כתוב בה, ואי

אפשר ללמוד בגזרה שווה אלא שריפה].

ולדעת האומרים דון מינה ואוקי באתרא, היה

לנו ללמוד מגזרה שווה, שאם אמו במיתה כאם

חמותו, ואולם דינה בסקילה כדין אמו עצמה.

וזה לא יתכן מכמה סיבות.

(א) לדעת האומרים שריפה חמורה מסקילה,

אין ללמוד דין אם אמו מדין אם חמותו, משום

שאם אשתו עצמה חמורה מאמו עצמה, שאם

אשתו בשריפה ואמו בסקילה.

(ב) לדברי הכל יש לך להקשות, אדרבה כך

תאמר, מה באשתו דין אם אמה כדין בתה

[לשריפה], כך בו תשווה את דין אם אמו ודין

בתו [לשריפה ולא לסקילה], ולכן אין לך ללמוד

שדין אם אמו בסקילה, [וממילא פטור בה

מכלום, שהרי שריפה גם כן לא כתוב בה, ואי

אפשר ללמוד בגזרה שווה אלא סקילה].

וכעין זה יש להקשות על הגזרה שווה, כשתבוא

ללמוד ממנה שכלת אשתו אסורה לו.

דף עו

(א) **בתו** [מאנוסתו] – **בשריפה**

לדעת אביי, דין זה למד בקל וחומר, שהרי הבא על בת בתו, [הבאה מכח בתו], דינו שריפה, ואם כן, כל שכן שהבא על בתו ממש, דינו בשריפה. [אין זה כשאר קל וחומר, שלומד דבר חמור אחד מדבר קל אחר, שהרי אין למדים דיני עונשים מקל וחומר, כמבואר בדף ע"ג, אלא כאן לומד את דין העיקר מהדין המבואר במה שבא מכוחו הוא, ודבר זה ניתן ללמוד בקל וחומר שאין זה אלא גילוי מילתא בעלמא, שהרי לא יתכן שהבא מכח העיקר יהיה חמור מהעיקר עצמו].

ומקל וחומר זה יש ללמוד גם את האזהרה לבא על בתו.

לדעת רבא, דין זה למד בגזרה שווה, שנאמר

בקרובות אשתו, [בתה ובת בתה ובת בנה], "הִנֵּה" ונאמר בקרובותיו [בת בנו ובת בתו] "הִנֵּה", לגזרה שווה, ללמד שכשם ששאר אשתו בשריפה, ובתה כבת בתה, כך שארו בשריפה, ובתו כבת בתו.

ומגזרה שווה זו יש ללמוד גם את האזהרה לבא על בתו.

ולדעת אבוח דרבי אבין, דין זה יוצא מהכתוב

לעניין בת כהן שזנתה, שניתן לדורשו כך, "וּבַת אִישׁ (פֶּהָ) כִּי תַחַל לְזַנוֹת אֶת אֲבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בְּאִשׁ תִּשְׂרֹף". ואף שלעניין בת כהן שזנתה, הנלמדת גם היא מהכתוב הזה, דרשו חכמים, "היא ... בְּאִשׁ תִּשְׂרֹף", אבל בועלה אינו בשריפה, לעניין הבא על בתו, אין הדין כן, אלא הוא בשריפה כמותה, [לדעת אביי, משום שמשמע מהכתוב, שרק כשהיא מחללת את אביה, היא בשריפה ולא הוא, אבל כשהוא מחלל אותה, גם הוא בשריפה. ולדעת רבא, סברא היא, שלא בא הכתוב למעט את הבועל, אלא כשניתן לתת לו דין אחר, כבא על בת ישראל, אבל למעטו לגמרי לא].

ואזהרה לבא על בתו, יש ללמוד מהכתוב, "אֶל תַּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ".

"אֶל תַּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ"

- מכאן אזהרה שלא ימסור אדם את בתו

לאחרים לבעילת זנות, שלא לשם אישות של

נישואין.

- ומתוך שנאמר "תַּחַלֵּל", ולא "תחל", למדנו

אזהרה לדבר נוסף:

לדברי אבוח דרבי אבין, למדנו מכאן אזהרה,

שלא יבוא אדם על בתו.

ולדעת רבי אליעזר, למדנו מכאן אזהרה, שלא

ישיא אדם את בתו לזקן, [שמתוך שאינו מקובל

לה מזנה תחתיו].

ולדעת רבי עקיבא, למדנו מכאן אזהרה, שלא

ישהה אדם את בתו הבוגרת מלהשיאה, כי היא

מתאוה לתפקידה, ועל ידי העיכוב היא מזנה.

ואין לך רשע ערום בישראל מחמת עניות, אלא

זה המשהה את בתו הבוגרת כדי שתשמשנו,

ובשביל הנאתו זו גורם לה שתזנה.

יועץ רע

אמר רב כהנא משום רבי עקיבא, **הוי זהיר מן**

היועצך לפי דרכו, [כלומר להנאתו ולא

לטובתך].

לְמַעַן סְפוֹת הָרְוָה אֶת הַצְּמָאָה

אמר רב יהודה אמר רב, **המשיא את בתו לזקן,**

והמשיא אשה לבנו קטן ממש, היא צמאה לדבר,

והם שבעים ממנו, כלומר אינם צמאים לו.

והמחזיר אבידה לכותי, שמראה בכך שהשבת

אבדה אינה חשובה לו מצוות בוראו, שהרי משיב אף

למי שלא נצטווה, ומשווה בכך יהודי הצמא ליוצרו,

עם הגוי ששבע מכך, כלומר שאינו צמא לכך, **עליו**

הכתוב אומר, "לְמַעַן סְפוֹת הָרְוָה אֶת הַצְּמָאָה

לא יאבה ה' סֵלַח לוֹ", כלומר על כך שחיבר או

השווה את השבע ורווה עם הרעב באופנים

הנ"ל, לא יאבה ה' לסלוח לו.

וַיִּדְעֶתָ כִּי שְׁלוֹם אָהֶלְךָ

האוהב את אשתו כגופו. והמכבדה [בתכשיטים

נאים] **יותר מגופו. והמדריך בניו ובנותיו בדרך**

ישרה. והמשיא אותם סמוך לפירקם [חצי שנה

או שנה קודם שנעשו גדולים שמשום זמן מועט זה

אין לחוש שתזנה האשה על הבנים]. **עליו הכתוב**

אומר, "וַיִּדְעֶתָ כִּי שְׁלוֹם אָהֶלְךָ וּפְקֻדָּתְךָ נֹדָד וְלֹא

תִּחָטָא".

מסכת סנהדרין
פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף עו

אז תקרא וה' יענה

האוהב את שכיניו. והמקרב את קרוביו. והנושא את בת אחותו. והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו. עליו הכתוב אומר. "הלוא פרס לרעב לחמך ... כי תראה ערם וכסיתו [בכלל זה מלווה מעות לעני בשעת דחקו] ... ומבשרך לא תתעלם [היינו נושא בת אחותו ומקרב את קרוביו ובכלל זה אוהב את שכיניו שנאמר "טוב שכן קרוב מאח רחוק"] ... אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר ה'נני".

הלוואת מעות לעני בשעת דוחקו

לפירוש רבינו תם, המלווה לעני מעות בשעת דוחקו, לצורך מזונותיו, עליו הכתוב אומר, "אז תקרא וה' יענה". אבל המלווה לו כשהמלכות דוחקת אותו לגבות ממנו מס, ואם לא היה לו, היו מניחים אותו, וגרם זה לדוחקו של העני, ולימים בא וטורף ממנו ביתו ושדותיו, זהו שנאמר, "ומצאהו רעות רבות וצרות".

ולפירוש רש"י, המלווה מעות לעני קודם דוחקו, שיוכל לקנות תבואה בשעת הזול, והיה מרוויח, זה עושה טוב, אבל הממציא לו מעות בשעת דוחקו, ולא יוכל אלא לקנות מהאופה יום יום, זהו "רעות רבות וצרות".

"ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה הוא

באש ישרפו אתו ואתהו"

לדעת רבי ישמעאל, "אתהו" היינו אחת מהן, [שכן "הן" פרושו אחת, שבלשון יוני קורין לאחת הינא]. ולדעת רבי עקיבא, "אתהו" היינו שתיהן.

לדברי אביו, נחלקו רבי ישמעאל רק בביאור הכתוב, אבל לא נחלקו בדין:

לדעת רבי ישמעאל – הכתוב "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה" מדבר בבא על אשתו וחמותו, וחמותו בלבד אסורה לו, ונשרפת, אבל אשתו לא, וזהו שנאמר "באש ישרפו אתו ואתהו", כלומר אותו ואת אחת מהן, שהיא חמותו. ואם חמותו שדינה בשריפה, אנו למדים מגזרה שווה, כפי שנתבאר בדף ע"ה.

ולדעת רבי עקיבא – הכתוב מדבר בבא על חמותו ואמה, ששתיהן אסורות לו, ושתייהן נשרפות, וזהו שנאמר "באש ישרפו אתו ואתהו", כלומר אותו ואת שתיהן, ואם חמותו שדינה בשריפה, מפורשת בכתוב, ולא מגזרה שווה היא למדה.

ולדברי רבא, נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא גם בדין:

לדעת רבי ישמעאל – הכתוב מדבר בבא על אשתו וחמותו, וכשאמר הכתוב "באש ישרפו אתו ואתהו" ללמד שישרפו אחת מהן, לא בא ללמד שאשתו פטורה, כי דין פשוט הוא, אלא ללמד שאפילו כשחמותו נותרה יחידה משתיהן, כי מתה בתה, ואם כן כבר אינה חמותו, בכל זאת דינה בשריפה.

ולדעת רבי עקיבא – הכתוב מדבר בבא על אשתו ואמה, וכשאמר הכתוב "באש ישרפו אתו ואתהו", אף שמשמעותו לשתייהן, אין הכוונה שישרפו את שתיהן, כי אשתו לא חטאה, אלא הכוונה שישרפו את חמותו, רק כששתיהן קיימות, אבל אם מתה אשתו, ובא על חמותו, אין כאן שריפה, אלא איסור "ארו שכתב עם חתנתו" בלבד.

מיתת רוצח

הרוצח את חברו, נהרג בסייף, ולהלן יתבאר בעזה"י, באלו אופנים שהרג אדם את חברו חייב, ובאלו אופנים פטור.

רציחה בהכאה

המכה את חברו באבן או בעץ, והרגו, אינו חייב מיתה, אלא אם כן היו האבן או העץ, בשיעור שראויים להמית, שנאמר, "ואם באבן יד אשר ימות בה הפהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח. או בכלי יעץ יד אשר ימות בו הפהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח", ללמד, שאין לחייבו אלא כשיש באבן או בעץ שיעור מלא אחיזת יד, כלומר שיעור שיש בו כדי להמית, אבל כשאין בהם שיעור להמית, והכה בהם, והרג, אינו נהרג.

והמכה את חברו בחודו של ברזל, והרגו, חייב מיתה בכל אופן, כי ברזל ממית בחודו בכל שהוא, ולכן נאמר בו, "ואם בכלי ברזל הפהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח", ולא נאמר, "בכלי ברזל יד". [רש"י מפרש, שהוא ממית בכל שהוא, על ידי תחיבה בוושט או בלב. ותוסי מפרשים שהוא ממית בכל שהוא, על ידי תחיבה בכל מקום, כי הוא גורם לנפיחות ומיתה]. ודוקא על ידי תחיבה הוא ממית בכל שהוא, אבל הכה את חברו בברזל לאורכו של הברזל,

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף עז

ולא בחודו, והרגו, אינו חייב מיתה, אלא אם כן היה בברזל שיעור להרוג.

כובש ומצמצם לעניין רציחה

התוקף את חבירו, שלא יוכל לצאת ממקום שגורם לו למות, כגון שכובשו בתוך מים או בתוך אש, **חייב מיתה כרוצח**, אף על פי שלא הוא הכניסו לשם, אלא שהיה שם כבר קודם שתקפו, שנאמר, "אוּ בְּאֵיבָה הִפְּהוּ בְּיָדוֹ וַיָּמַת מוֹת יוֹמַת הַמִּפְּהָ רֹצֵחַ הוּא", לרבות את המצמצם.

אבל הדוחף את חבירו לתוך המים ולתוך האש, למקום שבני אדם כמותו יכולים לצאת משם, ואינו מצמצמו, ומת שם, כי ארע איזה דבר שמחמתו לא יכול לצאת, הדוחף פטור, כי הוא לא עשה דבר הממית.

כובש ומצמצם לעניין נזיקין

לדעת רבינא, המצמצם בהמת חבירו במקום שגורם לה למות, כגון שצמצמה בחמה, שלא תוכל לצאת, ומתה בחמה, **חייב לשלם** את דמיה לבעליה. ודבר זה אנו למדים **בקל וחומר**, שכן חיוב תשלומי נזיקין חמור הוא **מחיוב מיתה של רוצח**, שהרי רוצח אינו חייב אלא במזיד, אבל בשגגה או באונס פטור, ומזיק חייב לשלם אף כשהזיק בשוגג או באונס, ואם מצינו שמצמצם והורג חייב כרוצח, כל שכן שמצמצם ומזיק חייב כמזיק.

ולדעת רב אחא בר רב, המצמצם בהמת חבירו במקום שגורם לה למות, ומתה, **פטור מלשלם, כי אין זה מזיק בידים, אלא גרמא בעלמא**, וגרמא בנזיקין פטור מלשלם. **ואין לחייבו בקל וחומר מרוצח, כי כשאמרה תורה שרוצח חייב כשמצמם, נאמר, "אוּ בְּאֵיבָה הִפְּהוּ בְּיָדוֹ וַיָּמַת מוֹת יוֹמַת הַמִּפְּהָ רֹצֵחַ הוּא", ללמד, שרק לעניין רציחה נאמר דין מצמצם, אבל לא לשאר דברים.**

דף עז

כמה פרטים בדין מצמצם לעניין רציחה

א. כפתו ומת ברעב.

לדעת רבא, הקושר אדם שלא יוכל לזוז ממקומו, ואין באותו מקום דבר המזיקו, אלא שמת ברעב, כי לא היה יכול ללכת משם לאכול, הקושר הזה אינו נידון כמצמצם לעניין רציחה, **ופטור ממיתה, כי אינו דומה למצמצם אדם במים או באש.**

רש"י מפרש – משום שבשעה שקשרו, אין כאן דבר הריגה, והרעב בא מאליו, והולך וחזק לאחר זמן כל שעה, ואין זה דומה למצמצם במים או באש, שההורג מזומן.

ותוס' מפרשים – שאפילו אם היה רעב כבר בשעה שקשרו, מאחר שאם לא היה הרעב מתחזק עליו, לא היה מת, הרי זה נחשב כדבר שההורג עתיד לבוא, ועדיין אינו כאן, [כסוף חמה וצינה לבוא להלן באות ג'], ואין זה דומה למצמצם במים או באש, שכמו שהם עתה, הם הורגים.

[ולהלן באות ו-ז יתבאר בעזה"י, שרבי זירא חולק בזה על רבא, ומחייב את הקושר מיתה].

ב. כפתו בחמה או בצינה ומת.

הקושר אדם במקום חם או במקום קר, שאי אפשר להתקיים בו מחמת החום והקור, ומת שם מחמת שהיה קשור ולא היה יכול ללכת, הקושר **חייב מיתה כרוצח**, שכן צמצם את המת במקום שההורג מזומן כבר.

ג. כפתו במקום שסוף חמה או צינה לבוא ומת.

הקושר אדם במקום שכמו שהוא עתה ניתן להתקיים בו, אבל אחר זמן עתיד להתחמם או להתקרר, עד שלא יוכלו להתקיים בו, ומת שם מחמת שהיה קשור ולא היה יכול ללכת, הקושר **פטור ממיתה**, כי בשעה שקשר לא היה ההורג [החום או הקור] מזומן להרוג, ואין זה אלא גרמא, שפטור מדיני אדם, [ודינו מסור לשמים].

וכתבו התוס', שכל זה כשהקושר מצא את הנרצח באותו מקום, וקשרו שם, אבל מצאו במקום אחר, והביאו לשם, חייב, משום שהמקרב דבר אלא האש ושרפתו, חייב על כך, כמי שמקרב אש לדבר ונשרף, ומאחר שקירב את הנהרג למקום שיהיה החום או הקור, חייב על כך מיתה, [לדעת האומרים איש משום חיציו].

ד. כפתו לפני ארי והרגו הארי.

הקושר אדם בפני ארי, והרגו הארי, הקושר **פטור מיתה.**

רש"י מפרש – משום שאף אם לא היה קושרו,

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף עז

לא היה יכול להציל עצמו מן הארי, [ולפי זה אם היה יכול להציל עצמו לולא הקשירה, הקושר חייב מיתה].

ותוסי מפרשים – משום שבשעת הקשירה, עדיין לא בא הארי להרוג, [כי אם היה בא להרוג, לא היה יכול זה לקשור], ואם כן, הרי זה כקושר במקום שסוף חמה או צינה לבוא, ולא כמצמצם במקום שההורג כבר כאן, [ולפי זה, אם באיזה אופן קשרו כשכבר בא האריה להרוג, הקושר חייב מיתה].

ה. כפתו לפני יתושים והרגוהו.

הקושר אדם במקום יתושים, ומת על ידיהם, כי היה קשור, ולא היה יכול ללכת משם:

לדעת רבא – הקושר חייב מיתה, כי בשעה שקשר, כבר היו כאן יתושים, ואם כן קשר את ההורג בשעה שהיה ההורג מזומן.

ולדעת רב אשי – הקושר פטור ממיתה, כי היתושים שהיו תחילה לא הרגוהו, אלא יתושים שבאו אחר כך, ואם כן לא היה ההורג מזומן בשעה שקשר את ההורג.

ו-ז. כפה עליו גיגית או פרע עליו מעזיבה ומת.

הכופה גיגית על חברו, בשעת הכפיה אין כאן דבר ההורג, אבל אחר כך מתחיל הבל ההורג להתמלא בגיגית מעט מעט, [שהאדם נושם אויר הראוי לחיות בו, ומוציא אויר שאין ראוי לחיות בו, ואם כן כשהגיגית כפויה עליו, מתמעט בה האויר הראוי לחיות בו, ומתרבה בה האויר שאין ראוי לחיות בו].

וכן הפורע מעזיבה [=מסיר גג] מעל גבי חברו הישן, שבאותה שעה אין כאן דבר ההורג, אבל אחר כך נכנס שם הקור מעט מעט.

ושני אלו אם מתו מחמת ההבל והקור:

לדעת רבא – הכופה את הגיגית והפורע את המעזיבה פטורים ממיתה, שכן דומים הם למי שקשר את חברו ומת ברעב לאחר מכן, שבשעת הקשירה לא היה כאן הדבר ההורג, ובא לאחר מכן, שלדעת רבא הוא פטור ממיתה.

ולדעת רב זירא – העושים כן חייבים מיתה, כמי שצמצמו את חברו במקום שההורג מזומן, [ואם כן לכאורה מחייב הוא גם את הקושר את חברו ומת ברעב]. ומכל מקום מודה רב אשי, שדווקא הכופה גיגית על חברו חייב מיתה, אבל הכניס את חברו לבית סתום, ומת בהבל שבו, המכניס פטור ממיתה, כי מאחר שהבית גדול, אין כאן הבל הורג בשעת ההכנסה, כי בטל הוא באויר הבית, ורק לאחר זמן מתחיל ההבל להיות הבל הורג, [אולם אם המכניס הדליק בבית נר, אחר שהכניס את הנהרג, מאחר שפעולתו גורמת להבל ההורג שבבית, חייב מיתה, אף על פי שהבית גדול].

נעשית הפעולה לפעולת הריגה

אחרי שכבר נעשית הפעולה

הדוחף את חברו לבור שיש בו סולם, וניתן לעלות ממנו בסולם, וקודם שנפל, קדם הדוחף [או איש אחר] וסילק את הסולם, שלא יוכל הנופל לעלות בו, ועל ידי זה מת הנופל בבור. הדוחף פטור על הדחיפה, כי בשעה שדחף, הנופל יכול היה לצאת מהבור. ופטור על סילוק הסולם, כי אין זה אלא גרמא למיתת הנופל, ולא פעולת רציחה.

וכן הדין כשזרק חץ על חברו, בשעה שהיה ביד חברו מגן, וקודם שפגע בו החץ, נטל הזורק את המגן מיד חברו, ונהרג המוכה בחץ. הזורק פטור על הזריקה, כי בשעה שזרק את החץ, היה המוכה מוגן. ופטור על נטילת המגן, כי אין זה אלא גרמא למיתת המוכה, ולא פעולת רציחה.

וכן הדין כשזרק חץ על חברו, בשעה שהיו סמנים ורפואות מצויות לרפאות פצע כזה, וקודם שנתרפא בהם המוכה, השחית זה את הרפואות הללו. הזורק פטור על הזריקה, כי בשעה שזרק את החץ, היה המוכה יכול להתרפא. ופטור על השחתת הרפואות, כי אין זה אלא גרמא למיתת המוכה, ולא פעולת רציחה.

וכתבו התוסי [בע"א] שלדעת רבינא האומר, שמצמצם ברציחה חייב, ובנזיקין פטור, משמע שחייב תשלומי נזק, קל מחיוב מיתה על רציחה, ואם כן, מאחר שרוצח פטור כשנעשית פעולתו לפעולת רציחה אחר שכבר נעשית, כל שכן שלענין נזיקין, יש לפטור, ולכן הזורק חץ על כלי חברו שהיו מכוסים ומוגנים, וקודם שפגע בהם החץ, סילק את הכיסוי, וניזוקו, פטור מלשלם.

כשיש לנרצח רפואה

אין רוצח חייב מיתה, אלא אם כן אין לנרצח רפואה, אבל כשיש לנרצח רפואה, הרוצח פטור,

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף עח

ואפילו נמצאה לו רפואה אחר ההכאה, ואפילו אם למעשה לא נטרפא בה, ומת, כי מאחר שהיתה לו אפשרות לחיות, ולא למות מהרוצח, אין הרוצח נהרג.

זרק צרור או כדור בכותל בכח

וחזר מהכותל לאחור והרג אדם

הזורק צרור או כדור לכותל, על מנת שיחזור מהכותל לאחור:

אם עשה זאת **במזיד**, [בהתראה ועדים] – **נידון למיתה** בבית דין כרוצח, כי גם החזרה מהכותל היא מכוח הזורק.

ואם עשה זאת **בשוגג** – **חייב גלות** כהורג בשגגה.

וכשהתכוון לזרוק בכותל בכח, כדי שיחזור מהכותל יותר מארבע אמות, [כדרך המשחקים בכדור, שרוצים שיחזור מהכותל הרבה], והרג אדם בתוך ארבע אמות:

אם עשה זאת **בשוגג** – **יש מפרשים שפטור מגלות**, כי מי שזרק פחות ממה שהתכוון והרג, פטור מגלות. **ויש מפרשים שחייב גלות**, כי מי שזרק פחות ממה שהתכוון והרג, חייב גלות.

ואם עשה זאת **במזיד** [בעדים והתראה] – **יש מפרשים שחייב מיתה**, כי התרו בו. **ויש מפרשים שפטור ממיתה**, כי לא עשה מה שהתכוון לעשות.

עוד דינים שנאמר בהם

כח החזרה ככח הראשון

מתוך מה שנתבאר, שהזורק דבר על הכותל וחזר ממנו, גם החזרה נחשבת מכוחו של הזורק, יש ללמוד לשאר מקומות, שצריך לעשות בהם דבר בכח העושה, שלא בטל כוחו בכותל, כגון:

א. קידוש מי חטאת [=נתינת אפר הפרה במים], צריך להיות בכוח המקדש, ומעתה נאמר, שכשם שהקידוש כשר כשנתן את האפר בכוחו ישירות למים, כך הוא כשר כשנתן את האפר בכוחו על צד הכלי, וחזר מכוח הנתינה לתוך המים, אבל אם נתן בכח על צד הכלי, ולא חזר לתוך המים מכוחו, אלא מעצמו נפל אחר כך למים, הקידוש פסול.

ב. הזאת מי חטאת על הטמא לטהרו, [בין על האדם הטמא, ובין על הכלים הטמאים], צריכה להיות מכח המזה, ומעתה נאמר, שכשם שההזאה כשרה כשנתן בכוחו ישירות על הטמא, כך היא כשרה כשנתן בכוחו על צד הטמא, וחזר מכוח הנתינה על הטמא, אבל אם הזה בכח על צד הטמא, ולא חזר עליו מכוח המזה, אלא מעצמו נפל על הטמא אחר כך, ההזאה פסול.

כפתיה ואשקיל עליה בידקא דמיא

מי שקשר ידיו ורגליו של חבירו על שפת הים, והפנה עליו את מרוצת המים, **הרי הוא כזורק בו חץ, וחייב מיתה כרוצח**.

ומכל מקום דווקא **כשהמים באים עליו מיד** [=בכח ראשון], כגון שהניחו סמוך לשפת הים.

אבל הניחו רחוק קצת, ולא **נפלו עליו המים מיד** בצאתם ממקומם, אלא לאחר מכן [=בכח שני] הלכו עד המקום שהוא שם, **גרמא בעלמא הוא** [ולא מכוחו] **ופטור**.

זרק צרור כלפי מעלה והרגה בנפילתה

אם זרק כלפי מעלה ונפלה **תחתיה** והרגה – כשהפסיקה האבן לעלות כלפי מעלה, והחלה לרדת כלפי מטה, תם כוח הזורק ממהלך האבן, ולא מכוחו נהרג המוכה, אלא מכח הנפילה בלבד, **ופטור**.

אבל אם זרק **לצדדים** ונפלה והרגה – כל זמן שהאבן נמשכת לצדדים, מכח הזורק היא נמשכת, ולכן אף על פי שבשעה שהחלה לרדת, תם כוחו המעלה את האבן, מכל מקום לא תם כוחו הדוחף את האבן לצדדים, ואם כן גם מכוחו נהרג המוכה, **וחייב** על כך מיתה כרוצח.

דף עח

ההורג בני אדם שקרובים למוות

א. ההורג את הטריפה [כגון אדם שניקב הוושט או קרום המוח שלו].

– **פטור ממיתה**, כי מי שהוא טריפה, מאחר

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף עח

שניכר שנחתכו סימני חיותו, הרי זה נחשב כאדם מת, וההורג את המת, אינו נידון כרוצח.

ב. ההורג את הגוסס בידי שמים [כגון מחמת מחלה].

– **חייב מיתה** כרוצח, כי הגוסס בידי שמים דינו כחי לכל דבר.

ג. ההורג את הגוסס בידי אדם [כגון מחמת מכות שהיכוהו].

– **לדברי רבי יהודה בן בתירא, חייב מיתה**, כהורג את הגוסס בידי שמים, וזהו שנאמר, "וְאִישׁ כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוֹמָת", אפילו כל שהוא נפש, כלומר אפילו מקצת נפש, [ואינו כהורג טריפה, כי טריפה גרוע מהגוסס, שניכר בו חיתוך סימני חיותו].

– **ולדברי חכמים, פטור ממיתה** כהורג את הטריפה, וזהו שנאמר, "וְאִישׁ כִּי יִכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוֹמָת", דווקא כל נפש, כלומר נפש שלימה, ולא גוסס, [ואינו כגוסס בידי שמים, כי גוסס בידי שמים עדיף ממנו, שלא נעשה בו מעשה].

ומכל מקום, לדברי הכל, זה שהכה את הנרצח תחילה, ועשה אותו גוסס בידי אדם, אינו נהרג על כך, ואף על פי שאם לא היה נהרג על ידי האחרון, היה מת לבסוף על ידי הראשון, שהרי רוב הגוססים מתים.

כי אין הורגים רוצח, אלא אחר שמת הנרצח על ידו, אבל כל זמן שהוא גוסס, לא, [אלא שחובשים את המכה, עד שיתברר אם מת המוכה או לא], **ומאחר שלמעשה לא מת הנרצח מחמת מכת הראשון, אין להרוג את הראשון על שעשאו גוסס.**

שנים שרצחו יחד

שנים שרצחו יחד, לדברי הכל פטורים ממיתה, שנאמר, "וְאִישׁ כִּי יִכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוֹמָת", 'איש', ולא שני אנשים.

טריפה שהרג

[או עשה דבר אחר שחייבים עליו מיתה]

אם עשה את הדבר **בפני בית דין** [בשעה שכשרים לדון], **חייב מיתה**, ככל רוצח, שנתברר לבית דין שרצח, כי כשבית דין רואים את הדבר, הרי הדבר מבורר להם בלא עדות נוספת, ומאחר שנתברר להם שרצח, ידונו אותו למיתה כרוצח, שנאמר "ובערת הרע מקרבך".

ואם עשה את הדבר **בפני עדים, פטור ממיתה**, כי כל עדות שאי אפשר לקיים בעדים דין עדים זוממים [אם יוזמו], אין מקבלים אותם כלל, והבאים לחייב את הטריפה מיתה, אם יוזמו, אין להרוג אותם, כי הם רצו להרוג אדם שנחשב כמת, ולא נוכל לחייבם מיתה כפי שזממו, כי הם נחשבים כחיים, והריגת חיים חמורה מהריגת מתים, ומאחר שבית דין לא ראו את המעשה, ואינם יכולים לדון את הטריפה על פי העדים, ממילא הוא פטור.

הרובע אדם חי, חייב סקילה, כפי שנתבאר בדף נ"ד.

הרובע אדם מת, פטור, כי אין בזה הנאה, משום שעבר חמימותו ולחלחותו.

והרובע טריפה, אף על פי שהוא נחשב כמת, מכל מקום, כיון שלמעשה הוא חי, יש בזה הנאה כרובע אדם חי, ולכן **חייב סקילה**.

עדים שהם טריפה

כבר נתבאר לעיל, שאין מקבלים עדות על טריפה, לחייבו מיתה, כי עדות זו אי אפשר לקיים בה דין הזמה, שהרי אם ימצאו העדים זוממים, לא נוכל להורגם, על שרצו להרוג טריפה, כי הריגתם חמורה מהריגת טריפה, שנחשב כמת.

לדעת רב אשי – מהטעם הזה, עדים שהם עצמם טריפה, גם כן **אינם יכולים להעיד על אחר לחייבו מיתה**, ואף על פי שאם יוזמו, ניתן לחייבם מיתה, על שרצו להרוג אדם חי, מכל מקום אי אפשר להזימם מטעם אחר, והוא שאם ימצאו המזימים אותם זוממים, לא נוכל להרוג אותם על שרצו להרוג את העדים הטריפה, ואם כן, אי אפשר לקיים בהם דין הזמה.

ולדעת רבא – כשהעדים עצמם טריפה, **מקבלים את דבריהם**, כי אפשר להזימם, ואף על פי שאי אפשר לשוב ולהזים את המזימים, כי בעדות הזמה עצמה, [כיון שחידוש היא], לא אכפת לנו שאי אפשר לקיים בה שוב דין הזמה, ורק שאר עדויות אין מקבלים, אם אי אפשר לקיים בהם

דין הזמה.

שור של טריפה שהרג אדם [שלא בפני בית דין אלא בפני עדים], **פטור מסקילה**, שנאמר בעניין שור הנסקל על הריגת אדם, "השור יסקל וגם יסקל ויסקל" ללמד, שאין סוקלים את השור [כשהרג אדם], אלא במקום שניתן לחייב את בעליו מיתה, [כשהרג אדם].

שור טריפה של אדם בריא שהרג אדם

[שלא בפני בית דין אלא בפני עדים]

לדעת רבא – מהכתוב, "השור יסקל וגם יסקל ויסקל" יש ללמוד, שהכל תלוי בבעלים, ולכן כשהבעלים בריא, אף על פי שהשור טריפה, הוא נסקל.

ולדעת רב אשי – מהכתוב, "השור יסקל וגם יסקל ויסקל" יש ללמוד דבר נוסף, והוא, שכל דבר שפטר את הבעלים כשהוא בבעלים, פטר את השור כשהוא בשור, ולכן מאחר שאם הבעלים היו טריפה היו פטורים ממיתה על הריגת אדם, כך השור שהוא טריפה, **פטור מסקילה** על הריגת אדם.

המשסה

המשסה ומגרה בעלי חיים לתקוף אדם ולהורגו, ועשו כן והרגוהו, המשסה **פטור ממיתה**, כי לא רצח בעצמו, אלא רק גרם לכך.

השיך נחש בחבירו והרגו

לדעת רבי יהודה – ארס הנחש עומד בין שיניו. ולכן האוחז בנחש ומשיכו בבשר חבירו והורגו, **חייב מיתת סייף כרוצח**, שהרי הוא נועץ ארס בחבירו וממיתו, **והנחש פטור**, כי לא עשה דבר.

ולדעת חכמים – ארס הנחש אינו עומד בין שיניו, אלא יוצא מתוכו של הנחש, כשרוצה להכיש. ולכן, האוחז בנחש ומשיכו בבשר חבירו, **פטור ממיתה בידי אדם**, כי לא הוא הכניס בחבירו את הארס, אלא רק גרם לכך שהנחש יעשה זאת, **והנחש שהוציא את הארס להכיש, חייב סקילה**, כדין שור הנסקל.

הכה את חבירו להורגו

א. אמדו את המוכה למיתה ולבסוף מת – לדברי הכל, [מיד חובשים את הרוצח בבית הסוהר, שלא יוכל לברוח, כדי שיוכלו להורגו כשימות המוכה, וכשמת המוכה], הרוצח **חייב מיתת סייף**.

ב. אמדו את המוכה לחיים ולבסוף מת – לדברי הכל, הרוצח **פטור ממיתה**.

ג. אמדו את המוכה למיתה ולבסוף חי – לדברי הכל, [כל זמן שהמוכה מסוכן למות, חובשים את הרוצח בבית הסוהר, שלא יברח, כדי שיוכלו להורגו כשימות המוכה, אבל כשלבסוף קם המוכה והבריא], הרוצח **פטור ממיתה**.

ד. אמדו את המוכה למיתה, והקל ממה שהיה, וחזר והכביד, ומת – לדברי חכמים, הרוצח **חייב מיתה**. ולדברי רבי נחמיה, הרוצח **פטור ממיתה**.

ודברים אלו [אותיות (ב') ג' ד'], **יוצאים מתוך הכתוב**, "וכי יריבו אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב. אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא", שלכאורה כדי ללמד שהמכה את חבירו חייב לשלם לו דמי שבתו ורפואתו, די היה לכתוב, "וכי יריבו אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ... ונפל למשכב. ... רק שבתו יתן ורפא ירפא", ואם כן, לא נכתב, "ולא ימות ... אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה", אלא ללמד דברים נוספים.

לדעת רבי נחמיה:

"ולא ימות" – כלומר כשאמדוהו למיתה, ולא מת כמו שאמדוהו, אלא רק נפל למשכב, ולבסוף קם, המכה **פטור ממיתה**, ומשלם שבת וריפוי [וכן שאר תשלומים]. [אות ג'].

"אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה" – כלומר אפילו לא הבריא לגמרי אחרי שאמדוהו למיתה, אלא רק הוקל, ועל ידי כן אמדוהו לקום ולהתהלך בחוץ, מיד נקה המכה מחיוב מיתה, ומעתה אין לו אלא חיוב תשלומים, אפילו אם אחרי כן הכביד המוכה ומת, [שרגלים לדבר, שלא מחמת המכה הראשונה מת, שהרי הוקל ממנה], וישלם את התשלומים ליורשים, [אות ד']. [וכשאומדים את חיוב התשלומים, אין אומרים כמה הוא

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף עט

שווה בשעה שהוקל פחות ממה שהיה שווה קודם שהוכה, וזה הוא נזקו, אלא כמה היה שווה בשעה שהוכה פחות ממה שהיה שווה קודם לכן, כי זהו הנזק האמיתי שהזיקו, אבל מה שהוקל אחר כך ונפחת הנזק, אין זה שיך למכה אלא למוכה].

ומהכתוב במקום אחר "וְצָדִיק אֵל תִּהְרָג", יש ללמוד, שכשאמדו את המוכה לחיים, ולבסוף מת, המכה פטור, כי כבר יצא צדיק מבית דין, כמבואר בדף ל"ג. [אות ב'].

ודין חבישה, שחובשים את המכה, כשאמדו את המוכה למיתה, עד שיתברר אם באמת מת מהמכה או לא, יש ללמוד, ממה שנאמר בעניין המגדף, "וַיִּנְיַחְהוּ בַּמֶּשֶׁמֶר לְפָרֵשׁ לָהֶם עַל פִּי ה'", שמאחר שהיו מסתפקים, אולי יתחייב מיתה, חבשוהו, שלא יברח, וכמו כן, זה, מאחר שהכה, יש ספק שמא יתחייב מיתה, ויש לחובשו. [אבל מהכתוב בעניין המקושש עצים בשבת, "וַיִּנְיַחוּ אֹתוֹ בַּמֶּשֶׁמֶר כִּי לֹא פָרַשׁ מֵהַ יַעֲשֶׂה לוֹ", אין ללמוד שגם את המכה חובשים, כי מקושש ידעו בבירור שדינו מיתה אלא שלא ידעו איזו מיתה, אבל המכה את חברו אינו חייב מיתה בבירור, כל זמן שלא מת המוכה].

לדעת חכמים:

"וְלֹא יָמוּת" – כלומר כשאמדוהו שלא ימות אלא יחיה, מעתה אפילו מת, מכל מקום הרוצח פטור ממיתה, וחייב בתשלומים. [אות ב'].

"אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מְשַׁעֲנָתוֹ" – כלומר אם קם המוכה והבריא לגמרי, אפילו אמדו אותו תחילה למיתה, המכה אותו פטור ממיתה, וחייב בתשלומים. [אות ג'].

אבל אמדוהו מתחילה למיתה, וסוף דבר מת, אע"פ שהקל באמצע, לא נפטר בכך המכה ממיתה. [אות ד'].

"וַיִּנְקָה הַמֶּכֶה" – מכאן שאינו מנוקה אלא כשיתברר שעמד המוכה והבריא לגמרי, אבל עד אז חובשים אותו בבית הסוהר, שלא יברח, כדי שאם ימות המוכה, יוכלו להרוג את המכה. [אבל מהכתוב בעניין המגדף, "וַיִּנְיַחְהוּ בַּמֶּשֶׁמֶר לְפָרֵשׁ לָהֶם עַל פִּי ה'", אין ללמוד שגם את המכה חובשים, כי באמת לא היה להם לחובשו משום שלא היה להם להסתפק כלל שמא דינו מיתה אלא הוראת שעה היתה ואין ללמוד ממנה].

התכוון להרוג בהמה או גוי

או נפל והרג ישראל בר קיימא

עמדו זה בצד זה, מי שחייבים מיתה על רציחתו [=ישראל בן קיימא], ומי שאין חייבים מיתה על רציחתו, [=ישראל שאינו בר קיימא, כגון נפל או טריפה. וכן גוי. וכן בהמה], והתכוון להכות מכת מיתה את מי שאינו חייב מיתה על רציחתו, והתרו בו, שלא יעשה כן, שמא יכה בטעות את מי שחייבים מיתה על רציחתו, ועבר על ההתראה, והכה, ובטעות פגע במי שחייבים מיתה על רציחתו, הרי זה פטור ממיתה, כי התראה שהתרו בו התראת ספק היא, ואינה התראה לחייבו עליה מיתה. [ואינה כהתראת ספק שנחלקו בה חכמים במסכת מכות, אם נחשבת להתראה, שכשהמותרה יודע, שאם יעשה את המעשה, יעבור בוודאי, אלא שיש ספק אם יעשה או לא, נחלקו חכמים אם התראה שהיתרו בו נחשבת התראה, אבל כאן, אפילו אם יכה בוודאי, עדיין יש ספק אם יכה את מי שחייבים על רציחתו, ובזה לדברי הכל אין זו התראה לחייבו עליה מיתה].

ולדעת רבי שמעון, יש לפטור מטעם נוסף, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

נתכוון להכות אדם מכה שאינה

הורגת והכהו מכה ההורגת

יש מכה שעל המתנים אינה הורגת, ועל הלב הורגת. ומי שנתכוון להכות את חברו מכה כזו [שאינה הורגת] על מתניו, וטעה והכהו על לבו [מכה ההורגת], והרגו, פטור ממיתה, מהטעם הנ"ל, שהתראה שהתרו בו שלא יעשה כן, שמא יכה על הלב, התראת ספק היא.

דף עט

נתכוון להכות אדם מכה שהורגת

והכהו מכה שאינה הורגת

יש מכה שעל המתנים אינה הורגת, ועל הלב הורגת [כנ"ל]. ומי שנתכוון להכות את חברו מכה כזו על לבו [שהיא הורגת], וטעה והכהו על מתניו [מכה שאינה הורגת], ובכל זאת נהרג, פטור ממיתה, כי לא הכה מכה ההורגת.

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף עט

נתכוון להכות את זה מכה שאינה הורגת בני אדם כמותו והכה אדם אחר מכה שהורגת בני אדם כמותו

נתכוון להכות את הגדול, מכה שאין בה כדי להמית הגדול, וטעה והכה את הקטן, מכה שיש בה כדי להמית קטן, והרגו, **פטור ממיתה, כי התראה שהתרו בו, שלא יעשה כן, שמא יכה את הקטן, התראת ספק היא, כנ"ל.**

ולדעת רבי שמעון, יש לפטור מטעם נוסף, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

נתכוון להכות את זה מכה שהורגת בני אדם כמותו והכה אדם אחר מכה שאינה הורגת בני אדם כמותו

נתכוון להכות את הקטן, מכה שיש בה כדי להמית הקטן, וטעה והכה את הגדול, מכה שאין בה כדי להמית גדול, והרגו, **פטור ממיתה, כי לא הכה מכה ההורגת, כנ"ל.**

ולדעת רבי שמעון, יש לפטור מטעם נוסף, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

נתכוון להכות אדם מכה שהורגת

והכהו מכה אחרת שהורגת

מכה שהורגת על המתנים, הורגת גם על הלב, ומי שהתכוון להכות אדם מסוים מכה כזו על המתנים, והכהו על הלב, מאחר שהתכוון להכותו מכה ההורגת, וגם הכהו מכה ההורגת, אף על פי שהכה באופן אחר ממה שהתכוון, **חייב מיתה על ידי עדים והתראה.**

נתכוון להכות את זה מכה שהורגת בני אדם כמותו והכה אדם אחר מכה שהורגת בני אדם כמותו

מכה שהורגת גדול, הורגת גם קטן, ומי שנתכוון להכות את הגדול מכה שיש בה כדי להורגו, וטעה והכה את הקטן, [או גדול אחר]:

לדעת חכמים – חייב מיתה, על ידי עדים והתראה, כי התכוון להכות מכה ההורגת, וגם הכה מכה ההורגת. וכן מבואר בכתוב, "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה קרה ... ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש", שהכוונה לאנשים שרצו להכות זה את זה מכה של מיתה, וטעו, והכו את האשה, ומבואר בכתוב, שאם מתה, הם חייבים מיתה.

ולדעת רבי שמעון – פטור ממיתה, כי נאמר בתורה, "וכי יהיה איש שגא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש", ללמד, שאינו חייב מיתה, אלא אם כן הרג את האדם שהתכוון להורגו, נולכן דווקא כשהתכוון להרוג את מי שהרג חייב, אבל לא התכוון לו, אלא לאחר, פטור. ואפילו היו שנים, והתכוון לאחד מהם ולא לשניהם, או שהיה אדם אחד, והתכוון לו, אבל היה סבור שהוא איש אחר, הרי זה פטור].

ונחלקו חכמים האם זה שפטור ממיתה, חייב על כל פנים לשלם ליורשי המת את שווי. **רבי אומר, שחייב לשלם להם ממון, וזהו שכתוב, "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה קרה ... ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש", שאין הכוונה שהמכה חייב מיתה, אלא שישלם ליורשי האשה את שווי, [שכן נאמר כאן לשון נתינה, ונאמר תחילה לשון נתינה, "ולא יהיה אסון ענוש יענש כפאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים", שהכוונה שאם לא מתה האשה, ורק יצאו ילדיה, המכה ישלם לבעל את דמי הוולדות, ויש ללמוד מלשון נתינה זה, שגם הכתוב השני שנאמר בלשון נתינה כוונתו לתשלומי ממון].**

ותנא דבי חזקיה אומר, שהמכה פטור אף מתשלומי ממון, מהכתוב "מכה אדם ומכה בהמה", [ואופן לימודו מהכתוב הזה יתבאר בעזה"י בהמשך], ומה שנאמר, "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה קרה ... ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש", הכוונה שאם יתכוונו להכות את האשה, אז יתחייב המכה מיתה.

כל קבוע כמחצה על מחצה דמי

לדברי חכמים, **הכתוב "וארב לו", בא ללמד, שהזרק אבן לתוך קבוצה של בני אדם, והרג אחד מהם, אף על פי שהיה טעם לחייבו, פטור ממיתה, כי לא זרק רק עליו, אלא על כל הקבוצה.**

כשהיו רק כמה יהודים יחד – הזורק את האבן חייב מיתה, שהרי לדעת חכמים, אפילו התכוון לזה, והרג את זה חייב, ולא בזה דיבר הכתוב "וארב לו".

וכשהיו תשעה גוים ויהודי אחד – דבר פשוט הוא שהזורק את האבן פטור, כי הרוב הם גוים, ואם כן הרי זה כמי שלא התכוון להרוג יהודי.

וכן כשהיו חמישה גוים וחמישה יהודים – דבר פשוט הוא שהזורק את האבן פטור, כי כשמחצה גויים, הרי זה ספק אם נתכוון לגוים או ליהודים, וספק נפשות להקל.

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף עט

אבל כשהיו גוי אחד ותשעה יהודים – הסברא אומרת, שאם הרג את אחד היהודיים, הוא חייב מיתה, כי מאחר שהרוב יהודים, הרי זה כמתכוון להרוג יהודי, והרג יהודי, ומכל מקום, בא הכתוב 'וְאָרַב לוֹ', ללמד, שהוא פטור, כי יש לנו לדון את הקבוצה כאילו מחצה גוים ומחצה יהודים. ומכאן יש ללמוד, שכל תערובת שהיא במקומה, אנו דנים אותה כמחצה על מחצה, [כל קבוע כמחצה על מחצה דמי].

תנא דבי חזקיה "מכה אדם ומכה בהמה"

מכה בהמה, [שהוא מזיק ממון חבירו], ומכה אדם, [שהוא רוצח את חבירו], הוקשו זה לזה.

[רש"י מפרש, שהוקשו לעניינו בכתוב, "וּמַכָּה בְּהֵמָה יִשְׁלַמְנָה וּמַכָּה אָדָם יוּמָת". וי"מ שהוקשו לעניינו בכתוב, "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת. וּמַכָּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יִשְׁלַמְנָה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ".]

ולדעת תנא דבי חזקיה, יש ללמוד מההיקש הזה, שכשם שמכה בהמה שהוא מזיק ממון, חיובו בתשלומי ממון הוא בכל אופן שיזיק, [אף בשוגג וכשלא התכוון], כך מכה אדם, שעיקר חיובו הוא מיתה, ופטור מתשלומי ממון, הרי הוא פטור בכל אופן, לא רק כשרצח במזיד, ונתחייב מיתה, אלא אף כשרצח בשוגג, שהוא פטור גם ממיתה, או כשלא התכוון למי שהרג, שהוא פטור גם ממיתה, [כדעת רבי שמעון].

וביארו התוס' שלעניין שלושה דברים בא ההיקש הזה: (א) לעניין ממון אחר. כלומר אם באותו זמן שרצח בשוגג, גם הזיק ממון, פטור מלשלם עליו, כי אף על פי שלמעשה אינו נהרג על רציחתו, [הרי הוא לעניין התשלומים כמי שרצח במזיד, ונתחייב מיתה, שקם ליה ברבה מיניה]. ולעניין זה כמעט הכל מודים, ורק רבי חגי מדרומא חולק, ואומר, שאם אינו נהרג, חייב לשלם ממון שהזיק. (ב) לעניין דמי הנהרג. ובזה רבי חולק, ואומר, שכשרוצח פטור ממיתה, הוא חייב לשלם ליורשי הנרצח את שווי. (ג) לעניין כפרה. שאין לו כפרה על חטאו על ידי ממון, אלא אם ראוי הוא לגלות, גולה, ואם לאו, אינו גולה, אבל ממון אינו מכפר על חטאו.

רוצח שנתערב באחרים [אחר הרצח]

א. כשיש בתערובת בני אדם כשרים.

מי שרצח אדם, בין אם נגמר דינו למיתה, ובין אם לא נגמר דינו עדיין, ונתערב אחר כך בבני אדם חפים מפשע, ואין אנו יודעים מי הרוצח ומי לא, מספק אי אפשר להרוג את כולם, כי בכך אנו הורגים את הזכאי שלא כדין, ולכן כולם פטורים. [בין היו הרוב כשרים ובין היו הרוב רוצחים, שאין ללכת אחר הרוב ולהרוג את כולם, כשבוודאי יעשה בכך שלא כדין, ויהרוג גם מי שהוא חף מפשע, ועוד כי כל קבוע כמחצה, ואם כן אין להרוג אף אחד, משום שספק נפשות להקל].

ב. כשנתערבו מי שנגמר דינו למיתה ומי שלא נגמר דינו.

מי שרצח אדם, ולא נגמר עדיין דינו למיתה, ונתערב ברוצחים שנגמר דינם למיתה, זה שלא נגמר דינו למיתה, אי אפשר לגמור את דינו למיתה, כי אין גומרים דינו של אדם אלא בפניו, וכיון שאין יודעים מי הוא, אפילו יגמרו הדין בפני כולם יחד, כל זמן שאינם יודעים בבירור את דינו של מי מהם הם גומרים, הרי זה כגומרים דינו שלא בפניו, ומאחר שאי אפשר לגמור את דינו, אי אפשר לקיים באף אחד מהם דין מיתה, כי זה שלא נגמר דינו נחשב עדיין כזכאי, וממילא כולם פטורים.

לדברי ריש לקיש, אין מי שחולק על הדין הזה. אבל לדברי שמואל, דעת רבי יהודה, שאף על פי שאי אפשר לקיים בהם דין מיתה, מכל מקום מאחר שאנו יודעים שכולם רצחו, אין משחררים אותם, אלא כונסים אותם לכיפה [=חדר צר].

שור שהרג אדם שנתערב בשוורים אחרים

שיטת ריב"ם.

א. אם יש בתערובת אפילו שור אחד שנגמר דינו למיתה.

לדברי ריש לקיש – דין פשוט הוא שסוקלים את כל השוורים על ידו, שכן אפילו לעניין בהמות קדשים שנינו, שכל הזבחים שנתערב בהם שור הנסקל, אפילו אחד בריבוא, ימותו כולם. וכל שכן כשנתערב שור אחד שנגמר דינו לסקילה, בהרבה שורים של הדיוט, שכולם ימותו. [וכל שכן כשנתערב בשוורים שהרגו אלא שלא נגמר דינם למיתה, שכולם ימותו].

ולדברי רבא – כן דעת חכמים במשנתנו, שיסקלו את כל השוורים, [כי מאחר שכל השוורים נאסרים בהנאה, מחמת זה שנגמר דינו, אין הפסד בסקילת כולם, ולכן יש לסקול

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פ

את כולם, שבכך נקיים מצוות סקילה בזה שנגמר דינו לסקילה (רש"י). **אולם רבי יהודה אומר, שאין להטריח את בית דין לסקול הרבה שוורים, מחמת שור אחד שנגמר דינו לסקילה, ולכן אין סוקלים אותם, אלא כונסים אותם לכיפה.**

ב. אם אין בתערובת שור אחד שנגמר דינו לסקילה, [אלא שוורים שלא הרגו, ושור שהרג ולא נגמר דינו למיתה].

לדברי ריש לקיש – חכמים אומרים, מאחר שהשור שהרג נתערב באחרים, אי אפשר לגמור את דינו לסקילה, כי אין גומרים את דינו שלא בפניו, וממילא כולם פטורים. ורבי יהודה אומר, שכונסים את כולם לכיפה.

שיטת רבינו תם.

א. אם רוב השוורים לא הרגו כלל, אבל יש אפילו שור אחד שנגמר דינו למיתה.

לדברי ריש לקיש – הכל מודים שכשרובם לא הרגו, הולכים אחר הרוב, וכולם מותרים, [ולא כשהם במקומם, כי כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, אלא שיוצאו אותם ממקומם. ורק לענין קדשים, אין הדין כן, וכששור אחד שנגמר דינו לסקילה, נתערב בריבוא קדשים כשרים, כולם ימותו, גזרה שמא יבואו הרבה כהנים בבת אחת, ויקחו ממקום הקביעות]. ואפילו היו הרוב שוורים שנגמר דינם למיתה, ומיעוטם שוורים שלא הרגו, כל זמן שהם במקום קביעותם, אין הורגים אותם, [כי כל קבוע כמחצה, ואין להטריח את בית דין להוציאם ממקומם, ולהורגם, כדין רובם]. ואפילו פרשו ממקומם, אין להרוג אותם, כל זמן שהיו ביניהם כשרים, גזרה שמא יבואו לעשות כן אף בבני אדם כשרים, שנתערבו ברוב רוצחים.

ולדברי רבא – חכמים אומרים, שכולם ימותו, כי מאחר שיש כאן שור אחד שנגמר דינו למיתה, יש לקיים בו, "ובערת הרע מקרבך". ורבי יהודה אומר, שאין להטריח את בית דין לסקול את כולם, אלא כונסים אותם לכיפה בלבד.

ב. אם כל השוורים הרגו אלא שאחד מהם לא נגמר דינו למיתה.

לדברי ריש לקיש – חכמים אומרים, מאחר שאי אפשר לגמור דינו של אחד מהם, הרי זה כשוורים שנתערב בהם שור אחד שלא הרג, שאין הורגים אותם, [כמבואר לעיל בדברי ריש לקיש]. ורבי יהודה אומר, מאחר שבאמת כולם הרגו, כונסים אותם לכיפה.

ולדברי רבא – לדעת חכמים, ודאי הוא שכולם יסקלו, לקיים בהם מצוות "ובערת הרע מקרבך". [ויתכן שאף רבי יהודה מודה לזה, כי באמת כולם הרגו].

דף פ

רוצח שנתערב באחרים [בשעת הרצח]

שנים שהיו עומדים, ויצא חץ מביניהם, והרג, ואין אנו יודעים מי מהם ירה אותו, שניהם פטורים, כי אי אפשר לחייב אחד מהם מספק, ואפילו אחד מהם ידוע כצדיק וחסיד וירא שמים, אין בכך כלום, להטיל את החיוב על זולתו.

וולד הנוגחת או הנרבעת

א. בהמה מעוברת שהרגה אדם או נרבעה וילדה קודם שדנו אותה.

גם העובר נחשב כמי שהרג או נרבע, ולכן כשם שדנים את האם על ההריגה והרביעה, והורגים אותה, כך דנים אותו על ההריגה והרביעה, והורגים אותו.

ב. בהמה שהרגה אדם או נרבעה, ונתעברה אחר כך, וילדה קודם שנגמר דינה למיתה.

הוולד מותר, כי לא הרג ולא נרבע, וגם לא נגמר דינו למיתה יחד עם אמו, כי כשנגמר דינה למיתה, כבר לא היה חלק מאמו.

ג. בהמה שהרגה אדם או נרבעה, ונתעברה אחר כך קודם שנגמר דינה למיתה, וילדה אחרי שנגמר דינה.

בשעת גמר דינה של האם למיתה נגמר גם דין עוברה למיתה עמה.

- יש מפרשים שכן הדין רק לדעת האומרים עובר ירך אמו, [כלומר כאחד מאבריה הוא נחשב, ולכן כשנגמר דינה למיתה, נגמר דינו עמה למיתה. אבל לדעת האומרים שעובר אינו נחשב חלק מאמו, אם נולד קודם שהרגו את אמו, הוא מותר], ומכאן

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פא

הוכיחו, שהלכה כדעת האומרים עובר ירך אמו, [אלא שלעניין טריפות בלבד, עובר טריפה אינו כמותה, כי יש לו חיות בפני עצמו].

- **ורבינו תם מפרש**, שעובר אינו ירך אמו, אלא שלעניין וולד בהמה שנגמר דינה למיתה, **הכל מודים** שכשנגמר דינה למיתה, גם דינו נגמר למיתה, אפילו אינו נחשב ירך אמו, כי חיותו תלויה באמו.

ד. בהמה שהרגה אדם או נרבעה, ואחר שנגמר דינה למיתה, נתעברה וילדה.

- **לדעת האומרים**, שדבר הבא מהאיסור ומההיתר, נידון כבר הבא מהאיסור, [=זה זה וזה גורם אסור], זה שבא מאמו האסורה, ומאביו שלא נודע כמי שדינו לסקילה, **אסור** מחמת אמו.

- **ולדעת האומרים**, שדבר הבא מהאיסור ומההיתר, אינו אסור, [=זה זה וזה גורם מותר], אף זה **אינו אסור**, כי בא גם מאביו, שלא נודע כמי שנגמר דינו לסקילה

יש מפרשים שאין זה אלא לדעת האומרים חוששים לזרע האב, אבל לדעת האומרים שאין חוששים לזרע האב, לא בא הוולד אלא מאמו האסורה.

ויש מפרשים שלא נחלקו חכמים אם חוששים לזרע האב, אלא בשני מינים שכל אחד בפני עצמו מותר, ותערובתם אסורה, אבל בשני מינים שאחד מותר ואחד אסור, הכל מודים שחוששים לזרע האב.

התראה לחייב מיתה

לדעת חכמים, אין צריך להתרות בחוטא איזו מיתה יתחייב אם יעבור, ודי לומר לו שיתחייב מיתה. שכן מצינו שהרגו את המקושש, אף על פי שלא ידעו תחילה באיזה מיתה הוא חייב, ולא התרו בו אלא שאם יקושש יתחייב מיתה.

ולדעת רבי יהודה, צריך להתרות בחוטא באיזו מיתה ימות אם יעבור, ואם התרו בו רק שיתחייב מיתה, אינו נהרג על פי ההתראה הזו. [וממקושש אין ללמוד, שהוראת שעה היתה להורגו, אף על פי שלא התרו בו כדין].

חייבי מיתות קלות

וחמורות שנתערבו זה בזה

דין פשוט הוא, שאי אפשר להחמיר על חייבי מיתות קלות, לדונם במיתות החמורות, [אפילו היו רובם חייבים מיתות חמורות, כי אין ללכת אחר הרוב לעשות דבר שוודאי אינו נכון, ובוודאי אין כולם חייבים מיתה חמורה, ועוד שבמקומם הם קבועים, וכל קבוע כמחצה] אבל יש אופנים שניתן להקל, ולדון את חייבי מיתות חמורות, לדונם במיתות קלות, ובאופנים הללו **ידונו את כולם בקלות.**

כשהתרו בחייבי המיתות החמורות את המיתה שחייבים בה, [כדברי רבי יהודה] – לדעת האומרים, שהמותרה לדבר חמור, הרי הוא מותרת גם לדבר קל, כל החייבים מיתה חמורה, חייבים גם מיתה קלה, ולכן כשאי אפשר להורגם בחמורה, ייהרגו בקלה. אבל לדעת האומרים שהמותרה לדבר חמור, אינו מותרת לדבר קל, אי אפשר להרוג את חייבי המיתות החמורות במיתה קלה, ולכן כולם פטורים מהמיתה.

וכשהתרו בהם סתם שחייבים מיתה [כדברי חכמים] – הכל מודים, שיש בכלל ההתראה כל המיתות, ולכן כשאי אפשר לדון את חייבי המיתות החמורות במיתות חמורות, דנים אותם במיתות קלות, ולכן ייהרגו כולם במיתה הקלה.

דף פא

תיקון טעות האב

היה האב עובר על דברי תורה, או טועה בהם בדרך לימודו, לא יאמר לו עברת על הכתוב בתורה, או טעית, אלא יעשה **דרך כבוד**, שיאמר לו את לשון הפסוק, והוא יבין מעצמו שטעה.

מי שעבר שתי עבירות

שיש בהם שתי מיתות שונות

א. אם נידון בבית דין על שתיהן יחד.

דין פשוט הוא שנהרג במיתה החמורה, כי אפילו היה עושה רק את הדבר החמור, היה נידון במיתה החמורה, ואין סברא שירוויח בכך שחטא חטא נוסף קל ממנו.

ב. אם נידון בבית דין על החמורה אחר שכבר נתחייב על הקלה.

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פא

היה מקום לומר, מאחר שכבר הוא חייב מיתה, הרי זה חשוב כמת, ואם כן אין דנים אותו שוב למיתה אחרת, וייהרג במיתה הקלה שדנו אותו תחילה.

אולם מדברי יחזקאל הנביא למדנו, שאף זה יתחייב בחמורה, שנאמר "וְהוֹלִיד בֶּן פְּרִיץ שִׁפְף דָּם [ונתחייב על כך סייף מדין רוצח] ... וְאֵת אִשְׁתֵּי רֵעֵהוּ טָמֵא [ונתחייב על כך חנק מדין בא על אשת איש] ... וְאֵל הַגְּלוּלִים נָשָׂא עֵינָיו [ונתחייב על כך סקילה מדין עובד עבודה זרה] ... מוֹת יוֹמָת דְּמָיו בּוֹ יִהְיֶה [בסקילה שכל מקום שכתוב דמיו בו היינו סקילה] ועל כורחך הכתוב מדבר, במי שנגמר דינו על כל אחת מהעבירות, ואף על פי כן נידון בסקילה החמורה שנתחייב בה לבסוף, שאם לא כן, [אלא נידון בבית דין על כולן בבת אחת], לא חידש כלום שנהרג בחמורה.

יש מפרשים שנהרג בחמורה, רק כשבית דין ראו את המעשה, ודנים על פי ראייתם, אבל על פי עדים, אי אפשר לדונו בחמורה אחר שכבר נידון בקלה, כי זו עדות שאי אפשר להזימה, כי אם יוזמו, אי אפשר להרוג אותם על שרצו להורגו, כי הם רצו להרוג אדם החשוב כמת.

ויש מפרשים שנהרג בחמורה, אף על פי עדים, כי עדות שאפשר להזימה היא, כיון שאם יוזמו הראשונים, נמצא שהאחרונים באו לחייב מיתה אדם חי, ואם יוזמו ייהרגו על כך.

"צדיק הוא חיה יחיה"

מבואר בכתוב, שעל ידי הדברים המנויים להלן, יחשב אדם לצדיק, ולא יתכן לבארם כפשוטם, שלא כל מי שאינו חוטא באשת איש הוא צדיק, ולכן פרשום חז"ל כך:

"אֵל הַהָרִים לֹא אָכַל" – מתוך שהוא חסיד, לא

אכל בזכות אבותיו.

"וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל גְּלוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל" – שלא

הלך בקומה זקופה.

"וְאֵת אִשְׁתֵּי רֵעֵהוּ לֹא טָמֵא" – שלא ירד לאומנות

חבירו.

"וְאֵל אִשָּׁה נָדָה לֹא יִקְרַב" – שלא נהנה מקופה

של צדקה, [שהוא גנאי לאדם הגון].

רבן גמליאל היה סבור, שאין אדם נקרא צדיק,

עד שיהיו בו כל הדברים המנויים בכתוב. אולם

רבי עקיבא למדו, שאף על ידי עשיית אחד

מהדברים הללו, האדם נקרא צדיק.

הבא על חמותו שהיא אשת איש

הבא על חמותו דינו בשריפה, והבא על אשת איש דינו בחנק, ואם בא על חמותו כשהיא אשת איש:

לדעת חכמים – בכל אופן חייב הוא שתי מיתות

שריפה וחנק, [ואם חטא בשוגג מביא שתי

חטאות], ולכן [כשחטא במזיד], הוא נידון

בשריפה החמורה, כדין החייב שתי מיתות

אחת חמורה ואחת קלה.

ולדעת רבי יוסי – אין איסור חל על איסור, ולכן

אם תחילה היתה אשת איש, ונאסרה לו בכך,

לאחר מכן כשנשא את בתה ונעשית חמותו, לא

חל עליה איסור חמותו, ואם כן אין חייב אלא

חנק. [ואם חטא בשוגג יביא חטאת אחת].

ואולם כשתחילה היתה חמותו פנויה, ואחר כך

נישאת, חל עליה גם איסור אשת איש, כי

כשהאיסור הנוסף חל על אחרים, מתוך שחל

עליהם, חל גם עליו, אלא שאין בזה נפקא מינה

לעניין מיתה, כי כשיבוא עליה ממה נפשך ידון

בשריפה החמורה, אבל לענין שוגג יתחייב שתי

חטאות.

הוחזק לעבור איסור אחד של כרת

מי שהוחזק לעבור על איסור מסוים שיש בו

כרת, מאחר שהפקיר עצמו לעונש זה, שהוא

נכרת בו בידי שמים, אף על פי שמן השמים עוד

לא הכריתוהו, הלכה למשה מסיני, שאנו

מקרבים את מיתתו, על ידי הכנסתו לכיפה,

[=חדר שגובהו כקומת החוטא], ותחילה

מאכילים אותו לֶחֶם צֶר וּמַיִם לַחֵץ, עד שיקטנו

בני מעיו, ולאחר מכן מאכילים אותו שעורים

עד שכרסו מתבקעת, על ידי שנופחים בכרסו

שהוקטנה, [ורמז לדבר, מהכתוב, "תְּמוֹתֶיךָ שָׁעָ

רָעָה", כלומר מי שהוחזק לרשעת מיתהו רעתו].

ודווקא כשהוחזק לעבור על איסור מסוים,

הראה שהפקיר עצמו לכך, אבל עבר על כמה

מיני איסורים, לא הפקיר עצמו לכך, אלא

שרוצה לטעום פעם אחת מכל איסור.

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פב

מתוך מסקנת הסוגיה משמע, שהעובר במזיד, אפילו לא לקה על כך, [כגון שהתרו בו, והרכין ראשו לרמוז שמבין שהדבר אסור, אבל לא אמר בפירוש שעושה על דעת שילקה, שאינו לוקה בכך], **אם עבר ושנה בשיעור חזקה, הוחזק לחטוא**. [לדעת רבי שיעור חזקה הוא בשתי פעמים. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל שיעור חזקה הוא בשלוש פעמים].

- יש אומרים שכשהוחזק לחטוא, מיד מכניסים אותו לכיפה.

- ויש אומרים שאף אחר שהוחזק לחטוא, אין כוננים אותו לכיפה מיד, אלא מתרים בו, שאם יעשה פעם נוספת, יכניסו אותו לכיפה, ורק בפעם הבאה יכניסוהו לכיפה. [ואם כן, לדעת רבי, יכניסוהו לכיפה בפעם השלישית. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, יכניסוהו לכיפה בפעם הרביעית, וכן דעת אבא שאול]. [ולא נתבאר בתוס' מדוע אין לומר שיתרו בו כבר פעם אחת קודם שהוחזק שאם יעבור שוב ויוחזק יכניסוהו לכיפה].

ויש מפרשים שלדעת רב יוסף, העובר במזיד, אינו מוחזק לחטוא, אלא אם כן לקה על חטאו, ולכן אין מכניסים אותו לכיפה, אלא בפעם שאחרי החזקה, כי בפעם שהוחזק בה לחטוא, לקה, ואין עונשים אותו עונש נוסף באותה פעם.

רוצח שאי אפשר להורגו בדין

מי שנודע לבית דין שרצח, אבל אינם יכולים להורגו, כגון, (א) שיש שני עדים בדבר, אבל כל אחד ראה ממקום אחר, שאין הורגים על פיהם, [כמבואר במסכת מכות, (ב) או שיש שני עדים בדבר, אבל לא התרו בו, (ג) או שהוכחו העדים בבדיקות, שלדעת בן זכאי [בדף מ'] אין הורגים על פיהם. בכל אלו, מאחר שידוע לבית דין שהרג, אלא שאין להם להורגו, מכניסים אותו לכיפה, לקרב את מיתתו [כנ"ל].

אבל מי שהעיד בו עד אחד שהרג, אין זה אלא הוצאת דיבה, ופטור מכלום.

קנאים

קנאים הם בני אדם כשרים המתקנאים קנאתו של מקום להיפרע מהחוטאים.

קנאים פוגעים בהם

הלכה למשה מסיני ששלושה חוטאים קנאים פוגעים בהם בשעה שחוטאים

א. הגונב את הקסוה [=כלי שרת].

דבר זה רמוז בכתוב, "כְּבַלְעֵ אֶת הַקֹּדֶשׁ וַיִּמְתּוּ", כלומר על שמבליעים ומחביאים את הקודש ימותו.

ב. המקלל בקוסם.

תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו, [שמקלל כלפי מעלה בקוסם, שסבור שיש בו כח לקלל].

רבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרי, יכהו קוסם לו, [כלומר לחבירו], ולקונו ולמקנו, [כלומר כלפי מעלה, שקונה העולם, ומקנה לבריותיו את טובו].

ג. הבוהל ארמית [=גויה בת גוי עובד עבודה זרה].

וכל אלו אין הקנאים רשאים לפגוע בהם [=להמיתם] אלא בשעת המעשה, אבל לאחר מכן לא.

דף פב

חטאי יהודה ועונשיה

הכתוב מזכיר את חטאי יהודה בזמן בית ראשון. "בַּגְדָה יְהוּדָה" – שעבדו עבודה זרה.

"וְתוֹעֵבָה נַעֲשְׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלַם" – זה משכב זכור. "כִּי חָלַל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה' אֲשֶׁר אָהַב" – זו זונה. "וַיִּבְעַל בֵּית אֵל נֶכְר" – זה הבא על הגויה.

ועל זה נאמר, "יִכָּרֵת ה' לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָה עַר וְעָנָה מֵאֵהָלֵי יַעֲקֹב וּמִגִּישׁ מִנְחָה לֵה' צְבָאוֹת", שאם הוא תלמיד חכם, לא יהא לו ער [=חרף השואל כהלכה] בחכמים, ולא עונה [שמשיב כהלכה] בתלמידים, ואם כהן הוא, לא יהא לו בן מגיש מנחה לה'.

-

ואמר רבי חייא בר אבויה, כל הבא על הגויה, כאילו מתחתן בעבודת כוכבים, שנאמר "וַיִּבְעַל בֵּית אֵל נֶכְר", והכוונה לגויות כי בנות ממש אין לאלילים.

- לא -

מסכת סנהדרין
פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פב

עונשו של יהויקים

ואמר רבי חייא בר אבויה, **כתוב על גלגלתו של יהויקים, 'זאת ועוד אחרת'** [כלומר עונש אחד כבר קיבל, ועתיד לקבל עונש נוסף].

ודבר זה נתברר לרבי חייא בר אבויה [שהוא זקינו של רבי פרידא] **על ידי מעשה שארע לו.**

שמצא גולגולת זרוקה בשערי ירושלים, שהיה כתוב עליה, 'זאת ועוד אחרת', נטלה וקברה, ובצבצה ויצאה מקברה, חזר וקברה, ושוב בצבצה ויצאה מקברה, ומשראה שאינה נקברת, הבין שזו גולגולתו של יהויקים, שנאמר בו, "קבורת חמור יקבר סחוב וְהַשְׁלֵךְ מִהֶלְאָה לְשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם".

ומאחר שלא הצליח לקבורה, לא הניחה בבזיון, כי אין זה דרך ארץ לבזות את המלך, ולכן **נטלה, וכרכה בבגדי משי, והניחה בארז** בביתו.

באה **אשתו, וראתה את הגולגולת, יצאה וספרה לשכנותיה. אמרו לה, 'זו הגולגולת של אשתו הראשונה של בעלך, שאינה נשכחת מלבוי. הסיקה את התנור, ושרפה בו את הגולגולת.**

וכאשר בא, וראה מה עשתה אשתו, הבין, שזהו העונש הנוסף שנגזר על יהויקים, כפי שנכתב על גולגלתו.

הבא על הגויה

א. בית דין של חשמונאי גזרו, שהבא על הגויה יענש, כבא על כל הנשים הבאות, כי היא דומה להם:

נ. **נידה** – ואף על פי שדם גויה אינו מטמא, מכל מקום גזרו עליה שתהא כנידה, כי ביאתה מיאוס וחילול לקדושת השם, [ולא נתבאר בסוגיתנו אם בכל זמן נחשבת כנידה, או רק בזמן שרואה דם].

ש. **שפחה** – שהגויה הרי היא כשפחה אצל ישראל, כי כנסת ישראל נקראת גבירה.

ג. **גויה** – מן התורה, הנושא גויה דרך חתנות, עובר באיסור, "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם", ובית דין של חשמונאי גזרו, שאף הבא עליה שלא בדרך חתנות, נענש, כבא עליה דרך חתנות.

א. **אשת איש** – **לדעת רב דימי**, אף על פי שאין אישות גמורה לבני נח, מכל מקום דומה היא לאשת איש, שמיוחדת לאיש שלה, ולכן גזרו על הבא עליה, שיענש כבא על אשת איש, כדי שלא יתרגלו ישראל לבוא על אשת איש. ולדעת רבין, אין נענשים עליה כעל אשת איש, כי סתם גויות מופקרות הן, ואינן מיוחדות לבעליהן, ואם כן אינן דומות לאשת איש.

ז. **זונה** – **לדעת רבין**, גזרו על כהן שבא עליה, שיענש כבא על זונה, כי מאחר שהן פרוצות, הרי הם כזונות. ולדעת רב דימי מאחר שהם מיוחדות לבעליהן אינן דומות לזונות. [יש מפרשים שכל זה כשאין ידוע שנבעלה, אבל אם נודע בבירור שנבעלה, הרי היא זונה גמורה מהתורה, וכהן הבא עליה לוקה מהתורה לדברי הכל].

ב. והלכה למשה מסיני, שבשעת הביאה ממש, מותר לקנאים להמיתו, [כפי שנתבאר בדף פ"א].

ומכל מקום, אם בא אדם לשאול בשעת מעשה, האם להרוג או לא, אין אומרים לו הרוג, שלא נאמרה ההלכה אלא למקנא מעצמו.

ודווקא בשעת הביאה, אבל אחר שפירש ממנה הבוועל, אסור לקנאים להורגו, ואם הרגוהו נידונים כרוצחים.

ואף בשעת הביאה עצמה, שהותר לקנאים להורגו, אם הקדים הבוועל והרג את הקנאי הבא להורגו, אינו נידון על כך כרוצח, כי מותר לו להציל נפשו מהרודפים אותו להמיתו.

ג. וכל זה בדיני אדם, אבל בדיני שמים, הבא על הגויה דינו כרת, שנאמר "וּבְעַל בֵּית אֵל נֶכְרַ יִכָּרֵת ה'". [כן הקריאו לרב כהנא בחלומו, ועל ידי זה נזכר רב, שלמד מרבו, שהכתוב הזה מדבר בבא על הנוכרית].

מעשה זמרי

בשעה שאמר משה לשופטי ישראל, 'הָרְגוּ אִישׁ אֶנְשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר', הלך שבטו של שמעון אצל נשיאו זמרי בן סלוא, ואמרו לו, 'הם דנים אותנו דיני נפשות, ואתה יושב ושותק'.

מה עשה, **עמד וקיבץ עשרים וארבעה אלף**

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פב

מישראל, והלך אצל כזבי, אמר לה 'השמיעי לי', אמרה לו, 'בת מלך אני, וכן צוה לי אבי, לא תשמעי אלא לגדול שבהם', אמר לה, 'נשיא שבת אני, ושבטי גדול משבטו של משה, ששמעון אבי שבטי שני לבטן, ולוי אבי שבטו שלישי לבטן'. תפשה בבלוריתה, והביאה אצל משה, וזהו שנאמר, "וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיִּקְרַב אֶל אָחִיו אֶת הַמַּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

אמר למשה, 'בן עמרם, זו אסורה, או מותרת, ואם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך'.

[ובאמת צפורה מותרת למשה, כי נשאה קודם מתן תורה, שהיו כל ישראל כבני נח, וכשנתנה תורה נכנסו לכלל ישראל, בני ישראל וכל הגרים שהצטרפו אליהם, והיא בכללם].

נכנס זמרי לבעול את כזבי, ונתעלמה ממשה ההלכה, שהבועל גויה קנאים פוגעים בו, וגעו כולם בבניה, שנאמר "וְהָמָּה בְּכִים פָּתַח אֶהָל מוֹעֵד".

- לדעת רב נחמן אמר רב, ארבע מאות עשרים וארבע בעילות בעל אותו רשע אותו היום, שנאמר, "זָרְזִיר מְתַנֵּים אוֹ תִישׁ וּמָלְךְ אֶלְקוּם עֲמוֹ", וכך הוא ביאור הכתוב, ארבע מאות ועשרים בעילות [כמניין זָרְזִיר], המתין [=מְתַנֵּים] פינחס לאותו רשע, עד שתשש כוחו [=או תִישׁ], ולא היה פינחס יודע שאינו צריך לכך, כי הקדוש ברוך הוא ששמו מָלְךְ אֶלְקוּם [כלומר מלך הקימות] עמו.

- במתניתא תנא, ששים בעילות בעל, עד שנעשו ביצים שלו כביצים מוזרות, שהוקלש ונתבלבל שכבת זרע שבתוכן מרוב בעילות, והיא נתמלאה שכבת זרע כערוגה מלאה מים. אמר רב כהנא, ומקום מושבה בית סאה, [שהיתה רחבה ביותר]. תני רב יוסף, קבר שלה [=פתיחת רחמה], אמה.

"וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן" – רב אמר, שכשראה את הדבר נזכר בהלכה שהבועל ארמית קנאים פוגעים בו, והזכירה לפני משה, אמר לו משה, 'קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא', כלומר האומר את הדין הוא יבצע. ושמואל אמר, שראה פינחס שיש חילול ה' בדבר, ומאחר שבמקום חילול ה' אין חולקים כבוד לרב, לא המתין לשאול את משה, אלא עמד על זמרי בלא לשאול את משה. ורבי יצחק אמר רבי אלעזר, שפינחס ראה שבא מלאך והשחית בעם, ואין שהות, אלא צריך למהר לעצור את המגיפה.

"וַיִּקַּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה [=סנהדרין] וַיִּקַּח רֶמַח בְּיָדוֹ", [אבל במקום מושבם לא היה רומח, כי אין נכנסים בכלי זיין לבית המדרש]. שלף את הברזל שבראש הרומח, והניחו במלבושו, והיה נשען והולך על העץ בלא הברזל, כדי שלא יכירו שבא בכלי זיין לזמרי.

וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון, אמר להם, 'היכן מצינו ששבט לוי שאני מבניו, גדול משבט שמעון, ואם אתם מפקירים עצמכם עם בנות מואב, למה לא אעשה כמותכם'. וכיון ששמעו כך, הניחו לו להיכנס לאהל זמרי, ואמרו שאף הוא נכנס לצרכי תשמיש, וכשראו שנכנס, אמרו הרואים, ודאי מותר לעשות כן, שהרי פינחס עושה כן, ואם כן התיירו פרושים את הדבר.

"וַיָּבֵא אַחֵר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקְּבֵה וַיִּדְקֹר אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קְבֵתָהּ וַתַּעֲצֹר הַמַּגְפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". אמר רבי יוחנן, ששה נסים נעשו לו לפינחס. (א) שהיה לו לזמרי לפרוש מהאשה, כדי שלא יהא רשות לפינחס להורגו, ולא פירש. (ב) שהיה לו לזעוק לאנשי שבטו לעזרה, ולא זעק. (ג) שכוון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה, וראו אותם דבוקים זה בזה, וידעו שניתן רשות לקנאי להורגו. (ד) שלא נשמטו מן הרומח לפרוש זה מזה, עד שראו הכל שהרגם בדין. (ה) שבא מלאך והגביה את המשקוף, ולא הוצרך להשפיל את הרומח ביציאתו וישמטו ממנו. (ו) שבא מלאך והשחית בעם, והוטרדו בני שבטו, ולא הרגו את פינחס.

"וַיְהִיו הַמֵּתִים בַּמַּגְפָּה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף", בא פינחס וחבט את זמרי וכזבי לפני המקום, ואמר לפניו, 'רבוננו של עולם על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל', וזהו שנאמר, "וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיִּפְּלַל וַתַּעֲצֹר הַמַּגְפָּה", שעשה פלילות [=ריב] עם קונו.

בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להם הקדוש ברוך הוא, הניחו לו, קנאי בן קנאי הוא, [שלוי זקנו קינא במעשה דינה], משיב חימה בן משיב חימה הוא, [שאהרן זקנו השיב חימה על ידי

הקטורת במעשה קרח].

התחילו שבטים מבזים אותו, ראיתם בן פוטי זה, [שהיתה אמו מזרע יתרו הנקרא פוטי על שפיטם עגלים לעבודת כוכבים, והרג נשיא שבט מישראל.

בא הכתוב ויחסו, "וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר פִּינָחַס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הִשִּׁיב אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקָנְאוֹ אֶת קְנָאתִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא כָלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקָנְאתִי".

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, הקדם לו שלום, שנאמר, "לָכֵן אָמַר הַנְּנִי נִתֵּן לּוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלֹמִים", **וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם,** [שנאמר, "וְהִיְתָה לּוֹ וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהַנֵּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לְאֶקְיוֹ וַיִּכְפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"].

וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמָּכָה אֲשֶׁר הָפָה אֶת

הַמְּדִינִית זְמָרִי בֶּן סְלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב לְשִׁמְעוֹנִי

אמר רבי יוחנן, **חמשה שמות יש לו:**

(א) זמרי - על שנעשה כביצה המוזרת.

(ב) בן סלוא - על שהסליא עונות של משפחתו. [יש מפרשים מלשון הערכה, כמו "בני ציון היקרים המסלאים בפז", כלומר את בני ציון היקרים העריכו בפז], וזה גרם שיעריכו את משפחתו בניאופים. ויש מפרשים מלשון דקדוק וחיפוש, כמו "מסלסל בשערו", שהכוונה למדקדק בשערו איך יהיה, וזה גרם שידקדקו אחר עוון משפחתו].

(ג) שאול - על שהשאיל עצמו לדבר עבירה.

(ד) בן הכנענית - על שעשה מעשה כנען [=זמה], שכן אחד הדברים שציווה כנען את בניו הוא, שיאהבו את הזמה.

(ה) ומה שמו? שלומיאל בן צורי שדי שמו.

וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמָּכָה הַמְּדִינִית כְּזָבִי

בת צור ראש אמות בית אב במדין הוא

אמר רב ששת, לא כזבי שמה, אלא "שׁוֹיִלְנָאִי בת צור" שמה. ולמה נקרא שמה כזבי? (א) משום שכזבה באביה, [שצווה לא שלא תשמע אלא לגדול שבהם]. (ב) משום שאמרה לאביה, כוס [=שחוט] בי עם זה, כלומר על ידי תשחט את העם הזה.

-

אשה מזנה גפתה לאמה [=הנאיפה את אמה], כלומר הוציאה שם זנות על אמה, שכיון שזנתה, קוראים לה זונה בת זונה.

העובד עבודה בחוץ

השוחט קרבן בחוץ, חייב כרת, שנאמר, "אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׂוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז בַּמִּחְנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחְנֶה וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הִבִּיאוּ לְהַקְרִיב קֶרְבָּן לַה' לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה' דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָם שִׁפְדָּ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ".

וכן המעלה אמורי קרבן בחוץ, חייב כרת, שנאמר "וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר אֲשֶׁר יִגֹּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר יַעֲלֶה עִלָּה אוֹ זָבַח וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יָבִיאוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַה' וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִעַמּוֹ".

וכן הזורק דם קרבן בחוץ, חייב כרת, שנאמר בעניין השוחט בחוץ, "דָּם שִׁפְדָּ", לרבות את הזורק.

אבל העושה שאר עבודות בחוץ, כגון היוצק [שמן על מנחה], והבולל [את השמן], והפותת פתים, [לאחר אפיה במנחות הבאות אפיוות כמנחת מחבת ומרחשת ומאפה תנור], והמניף את המנחה, והמגישה [בקרן המזבח כנגד חודה של קרן], והקומץ, והמולח, והמסדר את השולחן [בלחם הפנים], המטיב את הנרות, שאינו עושה בכך את העבודה המסיימת את הדבר, אינו חייב כרת.

כי אינן דומות לשלושת העבודות האמורות בתורה, שכולן עבודות שהן גמר הדבר.

הדינים מכאן עד סוף הפרק, יתבארו בעזה"י על פי סדר הברייתא, המובאת בדף פ"ג.

דף פג

דברים שעונשם מיתה בידי שמים

א. האוכל את הטבל.

ב. כהן טמא שאכל תרומה טהורה.

ג. זר שאכל את התרומה.

ד. זר ששימש במקדש, [בעבודות שיתבארו

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פג

בהמשך].

ה. [כהן] **טמא ששימש במקדש**, [בעבודות הנ"ל].

ו. [כהן] **טבול יום ששימש במקדש**, [בעבודות הנ"ל].

ז. [כהן] **מחוסר בגדים ששימש במקדש**, [בעבודות הנ"ל].

ח. [כהן] **מחוסר כפרה ששימש במקדש**, [בעבודות הנ"ל].

ט. [כהן] **שלא רחץ ידים ורגלים ששימש במקדש**, [בעבודות הנ"ל].

י. [כהן] **שתוי יין ששימש במקדש**, [בעבודות הנ"ל].

יא. [כהן] **פרוע ראש** [=שלא גלח ראשו יותר משלושים יום], **ששימש במקדש**, [בעבודות הנ"ל].

ובעזה"י בהמשך יתבאר מקור כל אחד מהדינים הללו.

[א] **האוכל את הטבל**

אזהרת אכילת טבל :

שנאמר, **"וְלֹא יִחְלְלוּ אֶת קֹדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר יָרִימוּ לָהֶּ"'**, והכוונה בזה שלא יאכלו טבל, שהוא דבר שעתידים להרים ממנו תרומה לה'.

עונש אכילת טבל – מיתה בידי שמים :

דבר זה למד בגזרה שווה "חילול" "חילול", שנאמר באכילת טבל, "וְלֹא יִחְלְלוּ", ונאמר בעניין אוכל תרומה בטומאה, **"וּמִתּוֹ בּוֹ כִּי יִחְלְלוּ"**, מה להלן עונשו מיתה בידי שמים, כמפורש בו, **"וּמִתּוֹ בּוֹ"**, אף האוכל טבל עונשו מיתה בידי שמים.

ואף שהיה אפשר ללמוד בגזרה שווה "חילול" "חילול", מהכתוב בעניין איסור אכילת נותר, **"וְאֶכְלֵיוּ עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חָלַל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּי"**, ואז היינו למדים שהאוכל את הטבל עונשו כרת כאוכל נותר, מכל מקום אין למדים בגזרה שווה מאיסור אכילת נותר, אלא מאיסור אכילת תרומה לטמא.

יש אומרים שלמדים מאיסור אכילת תרומה לטמא, משום שאיסור אכילת טבל דומה לו יותר, כי שווה לו בששה דברים, ולאיסור אכילת נותר שווה רק בשני דברים.

איסור אכילת טבל שווה לאיסור אכילת תרומה לטמא בדברים הבאים : (א) בשניהם יש תרומה, [שהטבל יש בו תרומה]. (ב) שניהם אינם נוהגים בחוצה לארץ, [אבל נותר נהג במדבר, ובשעת היתר הבמות, בכל מקום]. (ג) לשניהם יש היתר, [טבל יש לו היתר בהפרשה, ותרומה לטמא יש לה היתר בטבילה, אבל נותר אין לו היתר]. (ד) בשניהם נאמר חילול בלשון רבים, [ובנותר נאמר בלשון יחיד] (ה) שניהם פירות, [ונותר הוא בשר]. (ו) שניהם אינם איסור של קודשים, [ונותר איסור קודשים הוא].

ואיסור אכילת טבל שווה לאיסור אכילת נותר בדברים הבאים : (א) בשניהם האיסור הוא מחמת המאכל, [אבל איסור טמא בתרומה הוא מחמת גוף האוכל]. (ב) בשניהם אין היתר לאיסור על ידי מקווה, [אבל טמא נותר במקווה לאכול תרומה].

ולדעת רבינא, הטעם שאיסור אכילת טבל למד מאיסור אכילת תרומה לטמא, ולא מאיסור אכילת נותר, כי מאחר שהגזרה שווה למדה מהמילה "חילול", יש ללמוד מהמקום שהיא כתובה כמו כאן, ורק באיסור אכילת תרומה לטמא, נאמר "חילול" בלשון רבים כמו כאן.

[ב] **כהן טמא שאכל תרומה**

אזהרה ועונש לכהן טמא שלא יאכל תרומה :

שנאמר לכהנים, **"וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרְתִּי וְלֹא יִשָּׂאוּ עָלֵיו חֶטָּא וּמִתּוֹ בּוֹ כִּי יִחְלְלוּ"**, והכוונה בזה, שלא יחללו תרומה, על ידי אכילתה כשהם טמאים, ואם יעברו על כך, עונשם מיתה בידי שמים.

ולא נאמר העונש הזה אלא על אכילת תרומה טהורה, שבאכילה הזו הם מחללים אותה בטומאתם, אבל על אכילת תרומה טמאה, שהיא כבר מחוללת, אין עונש מיתה.

וכתבו התוס', שיתכן שיהיה הכהן האוכל טמא, ואף על פי כן התרומה טהורה, ולא נטמאה בנגיעתו: (א) כשחבירו הטהור תחב לו אותה לפיו. (ב) או כשלא הוכשרה לקבל טומאה, [על ידי אחד משבעת

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פג

המשקים המכשירים את האוכל לקבל טומאה]. (ג) אי"נ לדעת האומרים אין איסור חל על איסור, אפילו נגע בה ונטמאה, מאחר שהוא היה טמא תחילה, לא חל עליה איסור טומאה אצלו, ולגביו הרי היא כטהורה.

עוד מבואר בתוס' [בע"ב], שיש מפרשים, שדווקא טמא גמור שאכל תרומה חייב מיתה, אבל מי שטבל וזקוק להערב שמש, אינו חייב מיתה. ויש מפרשים שטבול יום דינו כטמא גמור, וכשאכל תרומה, חייב מיתה.

[ג] זר שאכל את התרומה

אזהרה לזר שלא יאמר תרומה :

שנאמר, "וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ".

עונש לזר האוכל תרומה :

לדעת הברייתא – זר האוכל תרומה, עונשו מיתה בידי שמים, כי קודם לכתוב הנ"ל, האוסר זר באכילת תרומה, נאמר העונש לכהנים טמאים האוכלים תרומה טהורה, "וַיִּמָּתוּ בּוֹ כִּי יִחַלְלֵהוּ אֲנִי ה' מִקְדָּשִׁים", ועונש זה נכתב גם לזר האוכל תרומה האמור אחריו.

ולדעת רב – זר האוכל תרומה אינו עונש מיתה בידי שמים, כי הכתוב "אֲנִי ה' מִקְדָּשִׁים", מפסיק בין העונש הזה לאיסור זר בתרומה, ללמד שלא נאמר העונש אלא לדין הקודם בלבד.

[ד] זר ששימש במקדש

אזהרת לזר שלא ישמש במקדש :

שנאמר בעניין האזהרה שלא יעבדו הכהנים בטומאה, "דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו וַיִּנָּזְרוּ מִקְדָּשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת שֵׁם קֹדֶשׁי אֲשֶׁר הֵם מִקְדָּשִׁים לִי אֲנִי ה'", ולא בא הכתוב לומר שרק "קֹדֶשׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" לא יקרבו בטומאה, כי גם קדשי גויים ונשים אינם באים בטומאה, ולא נאמר "קֹדֶשׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אלא ללמד, שגם בני ישראל לא יעבדו כדי שלא יחללו, ומכאן שאסורים לעבוד.

< עונשו של זר ששימש במקדש :

מבואר בכתוב, "וַיִּאָּמַר וַיִּבְנֶיךָ אֶתְּךָ וַתִּשְׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל דָּבָר הַמְצַוְּכֶם וְלִמְצִיֹּת לְפָרְכֶת וְעַבְדְּתֶם עֲבַדְתֶּם מִתְּנֶה אֶתְּךָ אֶת כְּהֻנַּתְכֶם וְהָזָר הִקְרַב יוֹמֵת".

- לדעת חכמי המשנה, ולדעת התנא של הברייתא, ולדעת רבי ישמעאל, [בדף פ"ד] הכוונה למיתה בידי שמים, שכן נאמר לשון המתה גם בעניין מאתים וחמישים מקטירי הקטורת, "כֹּל הַקְּרִיב הַקְּרִיב אֶל מִשְׁכַּן ה' יָמוּת", והם מתו בידי שמים, וכמו כן לשון המתה האמור כאן היינו מיתה בידי שמים. [ואף שמצינו לשון המתה גם בעניין נביא שהדיח "וְהִנְבִּיאָה הָהוּא אֹז חֵלֶם הַחֲלוּם הָהוּא יוֹמֵת", ומיתתו בידי אדם היא, (כפי שיתבאר בעזה"י בדף פ"ט), מכל מקום יש ללמוד דין זר שהוא הדיוט ממקטירי הקטורת שהיו הדיוטות ולא מדין נביא].

- ולדעת רבי עקיבא, ורבי יוחנן בן נורי [בדף פ"ד], הכוונה למיתה בידי אדם, שכן נאמר לשון המתה גם בעניין נביא שהדיח, "וְהִנְבִּיאָה הָהוּא אֹז חֵלֶם הַחֲלוּם הָהוּא יוֹמֵת", ומיתתו בידי אדם, [ומסתבר ללמוד מהכתוב בו, ולא מהכתוב בעניין מקטירי הקטורת, כי בו כתוב "יוֹמֵת" כמו כאן, ובמקטירי הקטורת כתוב "יָמוּת", ואין לומר שלא ללמוד ממנו כי נביא הוא ולא הדיוט, משום שזה שהדיח, הדיוט גמור הוא].

לדעת האומרים שנביא שהדיח דינו בסקילה, גם זר ששימש דינו בסקילה.

ולדעת רבי יוחנן בן נורי [וסיעת רבי שמעון] האומרים שנביא שהדיח דינו בחנק, גם זר ששימש דינו בחנק.

ומכל מקום מבואר בסוגיה, שלא נאמר עונש מיתה, אלא לזר שעבד עבודה שהיא גמר וסיום של העבודה, כגון שחיטה [שבה מסתיימת השחיטה], או זריקת הדם על המזבח [שהיא גמר עבודת הדם], או הקטרת האימורים על המזבח [שבזה נגמר עבודתם]. אבל על שאר עבודות, כגון היוצק [שמן על מנחה], והבולל [את השמן], והפותת פתים, [לאחר אפיה במנחות הבאות אפויית כמנחת מחבת ומרחשת ומאפה תנור], והמניף את המנחה, והמגישה [בקרבן המזבח כנגד חודה של קרבן], והקומץ, והמולח, והמסדר את השולחן [בלחם הפנים], המטיב את הנרות, שאינו עושה בכך את העבודה המסיימת את הדבר, אינו חייב מיתה, שנאמר בעניין, "עֲבַדְתָּ מִתְּנֶה אֶתְּךָ אֶת כְּהֻנַּתְכֶם וְהָזָר הִקְרַב יוֹמֵת", ללמד שאין הכתוב מדבר אלא בעבודה תמה, ולא בעבודה שיש אחריה עבודה.

[ה] כהן טמא ששימש במקדש

אזהרה שלא ישמש כהן טמא במקדש :

שנאמר, "דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו וַיִּנָּזְרוּ מִקְדָּשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת שֵׁם קֹדֶשׁי אֲשֶׁר הֵם

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פג

מקדשים לי אני ה'".

[וכתוב זה מדבר בעבודה תמה, כפי שיתבאר בהמשך לעניין העונש, אולם יתכן שיש אזהרה שלא ישמש כהן טמא במקדש גם בשאר עבודות, שנאמר, "קדשים יהיו לאֱלֹהֵימָּה וְלֹא יִחַלְלוּ שֵׁם אֱלֹהֵימָּה כִּי אֶת אֲשֵׁי ה' לֶחֶם אֱלֹהֵימָּה הֵם מִקְרִיבִים וְהָיוּ קֹדֶשׁ", ורק עונש מיתה אין בשאר עבודות כמבואר להלן].

עונש כהן טמא ששימש במקדש :

במשנה מבואר, שכהן ששימש בטומאה, אין **אחיו הכהנים** מביאים אותו לבית דין ללקות על האיסור, אלא **מוציאים אותו חוץ לעזרה**, **ומפציעים את מוחו בגזירי עצים**.

- **רב ששת סבר להוכיח מהדין הזה**, שכהן ששימש בטומאה, **אינו חייב מיתה בידי שמים**, שאם כן, מדוע אחיו הכהנים הורגים אותו, יניחו אותו למות בידי שמים.

- **אולם דבריו נדחו**, שלא מצינו שיהרגו אדם, אם לא נתחייב בכך גם בידי שמים, [ומה שאין מניחים אותו למות בידי שמים, כי כן מצוותו, שיהרגו אחיו הכהנים, ככל חייבי מיתות שמצוותם למות בידי אדם, ואין מניחים אותם למות בידי שמים], **ודבר זה שהם חייבים מיתה בידי שמים, אנו למדים בגזרה שווה**, "חילול" "חילול", **שנאמר** בעניין כהן המשמש בטומאה, "וְלֹא יִחַלְלוּ", ונאמר **בעניין כהן האוכל תרומה בטומאה**, "וּמִתּוֹ בּוֹ כִּי יִחַלְלֶהּ", מה להלן עונשו מיתה בידי שמים, כמפורש בו, "וּמִתּוֹ בּוֹ", אף כהן המשמש בטומאה עונשו מיתה בידי שמים.

ואף שהיה אפשר ללמוד בגזרה שווה "חילול" "חילול", **מהכתוב בעניין איסור אכילת נותר**, "וְאֶכְלֵיוּ עֹנֹוּ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חָלַל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּיקָה", **ואז היינו למדים שכהן ששימש בטומאה עונשו כרת** כאוכל נותר, ואיסור לשמש בטומאה דומה לאיסור אכילת תרומה בטומאה, כמו שהוא דומה לאיסור אכילת נותר, [שכן לאיסור אכילת תרומה בטומאה הוא דומה בכמה דברים, שבשניהם (א) האיסור מחמת טומאת (ב) הגוף, (ג) ויש להם היתר במקווה, (ד) ובשניהם נאמר "חילול" בלשון רבים. וגם לאיסור אכילת נותר הוא דומה בכמה דברים, (א) ששניהם איסורי קדשים, (ב) ושניהם איסורים בעזרה], **מכל מקום אין למדים בגזרה שווה מאיסור אכילת נותר, אלא מאיסור אכילת תרומה לטמא** כי מאחר שהגזרה שווה למדה מהמילה "חילול", יש ללמוד מהמקום שהיא כתובה כמו כאן, ורק באיסור אכילת תרומה לטמא, נאמר "חילול" בלשון רבים כמו כאן.

ומבואר בסוגיה, **שלא נאמר עונש מיתה**, אלא **לכהן טמא שעבד עבודה שהיא גמר וסיום של העבודה**, כגון שחיטה [שבה מסתיימת השחיטה], או זריקת הדם על המזבח [שהיא גמר עבודת הדם], או הקטרת האימורים על המזבח [שבזה נגמר עבודתם]. **אבל על שאר עבודות**, כגון היוצק [שמן על מנחה], והבולל [את השמן], והפותר פתים, [לאחר אפיה במנחות הבאות אפירות כמנחת מחבת ומרחשת ומאפה תנור], והמניף את המנחה, והמגישה [בקרן המזבח כנגד חודה של קרן], והקומץ, והמולח, והמסדר את השולחן [בלחם הפנים], המטיב את הנרות, **שאינו עושה בכך את העבודה המסיימת את הדבר**, אינו חייב מיתה, שנאמר בעניין, "עֲבַדְתָּ מִתְּנָה אֶתְּךָ אֶת כְּהֻנַּתְּךָ וְהָיוּ הַקֹּרֵב יוֹמֵת", **ללמד שאין הכתוב מדבר אלא בעבודה תמה**, ולא בעבודה שיש אחריה עבודה.

- ואף על פי שהנכנס למקדש בטומאה, עונשו כרת, אף אם לא עבד כלום, יתכן שיתחייב מיתה על עבודתו בטומאה, ולא יתחייב כרת על טומאתו, כגון שנטמא בפנים, ומיד יצא בלא לשהות, ובדרך יציאתו עבד עבודה, שעל העבודה שעבד בטומאה הוא חייב מיתה בידי שמים, אבל על שהיה טמא במקדש הוא פטור מכרת, כי הוא אנוס.

[ו] כהן טבול יום ששימש במקדש

אזהרה לכהן טבול יום שלא ישמש במקדש :

שנאמר, "קדשים יהיו לאֱלֹהֵימָּה וְלֹא יִחַלְלוּ שֵׁם אֱלֹהֵימָּה כִּי אֶת אֲשֵׁי ה' לֶחֶם אֱלֹהֵימָּה הֵם מִקְרִיבִים וְהָיוּ קֹדֶשׁ", ומאחר שכבר הזהיר הכתוב על הטמא שלא ישמש במקדש, [כמבואר לעיל], על כורחך בא הכתוב הזה ללמד, שאף טבול יום לא ישמש במקדש.

עונש לכהן טבול יום ששימש במקדש – מיתה בידי שמים.

דבר זה למד בגזרה שווה "חילול" "חילול", שנאמר בעניין טבול יום ששימש במקדש, "וְלֹא יִחַלְלוּ", ונאמר **בעניין אוכל תרומה בטומאה**, "וּמִתּוֹ בּוֹ כִּי יִחַלְלֶהּ", מה להלן עונשו מיתה בידי שמים, כמפורש בו, "וּמִתּוֹ בּוֹ", אף טבול יום ששימש במקדש, עונשו מיתה בידי שמים.

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פג

[ז] כהן מחוסר בגדים ששימש במקדש

נאמר בעניין הלבשת בגדי הכהונה את אהרן ובניו, "וְאֵת אֶהָרֹן וְאֵת בָּנָיו תִּקְרִיב אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד ... וְלִקְחֶתָּ אֶת הַבְּגָדִים וְהַלְבַּשְׁתָּ אֶת אֶהָרֹן ... וְאֵת בָּנָיו תִּקְרִיב וְהַלְבַּשְׁתָּם בְּתַנְתַּ וְחִגְרַתָּ אֹתָם אֲבָנֵט ... וְהִיתָה לָהֶם כְּהֵנָּה לְחֻקֹּת עוֹלָם", ללמד, שאינם כהנים אלא כשהם לבושים בגדי כהונה, אבל כשהם מחוסרי בגדים, דינם כזרים, שאסור להם לשמש, ואם שימשו [בעבודות שאין אחריהן עבודה, כשחיטה זריקה והקטרה], חייבים מיתה בידי שמים, כמבואר לעיל.

- ה"ר יעקב מאורליני"ש מפרש, שמהלימוד הנ"ל אנו למדים, שהמשמש מחוסר בגדים, אפילו יש עליו מכנסים, חייב מיתה בידי שמים, אבל המשמש בלא מכנסים, חיובו מפורש בכתוב, "וַעֲשֵׂה לָהֶם מְכַנְסֵי בָד לְכִסּוֹת בֶּשֶׂר עֲרֹנָה מִמֶּתְנִיָּם וְעַד יְרַכְסִים יִהְיוּ וְהָיוּ עַל אֶהָרֹן וְעַל בָּנָיו בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אוּ בְּגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֶת בְּקֹדֶשׁ וְלֹא יִשְׂאוּ עוֹן וּמָתוּ חֻקֹּת עוֹלָם לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו".

- ויש מפרשים שמהלימוד הנ"ל אנו למדים, שהמשמש במזבח החיצון מחוסר בגדים, חייב מיתה בידי שמים, אבל הנכנס מחוסר בגדים לאהל מועד, אפילו בלא לעבוד כלל, חיובו מפורש בכתוב האמור בסוף פרשת עשיית בגדי כהונה, "וְהָיוּ עַל אֶהָרֹן וְעַל בָּנָיו בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אוּ בְּגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֶת בְּקֹדֶשׁ וְלֹא יִשְׂאוּ עוֹן וּמָתוּ חֻקֹּת עוֹלָם לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו".

[ח] מחוסר כפרה ששימש במקדש

נאמר בעניין יולדת המביאה קרבן לידה, "וְיִכָּפֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהַרְהָ", ללמד, שכל זמן שלא הביאה את קרבנה, היא טמאה.

ומכאן יש ללמוד, שכהן מחוסר כפרה, [כגון זב שראה שלוש ראיות, וטבל, אבל עוד לא הביא את קרבנו], דינו ככהן טמא, שאסור לשמש במקדש, ואם שימש, חייב מיתה, כמבואר לעיל.

[ט] כהן שלא רחץ ידים

ורגלים ששימש במקדש

נאמר, "וַעֲשִׂיתָ פִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכִנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָה וְנִתְּתָ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנִתְּתָ שָׁמָּה מַיִם וְרָחֲצוּ אֶהָרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יְרַחֲצוּ מַיִם וְלֹא יִמָּתוּ אוּ בְּגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֶת לְהַקְטִיר אֲשֶׁה לַה' וְרַחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יִמָּתוּ וְהִיתָה לָהֶם חֻק עוֹלָם לוֹ וּלְזֶרְעוֹ לְדוֹרֹתָם".

- יש מפרשים [בתוס' בע"א] ששני חיובי מיתה נאמרו כאן, הראשון הוא לנכנס לאהל מועד בלא לרחוץ ידים ורגלים, אפילו בלא לעבוד. והשני, למשמש שלא רחץ ידים ורגלים אפילו במזבח החיצון, [ובלבד שעבד עבודה שאין אחריה עבודה, כשחיטה, זריקה, או הקטרה, אבל על שאר עבודות פטור ממיתה, שכן יש ללמוד בגזרה שווה "חוקה" "חוקה", מדין מחוסר בגדים].

- ויש מפרשים [בתוס' בע"א] שלכל הפחות לדעת הברייתא המובאת בתחילת דף זה, אין חיוב מיתה לנכנס שלא רחץ ידים ורגלים אפילו לאהל מועד, אלא אם כן עבד עבודה, [אלא שחכמים אסרוהו להיכנס אף בלא עבודה], ואף שם לא על כל עבודה חייב מיתה, אלא רק על עבודה שאין אחריה עבודה, כגון זריקה והקטרה, אבל על שאר עבודות לא, [שכן יש ללמוד בגזרה שווה "חוקה" "חוקה", מדין מחוסר בגדים] ולכן המסדר את השלחן, והמטיב את הנרות, שלא רחץ ידים ורגלים, פטור ממיתה.

[י] כהן שתוי יין ששימש במקדש

אזהרה ועונש לכהן שתוי יין :
שנאמר לאהרן הכהן, "וַיֵּין וַיִּשְׁכַּר אֶל תִּשְׁתֵּי אֶתָּה וּבְנֵיךָ אֶתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תִמָּתוּ חֻקֹּת עוֹלָם לְדוֹרֹתֵיכֶם".

[יא] כהן פרוע ראש ששימש במקדש

נאמר ביחזקאל בעניין מצוות הכהנים, "וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלְחוּ וּפְרֹעַ לֹא יִשְׁלְחוּ כָּסוּם יִכָּסְמוּ אֶת רְאֵשֵׁיהֶם. וַיֵּין לֹא יִשְׁתּוּ כָּל כֹּהֵן בְּבֹאֵם אֶל הַחֲצַר הַפְּנִימִית", להקיש איסור פריעת הראש [=שלא גלח ראשו יותר משלושים יום], לאיסור שתיית יין, וללמד, שכשם ששתויי יין חייבים מיתה בידי שמים, כך גם פרועי ראש חייבים מיתה בידי שמים. [ובדף כ"ב מבואר, שבאמת דין זה הלכה למשה מסיני הוא, אלא שבא יחזקאל והסמיכו על הכתוב].

כהן ערל [=שמתו אחיו מחמת מילה]

ששימש במקדש באזהרה

נאמר ביחזקאל, "עֲרַל לֵב וְעֲרַל בֶּשֶׂר לֹא יָבֹוא אֶל מִקְדָּשִׁי", ומכאן למדנו, שכהן משומד, שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים [=עַרְל לֵב], וכן כהן שהוא

מסכת סנהדרין

פרק תשיעי ואלו הן הנשרפין דף פד

ערל כי סכנה למולו, כגון שמתו אחיו מחמת מילה, ויש חשש שגם הוא ימות אם ימול [=וְעָרַל בְּשָׂרָה], שניהם פסולים לעבודה, ואם עבדו חיללו את העבודה.

- רש"י כאן פירש, שזו אזהרה מדברי קבלה בעלמא, ואין לוקים עליה.

- ובדף כ"ב מבואר שדבר זה הלכה למשה מסיני הוא, אלא שיחזקאל כתב זאת בספרו.

דף פד

כהן אונן ששימש במקדש באזהרה

נאמר לכהן גדול אונן, "וימן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אקיו", ללמד, שאינו יוצא מהמקדש, ואינו מחלל את העבודה.

ומכאן יש ללמוד, שרק הוא אינו מצווה לצאת ואינו מחלל את העבודה בכך, אבל שאר כהנים אסורים לעבוד באנינות, ומחללים בכך את העבודה.

אבל חיוב מיתה בידי שמים לעובד באנינות, אין ללמוד בגזרה שווה "חילול" "חילול", [מדין אוכל תרומה בטומאה], כי לא נאמר "חילול" באיסור כהן הדיוט לעבוד באנינות, אלא בהיתר כהן גדול לעבוד באנינות, ואף שדין כהן הדיוט נלמד מתוך דין הכהן הגדול, מאחר שלא נתפרש בהדיוט עצמו "חילול", אינו למד בגזרה שווה.

כהן המשמש בישיבה באזהרה

שנאמר, "פי בו בחר ה' אקיד מכל שבטיד לעמד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים" ללמד שאין הכהן נבחר לשרת אלא בעמידה, אבל כשאינו עומד הרי הוא כזר, שאסור לעבוד במקדש, ואם עבד עבודתו מחוללת.

אבל אינו חייב מיתה על כך, כי לעניין חיוב מיתה, זר, ולא רחץ ידים ורגלים, ושתויי יין, הם שלושה כתובים הבאים כאחד, שאינם מלמדים.

כהן בעל מום ששימש במקדש

אזהרה לכהן בעל מום שלא ישמש במקדש: שנאמר, "אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש פי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני ה' מקדשם".

עונש כהן בעל מום ששימש במקדש:

לדעת רבי – עונשו מיתה בידי שמים, ודבר זה למד בגזרה שווה, שנאמר בו לשון חילול, "ולא יחלל", ונאמר בכהן טמא ששימש לשון חילול, "ולא יחללו", מה להלן חייב מיתה בידי שמים, אף כאן חייב מיתה בידי שמים.

- ואף שהיה אפשר ללמוד בגזרה שווה מאיסור אכילת נותר, שגם בו נאמר לשון "חילול", ואז היינו למדים שבעל מום ששימש עונשו כרת כאוכל נותר, מכל מקום אנו למדים גזרה שווה מאיסור כהן טמא לעבוד, הדומה לאיסור בעל מום לעבוד, שבשניהם האיסור מחמת גוף העובד, [אבל נותר האיסור מחמת המאכל].

ולדעת חכמים – אינו ענוש מיתה, כי נאמר על הטמא האוכל תרומה "ומתו בו פי יחללהו", "בו" מיעוט הוא, ללמד שרק זה חייב מיתה, אבל אחר אינו חייב מיתה, אף על פי שהיה מקום לחיבו, וזהו בעל מום, [ולא טבול יום, כי טבול יום דומה לטמא יותר מבעל מום].

הזיד במעילה [=נהנה מההקדש במזיד]

אזהרה שלא להנות מההקדש:

נאמר בעניין הנהנה מההקדש בשוגג, לשון "חטא", "נפש כי תמעל מעל וחסאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו לה' איל תמים מן הצאן בערףד כסף שקלים בשקל הקדש לאשם ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת ממישתו יוסף עליו ונתן אתו לכהן והכהן יכפר עליו באיל האשם ונסלח לו", ויש ללמוד בגזרה שווה מהכתוב בעניין אוכל תרומה בטומאת הגוף שנאמר בו לשון "חטא" "ונשמו את משמתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו פי יחללהו אני ה' מקדשם", מה להלן יש איסור בדבר, אף כאן יש איסור בדבר.

עונש הנהנה מההקדש במזיד:

לדעת רבי – עונשו מיתה בידי שמים, כדין טמא האוכל תרומה, שכן נהנה מההקדש למד ממנו בגזרה שווה הנ"ל.

ולדעת חכמים – אינו ענוש מיתה, כי נאמר בעניין חיוב מיתה של טמא האוכל תרומה,

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פד

"וַיִּמְתּוּ בּוֹ פִּי יַחְלָהוּ", "בו" מיעוט הוא, ללמד שרק זה חייב מיתה, אבל אחר אינו חייב מיתה, אף על פי שהיה מקום לחייבו, וזהו הנהנה מההקדש, [ולא טבול יום, כי טבול יום דומה לטמא יותר מנהנה מההקדש].

-

דין זר ששימש במקדש כבר נתבאר בדף פ"ג.

סליק פרק אלו הן הנשרפין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין

דף פד

אלו הם שעונשם מיתת חנק

א. המכה אביו ואמו.

ב. הגונב נפש מישראל.

ג. זקן ממרא [=מסרב] ועובר כל דברי בית דין הגדול שבלשכת הגזית.

ד. נביא השקר.

ה. המתנבא בשם עבודת כוכבים.

ו. הבא על אשת איש [נשואה].

ז. זוממי בת כהן [נשואה שנידונים במיתה שרצו לחייב את הבועל].

ח. בועל בת כהן [נשואה]. [דין זה הוא בכלל דין ו'].

ובעזה"י יתבארו פרטי דינים אלו בפרק זה.

שני כתובים בעניין עונשו של רוצח

שני כתובים נאמרו בעניין עונשו של הרוצח, [שדינו סייף כמבואר בדף ע"ו]:

(א) "מִכָּה אִישׁ וְנִמְתּ מוֹת יוֹמֵת" – ללמד, שרק על רציחת בר קיימא כאיש חייבים מיתה, אבל לא על רציחת נפלים, [כגון נולד לתשעה אבל ראשו אטום, או שיש לו שני גבין שאינו חי, וכגון נולד לשמונה].

(ב) "כָּל מִכָּה נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת הָרֹצֵחַ", [ותוס' גורסים "וְאִישׁ פִּי יָכֵה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוֹמֵת"] – ללמד, שלא רק על רציחת איש [שהוא חייב במצוות] חייבים מיתה, אלא גם על רציחת קטן.

"וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמֵת"

א. המיתה.

המיתה האמורה כאן, היא מיתת חנק, שכן כל מיתה סתם האמורה בתורה היא חנק [כמבואר בדף נ"ב].

ב. ההכאה המחייבת.

המכה את אביו או אמו מכה שיש בה חבורה [=הוצאת דם], אף על פי שלא הרגו בכך חייב מיתה.

ואין לומר שכוונת הכתוב דווקא בהכאה שהרג בה את אביו ואמו, כי בכל מקום שכוונת התורה למכה של מיתה, הדבר מפורש בכתוב, כגון "מִכָּה אִישׁ וְנִמְתּ מוֹת יוֹמֵת", וכן "אוּ בְּאֵיבָה הִכָּהוּ בְּיָדוֹ וַיָּמֵת", ואם כן כשלא נתפרש בכתוב שמת מההכאה, מדובר בהכאה שלא הרגה. [ולדעת האומרים סייף חמור מחנק, מטעם נוסף אין לומר שכוונת הכתוב להורג אביו ואמו, כי איך יתכן שההורג אחרים חייב סייף החמור מחנק, וההורג אביו ואמו חייב חנק הקל מסייף].

ואין לומר שכוונת הכתוב למכה אף בלא חבורה כלל, כי נאמר בתורה לעניין הכאת בהמה, שהחייב הוא כשהכה "נֶפֶשׁ בְּהֵמָה", ומכת נפש היא מכה שיש בה הוצאת דם, ולא יתכן לומר כן, כי דבר פשוט הוא שהמזיק את בהמת חברו [נוק בלתי הפיד], אפילו לא יצא ממנה דם, חייב לשלם את נזקו, ועל כרחך לא נכתב הכתוב "נֶפֶשׁ", אלא לעניין דין מכה אביו אמו הסמוך לו, ("וּמִכָּה אָדָם יוֹמֵת" הכתוב בסמוך לו מדבר במכה אביו ואמו), ללמד, שהמכה את אביו ואמו חייב מיתה, רק כשהכה מכת "נֶפֶשׁ", כלומר מכה שיש בה חבורה.

ובעזה"י בדף פ"ה יתבאר מה היא האזהרה על כך.

מותר לבן להקיז דם אביו ואמו לרפואה

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פה

לדעת רב מתנא, טעם ההיתר, **כי לא הוזהרו ישראל** מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינם חפצים לעשות לעצמם, שנאמר **"וְאֶהְבֶּתְּ לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ"**, ולכן אין לאסור הקזת דם שהיא רפואה ואדם עושה זאת אף לעצמו.

ולדעת רב דימי בר חיננא, טעם ההיתר, **כי הוקשו מכה בהמה למכה אביו ואמו**, ללמד, שכשם שהמקזי דם בהמה לרפואה פטור מלשלם, כי אינו מזיק, כך המקזי דם אביו ואמו לרפואה, פטור. [וכמו כן יש ללמוד מההיקש הזה עוד דברים, כמבואר בדף ע"ט בדברי תנא דבי חזקיה].

טיפול רפואי שעלול לגרום להוצאת דם

אף על פי שמותר לבן להקזי דם אביו לצורך רפואה, אין זה אלא כשהוצאת הדם עצמה היא הרפואה, אבל **כשהוצאת הדם עצמה אינה רפואה**, אלא נגרמת ללא צורך מדבר אחר שהוא הרפואה, **הדבר אסור**. [ובלבד שאין בדבר משום פיקוח נפש].

ולכן כשישב לרב קוץ בבשרו, לא הניח לבנו להוציאו, שמא כשיוציאו יוציא ממנו דם בשוגג.

וכשהיתה למר בריה דרבינא כוויה, לא הניח לבנו להוציא ממנה ליחה, שמא כשיוציא את הליחה, יוציא גם דם בשוגג, ויעבור בכך על איסור מכה אביו ואמו.

ומכל מקום רק משום חומרת האיסור הזה, שבמזיד חייבים עליו חנק, אסור לעשות אפילו דבר שעלול לגרום לעבור עליו בשוגג. אבל אדם מותר להוציא קוץ מבשר חבירו, או להוציא ליחה מכווית חבירו, אף על פי שעלול לעבור בכך בשוגג על איסור הכאת חבירו, כי איסור קל הוא, [שאינן חייבים עליו מיתה במזיד אלא מלקות], ומאחר שאינו מתכוון לעבור עליו, אין לו לחוש שמא יעבור.

חובל [=מוציא דם] בשבת

לדעת רבי יהודה, החובל בשבת, אינו עובר באיסור תורה, [אלא אם כן יש תועלת בחבלה הזו לעניין אחר], כי חבלה היא קלקול הדבר ולא תיקונו, וכל מלאכה שהיא קלקול, אינה אסורה בשבת מהתורה, [במזיד אינו חייב סקילה או כרת, ובשוגג אינו חייב חטאת], שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת, ורק מדברי חכמים אסורה אף מלאכת קלקול.

- ולכן מותר להוציא קוץ מבשר אדם בשבת, ואין לחוש שמא יוציא בכך דם, ויעבור בשגגה באיסור חמור, [שחייבים על זדונו סקילה], כי באמת אפילו אם יוציא דם, לא יעבור באיסור חמור, [שאינן החבלה הזו אסורה אלא מדברי חכמים, כי אין בה תועלת כלל].

ולדעת רבי שמעון, אין חילוק בין מקלקל למתקן, וכל שיש במעשהו מלאכה [ממלאכות שבת], אסור לעשותו מהתורה, [במזיד חייב סקילה או כרת, ובשוגג חייב חטאת], ומכל מקום כל זה כשצריך לדם החבלה מאיזה טעם, אבל כשאינו צריך לו, אלא חובל מחמת צורך אחר, הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולדעת רבי שמעון, לא אסרה תורה מלאכה שאינה צריכה לגופה, [ורק מדברי חכמים אסורה].

- ולכן מותר להוציא קוץ מבשר אדם בשבת, ואין לחוש שמא יוציא בכך דם, ויעבור בשגגה באיסור חמור, [שחייבים על זדונו סקילה], כי מאחר שאינו צריך להוצאת הדם, אפילו אם יוציא דם, לא יעבור באיסור חמור, [שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי חכמים].

דף פה

האם הבן נעשה שליח בית דין להלקות את אביו או לנדותו [=לקללו] כשנתחייב בבית דין

לדעת רב ששת, כשם שאסור לאדם להכות את חבירו או לנדותו בלא סיבה, ואף על פי כן, כשחייבו בית דין את חבירו מלקות או נידוי, מותר להכותו ולנדותו בשליחותם, כי כבוד שמים עדיף, כך אף על פי שאסור לבן להכות או לנדות את אביו, כשחייבו בית דין את אביו מלקות או נידוי, מותר לבן להכותו ולנדותו בשליחותם.

ומתוך קושיות הגמרא, ודברי רב חסדא, נראה, שאסור לבן להכות את אביו או לנדותו, אף כשנתחייב בבית דין, והבן הוא שליח בית דין.

ומסקנת הסוגיה, אמר רבה בר רב הונא, וכן

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פה

תנא דבי רבי ישמעאל, לכל אין הבן נעשה שליח בית דין על אביו, להכותו ולקללו, חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה "ולא תחמל ולא תכסה עֲלָיו"

אזהרה למכה את חבירו ולמכה את אביו

א. אזהרה למכה את חבירו.

שנאמר בעניין שליח בית דין המכה את החייב מלקות, "והפילו השֹׁפֵט וְהִפָּהוּ לְפָנָיו כְּדִי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר אַרְבָּעִים יָפְנוּ **לא יִסִּיף פֶּן יִסִּיף** לְהַכְתּוֹ עַל אֵלֶּה מִכָּה רַבָּה", ללמד שאסור להכותו יותר ממה שנתחייב בבית דין, וכל מכה שאינה מחמת חיוב בבית דין, בכלל האיסור הזה [והדברים קל וחומר, אם זה שנתחייב מלקות על פי דין, אסור להכותו יותר מחיובו, זה שלא נתחייב כלל, ודאי שאסור להכותו מכל וכל].

העובר על האיסור הזה ומכה את חבירו, אם הזיק בכך את חבירו שווה פרוטה, משלם את הנזק, ואינו לוקה על הלאו הנ"ל. אבל אם לא הזיקו בכך שווה פרוטה, מאחר שאינו משלם כלום, הרי זה לוקה על שעבר באיסור לא תעשה.

ב. אזהרה למכה את אביו [ואמו].

- **לדעת האומרים, שהבן נעשה שליח בית דין להכות את אביו**, הכתוב הנ"ל המדבר בשליח בית דין, מדבר בין בשליח בית דין שאינו קרוב למוכה, ובין בשליח בית דין שהוא בנו של המוכה, ואם כן, על שניהם נאמר בשווה, "**לא יִסִּיף פֶּן יִסִּיף לְהַכְתּוֹ**", ואזהרתם למדה בשווה כנ"ל.

- **ולדעת האומרים, שהבן אינו נעשה שליח בית דין להכות את אביו**, הכתוב הנ"ל, "וְהִפָּהוּ לְפָנָיו כְּדִי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר אַרְבָּעִים יָפְנוּ", אינו מדבר בבן המכה את אביו, אלא באדם אחר, ומכל מקום, יש ללמוד בקל וחומר, שהאיסור "לא יִסִּיף פֶּן יִסִּיף לְהַכְתּוֹ", נאמר אף לבן המכה את אביו, כי אם זה שמצוה להכות את חבירו כשנתחייב בבית דין, אסור להכותו יותר מחיובו, הבן שאינו מצוה להכות את אביו אף כשנתחייב בבית דין, ודאי שאסור להכותו כשלא נתחייב. [יש מפרשים שקל וחומר גמור הוא, ואף על פי שאין מזהירים מן הדין, אין זה אלא שאין מלקים על לא תעשה הלמד בקל וחומר, אבל כאן אין אנו באים להלקותו על הלאו הזה, אלא לענוש אותו מיתה הכתובה בו בפירוש. ויש מפרשים שאין זה קל וחומר גמור, אלא גילוי מילתא, שאף על פי שתחילת הכתוב אינה מדברת בבן המכה את אביו, האיסור הכתוב בסופו, מדבר אף לבן המכה את אביו].

העובר על האיסור הזה, ומכה את אביו או אמו, דינו למות בחנק, כמבואר בדף פ"ד.

המכה או מקלל את מי שנידון למות [ואותו

נידון עשה תשובה]

מי שנידון למות, והכהו חבירו [בלא להזיקו שווה פרוטה], או קללו, אינו לוקה על כך.

- כי נאמר בעניין מקלל את חבירו, "וְנָשִׂיא בְּעַמֶּךָ לֹא תֵאָר", ללמד, שאין האיסור אלא לקלל את הראוי להתקיים בעמך, אבל לא את העומד למות.

- והוא הדין לעניין מכה את חבירו, שאין האיסור אלא בראוי להתקיים, ולא ביוצא למות. [יש מפרשים שהדבר למד בבנין אב. ויש מפרשים שהדבר למד בהיקש, שהוקש מכה אביו ואמו למקלל אביו ואמו, בהפסק פסוק אחד, "וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת. וְגַיַב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוּמָת. וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת"].

אבל מי שנידון למות, והכהו בנו, או קללו, הבן הזה נחנק על כך, כמי שהכה וקילל את אביו הראוי להתקיים.

- כי המקלל את אביו ואמו, חייב חנק, אף כשקללם אחר מותם, כמי שקללם בחייהם, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

- וכשם שמקלל אביו ואמו אחר מיתה חייב, כך המכה אותם אחר מיתה חייב, אלא שלמעשה לא יתחייב על הכאה אחר מיתה, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך], כי אינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה, והכאה לאחר מיתה נחשבת כהכאה שאין בה חבורה, אבל כל זמן שהאב קיים, אף על פי שנידון למות, אם הכהו הבן מכה שיש בה חבורה, יש לחייבו על כך כמי שהכה את אביו הראוי להתקיים.

"כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת

אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו"

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פה

"כִּי אִישׁ אִישׁ":

– לדעת רבי יאשיה, נכפלה המילה "איש", לרבות לדין הזה, גם בת, טומטום, ואנדרוגינוס.

– ולדעת רבי יונתן, אין ללמוד דבר מהכפילות הזו, כי דברה תורה בלשון בני אדם, ולא התכוונה ללמד בכך איזה דין. ומהכתוב בפרשת משפטים, "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת", שלא נזכר בו המילה "איש", אנו למדים, שבת, טומטום, ואנדרוגינוס, הם בכלל הדין זה, ולא רק איש.

"אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ ... אָבִיו וְאִמּוֹ קָלֵל"

– לדעת רבי יאשיה, נכפלה הזכרת קללת אביו ואמו בפסוק זה, כדי להסמיך את הקללה פעם אחת לאביו, ופעם אחת לאמו, ללמד, שחייב על קללת כל אחד מהם בפני עצמו, ולא רק על קללת שניהם יחד. ומהכתוב בפרשת משפטים, "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת", אנו למדים שחייב על קללתם אף לאחר מותם.

– ולדעת רבי יונתן, אף בלא הכפילות בכתוב הזה, היינו מחייבים את המקלל כל אחד מהם בפני עצמו, כי כל מקום הוזכרו כמה דברים יחד, הכוונה אף לכל אחד בפני עצמו, [אלא אם כן מפורש בכתוב שהכוונה לכולם יחד, כמו שנאמר לעניין כלאים "יחדיו"]. ומהכפילות בפסוק הזה, "אָבִיו וְאִמּוֹ קָלֵל", אנו למדים שחייב על קללתם אף לאחר מותם.

לדברי הכל [לאחר מיתה]

יש חומר במקלל ממכה

המקלל את אביו ואמו אחר מותם חייב [כמבואר לעיל]. אבל המכה את אביו ואמו אחר מותם, פטור, כי אין חיוב הכאה אלא בחבורה, והכאה אחר מיתה אינה נחשבת חבורה.

יש אומרים [כשאינו עושה מעשה עמד]

יש חומר במכה ממקלל

המקלל אביו ואמו הרשעים אינו עובר באיסור, שנאמר "וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תֵאָר", ללמד, שאין איסור לקלל אלא מי שנוהג כשורה כעם ישראל, אבל מי שאינו עושה מעשה עמד, מותר לקללו.

- יש אומרים שכן הדין לעניין הכאה, שכן הוקש מכה אביו ואמו למקלל אביו ואמו. [וכן דעת משנתנו].

- ויש אומרים שלעניין הכאה אין הדין כן, והבן אסור להכות את אביו, אף כשאינו נוהג כשורה, [שלא הוקש מכה אביו ואמו למקללם, כי יש הפסק של פסוק אחד ביניהם, "וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת. וְגַב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוֹמָת. וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת"], ואם כן, לעניין מי שאינו עושה מעשה עמד, יש חומר במכה ממקלל.

יש תנאים החולקים בזה גם לעניין מכה את חבירו שאינו עושה מעשה עמד.

- יש אומרים שמכה הוקש למקלל, וכשם שאין איסור לקלל מי שאינו עושה מעשה עמד, כך אין איסור להכותו.

- ויש אומרים שמכה לא הוקש למקלל, ואף שאין איסור לקלל מי שאינו עושה מעשה עמד, אסור להכותו.

מדיני שור שנגח

שור של ישראל שנגח שור של ישראל – תם משלם חצי נזק. ומועד משלם נזק שלם.

שור של גוי שנגח שור של ישראל – בין תם ובין מועד משלם נזק שלם.

שור של ישראל שנגח שור של גוי – בין תם בין מועד פטור לגמרי.

לדעת האומרים כותים גרי אריות, ולא גרי אמת – דינם כגויים גמורים.

ולדעת האומרים כותים גרי אמת [היו מתחילתם ואחר זמן הרשיעו] – לפירוש רש"י בכל אופן דינם כישראל. ולפירוש התוס', כששור שלהם נגח שור של ישראל, דינם כישראל, תם משלם חצי נזק, ומועד נזק שלם, אבל כששור של ישראל נגח שור של כותים, קנסו אותם להיות כגויים, ולפטור את ישראל מהתשלום.

הגונב נפש מישראל

הגונב נפש מישראל, ומכניסו לרשותו, ומשתמש בו, ומוכרו לעבדות, דינו חנק, כמבואר בשני מקומות בתורה:

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דפים פה-פו

(א) "וְגֵנֵב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוֹמֵת" [שמות כ"א ט"ז].

(ב) "כִּי יִמָּצָא אִישׁ גֵּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמָּר בּוֹ וּמָכְרוֹ וַיִּמֵּת הַגֵּנֵב הַהוּא וַיִּבְעַרְתָּ הָרֶעַ מִקֶּרְבְּךָ" [דברים כ"ד ז].

ובעזה"י נבאר להלן את פרטי הדין הזה.

דפים פה-פו

באיזה גנב ובאיזה נגנב נאמר הדין

לעניין הגנב נאמרו שלושה כתובים :

(א) "וְגֵנֵב אִישׁ" – ובכלל זה איש ואשה [כלומר כל ישראל החייבים במצוות] שגנבו איש.

(ב) "אִישׁ גֵּנֵב נֶפֶשׁ" – לרבות איש הגונב מי שאינו איש, כגון אשה [ושאר המפורטים להלן].

(ג) "וַיִּמֵּת הַגֵּנֵב הַהוּא" – לרבות אשה הגונבת מי שאינו איש, כגון אשה [ושאר המפורטים להלן].

לעניין הנגנב נאמרו ששה כתובים :

(א) "וְגֵנֵב אִישׁ" – ולא נתבאר למה נכתב, כי האמת היא, שלא רק על גניבת איש, חייבים כמבואר מיד.

(ב) "וְגֵנֵב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוֹמֵת" – לדעת חכמים, הכתוב הזה מלמד, שאין הפרשה מדברת, אלא במי שארע בדרך מקרה שבה ליד הגנב, אבל הגונב את מי שמצוי בידו תמיד, כבנו ותלמידיו, פטור על כך, [רש"י מפרש, שהכתוב הזה מיותר, ומיתור הכתוב "וְנִמְצָא", אנו דורשים זאת, (ומיתור הכתוב "בְּיָדוֹ" אנו לומדים, שצריך שיכניסנו לרשותו, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך). ויש מפרשים שממשמעות הכתוב "וְנִמְצָא בְּיָדוֹ", אנו דורשים זאת]. ולדעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן ברוקא, הגונב את בנו ותלמידיו חייב. [עניין זה כתוב בדף פ"ו].

(ג) "כִּי יִמָּצָא אִישׁ גֵּנֵב נֶפֶשׁ" – ובכלל זה איש, ואשה, גר, עבד משוחרר, וקטן, ומכאן שהגונב אחד מכל אלו חייב.

(ד) "מֵאֶחָיו" – לדעת רבי יהודה, הכתוב הזה מלמד, שלא נאמרה הפרשה אלא במי שיש בו אחוה, ומכאן אנו למדים, שהגונב עבד, פטור, כי עבד אין לו אחוה. [רש"י מפרש, שעבד נחשב כמי שאין לו אחוה, כי אינו נחשב אח של בני אביו, שנאמר לעבדים, "שִׁבּוּ לָכֶם פֶּה עִם הַחֲמוּר", (ולא הוזכר כאן החמור אלא) ללמד, שהם עם הדומה לחמור, כלומר אינם אלא כבהמה, וכשם ששתי בהמות יוצאי חלצי אחד, אינן נחשבות אחיות, כך שני עבדים בני אב אחד, אינם נחשבים אחים. ויש מפרשים שעבד נחשב כמי שאין לו אחוה, כי אין יוצאי חלציו קרויים אחים, משום שאינם מתייחסים אחריו].

וחכמים אומרים, שאין למעט עבד מהכתוב הזה, כי עבד הוא אחינו במצוות, [שחייב הוא בכל המצוות שהאשה חייבת בהן].

(ה) "מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל" – כל הכתוב הזה מיותר, ושני מיעוטים יש כאן, כי היה יכול לכתוב בלא מ"ם, ואם כן "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" מיעוט אחד, ומ"ם מיעוט שני. לדעת רבי יהודה, מאחר שכבר למדנו שהגונב עבד אינו בכלל הפרשה, על כרחך שני המיעוטים באו ללמד שגם הגונב מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו בכלל הפרשה, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, ומכאן שהגונב מי שחציו עבד וחציו בן חורין, חייב. ולדעת חכמים, עדיין לא למדנו שהגונב עבד אינו בכלל הפרשה, ואם כן מיעוט אחד מלמד שהגונב עבד, פטור, ומיעוט שני מלמד, שהגונב מי שחציו עבד וחציו בן חורין, פטור.

(ו) "וַיִּמֵּת הַגֵּנֵב הַהוּא" – מיעוט הוא ללמד שהגונב את העבד פטור.

כיצד מתחייב הגונב נפש מישראל

כבר נתבאר לעיל, מי הוא הגנב ומי הוא הנגנב, שנאמר בהם הדין הזה. ומהכתוב "כִּי יִמָּצָא", יש ללמוד, שאין הפרשה מדברת אלא כשיש עדים על המעשה, שאין מציאה בכל מקום אלא בעדים, ואלו המעשים שעל ידם יתחייב הגונב נפש.

א. הגנבה [-הוצאה מרשות הנגנב].

אין הגנב חייב מיתה, אלא אם כן הוציא את הנגנב מרשות הנגנב, שכל זמן שהוא ברשותו, אין זו גנבה.

ולדעת רבי שמעון, לא די שיוציאו מרשותו של הנגנב עצמו, אלא צריך שיוציאו מרשות כל בני משפחתו, ומשמע מהסוגיה שאין מי שחולק על כך.

[יש מפרשים שאם הגביה את הנגנב אף שלא הוציאו מרשותו, הרי זה חייב, כמו שהוציאו מרשותו]

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנהנקיין דף פו

הבעלים והכניסו לרשות עצמו, שכן הדין לעניין גנב ממון, שהוא חייב בהגבהה אף ברשות הבעלים. ויש מפרשים שכל זמן שלא הוציאו מרשות הבעלים לגמרי, אינו חייב].

והאזהרה על כך היא מה שנאמר בעשרת הדברות, "לא תגנב", שהכוונה היא שלא לגנוב נפש [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ב. הכנסה לרשות הגנב.

אין הגנב חייב מיתה, אלא אם כן הכניס את הנגנב לרשותו, שנאמר "וְנִמְצָא בְּיָדוֹ" ואין ידו אלא רשותו, כמו שנאמר, "וַיִּקַּח אֶת כָּל אֲרָצוֹ מִיָּדוֹ".

ג. עימור [=השתמשות].

אין הגנב חייב מיתה, אלא אם כן השתמש בנגנב, שנאמר "וְהִתְעַמְרָ בּוֹ".

לדעת חכמים – גם פעולה שאין בה שווה פרוטה בכלל זה.

ולדעת רבי יהודה – אינו חייב, אלא כשיעשה עבורו פעולה השווה פרוטה.

ונסתפקו בגמרא, אם צריך שתהיה ההשתמשות על ידי מעשה שיעשה הנגנב בפועל, או אף כשלא יעשה בפועל, מאחר שהשתמש בו הגנב, הדבר נחשב כהתעמרות בו, וחייב מיתה, כגון שהיה הנגנב ישן, ונסמך עליו הגנב, או שגנב אשה מעוברת, ומכר את עוברת, והשתמש בו, על ידי שהעמיד אותה כנגד הרוח, וכל מה שהיא עבה, מועיל יותר להגין מפני הרוח, ונמצא שהשתמש בעובר.

ד. מכירה.

אין הגנב חייב מיתה, אלא אם כן מכר את הנגנב לעבדות, שנאמר "וּמְכָרוֹ".

והאזהרה על כך היא, "לא ימְכְרוּ מִמְּכָרֵת עֶבֶד".

תנא אחד שנה לפני רב ששת, שבכלל זה אם הגנב מכר לקרוביו של הנגנב, אולם רב ששת ביטל דבריו, משום שאין הגנב חייב, אלא אם כן הוציא את הנגנב מרשות כל קרוביו של הנגנב, ואם נמכר להם לא יצא מרשותם, ואם כן אינו חייב אלא אם כן מכר את הנגנב למי שאינם קרוביו.

דף פו

סתמות

אמר רבי יוחנן: **סתם משנה** [כלומר כל משנה שלא נתפרש מי שנאה, מדברי] **רבי מאיר** [היא]. **סתם תוספתא רבי נחמיה**. **סתם ספרא רבי יהודה**.

סתם ספרי רבי שמעון. וכל מה שאמרו, ממה שלמדו מרבי עקיבא רבם.

"ספרא" הוא **מדרש ספר "ויקרא"**, הנקרא "תורת כהנים".

"ספרי" הוא **מדרש ספרי "במדבר"** "דברים", הנקראים "וידבר", ו"משנה תורה".

בני אדם מסוימים נקראו בגמרא של בית פלוני, ולא נזכר שמם בפירוש, כי חשובים היו, אלא שבדבר זה לא היו נוהגים כדת, שהיו הרבה דרים בבית אחד אנשים ונשים, והיו מצויים תמיד עם נשי חבריהם, [בלא להתייחד עימם].

המבייש את העבד

לדעת רבי יהודה, המבייש את העבד, **פטור מלשלם בושת**, משום שנאמר בפרשת חיוב בושת, "כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו", ללמד שלא נאמרה הפרשה אלא במי שיש לו אחווה, ולא בעבדים שאין להם אחווה.

ולדעת חכמים, חייב לשלם את הבושת [לרבו של העבד], שלא בא הכתוב "איש ואחיו" למעט עבדים, שהם אחים למצוות עם ישראל, אלא מי שאינו במצוות כלל.

דבר הלמד מעניינו

מהמידות שהתורה נדרשת בהן, שאם נאמר דין בתורה, ואינך יודע במה הוא מדבר, צא ולמד מעניין הפרשה שכתוב בה.

ודוגמא לדבר מה שמצינו בשני מקומות איסור גניבה:

א. בעשרת הדברות נאמר, "לא תרצח לא תנאף לא תגנב". ומתוך שאר הדברים האמורים בעניין עונשם מיתה, למדנו שהגניבה האמורה כאן היא **גניבת נפש** שעונשה מיתה.

ב. בפרשת קדושים נאמר, "לא תגנבו ולא תכבשו".

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנהנקיין דף פו

ולא תשקרו איש בעמיתו. ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אקיד אגני ה'. לא תעשק את רעה ולא תגזל לא תלין פגלת שקיר אתך עד בקר". ומתוך ששאר הדברים האמורים בעניין הם ענייני גזלות ממון, למדנו שהגניבה האמורה בעניין היא **גניבת ממון**.

"על פי שני עדים או על

פי שלשה עדים יקום דבר"

רבי עקיבא לומד מהכתוב הזה, שאין מקבלים את העדים, אלא כשכל הדבר נודע על פיהם, כלומר שמעידים על כל המעשים שעל ידם הדין נגמר, [כגון שמעידים שהחזיק אדם בשדה שלוש שנים, ועל פי דבריהם יש לו חזקה]. אבל אם מקצת מן המעשים מתבררים על פי כת אחת, ומקצתם מתבררים על פי כת אחרת, מאחר שאין כל הדין נגמר על פי אותם עדים, אין מקבלים אותם כלל, [כגון שלוש כתות עדים שכל אחת מעידה על שנה אחרת שהחזיק אדם בשדה, אין מצרפים דבריהם להחזיקו בה]. – וכן דעת חזקיה.

וחכמים לומדים מהכתוב הזה, שמקבלים את העדים, גם כשחלק מהדבר נודע על פי כת אחת, וחלק מהדבר נודע על פי כת אחרת, [כגון שלוש כתות עדים שכל אחת מעידה על שנה אחרת שהחזיק אדם בשדה, מצרפים דבריהם להחזיקו בה]. – וכן דעת רבי יוחנן. [מתוך לשון הגמרא משמע, שהם דורשים מהכתוב הזה, שמקבלים את העדים גם לחצי דבר. אולם התוס' פירשו, שגם לדבריהם לומדים מהכתוב הזה, שאין מקבלים את העדים אלא לדבר שלם, אלא שלדעתם לא הדין קרוי דבר, (שנלמד מכאן, שכל המעשים שעל פיהם נגמר הדין יתבררו על פי אותם עדים), אלא כל מעשה בפני עצמו קרוי דבר, וכל מעשה צריך להיוודע על פי אותם עדים, אבל אם נודע חצי מעשה על פי כת אחת, וחצי מעשה על פי כת אחרת, לדברי הכל אין מקבלים את דבריהם].

עדי גניבה ומכירה בנפש

< דעת חזקיה [כדעת רבי עקיבא].

אין מקבלים את העדים, אלא כשכל הדין נגמר על פי אותם עדים, ולכן כשהעידו שני עדים על אחד שגנב את הנפש, ושני עדים אחרים העידו שמכר את הנפש, שבכך נודע שעשה את כל המעשים שעל ידם יש לחייבו מיתה:

- אם כל הכתות באות לחייבו את אותו דין, כלומר מיתה כגונב נפש, אין לקבל אף אחת מהן, כי כל אחת מעידה על מעשה אחד, שאין בו די לגמור את הדין, ולכן הוא אינו נהרג, ואם הם הוזמו, הם אינם נהרגים, [וכן אמרו מתחילה בגמרא, כי היו סבורים, שלדעת חזקיה, הגונב נפש בלא למכור, אינו לוקה על כך, ואם כן, גם הכת הראשונה באה לחייבו מיתה].

- אולם אם הכת הראשונה, המעידה שגנב את הנפש, באה לחייבו מלקות על שעבר באיסור "לא תגנב", הרי זה לוקה על ידם, כי על פי דבריהם נגמר דינו למלקות, [ואם הוזמו הם לוקים], ומעתה כשבאה כת אחרת להעיד שמכר את הנפש, הרי זה נהרג על ידם, כי הואיל ועדות הכת הראשונה נחשבת כדבר שלם, מעתה הכת השניה לבדה באה לחייב את המיתה, ולכן נהרג על ידה, ואם הוזמו הם נהרגים. [וכן מסקנת הגמרא, כי לדעת חזקיה, הגונב נפש בלא למכור, לוקה על כך].

< דעת רבי יוחנן [כדעת חכמים].

מקבלים את העדים, גם כשהדין נגמר על פי כמה כתות עדים, ולכן כשהעידו שני עדים על אחד שגנב את הנפש, ושני עדים אחרים העידו שמכר את הנפש, שבכך נודע שעשה את כל המעשים שעל ידם יש לחייבו מיתה:

- אף על פי שכל הכתות באות לחייבו את אותו דין, כלומר מיתה כגונב נפש, יש לקבלם, ואם הם הוזמו, הם נהרגים.

וכן הוא האמת, לדעת רבי יוחנן, שכל העדים באים לחייבו מיתה, כי הגונב נפש בלא למכור, אינו לוקה על כך, ורק כשימכור ייהרג. [יש מפרשים שכל זה כשהתרו בו הראשונים, שאם יגנוב ייהרג על כך, אבל אם לא התרו בו, יכולים לומר שלא באו לחייבו מיתה, אלא להעיד על רשותו, לפוסלו להיות עד או דיון, ולכן אם הוזמו אינם נהרגים. ויש מפרשים שכל זה כשהגנב כבר נפסל לעדות קודם לכן, ולכן אינם יכולים לומר שבאו להעיד עליו לפוסלו, אבל אם היה כשר, יכולים לומר שבאו לפוסלו, אפילו אם התרו בו, ולכן אם הוזמו אינם נהרגים].

עדים ראשונים ואחרונים

של בן סורר ומורה

כבר נתבאר בפרק בן סורר ומורה, שבפעם

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פז

הראשונה שהוא גנב משל אביו ואכל, הוא לוקה, ובפעם השניה שעשה זאת, הוא נהרג.

ואם כן, לדברי הכל, העדים המעידים על הפעם הראשונה, מעידים על כל המעשה שעל פיו נגמר הדין, ולכן מקבלים דבריהם להלקותו, ואם הוזמו, הם לוקים.

ומאחר שהעדים הראשונים העידו על דבר שלם, כלומר להלקותו, מעתה כשיבואו העדים האחרונים להעיד על שעשה זאת פעם שניה, הרי זה נהרג על ידם, כי הואיל ועדות הכת הראשונה נחשבת כדבר שלם, מעתה הכת השניה לבדה באה לחייב את המיתה, ולכן נהרג על ידה, ואם הוזמו הם נהרגים.

אבל כשכת אחת העידה שגנב משל אביו, [בין בפעם הראשונה, ובין בפעם השניה], וכת אחרת העידה שאכל, הרי כל אחת מעידה על מעשה אחד, שהוא חצי מכל העדות, שעל ידה יש לגמור את דינו, [בפעם הראשונה למלקות, ובפעם השניה למיתה]. ולכן, לדעת חזקיה, אין מקבלים את דבריהם, ואם הוזמו, אינם נענשים. ולדעת רבי יוחנן, מקבלים את דבריהם, ואם הוזמו נענשים, [כפי שזממו לעשות לו, בפעם הראשונה מלקות ובפעם השניה סקילה].

עדי מכירה בנפש בלא עדי גנבה

שני עדים שהעידו על אחד שמכר נפש מישראל, אבל לא היו עדים על כך שגנב את הנפש, אינם מחייבים את המוכר מיתה בעדותם, כי לא נודע בעדים שגנב, ככל הפרטים המחייבים את הגונב נפש מיתה.

ואם אחר כך יבואו עדים ויעידו על גניבת הנפש:

- **אם העדים שהעידו על המכירה התרו במוכר, שידע שעובר בכך על איסור שעונשו מיתה, הרי באו לחייבו מיתה, [על ידי שיבואו גם עדי גניבה], ואם כן הוא נהרג, ואם הוזמו הם נהרגים.**

- **אבל אם העדים שהעידו על המכירה אומרים, שהיו סבורים שהוא מוכר את עבדו, ולא העידו אלא לקיים את המכירה, מאחר שלא העידו כדי להרוג אותו [כשיבואו גם עדי גנבה], אם יוזמו, אי אפשר להורגם, ומאחר שאי אפשר להורגם, עדות זו אי אפשר להזימה, ואינה עדות, וגם הוא אינו נהרג. [והם נאמנים לומר שבאו להעיד כדי לקיים את המכירה, ולא ידעו על כך שהיה זה גנוב, אפילו אם ראינו שרמזו לעדי הגניבה. (יש מפרשים דווקא כשרמזו רמז קל, אבל אם היה הדבר ניכר מרמיזתם, שיודעים מעדותם של עדי הגנבה, ודאי באו גם הם לחייב את הנידון מיתה, ואם הוזמו נהרגים. ויש מפרשים שאף ברמיזה חשובה, אין לבטל דבריהם, שאמרו, לקיים את המכירה באנו, ולא להרוג את הנידון)].**

פרשת זקן ממרא

כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דְּבָרֵי רִיבַת בְּשַׁעֲרֵיךָ וְקִמְּתָה וְעֲלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. וּבָאתָ אֶל הַפְּתָנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּינֵיהֶם הֵהֱמִינְךָ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט. וְעֲשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמְרָתָה לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶךְ. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֶךְ וְעַל << הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל. וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן לְבַלְתִּי שְׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֵת שָׁם אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעֲרַתָּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל. וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיָרְאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד.

זקן ממרא [שהוא מהנחנקים]

קודם שנבוא לבאר בעזה"י את הדינים האמורים בעניין זקן ממרא באופן מפורט, נקדים ונאמר באופן כללי, שזקן ממרא הוא מי שהגיע להוראה, ונחלק עם בית דין שבעירו בדין מסוים, ועלו יחד לשאול את בית דין הגדול בלשכת הגזית שבירושלים, ואמרו להם שלא כדעת הזקן הזה, וחזר הזקן והורה כפי דעתו, ונעשה מעשה על פיו. ובעזה"י בדפים הבאים [עד דף פ"ט] יתבאר הדין הזה.

דף פז

באלו דברים שהורה הזקן כנגד

בית דין הגדול נעשה זקן ממרא

לדעת רבי מאיר, אין נידון כזקן ממרא, אלא מי שהימרה על בית דין הגדול בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, שנאמר בעניין זקן ממרא, "כִּי יִפְּלֵא

מִמֶּךָ דָּבָר", ונאמר לעניין פר העלם דבר של ציבור, "וְנִעְלַם דְּבָר מֵעֵינֵי הַשֹּׁהֲלִי", מה להלן "דבר" שזדונו כרת ושגגתו חטאת, [כמבואר במסכת הוריות], אף

כאן "דבר" שזדונו כרת ושגגתו חטאת.

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנהנקיין דף פז

ולדעת רבי יהודה, אין נידון כזקן ממרא, אלא מי שהימרה על בית דין הגדול, **בדבר שעיקרו כתוב בתורה, וחכמים פירשוהו**, [כגון תפילין, שעיקר חיובם כתוב בתורה, וחכמים פירשו כמה בתים צריך שיהיו בתפילין], שנאמר, "על פי התורה אשר יורוד", ומשמע מזה, שהכוונה לדברים שתלויים בתורה ובהוראת החכמים. **ורבי אלעזר אמר רבי אושעיא** [בדף פ"ח], שלא כל דבר שעיקרו מהתורה ופירושו מדברי חכמים בכלל זה, אלא רק דבר שיש בו כדי להוסיף, ואם הוסיף גורע, כלומר שאם הוסיף לא קיים המצווה, ואין לנו אלא תפילין, שעיקר חיובם כתוב בתורה, וחכמים פירשו שצריך ארבעה בתים, ויש להוסיף חמישה בתים או יותר, ואם הוסיף גורע, שעובר באיסור "לא תסף", ולא קיים מצווה.

ולדעת רבי שמעון, בכל מה שהימרה על בית דין הגדול, נידון כזקן ממרא, ואפילו הימרה על דקדוק מדקדוקי סופרים, שנאמר, "אשר יגידו לך מן המקום ההוא", וכל דבר שיגידו לך בכלל זה.

ביאור הפסוק הראשון בפרשה

[לדעת רבי מאיר]

"**פי יפלא**" - מכאן שאין הפרשה מדברת אלא במופלא שבבית דין, כלומר בזקן שהגיע להוראה, שהכל סומכים על הוראותיו.

אבל תלמיד שלא הגיע להוראה, שהימרה על פי בית דין הגדול, אינו נידון כזקן ממרא, כי בכל אופן אין לסמוך על הוראותיו, [ונמצא שהחומר שהחמירו עליו, שלא יורה עד שיגיע להוראה, מקל עליו בדין זה לפוטרו].

"**ממך**" - מילה זו רומזת ליועץ [שנאמר "ממך יצא חשב על ה' רעה יעץ בליעל"], ויועץ האמור כאן הוא העוסק בעיבור השנה, הנקרא סוד ועצה, והכתוב אומר לו שלא ימרה על בית דין הגדול.

ותתכן המראה בעניין עיבור השנה, בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, כגון אם נחלקו עד מתי מעברים את השנה, עד הפורים [שהוא חודש קודם הפסח אבל לאחר מכן אין מעברים, כי כבר החלו לדרוש לעם בהלכות הפסח שלושים יום לפניו, ושוב לא ישמעו לנו אם נאמר להם שעיברו את השנה], או עד היום האחרון של אדר, [שהוא יום אחרון קודם ניסן], שהממרה בזה על בית דין הגדול שעיברו את השנה, ואומר שאין עיבורם עיבור, או שהשנה מעוברת, והם לא עיברו, מורה הוא לאכול חמץ בפסח, [שלדעתו אז אדר או אייר], והאוכל חייב כרת או חטאת.

ובמסכת עדויות מבואר, שהעידו רבי יהושע ורבי פפייס, שההלכה היא שמעברים את השנה כל חודש אדר, ולא כמו שהיו שאר החכמים אומרים, עד הפורים בלבד.

"**דבר**" - מילה זו רומזת לדברים שהם הלכה למשה מסיני, שלא ימרה בהם הזקן על בית דין.

ותיתכן המראה בדברים שהם הלכה למשה מסיני, וזדונם כרת, ושגגתם חטאת, כגון בהלכות שנאמרו בעניין יום אחד עשר של הזבה.

שכן הלכה למשה מסיני, שמשעברו שבעת ימי נידה, אינה חוזרת להיות נידה, עד שיעברו אחד עשר יום, וכל דם שרואה באותם אחד עשר יום אינו דם נידה אלא דם זיבה, ואם ראתה בהם שלושה ימים רצופים, [ראיה אחת בכל יום], נעשית זבה גדולה להיות טמאה עד שתספור שבעה נקיים ותטבול לאחר מכן, ותביא קרבן, [וזה יתכן רק כשתהיה הראיה הראשונה באחד הימים שבין היום הראשון והיום התשיעי, אבל אם תהיה הראיה הראשונה ביום העשירי או האחד עשר, לא תהא זבה גדולה, אפילו תראה שלושה ימים ברציפות, כי ראיית יום שתיים עשרה ואילך, (כשלא היתה זבה גדולה), דם נידה הוא, ואינו מצטרף לעשותה זבה גדולה], אבל אם ראתה יום אחד או יומים, מעיקר הדין, כשתטבול למחרת הראיה היא טהורה, אלא שאם תראה אחר כך באותו יום, טהרתה בטלה, ודינה כטמאה משעת הראיה הראשונה עד הראיה האחרונה, ולכן עליה לשמור כל אותו יום בטהרה, שמא לא תסתור טהרתה, אבל אינה מותרת לבעלה עד הערב, שמא תסתור טהרתה, ונמצא בעלה בועל זבה.

ולדברי הכל, אם ראתה ראיה ראשונה ביום אחד עשר, טובלת למחרת ביום שנים עשר בהנץ החמה, ואינה צריכה לשמור אותו יום בטהרה [כנ"ל], כי אפילו אם תראה בו דם, לא תהא טמאה למפרע, אלא משעת הראיה, שהוא דם

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פז

נידה, ואינו מצטרף לדם הזיבה של אתמול.

וכשראתה ראייה ראשונה ביום העשירי, נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, לדעת רבי יוחנן, עליה לשמור את יום אחד עשר בטהרה [כנ"ל], כי אם תראה בו דם, תסתור טהרתה, ונמצא שהיא טמאה מאז הראייה הראשונה. ולדעת ריש לקיש, אינה צריכה לשמור את יום אחד עשר בטהרה [כנ"ל], כי לא נאמר שהראייה סותרת את הטהרה, אלא בראייה הראויה לטמאה לזיבה גדולה, כלומר שראויה להצטרף לשלוש ראיות של שלושה ימים, אבל כשהראייה אינה ראויה לכך, שאפילו אם תראה גם יום אחד עשר ויום שנים עשר לא תהא זבה גדולה, אינה צריכה שימור.

והממרה בזה על בית דין הגדול, כגון שהורו כרבי יוחנן שהיא טמאה, והימרה עליהם כדעת ריש לקיש, והתיר לבעלה לבוא עליה, נמצא הבעל הזה בכרת או חטאת, ואם כן זה הימרה על בית דין בדבר שזדונו כרת. או אם הורו כריש לקיש, שהיא טהורה, ולכן ככר לחם שנגעה בו טהור, והימרה עליהם והורה שהיא והלחם טמאים, [ובכך אינו שווה פרוטה], ובא אדם וקידש אשה בלחם הזה, לדעת בית דין הגדול האשה מקודשת, ולדעת הממרה מאחר שהלחם אינו שווה פרוטה, אינה מקודשת, ועל ידי כן התירה לאחרים, ונמצא חייבים כרת או חטאת על בעילתה, ואם כן זה הימרה על בית דין בדבר שזדונו כרת.

"לְמִשְׁפָּט" - מילה זו רומזת לדברים הלמדים בגזרה שווה, שלא ימרה בהם הזקן על בית דין.

והמראה בדבר הלמד בגזרה שווה, שזדונו כרת, ושגגתו חטאת, כגון שהורו בית דין, שאסור אדם בבתו מאנוסתו, והבא עליה נידון בשריפה, [שלא נתפרש איסורה בתורה], והדבר למד מגזרה שווה "הנה" "הנה" "זמה" "זמה", [כפי שנתבאר בדף ע"ו], והימרה עליהם, והורה שהדבר מותר, הרי זה מורה לבעול חייבי כרת או חטאת.

"בֵּין דָּם לְדָם" - מילים אלו רומזות לדברים שיש בדם נידה, ובדם לידה, ובדם זיבה, שלא ימרה בהם הזקן על בית דין.

ודוגמא להמראה בדברים אלו שזדונם כרת ושגגתם חטאת,

- לעניין דם נידה. כגון שהורו בית דין [כדעת חכמים], שדם ירוק טהור הוא, והימרה עליהם, והורה [כדעת עקביא בן מהללאל], שדם ירוק דם נידה הוא וטמא, נמצא שלדבריו כשתראה ביום ראשון דם ירוק, וביום שני דם אדום, תמנה שבעת ימי נידות מהיום הראשון, וביום השמיני מותרת לבעלה, ובאמת אין לה למנות אלא מהיום השני, וביום השמיני עדיין נידה היא, והבא עליה בכרת.

- לעניין דם לידה. שנחלקו רב ולוי, האם דם טומאה, [שבוע ראשון ללידת זכר, ושבועים ראשונים ללידת נקיבה, וכן אחר תום ימי טהרה], ודם טהרה, [שלושים ושלושה יום ללידת זכר, וששים וששה יום ללידת נקיבה], מאותו מעיין יוצאים, [כן דעת רב]. או ששתי מעיינות הן, אחד טמא ואחד טהור, פעם זה פתוח ופעם זה פתוח, [כן דעת לוי]. ונפקא מינה, שלדעת האומרים שתי מעיינות הן, אם לא פסקה כלל, ודאי לא נסתם המעיין ששפעה ממנו, ואין ימי טומאה וטהרה תמים כשחלפו, אלא אם כן תפסוק שעה קלה, שבה נסתם מעיין אחד, והחלה שופעת מזולתו. וכשהורו בית דין על פי דעה אחת שהיא טמאה, [כגון לדעת רב כששפעה מימי טהרה לימי טומאה, ולדעת לוי כששפעה מימי טומאה לימי טהרה], והימרה עליהם, והורה שהיא טהורה, התיר לבעלה לבוא עליה כשהיא אסורה לו באיסור שיש בו כרת.

- לעניין דם זיבה. שהרואה דם שלושה ימים בימי זיבה, נעשית זבה גדולה, רק כשראתה מחמת עצמה, אבל אם היתה מקשה ללדת, וראתה דם מחמת צער הלידה, אינה טמאה. לדעת רבי אליעזר, אם אחר שראתה דם, פסק צערה מעת לעת, ואחר כך ילדה, לא היתה הראייה מחמת צער הלידה, והיא זבה גדולה. ולדעת רבי יהושע, רק אם פסק צערה בין הראייה ללידה לילה ויום [כסדר הזה], לא היתה הראייה מחמת צער הלידה, והיא זבה גדולה. וכשפסק צערה מעת לעת אבל לא היה לילה ויום [כסדר], לדעת רבי אליעזר היא טמאה, ולדעת רבי יהושע היא טהורה, וכשהורו בזה בית דין שהיא טמאה, והימרה עליהם, והורה שהיא טהורה, התיר לבעול זבה שהיא בכרת.

"בֵּין דִּין לְדִין" - מילים אלו רומזות לדברים שיש בדיני ממונות, ובדיני נפשות, ובדיני מכות, שלא ימרה בהם הזקן על בית דין.

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פח

ודוגמא להמראה בדברים אלו שזדונם כרת ושגגתם חטאת,

- לעניין דיני ממונות. שנחלקו חכמים, אם שנים שדנו דיניהם דין, ומעתה כשדנו שנים, וזיכו אחד בממון, והלך וקידש בו אשה, ואחר כך קידש אותה איש אחר. לדעת האומרים ששנים שדנו דיניהם דין, זכה הראשון במה שנתנו לו, והאשה מקודשת לו בממונו. ולדעת האומרים ששנים שדנו אין דיניהם דין, הממון שהיה ביד הראשון גזול הוא, ואין האשה מתקדשת בו, ואם כן היא מקודשת לשני. וכשהורו בית דין שמקודשת לאחד מהן, והימרה עליהם, ואמר שמקודשת לשני, התיר לו אשת איש, שאסורה לו באיסור כרת.

- לעניין דיני נפשות. שנחלקו חכמים ורבי, במי שנתכוון להרוג את זה, והרג את חברו, לדברי חכמים הרוצח נהרג, ופטור מלשלם, ולדברי רבי, הרוצח משלם ליורשי ההרוג את דמיו.

ומעתה אם בא הממון הזה ליד יורש ההרוג, לדעת חכמים, גזול הוא בידו, ואם קידש בו אשה אינה מקודשת [לו], ומקודשת לשני שקידש אחריו]. ולדעת רבי, ממונו הוא, ואם קידש בו אשה, היא מקודשת [לו], ולא לשני שקידש אחריו]. ואם כן תיתכן בזה המראה כמו בדין הקודם.

- לעניין דיני מכות. שלדעת חכמים, בית דין של שלושה מלקים את החוטא, ולדעת רבי ישמעאל, רק בית דין של עשרים ושלושה מחייבים מלקות. ומעתה אם הלכו בית דין של שלושה אדם, לדעת חכמים עשו כדין, ולדעת רבי ישמעאל חייבים לשלם לו על שהזיקו אותו שלא כדין. וכשבא הממון הזה לידו, לדעת חכמים גזול הוא בידו, ואם קידש בו אשה אינה מקודשת, ולדעת רבי ישמעאל ממונו הוא, ואם קידש בו אשה מקודשת. ואם כן תיתכן בזה המראה כמו בדין הקודם.

"ויבין נגע לנגע" - מילים אלו רומזות לדברים

שיש בנגעי אדם, ובנגעי בתים, ובנגעי בגדים, שלא ימרה בהם הזקן על בית דין.

ודוגמא להמראה בדברים אלו שזדונם כרת ושגגתם חטאת,

- לעניין נגעי אדם. שער שנהפך ללבן בבהרת סימן טומאה הוא, אבל אם היה שם שער לבן קודם שהיתה הבהרת, אין זה סימן טומאה. ואם ספק מה היה תחילה, לדעת רבי יהושע טהור, ולדעת חכמים טמא. וכשהורו בית דין שהוא טמא, והימרה עליהם, והורה שהוא טהור, הרי התיר לטמא להיכנס למקדש, ולעבור באיסור שיש בו כרת.

- לעניין נגעי בתים. לדעת חכמים, הבית טמא, כשיהא בו נגע כגריס. ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, אין הבית טמא, עד שיראה בו נגע על שתי אבנים סמוכות בקרן זווית, שכל אבן מכותל אחר, ורוחב הנגע כגריס ואורכו כשני גריסים גריס אחד על כל אבן. וכשהורו בית דין על בית שיש בו נגע כגריס שהוא טמא והימרה עליהם והורה שהוא טהור הרי התיר לנכנס בו שנטמא להיכנס למקדש ולעבור באיסור שיש בו כרת.

- לעניין נגעי בגדים. לדעת רבי יונתן בן אבטולמוס, בגד שפרח הנגע בכולו, טהור, [כדין האמור בנגעי אדם]. ולדעת חכמים הוא טמא. וכשהורו בית דין על בגד שפרח הנגע בכולו שהוא טמא, והורה זה שהוא טהור, הרי התיר להכניס בגד טמא, או מי שנגע בבגד טמא למקדש, ולעבור באיסור שיש בו כרת.

דף פח

"דְּבָרַי" - מילים אלו רומזות לערכין, לחרמים,

ולהקדשות, החלים על ידי דיבור, שלא ימרה בהם הזקן על בית דין.

ודוגמא להמראה בדברים אלו שזדונם כרת

ושגגתם חטאת,

- לעניין ערכין. לדעת חכמים, האומר על מי שהוא פחות מבן חודש, 'ערכו עלי', לא אמר כלום, כי לא נאמר בפרשת ערכין, 'ערך', אלא למי שגדול מחודש. ולדעת רבי מאיר, אין אדם מוציא דבריו לבטלה, ומאחר שידוע שאין ערך לפחות מבן חודש, כשאומר 'ערכו עלי', כוונתו להקדיש דמים כפי שוויו. ומעתה, אם בא הגזבר ונטל את הממון הזה, לדעת חכמים אין זה ממון של הקדש, אלא של בעליו, ורק הם יכולים לקדש בו אשה. ולדעת רבי מאיר, הקדש הוא, וכל אדם שווה בו, שאם נטלו בשוגג לקדש בו אשה, אינה מקודשת, ואם נטלו במזיד לקדש

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פח

בו, חיללו, והיא מקודשת. ואם הורו בית דין על אשה שהיא אשת איש לפי דעה אחת, והורה זה שהיא פנויה, התיר אשת איש שהיא בכרת. אינן לדעת רבי מאיר, מאחר שהכסף הזה קדוש, הנהנה ממנו מביא אשם מעילות, והאוכלו בטומאת הגוף חייב כרת. ולדעת חכמים, אין כאן הקדש, והנהנה ממנו אינו חייב אשם מעילות, ואם הביא אינו קדוש והאוכלו אינו בכרת. ואם הורו בית דין שהכסף קדוש, והנהנה מביא אשם, והאוכלו בטומאה, בכרת, והימרה זה עליהם, הרי התיר אכילת דבר שאסור באיסור כרת.

- **לעניין חרמים**. לדעת רבי יהודה בן בתירא, סתם חרמים לבדק הבית, [ומועלים בהם]. ולדעת חכמים, סתם חרמים לכהנים, [ואין מועלים בהם]. וכשהורו בית דין שהם לבדק הבית, הנהנה מהם מעל, ומביא אשם, ומי שאוכלו בטומאת הגוף חייב כרת, והימרה זה עליהם, ואמר, שאין כאן מעילה, ולא אשם מעילות, ואינו אסור לטמא, הרי התיר אכילת דבר שאסור באיסור כרת.

- **לעניין הקדשות**. לדעת חכמים, הקדש מטלטלים נפדה על ידי שלושה שישומו אותו. ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, אינו נפדה אלא בעשרה. וכשהורו בית דין שהקדש נפדה בעשרה ולא בשלושה, והימרה זה עליהם, ואמר שנפדים בשלושה, התיר בכך קדשים, ועל ידי זה גורם להתיר אכילת אשם מעילות לטמא, שאסור לו באיסור כרת [כנ"ל].

"**ריבת**" - מילים אלו רומזות, **להשקאת סוטה**, [הבאה על ידי ריב שבינה לבעלה], **ולעגלה ערופה**, [הבאה על מי שנהרג במריבה], **ולטהרת מצורע**, [שבא עליו הנגע על ידי ריב של לשון הרע], שלא ימרה בהם הזקן על בית דין.

ודוגמא להמראה בדברים אלו שזדונם כרת ושגגתם חטאת,

- **לעניין השקאת סוטה**. לדעת רבי אליעזר, אדם משקה את אשתו את המים המרים, אם יש שני עדים שקינא לה, [אל תסתרי עם פלוני], ועד אחד או הוא עצמו ראו שנסתרה. ולדעת רבי יהושע, אינו משקה אותה, אלא אם כן יש שני עדים על הקינוי ועל הסתירה. ומי שנתחייבה לשתות, ואמרה 'איני שותה', בעלה מגרשה בלא כתובה. ומעתה אם היו שני עדים על הקינוי, ועד אחד על הסתירה, ואמרה איני שותה, לדעת רבי אליעזר, מאחר שכבר נתחייבה לשתות, אין לה כתובה, ואם נטלה אותה, גזל הוא בידה, וכן הדין אם מכרה כתובתה לאחר, ונטלה, גזל הוא בידו, ואם קידש בו אשה, אינה מקודשת. ולדעת רבי יהושע, עדיין לא נתחייבה לשתות, ואם כן לא הפסידה כתובתה, ואינה גזל בידה, ולא ביד מי שמכרה לו את כתובתה, ואם קידש בזה אשה, היא מקודשת. ואם הורו בית דין שלא הפסידה כתובתה, וכשמכרה כתובתה, וקידש בה הקונה אשה, היא מקודשת, והימרה זה עליהם, הרי התיר אשת איש שהיא בכרת.

- **לעניין עגלה ערופה**. כשמודדים מי העיר הקרובה אל החלל, שחייבת להביא עגלה ערופה, לדעת רבי אליעזר מודדים מטיבורו של החלל, [ששם לבו ועיקר חיותו]. ולדעת רבי עקיבא, מודדים מחוטמו, [ששם עיקר חיותו]. ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, מודדים מצוארו, [מקום שממנו נעשה חלל]. ועגלה ערופה אסורה בהנאה, והמקדש בה לא עשה כלום. וכשהורו בית דין שעיר אחת קרובה אל החלל, לפי דעה אחת, ועגלה שתביא עיר אחרת מותרת בהנאה, והמקדש בה חלו קידושיו, והימרה זה עליהם, ואמר, שעיר אחרת תביא עגלה ערופה, ואם כן אסורה בהנאה, והמקדש בה לא חלו קידושיו, התיר בכך אשת איש, שהיא בכרת.

- **לעניין טהרת מצורע**. לדעת חכמים, מי שאין לו בהן יד ימנית, או בהן רגל ימנית, או אוזן ימנית, אין לו טהרה עולמית, כי סדר הטהרה לתת שם מדם האשם. ולדעת רבי אליעזר, יש לו טהרה על ידי נתינת דם על מקום האברים החסרים. ולדעת רבי שמעון, יש לו טהרה על ידי נתינת הדם על אברי שמאל. וכשהורו בית דין שאין לו טהרה, והימרה זה עליהם, וטהרו, התיר לטמא להיכנס למקדש, ולאכול קדשים, שהוא איסור שיש בו כרת.

"**בְּשֶׁעָרִיד**" - מילים אלו רומזות **ללקט לשכחה ולפאה**, הניתנים לעניים, [שנאמר בהם "וְאָכְלוּ בְּשֶׁעָרִיד"], שלא ימרה בהם הזקן על בית דין.

ודוגמא להמראה בדברים אלו שזדונם כרת ושגגתם חטאת,

- **לעניין לקט ושכחה**. לדעת בית הלל, שני שבליים שנפלו בקציר, הרי הם לקט, ושויכים לעניים, אבל שלושה, שויכים לבעל הבית.

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פח

ולדעת בית שמאי, אף שלושה שייכים לעניים, ורק ארבעה שייכים לבעל הבית. ולדעת בית הלל, שני עומרים ששכחם בעל הבית בשדה, הרי הם שכחה, ושייכים לעניים, אבל שלושה שייכים לבעל הבית. ולדעת בית שמאי אף שלושה שייכים לעניים, ורק ארבעה שייכים לבעל הבית. וכשהורו בית דין למי שייכים שלושה שבלים או שלושה עומרים, כדעה אחת, והימרה זה עליהם, והורה כדעה אחרת, נמצא שגורם להתיר אשה, שנתקדשה על ידי מי שהממון הזה שייך לו לדעת בית דין.

- **לעניין פאה**. לדעת חכמים, מי שלא הפריש פאה מתבואתו, וטחן את התבואה, קנה בכך את הפאה בשינוי שנעשה בתבואה, ועני שיבוא לקחת משם פאה, גזלן הוא. ולדעת רבי ישמעאל, לא קנה הטוחן את הפאה, ועדיין מונחת היא בתוך התבואה, ואם בא העני ונטלה היא שלו. וכשהורו בית דין של מי הפאה כדעה אחת, והימרה זה עליהם, והורה כדעה אחרת, נמצא שגורם להתיר אשה, שנתקדשה על ידי מי שהממון הזה שייך לו לדעת בית דין.

"וְקַמְתָּ" - מתוך שנאמר לקום, משמע שהכתוב מדבר ליושבים, ואלו בית דין, שיש להם מקום קבוע למושב בית דין, ועליהם צוותה תורה, שאם נפלה ביניהם מחלוקת בהוראה, ילכו וישאלו את הגדולים מהם, עד בית דין של לשכת הגזית. [עניין זה כתוב בגמרא בדף פ"ז].

"וְעֲלִיתָ" - מכאן שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל. [יש מפרשים שעין עיטם גבוה מבית המקדש. ויש מפרשים שאינו גבוה אלא מקרקע המקדש, אבל כותלי המקדש גבוהים ממנו]. **וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, שנאמר**, "לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְאָסֹף ה' וְלֹא יֵאמְרוּ עוֹד חַי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. כִּי אִם חַי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחַתִּים שָׁם וַיָּשִׁבוּ עַל אֲדָמָתָם", ומאחר שהבאתם מכל הארצות קרויה עליה, משמע, שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. [עניין זה כתוב בגמרא בדף פ"ז].

"אֶל הַמָּקוֹם" - מכאן שאין נידון כזקן ממרא, אלא הממרא על מה שהורו בית דין כשישבו בלשכת הגזית, שהדבר תלוי בישיבתם במקום אשר בחר ה'. [עניין זה כתוב בגמרא בדף פ"ז].

כח ההוראה של בית דין הגדול

שעליה נאמר דין זקן ממרא

נחלקו חכמים, האם על כל דבר שהורו בית דין הגדול שבלשכת הגזית, והימרה עליהם הזקן, נעשה בכך זקן ממרא, או שיש לחלק בדבר.

וקודם שנכתוב דבריהם, נקדים רק, שדבר פשוט הוא, שדין ששמעו חכמים מרבותיהם, עדיף על מה שנתחדש להם מעצמם.

לדעת רב כהנא, אין נעשה זקן ממרא, אלא כשהורו בית דין על פי מה ששמעו מרבותיהם, והימרה עליהם מחמת שבעיניו נראה אחרת. אבל כשהורו על פי מה ששמעו מרבותיהם, והימרה עליהם מחמת ששמע מרבותיו אחרת, או שהורו על פי מה שנראה בעיניהם, והימרה עליהם כי בעיניו נראה אחרת, אינו נעשה זקן ממרא. [וכל שכן שכשהורו על פי מה שנראה בעיניהם, והימרה עליהם מחמת ששמע מרבותיו אחרת, שאינו נעשה בכך זקן ממרא].

ולדעת רבי אלעזר, בכל אופן שהימרה עליהם, נעשה זקן ממרא, אפילו כשהורו על פי מה שנראה בעיניהם, והימרה עליה מחמת ששמע מרבותיו אחרת, וטעם הדבר, **כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל**.

מחילה בקינוי בן סורר ובזקן ממרא

שלשה דברים סח זעירא מאנשי ירושלים לרבי יאשיה. (א) **בעל שמחל על קינויו, קינויו מחול**. [מתוך פירוש רש"י משמע, שיכול למחול לה רק קודם שנסתרה, ואם תיסתר אינה נאסרת לו. אולם מתוך דברי התוס' מבואר, שיכול למחול אף אחר שנסתרה, עד שתימחק המגילה. (ובאמת נחלקו בזה חכמים במסכת סוטה)]. (ב) **בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו, מוחלים לו**. (ג) **זקן ממרא שרצו בית דינו למחול לו, מוחלים לו**.

וכשבא אצל חבריו שבדרום, **על שנים הודו לו, על זקן ממרא לא הודו לו, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל**.

ישוב המחלוקות בזמן בית המקדש

אמר רבי יוסי, מתחילה לא היו מרבים מחלוקות בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבים בלשכת הגזית, [שהיא בנויה בתוך העזרה,

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פח

חציה בקודש וחציה בחול], וסמוך להם שני בתי דינים של עשרים ושלשה, אחד יושב על פתח העזרה, [הוא השער שבין עזרת הנשים לעזרת ישראל], ואחד יושב על פתח הר הבית, [הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל, לפני עזרת נשים], ושאר בתי דינים של עשרים ושלשה יושבים בכל עיירות ישראל. הוצרך הדבר לשאול, **שואלים מבית דין שבעירם**, אם שמעו, אמרו להם, ואם לאו באים לזה **שסמוך לעירם**, אם שמעו, אמרו להם, ואם לאו באים לזה **שעל פתח הר הבית**, אם שמעו, אמרו להם, ואם לאו באין לזה **שעל פתח העזרה**, אם שמעו, אמרו להם, ואם לאו, אלו ואלו באים לבית דין הגדול **שבלשכת הגזית**, שממנו יוצאה תורה לכל ישראל, שנאמר, "וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶד", ושם יושבים מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, ובשבתות ובימים טובים יושבים בחיל, [יש מפרשים שישבו בחיל מפני שהעם רב ומקום צר להם בלשכת הגזית ויש מפרשים שישבו בחיל כדי שלא יהיו נראים כיושבים בדין, שלשכת הגזית הוא מקום הדין], ונשאלה שאלה בפניהם, **אם שמעו, אמרו להם, ואם לאו, עומדים למנין**, רבו המטמאים, טמאו, רבו המטהרים, טהרו.

משרבו תלמידי שמאי והלל, שלא שמשו כל צרכם, רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות.

ומלשכת הגזית כותבים ושולחים לכל המקומות, 'כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דין בעירו'. ומעירו מעלים אותו להיות דין בבית דין שעל פתח הר הבית, כשמת אחד ממנו. ומשם מעלים אותו להיות דין בבית דין שעל פתח העזרה, כשמת אחד ממנו. ומשם מעלים אותו להיות דין בבית דין הגדול שבלשכת הגזית, כשמת אחד ממנו.

איזהו בן העולם הבא

שלחו מתם [=מארץ ישראל] **איזהו בן העולם הבא? ענוותן, ושפל ברך, שייף עייל, שייף ונפיק**, [=שוחה ונכנס, שוחה ויוצא, כלומר הולך בכפיפת קומה], **וגריס באורייתא תדירא**, [=לומד תורה תדיר], **ולא מחזיק טיבותא לנפשיה**, [=ואינו מחזיק טובה לעצמו]. וכזה היה רב עולא בר אבא.

על איזו המראה חייב זקן ממרא

לאחר שהורו בית דין שבלשכת הגזית את ההלכה, מותר לזקן שסבור אחרת ללמד כפי דעתו, אבל אסור לו לעשות כפי דעתו, או להורות לאחרים לעשות כפי דעתו, ואם עשה כפי דעתו, או שהורה לאחרים לעשות כפי דעתו, הרי זה נידון בחנק, שנאמר, "וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּדוֹן לְבַלְתִּי שְׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֵת שֵׁם אֶת ה' אֱלֹהֵי אוֹ אֶל הַשָּׁפֵט וְיָמַת הָאִישׁ הַהוּא".

- ונפקא מינה מהדין הזה, [לחייבו על שעושה כפי דעתו], אף בדברים שיש בהם עונש מיתה, גם בלא שיהיה בהם דין זקן ממרא, כגון אם הורה שמותר לחלל שבת [באופן מסוים] כנגד דעת בית דין, ועשה כפי דעתו, מכל מקום, אם לא היה ממרא דבריהם, היה חייב מיתה רק אם היו מתרים בו שלא יעשה, כי יש בכך חילול שבת, אבל עתה אחרי שהורו, מאחר שהימרה עליהם, נידון בחנק בלא התראה.

- ונפקא מינה מהדין הזה אף לעניין מסית, שנהרג בלא התראה, גם בלא שיהיה בו דין זקן ממרא, שקודם שהורו בית דין שהדבר אסור, אם היה אומר טעם להצלתו, שאין בדבריו משום הסתה, היה פטור, אבל אחר שהורו בית דין שיש בכך משום הסתה, אין לו הצלה, אלא נהרג.

חומר בדברי סופרים מדברי תורה

זקן שהורה 'אין תפילין', כלומר לא ציוותה תורה להניח תפילין, **פטור**, כי אין זו הוראה כלל, שכן המצווה מפורשת בתורה, ולא ישמעו לו.

אבל הורה, 'חמש טוטפות יש בתפילין', אף על פי שלא הורה לבטל את המצווה, אלא להוסיף על מה שדרשו חכמים, שיש בתפילין ארבעה טוטפות, הרי זה חייב.

ביאור דעת רבי יהודה [בדף פ"ז]

לדברי רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, דעת רבי יהודה היא, **שלא נאמר דין זקן ממרא, אלא לזקן שהמרה על בית דין הגדול, בדבר שעיקרו כתוב בתורה, וחכמים פרשוהו היאך יעשה**

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פט

בכשרות, ויש אפשרות להוסיף על מה שפירשו, אבל התוספת פוסלת אותו.

ואנו אין לנו אלא תפילין – שעיקר חיובם כתוב בתורה, [”והיה לאות על ידך ולטוטפת בין עיניך”, ויקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין עיניך”, וישמרתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם ויקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם”], **וחכמים פירשו שיש לעשות ארבעה בתים [מעור אחד],** (כפי שנתבאר בדף ד’), **ויש אפשרות להוסיף בתים נוספים, אבל העושה בית נוסף פוסל את התפילין הכשרות שהיו קודם לכן, כי אפילו אם עשה מתחילה ארבעה בתים מעור אחד, שכך הן כשרות, והצמיד להם בית נוסף מעור אחר, פסלן, כי תפילין שאין הבית החיצון שלהם מגולה, פסולות הן.** [אבל כשעשה מתחילה חמש בתים מעור אחד, לא היו כשרות מעולם, כי מתחילתם היו פסולות, ואין זה נחשב כדבר שניתן לעשותו בכשרות, ולפוסלו על ידי תוספת].

אבל לולב אינו בכלל זה – אף על פי שעיקרו כתוב בתורה וחכמים פירשוהו, משום שאין בו דבר שיהיה כשר, ויפסל על ידי תוספת. כי אם לא אמרה תורה לאגוד את ארבעת המינים יחד, המצווה היא שיטול אדם ארבעה מינים, וכשנטלם, קיים את המצווה, אף אם באותו זמן החזיק דברים נוספים, כי אין להם שום שייכות למה שנטל לשם מצווה, ולעניין המצווה קיים מה שצוותה תורה. ואם אמרה תורה לאגוד את ארבעת המינים, המצווה היא שיטול אדם אגודה של ארבעה מינים, ומעתה אם בשעה שנטלה היו בה חמישה מינים, לא קיים המצווה כלל, ואם בשעה שנטל היו ארבעה מינים, קיים את המצווה, ושוב לא תתבטל אפילו אם אחר כך יוסיף לאגודה מין נוסף, כי המצווה כבר נתקיימה בנטילה הראשונה, [מה שאין כן בתפילין, שכל זמן שהם בראשו, הוא מקיים מצווה, וכשהוסיף בית חמישי, הוא מבטל את המצווה].

וגם ציצית אינה בכלל זה – אף על פי שעיקרה כתוב בתורה, ”דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם כֹּוּ”, וחכמים פירשוהו שהכוונה לארבעה חוטים. **משום שאין בה דבר שיהיה כשר, ויפסל על ידי תוספת. כי אם לא אמרה תורה לקשור את החוטים יחד, המצווה היא להטיל ארבעה חוטים בבגד, וכשהטיל ארבעה חוטים, קיים המצווה, אף אם יטיל בה חוטים נוספים, כי אין להם שום שייכות לחוטים שראויים למצווה, ולעניין המצווה קיים מה שצוותה תורה. ואם אמרה תורה לקשור את החוטים יחד בבגד [=קשר העליון דאוריתא], המצווה לקשור ארבעה חוטים יחד, ומעתה אם קשר חמשה, לא קיים המצווה כלל, ואם קשר ארבעה יחד, לא יוכל להוסיף לקשר הזה חוט חמישי.**

דף פט

המתת זקן ממרא

זקן שהימרה על הוראת בית דין הגדול של לשכת הגזית, בית דין שבעירו דנים אותו על כך, וגומרים את דינו למיתת חנק.

לדעת רבי עקיבא – אחרי שנגמר דינו, אינו מומת בידי בית דין שבעירו, אלא מעלים אותו לבית דין הגדול שבירושלים, והם משמרים אותו עד הרגל, שמתאספים בו כל העם לירושלים, וממיתים אותו לעין כל, שיתפרסם הדבר לרבים, ולא יעשו כמותו, שנאמר, ”וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ וְלֹא יִזְדוּן עוֹד”. [וכן הדין אף אם גלו בית דין הגדול ליבנה, מכל מקום אין הורגים אותו ביבנה, כי הכל תלוי במקום קיבוץ העם, ואין העם מתאסף אלא בירושלים].

ולדעת רבי יהודה – אין מענים את דינו, אלא ממיתים אותו מיד, בבית דין שבעירו, ולקיים את הכתוב, ”וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ וְלֹא יִזְדוּן עוֹד”, כותבים ושולחים לכל המקומות, איש פלוני נתחייב מיתה בבית דין על שהימרה, ודי בזה, כי לא נאמר, ”וְכָל הָעָם יִירָאוּ וַיִּירָאוּ”, אלא, ”יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ”.

ארבעה צריכים הכרזה

ארבעה חוטאים המומתים בבית דין, מכריזים עליהם, פלוני מת בבית דין על שעבר עבירה זו, והטעם לכך, כדי שלא יעשו אחרים כמותם:

(א) **מסית –** שנאמר בו, ”וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ וְלֹא יוֹסֵפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַרְעָה הַזֶּה בְּקִרְבָּךְ”.

(ב) **בן סורר ומורה –** שנאמר בו, ”וּרְגַמְהוּ כָּל אֲנָשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וּמָת וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקִּרְבָּךְ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ”.

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פט

(ג) זקן ממרא – שנאמר בו, "וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיֵּרְאוּ וְלֹא יִזְדוּן עוֹד".

(ד) עדים זוממים – שנאמר בהם, "וְעֵשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבַעֲרַת הָרַע מִקִּרְבָּהּ. וְהַנְּשָׂאִים יִשְׁמְעוּ וַיֵּרְאוּ וְלֹא יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כְּדָבַר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבָּהּ". [ובהם לא נאמר "וכל ישראל", או "וכל העם", אלא "והנשארים", כי לא כל ישראל ראויים להעיד, ואין מיתתם מיראה אלא את הראויים לכך].

שלושה נביאים מיתתם בחנק

נאמר בתורה "אֵף הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דְּבַר בְּשֵׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנְּבִיא הַהוּא" בחנק, שכל מיתה האמורה בתורה סתם, היא מיתת חנק, ושלושה נביאים בכלל הכתוב הזה.

[א] "אֵף הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דְּבַר בְּשֵׁמִי" – זה המתנבא מה שלא שמע [ולא נאמר בנבואה מאת ה' כלל]:

כגון צדקיה בן כנענה, [והנביאים שהיו עמו], שנאמר, "וַיַּעַשׂ לוֹ צְדָקְיָה בֶן כְּנַעֲנָה קִרְיָי בְּרִזְל וַיֹּאמֶר [לאחאב] כֹּה אָמַר ה' בְּאֵלֶּה תִּנְגַח אֶת אֲרָם עַד פְּלוֹתָם. וְכָל הַנְּבִיאִים נְבִיאִים כֹּן לְאֹמַר עֲלֵה רִמֹת גְּלָעָד וְהִצַּלְח וְנָתַן ה' בְּיַד הַמֶּלֶךְ", ולא שמע זאת מהקדוש ברוך הוא, אלא רוח נבות הטעתה אותם, כדי שיצא אחאב וייפול במלחמה, ואף על פי שהיה להם מקום לטעות בדבר, ולחשוב שמאת ה' היתה הנבואה, מכל מקום, מאחר שנתנבאו כולם בסגנון אחד, היה בזה הוכחה שלא מאת ה' היתה הנבואה, כי כלל הוא בידינו, שסגנון אחד [=דבר מליצות של רוח הקודש] עולה לכמה נביאים, ובכל זאת אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, כי לכל אחד נכנסים הדברים בלבו בלשון אחר, כמו שמצינו, שעובדיה וירמיה נתנבאו דברים קרובים, אבל בלשונות שונים:

עובדיה אמר:	ירמיה אמר:
חֲזוֹן עֲבַדְיָה כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים לְאֲדוֹם	
שְׁמוּעָה שָׁמְעָנוּ מֵאֵת ה' וְצִיר בְּגוֹיִם שָׁלַח קוֹמוֹ וְנִקְוָמָה עָלֶיךָ לְמַלְחָמָה.	שְׁמוּעָה שָׁמְעָתִי מֵאֵת ה' וְצִיר בְּגוֹיִם שָׁלַח וְנִקְוָמָה עָלֶיךָ לְמַלְחָמָה.
הִנֵּה קֶטָן נִתְתִּיף בְּגוֹיִם בְּזוּי אֶתְּהָ מָאֵד.	כִּי הִנֵּה קֶטָן נִתְתִּיף בְּגוֹיִם בְּזוּי בְּאֲדָם.
זָדוֹן לִבָּךְ הִשִּׁיֵּאֵךְ שְׁכֵנִי בְּחַגְיֵי סָלַע מְרוֹם שְׁבַתּוֹ אָמַר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אֶרֶץ.	תִּפְלָצְתָּךְ הִשִּׁיא אֶתְךָ זָדוֹן לִבָּךְ שְׁכֵנִי בְּחַגְיֵי הַסָּלַע תִּפְשִׂי מְרוֹם גְּבֻעָה אֶרֶץ.
אִם תִּגְבִּיחַ כְּנֶשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכְבִים שָׁיִם קִנְף מִשָּׁם אֹרִיֶדְךָ נֶאֱמַר ה'	כִּי תִגְבִּיחַ כְּנֶשֶׁר קִנְף מִשָּׁם אֹרִיֶדְךָ נֶאֱמַר ה'

[ב] "את אשר לא צויתיו לדבר" – זה המתנבא מה שלא ציוויתי אותו [אף על פי שצויתי את חבירו]:

כגון חנניה בן עזור, ששמע את ירמיה מתנבא, "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת הַנְּנִי שִׁבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵינַיִם רְאִשִׁית גְּבוּרָתָם", וכלל הוא בידינו, שאדם דן קל וחומר מעצמו, ולכן מי שקיבל דבר בנבואה, יכול לומר גם מה שנלמד ממנה בקל וחומר, אבל מי שלא קיבל את הנבואה בעצמו, כשם שאסור לו לאומרה, כך אסור לו לומר מה שנלמד ממנה בקל וחומר, וחנניה למד בקל וחומר מנבואת ירמיה, שאם עילם שלא באה אלא לעזור את בבל, אמר עליה הקדוש ברוך הוא, הנני שובר את קשת עילם, בבליים עצמם, על אחת כמה וכמה שיענשו, ואמר, "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שִׁבְרֹתִי אֶת עַל מֶלֶךְ בָּבֶל", והרי זה כמתנבא מה שנאמר לחבירו, ולא לו.

[ג] "וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים" – זה המתנבא בשם עבודת כוכבים, [כנביאי הבעל], שאומר כך אמרה עבודת כוכבים, ואפילו כוון את ההלכה, לטמא את הטמא, ולטהר את הטהור.

שלושה העוברים על

נבואה מיתתם בידי שמים

נאמר בתורה, "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבַּרוּ. נְבִיאֵי אַקִּים לָהֶם מִקְרָב אַחִיהֶם כְּמוֹד וְנִתְתִּי דְבָרֵי בְּפִיו וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַנְנֶה. וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁמִי אֲנַכִּי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ", כלומר ימות ביד שמים, ושלושה בכלל זה, שכן ניתן לקרוא את המילים "לא ישמע" בשלושה אופנים וכולם אמת.

[א] "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁמִי" – זה העובר על דברי הנביא, ואינו שומע בקולו:

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף פט

כגון חברו של מיכה, שנאמר "וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים [הוא מיכיהו בן ימלא] אָמַר אֶל רַעְהוּ בְּדָבַר ה' הַפִּינִי נָא וַיִּמָּאן הָאִישׁ לְהַכְתּוֹ. וַיֹּאמֶר לוֹ יַעֲן אֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' הַנֶּהָה הוֹלֵךְ מֵאַתִּי וְהִכָּה הָאָרֶז וַיִּלְךְ מֵאַצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ הָאָרֶז וַיִּכְהוּ".

ודין זה נאמר רק כשהנביא נותן אות על כך שנבואתו מאת ה', או שהוא מוחזק לנביא ה', אבל אדם אחר שיאמר לחבירו, שמצווה עליו לעשות דבר בנבואה, אם חבירו אינו שומע לו, אינו נענש, כי שמא נביא שקר הוא, ואין צריך לחוש לדבריו.

[ב] "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמָיעַ אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִדְבֹר בְּשִׁמְי" – זה נביא הכובש את נבואתו, כגון יונה בן אמיתי שלא רצה להינבא על נינוה.

ואף שלעניין העונש מיתתו בידי שמים, מכל מקום מאחר שמצווה להינבא, הרי זה ככל מצוות עשה, שאם אינו רוצה לקיים, מלקים אותו כדי שיקיים, עד שתצא נפשו.

ובית דין יודעים שזה כובש את נבואתו, על ידי נביאים אחרים, כי כל נבואה נאמרת לכל הנביאים, שנאמר "כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹקִים דְּבַר כִּי אִם גְּלָה סוּדוֹ אֶל עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים" אלא שרק אחד מצווה לאומרה וכשנודע לכל הנביאים שנאמרה נבואה לאחד מהם ואינו אומרה הם מתרים בו לאומרה ואם אינו אומר מלקים אותו.

[ג] "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמָע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִדְבֹר בְּשִׁמְי" – זה נביא העובר על דברי עצמו:

כגון עדו הנביא, שנאמר, "וַיִּדְבֹר הַמֶּלֶךְ אֶל אִישׁ הָאֱלֹהִים [הוא עדו הנביא] בָּאָה אֶתִּי הַבִּיטָה וְסַעְדָה וְאֶתְנָה לָךְ מִתָּת. וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים ... לֹא ... כִּי כֵן צָוָה אֶתִּי בְּדַבַּר ה' לֵאמֹר לֹא תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה מַיִם וְלֹא תִשׁוּב בְּדַרְךָ אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ. וְנָבִיא אֶחָד זָקֵן ... וַיִּלְךְ אַחֲרַי אִישׁ הָאֱלֹהִים ... וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָךְ אֶתִּי ... וַיֹּאמֶר לֹא אוֹכַל ... כִּי דָבַר אֲלֵי בְּדַבַּר ה' ... וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם אֲנִי נָבִיא כְּמוֹךָ וּמִלֶּאךָ דָּבַר אֲלֵי בְּדַבַּר ה' לֵאמֹר הִשְׁבַּחוּ ... כַּחַשׁ לוֹ. וַיִּשָּׁב אִתּוֹ ... וַיְהִי הֵם יֹשְׁבִים אֶל הַשְּׁלַחַן וַיְהִי דְבַר ה' אֶל הַנְּבִיא אֲשֶׁר הִשְׁבִּיבוֹ. וַיִּקְרָא אֶל אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּא מִיְהוּדָה לֵאמֹר פֹּה אָמַר ה' יַעֲן כִּי מָרִיתָ פִּי ה' וְלֹא שָׁמַרְתָּ אֶת הַמְצָוָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ ... לֹא תִבּוֹא בְּבִלְתָּךְ אֶל קִבְרֵי אֲבֹתֶיךָ ... וַיִּחַבֵּשׁ לוֹ הַחֲמוֹר לְנָבִיא אֲשֶׁר הִשְׁבִּיבוֹ. וַיִּלְךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אֶרְיָה בְּדַרְךָ וַיִּמִּיתֵהוּ וַתְּהִי בְּבִלְתּוֹ מִשְׁלַכְתָּ בְּדַרְךָ וְהַחֲמוֹר עִמָּךְ אֲצִלָּה וְהָאָרֶז עִמָּךְ אֲצִל הַנְּבִלָה".

כשנבואה לרעה חוזרת

כשהנביא מתנבא לרעה, ולאחר מכן חוזרים בהם פמליא של מעלה מן הדבר, וניחם על הרעה, מודיעים זאת לנביאים.

והטעם שלא הודיעו ליונה שחזרה נבואת נינוה הרעה לטובה, כי באמת לא חזרו בהם מהנבואה הראשונה, שמתחילה היתה משמעות הנבואה, "עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינּוּה נִהְפְּכֶת", לטובה או לרעה, כלומר או שיהפכו מעשיהם לטובה, או שתתהפך העיר ממש [כסדום].

-

נביא מקרֵבֵךְ מֵאַחֶיךָ כְּמוֹנֵי יָקִים לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן מִכֶּאֱן לַמְדוֹ חֲכָמִים, שיש לשמוע אל הנביא, אפילו כשאומר לעבור על דברי תורה, [חוץ מאיסור עבודה זרה], כאלוהו בהר הכרמל, שאמר לשחוט קדשים בחוץ, ובלבד שיהא בדבר צורך שעה, והפרשת העם מאיסור.

- יש מפרשים שכוונת הכתוב, שיש לשמוע לנביא כשנאמר לו בנבואה לעבור על דברי תורה, וכן היה עם אליהו בהר הכרמל, שנאמר לו בנבואה, להקריב את הפר בחוץ, [ככתוב "וּבְדַבְּרְךָ עָשִׂיתִי"], אולם מכאן יש ללמוד, שאף החכמים רשאים לגזור לצורך שעה, לעבור על דברי תורה, שהרי אין נביא רשאי לחדש מצוות, ואם מותר לעבור על המצוות על פי נבואתו, מותר לעבור על המצוות גם על פי תקנת חכמים, לצורך שעה להפריש את העם מאיסור.

- ויש מפרשים שכוונת הכתוב, שיש לשמוע לנביא או לשאר החכמים, אף כשגוזרים על הדבר מדעתם, ובלבד שיש בדבר צורך שעה והפרשת העם מהאיסור, וכן היה עם אליהו בהר הכרמל, שמדעתו אמר להקריב את הפר בחוץ, לצורך השעה שיראו שה' הוא האלקים, אולם אם לא היה מוחזק לנביא ה', לא היו סומכים עליו שבזכותו ובתפילתו תרד אש מהשמים ויראו בכך שה' הוא האלקים, ולא היו מותרים לשחוט קדשים בחוץ, כי לא היה בכך הפרשת העם מהאיסור, [ומה שאמר "וּבְדַבְּרְךָ עָשִׂיתִי" לא שנאמר לו הדבר בנבואה אלא שעשה את הדבר על פי מה שדרש מהכתוב בתורה "גוֹי וְקָהֵל גוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָ" שעתידים בני ישראל להקריב בבמות כגוים והקדוש ברוך הוא יסכים על כך, ודרש שהכוונה להקרבה הזו].

ביאור כתובים מפרשת העקדה

"וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה":

לדעת רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא – אחר

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף צ

דבריו של שטן, שאמר לפני הקדוש ברוך הוא, זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן, ומכל סעודה שעשה, לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך, אמר לו, 'כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אני אומר לו זבח בנד לפני, מיד זובחו', מיד, 'וְהָאֵלִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם'.

ולדעת רבי לוי – אחר דבריו של ישמעאל, שאמר ליצחק, 'אני גדול ממך במצוות, שאתה מלת בן שמונת ימים, ואני בן שלוש עשרה שנה', אמר לו, 'ובאבר אחד אתה מגרה בי, אם אומר לי הקדוש ברוך הוא, זבך עצמך לפני, אני זובחו', מיד, 'וְהָאֵלִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם'.

"ויאמר קח נא":

אמר רבי שמעון בר אבא אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו, 'ניסיתך בכמה ניסיונות ועמדת בכולם, עכשיו בבקשה ממך עמוד לי בניסיון זה, שלא יאמרו, אין ממש בראשונים'.

"את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק":

כשאמר הקדוש ברוך הוא "את בנך", ענה אברהם 'שני בנים יש לי'. וכשאמר הקדוש ברוך הוא "את יחידך", ענה אברהם 'זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו'. וכשאמר הקדוש ברוך הוא "אשר אהבת", ענה אברהם 'את שניהם אני אוהב'. ורק כשאמר הקדוש ברוך הוא "את יצחק", הבין אברהם למי הכוונה. ולא אמר לו מיד, "את יצחק", כדי שלא תטרף דעתו.

השטן ניסה להניא את אברהם מיראת ה', ומלכת להר המוריה, ולא הצליח, ואז אמר לו, ששמע מאחורי הפרגוד, שלא יהיה יצחק לעולה, אלא השה, [ויתכן שבכך רצה לבטל את הניסיון, כי אם ידע אברהם שאינו הולך לשחוט את יצחק, אין כאן ניסיון], ולא האמין לו אברהם, שכן כך עונשו של בדאי, שאפילו אומר אמת אין שומעים לו.

מדיחי עיר הנידחת

לדעת חכמים, מדיחי עיר הנידחת דינם **בסקילה**, שנאמר בעניין עיר הנידחת, "וַיִּדְיָחוּ אֶת יִשְׁבֵי עִירָם", ונאמר בפרשת נביא שהדיח ובפרשת מסית, "לְהַדְיָחָהּ", ללמוד בגזרה שווה, [מאחד מהם], שכשם שבו יש חיוב סקילה, אף מדיחי עיר הנידחת דינם סקילה, [בפרשת מסית מפורש בתורה שדינו סקילה, שנאמר, "וּסְקַלְתוּ בְּאֲבָנִים וְמָת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדְיָחָהּ", ובנביא שהדיח אין הדבר מפורש, אבל לדעת חכמים כן דינו מגזרה שווה, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ולדעת רבי שמעון, מדיחי עיר הנידחת דינם **בחנק**, שנאמר בעניין עיר הנידחת, "וַיִּדְיָחוּ אֶת יִשְׁבֵי עִירָם", ונאמר בפרשת נביא שהדיח, "לְהַדְיָחָהּ", ללמוד בגזרה שווה, שכשם שבו יש חיוב חנק, [לדעת רבי שמעון, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך], אף מדיחי עיר הנידחת דינם חנק.

דף צ

נביא שהדיח

כבר נתבאר לעיל, שהמתנבא מה שלא נאמר לו בנבואה, הרי זה נביא שקר, ודינו בחנק, ודין זה נלמד מהכתוב, "אִךְ הִנְבִיא אֲשֶׁר יִזִיד לְדַבֵּר דְבַר בְּשָׂמִי אֶת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יִדְבַר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרַיִם וְיָמָת הִנְבִיא הַהוּא".

ואולם ישנה פרשה נוספת, המדברת בנביא המתנבא בשקר לבטל את המצוות, שנאמר, "כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֵלֶם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת. וּבָא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבַּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר יִלְכֶה אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרַיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם וְנִעְבְּדֶם. לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבַר הַנְּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל חֲלוֹם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מִנְסָה ה' אֲלֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הַיִּשְׁכֶּם אַחֲרַיִם אֶת ה' אֲלֵיכֶם בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. אַחֲרַיִם ה' אֲלֵיכֶם תִּלְכוּ וְאֵתוּ תִירָאוּ וְאֶת מְצוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֵתוּ תִעַבְדוּ וּבּוֹ תִדְבְּקוּ. וְהִנְבִיא הַהוּא אוֹ חֵלֶם הַחֲלוֹם הַהוּא יוֹמָת כִּי דַבֵּר סָרָה עַל ה' אֲלֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִפְדָּךְ מִבֵּית עַבְדִּים לְהַדְיָחָהּ מִן הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֲלֵיךָ לְלַכֵּת בָּהּ וּבַעֲרַתְהָ הָרַע מִקִּרְבְּךָ".

ונחלקו חכמים, באלו דברים הפרשה הזו מדברת, ואיזה עונש נתנה תורה לנביא הזה.

א. במה מדברת פרשת "נביא שהדיח".

- לדברי הכל, הפרשה מדברת בנביא המתנבא בשם הקדוש ברוך הוא לעקור איסור עבודה זרה לגמרי, שאומר נצטויתי ברוח הקודש מפי הגבורה להתנבאות לעקור כל מצוות עבודה זרה מהתורה, שנאמר, "יִלְכֶה אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרַיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם וְנִעְבְּדֶם".

- ולדברי הכל, הפרשה מדברת גם בנביא המתנבא בשם הקדוש ברוך הוא לעקור איסור

מסכת סנהדרין

פרק עשירי אלו הן הנחנקין דף צ

עבודה זרה במקצת, שאומר, נצטויתי ברוח הקודש מפי הגבורה להתנבאות שבימים מסוימים אין איסור לעבוד עבודה זרה, שנאמר, "כִּי דָבַר סָרָה ... לְהַדְיָחָךְ מִן הַדָּרָךְ", ללמד שאפילו על שאומר להדיח ממקצת הדרך שציווה ה', שלא לעבוד עבודה זרה, דינו למיתה.

- ולעניין המתנבא לבטל שאר מצוות :

לדעת רב חסדא ואביי – הפרשה הזו אינה מדברת, אלא בנביא הבא להתיר לעבוד עבודה זרה, [לגמרי או במקצת], [ואף על פי שמהכתוב "לְלַקֵּת" למדנו שיש בכלל הפרשה, נביא המתיר לעבור מצוות עשה, גם מצוות עשה זו היא מצוות עשה של עבודה זרה, שנאמר בתורה "וְנִתְצַתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתֵם"].
ואולם כשהתנבא בשקר לבטל מצווה שלימה חייב חנק, משום איסור נביא שקר, [ולא משום "נביא שהדיח"], **אבל כשהתנבא לבטל מקצת מצווה**, הוא **פטור**, כי גם בכלל פרשת נביא שקר אינו, כי נאמר בפרשת נביא שקר "דָּבַר", ללמד שרק המתנבא בשקר על דבר שלם, הוא בכלל האיסור, ולא המתנבא על חצי דבר.

ולדעת רב המנונא ורבא – הפרשה הזו מדברת גם בנביא הבא להתיר מצווה שלימה מהתורה, כי נאמר בפרשה, "לְלַקֵּת", ללמד, שבכלל הפרשה נביא המתיר מצוות עשה, ולא מצאנו מצוות עשה בעבודה זרה, [ולא משמע להו לאוקמא א"וניתצתם"], ואם כן, על כרחך מכאן יש ללמוד, שהפרשה מדברת גם בנביא הבא לבטל שאר מצוות, אולם רק כשמבטל מצווה שלימה, אבל לא כשמבטל מקצת מצווה, כי הכתוב, "לְהַדְיָחָךְ מִן הַדָּרָךְ", המלמד שהפרשה מדברת גם במבטל מקצת מצוות עבודה זרה, נאמר קודם הכתוב, "לְלַקֵּת", המלמד, שהפרשה מדברת גם במבטל שאר מצוות, ואם כן לא נתרבה מבטל מקצת מצווה, אלא לעניין עבודה זרה. [והמתנבא לבטל מקצת מצווה פטור אף מחיוב נביא שקר, כי פרשת נביא שקר אינה מדברת כלל במבטל מצוות, אלא במתנבא על העתידות].

ב. עונש נביא שהדיח.

לדעת חכמים – נביא שהדיח דינו בסקילה, שכן נאמר בפרשה זו "לְהַדְיָחָךְ", ונאמר בפרשת מסית "לְהַדְיָחָךְ", ללמוד בגזרה שווה, שכשם שמשית בסקילה כך גם נביא שהדיח.

ולדעת רבי שמעון – נביא שהסית דינו בחנק, כי הוא לא קיבל מרבו ללמוד גזרה שווה כנ"ל, וממילא דינו בחנק, ככל סתם מיתה הכתובה בתורה.

אין שומעים לנביא לעבוד עבודה זרה

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, בכל דבר שיאמר לך נביא, עבור על דברי תורה, שמע לו, [אם הוא מוחזק ואומר לעבור לתקנת השעה כאלוהו בהר הכרמל וכפי שהתבאר בדף פ"ט], חוץ מעבודת כוכבים, שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע, אל תשמע לו.

ובא האות והמופת אשר דבר אליך

לדעת רבי יוסי הגלילי, פעמים יעשה נביא שקר אות ומופת, ואפילו יעמיד חמה ולבנה באמצע הרקיע, וכנגד זה כתבה תורה, שלמרות זאת אין לשמוע לו, "כִּי מִנְסָה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הַיְשָׁכֶם אֶהְיֶה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם".

ורבי עקיבא אמר, חס ושלום שהקדוש ברוך הוא מעמיד חמה לעוברי רצונו, **אלא כוונת התורה כנגד מי שמתחלתו נביא אמת, שאז היה עושה אות ומופת, ולבסוף הרשיע ונעשה נביא שקר**, שאין לשמוע לו על סמך האותות שעשה מתחילה.

עוד חטאים שעונשם חנק

א. הבא על אשת איש, כיון שנכנסה לרשות הבעל לנשואין, [כגון שמסרה האב לשלוחי הבעל, ועדיין היא בדרך], אף על פי שלא נבעלה, הבא עליה הרי זה בחנק, [ולא בסקילה, כי מעתה אינה נערה מאורסה]. [ושאר פרטי דין זה נתבארו בהרחבה בדף נ"א].

ב. זוממי בת כהן ובועלה [וגם עניין זה כבר נתבאר בהרחבה בדף נ"א].

סליק פרק אלו הן הנחנקין

פרק אחד עשר חלק

דף צ

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר, "וְעַמּוּד פְּלִים צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מְטָעֵי מַעֲשֵׂה יָדֵי לְהִתְפָּאֵר". ואולם יש המאבדים את חלקם בחטאים. ובעזה"י, בפרק זה יתבאר, מי הם, ומדוע הם נענשים כך.

האומר אין תחיית המתים מן

התורה אין לו חלק לעולם הבא

מי שכופר בתחיית המתים לגמרי, ומי שמודה בה, אבל כופר בכך שהדבר רמוז בתורה, שווים הם, כי מאחר שאומר שאין רמז לדבר בתורה, הרי הוא ככופר גמור בתחיית המתים, משום שאם אינה רמוזה בתורה, מהיכן הוא יודע שתהיה.

ומאחר שהם כופרים בתחיית המתים, אין להם חלק בתחיית המתים, שכל מידותיו של הקדוש ברוך הוא מידה כנגד מידה. [וכן מצינו, שהשליש שלא האמין לנבואת אלישע, "כָּעֵת מָחָר סָאָה סִלְתָּ בְּשָׁקַל וְסָאֲתִים שְׁעָרִים בְּשָׁקַל בְּשַׁעַר שְׁמֶרוֹן", לא זכה להנות מכך, אלא נרמס ברגלי הבאים לקנות, ומת].

נתינת תרומה לכהן עם הארץ

אין נותנים תרומה לכהן עם הארץ. לדעת רבי יונתן, יש ללמוד זאת מהכתוב, "וַיֹּאמֶר לְעַם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לָתֵת מִנֶּחֱ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן יַחְזְקוּ בְּתוֹרַת ה'". ולדעת רבי ישמעאל, יש ללמוד זאת מהכתוב, "וַיִּנְתְּתֶם מִמְּנוֹ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן".

ואמר רב אחא בא אדא אמר רב יהודה, כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ כאילו נותנה לפני ארי, שכשארי נוטל טלה מן העדר, אין לדעת אם יאכל מיד קודם שיסריח או לאחר זמן כשיסריח. אי"נ אין לדעת אם ינוולו וירמסנו קודם שיאכל או לא. וכך כשעם הארץ מקבל תרומה, אין לדעת אם יאכלנה בטהרה או בטומאה.

רבי יוחנן אומר, אף גורם לו מיתה, [אם יאכל בטומאה], שנאמר, "וַיָּמָתוּ בּוֹ כִּי יַחְלְלֶהוּ".

דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא, אף משיאו עוון אשמה, [כלומר מטעין עליו הרבה עוונות], שנאמר, "וְהִשְׂיֵאוּ אוֹתָם עוֹן אֲשֶׁמָּה".

מניין לתחיית המתים מהתורה

א. נאמר בתורה, "וַיִּנְתְּתֶם מִמְּנוֹ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן", ועד מותו של אהרן לא קיבל תרומה, כי מת במדבר, ולא נתחייבו בתרומות אלא לאחר ביאתם לארץ, ואם כן לא יוכל הכתוב להתקיים, אלא כשיקום אהרן לתחיה, ומכאן לתחיית המתים מהתורה. ורבי ישמעאל אומר, שאין מכאן ראיה, כי כוונת הכתוב, שיתנו תרומה לכהנים חברים כאהרן, ולא לכהנים עמי הארץ.

ב. רבי סימאי אומר, נאמר בתורה, "וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב ... וְגַם הִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן", ועד מותם לא ניתנה הארץ לאבות, ואם כן לא יוכל הכתוב להתקיים, אלא כשיקומו לתחיה, ומכאן לתחיית המתים מן התורה.

ג-ד-ה-ו-ז. רבן גמליאל אמר למינים כמה כתובים מהם יש ללמוד לתחיית המתים מהתורה.

(א) נאמר בתורה, "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם", מכאן שעתיד משה לקום לתחיה אחר מותו. ולא קבלו זאת, כי אמרו, שהכתוב "וְקָם", נמשך עם הכתוב אחר כך, כלומר "וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרַי אֱלֹהֵי נִכְר הָאָרֶץ". ומכל מקום, גם הם מודים, שמהכתוב הזה יש ללמוד, שהקדוש ברוך הוא יודע מה שעתיד להיות. (ב)

נאמר בנביא, "יַחֲוֵי מֵתֶיךָ נִבְלָתִי יִקוּמוֹן הִקְיִצּוּ וְרָנְנוּ שְׂכָנֵי עִפְרָי כִּי טַל אֹרֶת טִלְגָּד וְאָרֶץ רְפָאִים תִּפְּלִל". ולא קבלו זאת, כי אמרו, שהכתוב הזה מדבר רק במתים שהחיה יחזקאל.

(ג) נאמר בכתובים, "וַיִּחַפְּדוּ כַּיִּין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדֵי לְמִישְׁרֵים דּוֹבֵב שְׁפִתָּי יִשְׁנִים", כלומר המתים יקומו וידברו. ולא קבלו זאת, כי אמרו שאין כוונת הכתוב שיחיו המתים אלא שידובבו שפתותיהם בקבר, כמאמר רבי יוחנן, שכל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר. (ד)

נאמר בתורה, "הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה'

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צא

לְאַבְתִּיכֶם לְתֵת לָהֶם, ועד מותם לא ניתנה הארץ לאבות, ואם כן לא יוכל הכתוב להתקיים, אלא כשיקומו לתחיה, ומכאן לתחיית המתים מן התורה. (ה) נאמר בתורה, **”וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בָּהּ אֲקִיכֶם חַיִּים פְּלֶכֶם הַיּוֹם**”, ולא היה צריך לכתוב **”הַיּוֹם**”, אלא ללמד, שאפילו ביום שכולם מתים אתם חיים.

ח. נאמר בעניין עובד עבודה זרה, **”וְנִכְרְתָהּ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מְקַרֵּב עִמָּה ... הַפֶּרֶת תִּפְרֹת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֹנָה בָּהּ**”. נאמר כאן עונש הכרת שני פעמים, פעם אחת ללמד שימות בעולם הזה, ופעם אחת ללמד שימות לעולם הבא, ומכאן יש ללמוד, ששאר בני אדם יחיו לעולם הבא. לדעת רבי עקיבא, הכפילות שממנה הדבר למד, היא **”הַפֶּרֶת תִּפְרֹת”**. ולדעת רבי ישמעאל, מכפילות זו אין ללמוד, כי דברה תורה בלשון בני אדם, אבל יש כאן כפילות, כי נאמר תחילה, **”וְנִכְרְתָהּ”**. והכתוב **”עֹנָה בָּהּ”** בא ללמד, שאין העונש הזה אמור, אלא במי שלא שב קודם מותו, אבל מי שעשה תשובה על כך, אינו ענוש כרת.

ט. נאמר בתהילים **”וַיִּצְיָצוּ מֵעִיר פְּעֻשׁבַּ הָאָרֶץ”**, שעתידיים ישראל לצוץ ולפרוח מהעיר ירושלים, על ידי שהקדוש ברוך הוא עושה להם מחילות ממקומות שנקברו שם, והולכים ועולים לירושלים, ומכאן לתחיית המתים. [כן אמרה קליאופטרא המלכה].

[המשך עניין זה בדף צ"א].

כיצד המתים עומדים

כשהמתים עומדים, הם עומדים ב**לבושיהם**. קל וחומר מחיטה, מה חיטה שנקברת ערומה יוצאת בכמה לבושים, צדיקים שנקברים בלבושיהם על אחת כמה וכמה.

דף צא

מאחר שהמתים נעשים עפר

ועפר אינו חי איך יחיו המתים?

א. יש אומרים שכך ענתה בת הקיסר לאביה על כך, היוצר כלים מן המים, עדיף על היוצר כלים מהטיט. ואם כן, אם הקדוש ברוך הוא יוצר בני אדם מטיפה סרוחה של מים, ודאי שיכול ליצור מעפר.

ב. לדעת רבי ישמעאל, כך ענתה בת הקיסר לאביה על כך, אם כלי זכוכית שנעשים על ידי רוח בשר ודם, [שנופחים בהם לעשותם], כשנשברו, יש להם תקנה, להתיכם ולחזור ולעשות מהם כלי חדש. כלים שנעשים ברוח הקדוש ברוך הוא, על אחת כמה וכמה, שאם נשתברו יש להם תקנה.

ג. כך ענה רבי אמי למין אחד, הבונה פלטרין במקום שאין מים ועפר, עדיף על הבונה במקום מים ועפר. ואם כן, אם הקדוש ברוך הוא בנה אדם מטיפה קטנה שאין בה ממש, כל שכן שיכול לברוא אותו מעפר. א"נ כל העולם כולו יצר מתוהו, וכל שכן שיחול להחיות המתים מעפר.

עכבר הנוצר מהעפר

יש מין עכבר שאינו נברא על ידי תולדה אלא מן העפר.

תחיית המתים מקל וחומר

מין אחד אמר לגביהא בן פסיסא, הלא אפילו החיים מתים, ואם כן איך יתכן שיחיו המתים.

ענה לו, הלא אפילו אלו שלא היו כלל נולדים וחיים, ואם כן אלו שכבר היו, כל שכן שיחיו.

דיני האומות וגביהא בן פסיסא

לפני אלכסנדרוס מוקדון

כמה אומות באו לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, בטענה שהארץ שלהם, או שישראל חייבים להם ממון, וביקש גביהא בן פסיסא מהחכמים רשות לדון עימהם, ואמר לחכמים, אם ינצחוני, אמרו, הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם, אמרו, תורת משה נצחה.

ובכל הפעמים לא ידעו האומות לענות לדבריו, בשתי הראשונות בקשו זמן שלושה ימים לכך, וכשלא מצאו, עמדו וברחו, והניחו שדותיהם זרועות, וכרמיהן נטועים, ואותה שנה שנת שמיטה היתה.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צא

והזמן שבו ארע הדבר, היה עשרים וארבעה בניסן, ולפיכך נקבע יום זה בין הימים הטובים שאסורים בהספד ותענית.

[לא נתבאר בגמרא, אם כל המעשים היו ביום זה, כל אחד בשנה אחרת, או רק המעשה עם בני אפריקא היה ביום זה, או שהמעשה האחרון מכל המעשים היה ביום זה, ונעשה יום טוב כי בו בטלו כל העוררים].

א. דין בני אפריקא.

טענת בני אפריקא – ארץ כנען שלנו היא, שכן שמה, שנאמר, "אֶרֶץ כְּנָעַן לְגַבְלֹתֶיהָ" וכנען אבינו הוא.

תשובת גביהא בן פסיסא – מהיכן אתם מביאים ראייה, מן התורה, אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, ונאמר בה, "וַיֹּאמֶר אֲרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו", עבד שקנה נכסים, עבד למי, ונכסים למי, [הלא לנו העבד ונכסיו, ואם כן לנו אתם והארץ], ולא עוד, אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו, [הרי אתם חייבים לנו על כך].

ב. דין בני מצרים.

טענת בני מצרים – נאמר בתורה, "וְהָיָה נֶתַן אֶת חֵן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלוּ וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם", ואם כן יש לכם להשיב לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו.

תשובת גביהא בן פסיסא – מהיכן אתם מביאים ראייה, מן התורה, אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, ונאמר בה, "וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", [ולא קיבלנו על כך שכר], תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה.

ג. דין בני ישמעאל ובני קטורה.

טענת בני ישמעאל – ארץ כנען שלנו ושל ישראל היא, שכן הארץ נתנה לאברהם, וגם ישמעאל וגם יצחק בני אברהם הם, שנאמר, "וַיֹּאֲלֶה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם" ונאמר "וַיֹּאֲלֶה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם".

תשובת גביהא בן פסיסא – מהיכן אתם מביאים ראייה? מן התורה, אף אני לא אביא ראייה אלא מן התורה, ונאמר בה, "וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק. וְלִבְנֵי הַפִּילֹגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנַת [שם טומאה, כלומר כישוף ומעשה שדים] וַיִּשְׁלַחם מֵעַל יִצְחָק בָּנוּ בְּעוֹדָנוּ חַי קְדָמָה אֶל אֶרֶץ קְדָם", אב שחילק נכסיו לבניו בחייו, ושיגר זה מעל זה, כלום יש לזה על זה כלום.

נשמה וגוף – חיגר וסומא

אמר אנטונינוס לרבי, גוף ונשמה יכולים לפטור עצמם מן הדין. כיצד? גוף אומר, נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה אומרת, גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו, הריני פורחת באויר כצפור.

אמר לו, אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה, והיה בו תאנים בכורות נאות, והושיב בו שני שומרים, אחד חיגר, ואחד סומא. אמר לו חיגר לסומא, בכורות נאות אני רואה בפרדס, בא והרכיבני, ונביאם לאכלם. רכב חיגר על גבי סומא, והביאום ואכלום. לימים בא בעל פרדס, אמר להם, בכורות נאות היכן הן? אמר לו חיגר, כלום יש לי רגלים להלך בהן. אמר לו סומא, כלום יש לי עינים לראות. מה עשה? הרכיב חיגר על גבי סומא, ודן אותם כאחד. אף הקדוש ברוך הוא, מביא נשמה, וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד, שנאמר, "יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעַל [זו נשמה] וְאֶל הָאָרֶץ [זה הגוף] לְדִין עֲמוֹ".

שקיעה במערב ולא

במזרח או באמצע הרקיע

אמר אנטונינוס לרבי, מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב, [כלומר למה לא תסובב את כל העולם עד שתחזור למקום יציאתה, ותשקע שם, כדרך העולם ממקום שדבר יוצא לשם הוא נכנס].

אמר לו, כדי ליתן שלום למי שבראה, ששכינה במערב, וכיון שמגיעה עד המערב, שוקעת ונכנסת משתחוה וכפופה לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר, "וַיִּצְבֹּא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים".

אמר אנטונינוס, ותגיע עד חצי הרקיע, ותשתחוה משם כלפי מערב כדרך בני אדם שמתחווים ברחוק לפני המלך ואינם מתקרבים כל כך ותשקע שם.

אמר לו, משום פועלים ומשום עוברי דרכים,

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צא

כלומר כשחמה באמצע הרקיע היא מאירה ביותר, וסבורים שעדיין יש שהות ביום, ואם היה מחשיך פתאום, הפועלים ועוברי דרכים לא היו יודעים מתי יחשיך, ולא היו חוזרים לביתם, ומבקשים להם בית לינה, מבעוד יום, ולכך החמה שוקעת במערב, שכשהולכת ומשתפלת וכלה אורה, יודעים שמגיע שעת חשיכה.

ממתי ניתנת נשמה באדם

מתחילה רבי היה סבור, שהנשמה ניתנת באדם משעת יצירה, שנקרם כולו בבשר גידים ועצמות.

אולם אנטונינוס למדו, שהנשמה ניתנת באדם משעת פקידה, [=משעה שהמלאך פוקד הטיפה, ומביאה לפני המקום, לשאול, מה יהא ממנה], שכן אי אפשר לחתיכה של בשר שתעמוד בלא נשמה שלושה ימים בלא שתסריח, ואם כן, לא יתכן שלא ניתנת נשמה משעת פקידה, שאם כן, כבר היה מסריח עד שעת היצירה. **ומקרא מסייעו, שנאמר, "וּפְקַדְתָּךְ שְׁמֶרָה רוּחִי"**, כלומר משעת הפקידה נשמרת רוחי [=נשמתי].

ממתי יצר הרע שולט באדם

מתחילה רבי היה סבור, שיצר הרע שולט באדם משעת יצירה.

אולם אנטונינוס למדו, שיצר הרע שולט באדם רק משעת יציאתו ממעי אמו, שאם היה שולט בו יצר הרע קודם לכן, היה מבעט במעי אמו, ויוצא קודם הזמן. **ומקרא מסייעו, שנאמר, "לִפְתַּח חֲטָאת רִבְצִי"**.

כיצד המתים עומדים

כשיעמדו המתים, בעלי מומים עומדים במומם, שנאמר, "בָּם עֲגוּר וּפְסִחַ", ואחר כך מתרפאים, שנאמר, "אִזּוּ יִדְלַג כְּפֶאֱיֵל פְּסִיחַ וְתָרוֹן לְשׁוֹן אֵלִים".

וכן נאמר, "אֲנִי אֲמִית וְאֲחִיָּה מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֲרַפָּא", כלומר, תחילה מה שאני ממית אני מחיה, ואחר כך מה שמחצתי ארפא.

חיייהם של העומדים בתחיית המתים

ישראל שיקומו לתחיה, לא ימותו עוד לעולם, שנאמר, "בְּלַע הַמָּוֶת לִנְצַח".

ונכרים שיהיו שם, ככתוב, "וְעַמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֶכֶר אֲפָרִיכֶם וְכַרְמֵיכֶם", ימותו, אבל יאריכו ימים הרבה, עד שאם ימות אחד מהם בן מאה שנה, יאמרו, נער מת, שנאמר, "לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוֹלָם יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא יִמָּלֵא אֶת יָמָיו כִּי הִנֵּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוֹת".

חמה ולבנה לעתיד לבוא

יש אומרים שבימות המשיח, כשיכלה שעבוד גלויות [וי"ג שעבוד מלכויות], "וְהָיָה אֹרֶךְ הַלְּבָנָה כְּאֹרֶךְ הַחֲמָה וְאֹרֶךְ הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעַתַּיִם כְּאֹרֶךְ שְׁבַעַת הַיָּמִים בַּיּוֹם חֲבַשׁ ה' אֶת שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחֲץ מִכְתּוֹ יִרְפָּא". אבל לעולם הבא, מרוב נגהם של צדיקים, "וְחִפְרָה הַלְּבָנָה וּבּוֹשָׁה הַחֲמָה כִּי מְלֻךְ ה' צָבָאוֹת בָּהֶר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם וְנִגַּד זִקְנָיו כְּבוֹד".

יש אומרים שאין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד גלויות בלבד, אבל הלבנה וחמה יאירו אז כמו עכשיו. ולעולם הבא, במחנה צדיקים, "וְהָיָה אֹרֶךְ הַלְּבָנָה כְּאֹרֶךְ הַחֲמָה וְאֹרֶךְ הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעַתַּיִם כְּאֹרֶךְ הַיָּמִים". ובמחנה שכינה, "וְחִפְרָה הַלְּבָנָה וּבּוֹשָׁה הַחֲמָה" מזיו השכינה.

מניין לתחיית המתים מהתורה

[נוסף על המבואר בדף צ']

י. נאמר בתורה, "אֲנִי אֲמִית וְאֲחִיָּה מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֲרַפָּא", להקיש את ההמתה וההחיאה, להכאה והרפואה, וללמד, שכשם שהי' מרפא את מי שהכה, כך הוא מחיה את מי שהמית, [ואין כוונת הכתוב שימית את זה ויחיה את זולתו], ומכאן לתחיית המתים מהתורה.

יא-יב. רבי מאיר הביא עוד שני ראיות מהכתובים לתחיית המתים.

(א) נאמר בתורה, "אִזּוּ יִשְׁיֶר מִשָּׁה", ולא נאמר, "אז שר משה", ללמד שמלבד מה ששר "אז", עוד עתיד לשיר, ומכאן לתחיית המתים מהתורה. (ב) נאמר בנביא, "אִזּוּ יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּיחַ", ולא נאמר, "אז בנה", ללמד, שמלבד מה שבנה "אז", עוד עתיד לבנות, ומכאן לתחיית המתים מהתורה. אבל את הכתוב "אז יבנה" שלמה בָּמָה לְכַמוֹשׁ שֶׁקָּץ מוֹאָב", אין לפרש כן, אלא אדרבה שגם אז לא בנה ממש, רק

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צב

ביקש לבנות.

יג. אמר רבי יהושע בן לוי, נאמר בתהילים, "אֲשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סְלָה", ולא נאמר "הייללוך", ללמד שעוד עתידים להלל. ומכאן לתחיית המתים מן התורה. ואמר רבי יהושע בן לוי, כל האומר שירה בעולם הזה, זוכה ואומר לעולם הבא, שנאמר, "אֲשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סְלָה".

יד. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, נאמר בנביא, "קול צפיק נשא קול יחדו ירננו", ולא נאמר "ריננו", ללמד שעוד עתידים לרנן, ומכאן לתחיית המתים מן התורה. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, עתידי כל הנביאים כולם לומר שירה בקול אחד, שנאמר, "קול צפיק נשא קול יחדו ירננו".

[המשך עניין זה בדף צ"ב].

המונע הלכה מפי תלמיד [=נמנע מללמדו]

א. לדברי רב יהודה אמר רב, המונע הלכה מפי תלמיד, כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר, "תורה צנה לנו משה מורשה קהלת יעקב", כלומר התורה מורשה היא לישראל מששת ימי בראשית.

ב. לדברי רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, אפילו עוברים שבמעיי אמם, מקללים אותו, שנאמר, "מניע בר" [=תורה] "יקבהו" [=יקללוהו] "לאום" [=עובר].

ג. לדברי עולא בר ישמעאל, מנקבים אותו ככברה, שנאמר "מניע בר" [=תורה] "יקבהו" [=ינקבוהו].

דף צב

ואם לא מנע הלכה מפי תלמיד, אלא למדו, זוכה לברכות כיוסף, שנאמר, "ויברכה לראש משפיר", ואין משביר אלא יוסף, שנאמר, "ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשפיר לכל עם הארץ".

אמר רב ששת, כל המלמד תורה בעולם הזה, זוכה ומלמדה לעולם הבא, שנאמר "וימרה גם הוא יורא". יש מפרשים שמרוה האמור כאן הוא לשון שובע בשתיה, והכוונה שהמרוה את תלמידו בדבר הלכה בעולם הזה, יזכה להורות גם לעולם הבא. ויש מפרשים שמרוה האמור כאן לשון הוראה הוא, כלומר המורה לתלמידו בעולם הזה, יזכה להורות גם לעולם הבא.

מניין לתחיית המתים מהתורה

[נוסף על המבואר בדף צ' ובדף צ"א]

טו. אמר רבא, נאמר בתורה, "יחי ראובן" [בעולם הזה] "ואל ימת" [לעולם הבא], מכאן לתחיית המתים מן התורה.

טז. אמר רבינא, נאמר בספר דניאל, "ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לתרפות לדראון עולם", מכאן לתחיית המתים מן התורה.

יז. אמר רב אשי, נאמר לדניאל, "ואתה לך לקח ותנוח" [כלומר תמות, ולאחר מכן] ותעמד לגרלך לקח הימין [=זמן שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר ימינו לפניו ולחזור בו ממה שהשיב אחר ימינו], מכאן לתחיית המתים מן התורה.

יח-יט. רבי טבי אמר רבי יאשיה הביא עוד שני ראיות מהכתובים לתחיית המתים.

(א) [סמוכים]. נאמר במשלי "שלוש הנה לא תשב ענה ארבע לא אמרו הון. שאול [=קבר. אינו שבע ממתים] ועפר רחם [אינה שבעה מבעילות] ארץ לא שבעה מים ואש לא אמרה הון", ונסמכו שאול ורחם זה לזה, ללמד, שכשם שרחם מכניס [הזרע] ומוציא [הולד], כך שאול מכניס ומוציא לתחיית המתים.

(ב) [קל וחומר]. אם רחם שמכניסים בו בחשאי, מוציאים ממנו בקולי קולות, שאול שמכניסים בו בקולות, [של בכי שקוברים את המת], אינו דין שמוציאים ממנו בקולי קולות, שנאמר, "יתקע בשופר גדול". מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה.

מאמרי רבי אלעזר [כאן]

א. כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעולם הבא.

ב. גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות, שנאמר, "כי אל דעות ה'". יש מפרשים שדעה ניתנה בין שתי אותיות של שם ה', בין ל' של א-ל, לבין י' של י-ה-ו-ה. ויש מפרשים שדעה ניתנה בין שני שמות של ה', שכל השם נקרא אות,

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צב

מלשון אות ופלא, כלומר דבר מופלא.

ג. גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות, שנאמר, "פְּעֻלַּת ה' מְקַדֵּשׁ ה' כּוֹנְנֵנוּ יְדִידָהּ".

[ואף נקמה שניתנה בין שתי אותיות, שנאמר, "אַל נְקָמוֹת ה' אֶל נְקָמוֹת הוֹפִיעֵ", גדולה היא לדבר שהיא נצרכת. ושני אופנים יש שהיא נצרכת. אחד לטובה, כשגומל טוב לישראל, שסילק שכינתו מהאומות ובא על ישראל, (ונקרא עניין זה נקמה, כי נקמה היא גמול). ואחד לרעה, כשנפרע מאומות העולם ליום הדין].

ד. כל אדם שיש בו דעה, כאילו נבנה בית המקדש בימיו, שזה ניתן בין שתי אותיות, וזה ניתן בין שתי אותיות.

ה. כל אדם שיש בו דעה, לסוף מתעשר, שנאמר, "וּבִדְעַת חֻדְרִים יִמְלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנַעֲיִם".

ו. כל אדם שאין בו דעה, אסור לרחם עליו, שנאמר, "כִּי לֹא עִם בִּינּוֹת הוּא עַל כֵּן לֹא יִרְחַמְנוּ עֲשֵׂהוּ וְלִצְרוֹ לֹא יִחַנְנוּ".

ז. כל הנותן פתו למי שאין בו דעה, יסורים באים עליו, שנאמר, "לְחַמֵּךְ יְשִׁימוּ מְזוֹר [=יסורים] תְּחַתִּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ", כלומר בשביל שנתת לחמך למי שאין בו דעה, ישימו מזור תחתיד.

ח. כל אדם שאין בו דעה, לסוף גולה, שנאמר, "לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלֵי דַעַת".

ט. כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה, אש אוכלתו, שנאמר, "כָּל חֻשָּׁף [=לילה] טָמוֹן לְצַפּוּנָיו [=נטמן ממצפוני התורה, כלומר אינו עוסק בתורה] תִּתְקַלְּהוּ אֵשׁ לֹא נִפְח [=זה אש גיהנם שהוא חזק ואינו צריך נפוח] יִרַע שָׂרִיד בְּאֶהָלוֹ [=מי שרע בעיניו שיש באהלו תלמיד חכם הקרוי שריד]". [מלשון הגמרא משמע, שכל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה, אש שורפת את הבית. אולם מפירוש רש"י משמע, שאש של גיהנם אוכלת את זה שאינו לומד בבית. ויל"ע בזה].

י. כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו, אינו רואה סימן ברכה לעולם, שנאמר, "אֵין שָׂרִיד לְאֶכְלוֹ [אינו מאכיל תלמידי חכמים הקרויים שרידים] עַל כֵּן לֹא יַחִיל טוֹבוֹ".

יא. כל שאינו משייר פת על שלחנו, אינו רואה סימן ברכה לעולם, שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו. והטעם לכך שיש לשייר פת על השולחן, הוא, כדי שאם יבוא עני, יהא מזומן לתת לו. ודוקא לשייר ממה שאכלו, (או להביא מעט אם לא נותר כלום), אבל אין להביא פת שלימה על השולחן לאחר האכילה, להניחה עם מה שנשתייר. וזהו שאמר רבי אלעזר, כל המשייר פתיתים על שלחנו, כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר, "הַעֲרָכִים לְגַד שֶׁלְחָן וְהַמְּלָאִים לְמִנֵּי מְמֻסָּף", שדרכם היתה להניח שלחן ערוך במאכלים ומשתה לשם עבודה זרה ששמה גד, וממלאים כוסות של מרקחים נסוכים, לעבודה זרה ששמה מני.

יב. כל המחליף בדבורו, כאילו עובד עבודה זרה, שאמר כששינה בדיבורו, "וְהִיִּיתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ", ובעבודה זרה נאמר, "הֶבֶל הַמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים".

יג. כל המסתכל בערוה, קשתו ננערת. יש מפרשים כח קושי אבר שלו ננער, שאינו מוליד, שנאמר "עֲרָיָה [ראיה בערוה היא] תַעֲוֹר [=תנער] קִשְׁתְּךָ". ויש מפרשים שהמחשב בעריות, כגון אשת איש, קשתו, כלומר גבורת ידו, מתמעטת והולכת.

יד. לעולם הוי קבל [=אפל, כלומר עניו ושפל] וקיים [=ותתקיים]. אמר רבי זירא, אף אנן נמי תנינא, בית אפל, שאי אפשר לראות בו נגעים, אין פותחים לו חלונות לראות נגעו, נמצא שאפלתו היא הצלתו.

שרידים

תלמידי חכמים קרויים שרידים, שנאמר, "וּבְשָׂרֵי־יָדַיִם אֲשֶׁר ה' קָרָא".

אלף שנים שהעולם חרב

מבואר בגמרא, שבסוף ימות המשיח יהיה עולם זה חרב אלף שנים, ולאחר מכן יהיה העולם הבא.

ואותם צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותם [כבר] בימות המשיח, אינם חוזרים לעפרם באותם שנים שיהיה העולם חרב, והקדוש ברוך הוא עושה להם כנפים, ושטים על פני המים בלא צער.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צב

יחזקאל וירמיה

יחזקאל הגלהו נבוכדנצר, עם יכניה מלך יהודה, והיה יחזקאל מתנבא בבבל, וירמיה בארץ ישראל, באותן אחת עשרה שנה שמלך צדקיה.

מתים שהחיה יחזקאל

הִיָּתָה עָלַי יָד ה' וַיִּוְצֵאֵנִי בְרוּחַ ה' וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת. וְהֶעֱבִירֵנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי הַבְּקָעָה וְהִנֵּה יְבִשׁוֹת מְאֹד. וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וַאֲמַר ה' אֲלֵיהֶם וְהִנֵּה יָדָעְתָּ. וַיֹּאמֶר אֵלַי הַנְּבֵא עַל הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְבִשׁוֹת שִׁמְעוּ דְבַר ה'. כֹּה אָמַר ה' אֲלֵיהֶם לְעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הִנֵּה אֲנִי מְבִיא בָכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם. וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים וְהִעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקַרְמֵתִי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בָכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה'. וְנִבְּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי וַיְהִי קוֹל כַּהֲנֻבָּאִי וְהִנֵּה רַעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם אֶל עֶצְמוֹ. וְרָאִיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם גִּידִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרָם עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמַעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם. וַיֹּאמֶר אֵלַי הַנְּבֵא אֶל הָרוּחַ הַנְּבֵא בֶן אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל הָרוּחַ כֹּה אָמַר ה' אֲלֵיהֶם מְאַרְבַּע רוּחוֹת בָּאִי הָרוּחַ וּפְחִי בְּהַרוּגִים הָאֵלֶּה וַיְחִיו. וְהִנְבְּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי וַתָּבוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיְחִיו וַיַּעֲמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם חֵל גְּדוֹל מְאֹד מְאֹד. וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בַּיִת יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה אֲמַרִים יָבִשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִּקְוַתֵנוּ נִגְזְרֵנוּ לָנוּ. לָכֵן הַנְּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' אֲלֵיהֶם הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ אֶת קַבְרוֹתֵיכֶם וְהִעֲלֵתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַת יִשְׂרָאֵל. וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' בִּפְתֹּחַי אֶת קַבְרוֹתֵיכֶם וּבְהִעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי. וְנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנְחֵתִי אֶתְכֶם עַל אֶדְמַתְכֶם וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' דַּבְּרֵתִי וַעֲשִׂיתִי נְאֻם ה'.

מה עשו המתים שהחיה יחזקאל

לדעת רבי אליעזר ורבי יהושע, מתים שהחיה יחזקאל, עמדו על רגליהם, ואמרו שירה, ולאחר מכן מתו. לדברי רבי אליעזר אמרו, "ה' מְמִית בַּצַּדֵק וּמְחַיֶה בְּרַחֲמִים". ולדברי רבי יהושע אמרו, "ה' מְמִית וּמְחַיֶה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל".

ולדעת רבי אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, מתים שהחיה יחזקאל, עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים, והולידו בנים ובנות. עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר, אני מבני בניהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם.

ולדעת רבי יהודה, לא החיה יחזקאל מתים, ובאמת משל היה הדבר, שהיה מרמוז להם על הגלות, שהיא כאדם מת, שחוזר וחי, וכך ישראל ישובו מן הגלות.

מי היו המתים שהחיה יחזקאל

לדעת רב, מתים שהחיה יחזקאל בני אפרים היו, שיצאו ממצרים, על ידי שטעו במניין ארבעת מאות שנה, של גזרת, "כִּי גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", שהם מנו משעת ברית בן הבתרים שנגזרה הגזרה, [שהיה אברהם בן שבעים], ולא היה להם למנות אלא משעה שנולד יצחק, [שהיה אברהם בן מאה], ועל ידי שטעו, יצאו ממצרים שלושים שנה קודם הזמן, והרגום אנשי גת.

שנאמר "וַיִּבְנֵי אֶפְרַיִם שׁוֹתֵלַח וַיִּבְרַד בְּנוֹ וַתַּחַת בְּנוֹ וְאֶלְעָדָה בְּנוֹ וַתַּחַת בְּנוֹ. וַזָּבַד בְּנוֹ וְשׁוֹתֵלַח בְּנוֹ וְעֶזֶר וְאֶלְעָד וְהַרְגוּם אֲנָשֵׁי גַת הַנּוֹלָדִים בְּאֶרֶץ כִּי יָרְדוּ לְקַחַת אֶת מִקְנֵיהֶם. וַיִּתְאַבֵּל אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים וַיָּבֹאוּ אֶחָיו לְנַחְמוֹ".

ולדעת שמואל, אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים, שנאמר, "וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בַּיִת יִשְׂרָאֵל הֵמָּה [כלומר עצמות אלו סימן הם לכל בית ישראל, שעתידה להם תחיית המתים כמו לאלו, שהרי אלו] הִנֵּה [היו] אֲמַרִים יָבִשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִּקְוַתֵנוּ נִגְזְרֵנוּ לָנוּ [ועכשיו ידעו שאני מחיה את המתים. וכן יהיה לכל ישראל]".

ולדעת רבי ירמיה בר אבא, אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה, שנאמר, "הָעֲצָמוֹת הַיְבִשׁוֹת שִׁמְעוּ דְבַר ה'".

ולדעת רבי יוחנן, אלו בני אדם שהרג נבוכדנצר בבקעת דורא, [מנהר אשל עד רבת, זוהי בקעת דורא], שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל, היו בהם בחורים יפים ביותר, והיו כשדיות רואות אותם, ושופעות זבות מחמת תאוה. אמרו לבעליהן. ובעליהן למלך. צוה המלך והרגום, ועדיין היו שופעות זבות, צוה המלך ורמסום.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צג

וכל זה כדעת התנאים, שבאמת החיה יחזקאל מתים. אולם לדעת רבי יהודה, לא החיה יחזקאל מתים, ומשל היה הדבר, כמבואר לעיל.

שירת יחזקאל

בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל, לך והחייה מתים בבקעת דורא, כיון שהחייה אותן, באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו, אמר, מה טיבן של אלו, אמרו לו, חברם של אלו מחיה מתים בבקעת דורא, פתח ואמר, "אֲתוּהִי [=אותותיו] כָּמָה רַבְרַבִּין [=כמה גדולים] וְתִמְהוּהִי [=ומופתיו] כָּמָה תִקְיִפִּין [=כמה חזקים] מְלָכוּתָהּ מְלָכוֹת עָלַם וְשִׁלְטָנָהּ עִם דָּר וְדָר".

אמר רבי יצחק, יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע, שאילו לא בא מלאך וסטרו על פיו, ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים. [שהיה מסדר שבחים נאים יותר מדוד ואילו היה אומרם, הקדוש ברוך הוא היה נוטה אחריו, יותר מאחרי השירות שעשה דוד].

ששה נסים נעשו ביום שהושלכו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש

(א) **צף הכבשן**. [שהיה משוקע בארץ וצף על הקרקע שיראוהו כל העולם].

(ב) **נפרץ הכבשן**. [נפלו קצת כתליו כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו].

(ג) **י"ג הומק סורו** [=נשפל גאותו]. **וי"ג הומק סודו** [=נשתלשל יסודו]. **וי"ג הומק סידו** [שנמס סיד הכבשן מרוב החום ומההבל של אותו סיד נשרפו אלו שהשליכו את חנניה מישאל ועזריה לכבשן].

(ד) **נהפך צלם של זהב על פניו**.

(ה) **נשרפו ארבע מלכיות** [=מלכים וסיעתם], שהיו ארבעה מלכים ואנשיהם מסייעים להשליך את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, ונשרפו. ודבר זה רמוז במקרא, שמתחילה נאמר ששלח נבוכדנצר לאסוף, "לְאַחֲשֹׁדֶרְפַּנֵּיָא סַגְנֵיָא וּפְחֹתָא אֲדַרְגְּזֵיָא גְדַבְרֵיָא דְתַבְרֵיָא תַפְתֵּיָא", כלומר שבעה בעלי שררות, ולבסוף לאחר שבאו מהכבשן, היו שם מהראשונים רק, "אַחֲשֹׁדֶרְפַּנֵּיָא סַגְנֵיָא וּפְחֹתָא", כלומר שלושה בעלי שררות, ואלו שלא כתובים נשרפו.

(ו) **החייה יחזקאל את המתים בבקעת דורא**.

לא ישנה מרבנות שלו

תני דבי רבי אליעזר בן יעקב, **אפילו בשעת הסכנה, לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו**, כדי שלא יראה מבוהל ומפוחד. וכך יתביישו שונאיו מפניו. שהרי חנניה מישאל ועזריה, היו לבושים בגדי תפארתם כשהושלכו לכבשן, שנאמר, "בְּאֲדִין [=אז] גְּבַרְיָא אֶלְף [=אנשים אלו] כְּפָתוּ בְּסַרְבְּלֵיהוֹן [=נתקשרו בגדי מעטפותם] פְּטָשִׁיהוֹן וְכַרְבְּלֵתְהוֹן [=מיני מלבושי מלכות] וְלְבוּשֵׁיהוֹן [=שאר בגדים] וְרַמְיוּ [=והושלכו] לְגוּא אֲתוֹן נוּרָא יְקַדְתָּא [=לתוך כבשן אש בוערת]".

דף צג

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת

אמר רבי יוחנן, גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת, שכשנפלו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, היה עימהם מלאך, ונמנה רביעי להם, שנאמר, "עֲנֵה וְאָמַר הָא אָנָּה חַיָּה [=הרי אני רואה] גְּבַרִין אַרְבַּעָה [=ארבעה אנשים] שְׂרִין [=מותרים מאסוריהם] מְהֻלְכִין בְּגוּא נוּרָא [=מהלכים בתוך האש] וְחָבַל לָא אֵיתִי בְּהוֹן [=וחבלה אין בהם] וְרַוְהָ דִּי רַבִּיעָאָה [=ותואר הרביעי] דְּמָה לְבַר אֶלְהִין [=דומה למלאך. וידע נבוכדנצר איך נראה מלאך, כי היה במחנה סנחריב כשהכהו המלאך, שהיה מהעשרה שנמלטו ממחנה סנחריב, ואז ראה אותו]".

צדיקים ממועטים בימי נבוכדנצר

אמר רבי תנחום בר חנילאי, בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש, באו כל אומות העולם, וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם, [על שהשתחוו לצלם, ולא מסרו נפשם כחנניה מישאל ועזריה], אמרו להם, יש לכם א-לוה כזה, ואתם משתחווים לצלם, מיד פתחו ואמרו, "לָף ה' הַצְדָּקָה וְלָנוּ בְּשֵׁת הַפְּנִים פִּיּוֹם הָזֶה".

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, זהו שאמר הקדוש ברוך הוא, "אֲמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְּתַמְרִי", כלומר אני אמרתי שכל התמר [=ישראל] שלי, שיהיו בהם צדיקים הרבה,

מסכת סנהדרין

פרק אחד עשר חלק דף צג

ולבסוף, "אחזה בסנסניו", כלומר לא עלו בידי אלא סנסן [=ענף] אחד של חנניה מישאל ועזריה.

כעס ופיוס של צלם נבוכדנצר

נאמר בספר זכריה, "ראיתי הלילה והנה איש רכב על סוס אדם והוא עמד בין ההדסים אשר במצלה ואחריו סוסים אדמים שרקים ולבנים". וכך הכתוב נדרש.

"ראיתי הלילה" – ביקש הקדוש ברוך הוא להפוך את כל העולם כולו ללילה על שהשתחו לצלם.

"והנה איש רכב" – אין איש אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר "ה' איש מלחמה ה' שמו".

"על סוס אדם" – ביקש הקדוש ברוך הוא להפוך את העולם כולו לדם.

"והוא עמד בין ההדסים אשר במצלה" – כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה הצדיקים, שקרויים הדסים, שהיו בבבל, הקרויה מצולה, נתקרה דעתו, ועמד ממחשבתו.

"ואחריו סוסים אדמים שרקים [=בצבע אדום חלש] ולבנים" – כלומר, מיד מלאים רוגז נעשים שרוקים, ואדומים נעשו לבנים.

אמר רב פפא, שמע מינה סוסיא חירא [=סוס לבן] מעלי לחלמא [=טוב לחלום], שכן סוס אדום הוא סימן קללה, ולבן הוא סימן שנח הקדוש ברוך הוא מכעסו.

להיכן הלכו חנניה מישאל

ועזריה לאחר שניצלו מהכבשן

לדעת רבי אליעזר [התנא] ורב, בעין [הרע] מתו. ולדעת רבי יהושע [התנא] ושמואל, ברוק טבעו, [באותו רוק שרקקו אומות העולם בישראל, כשאמרו להם, יש לכם כזה א-לוה, ואתם משתחווים לצלם].

ולדעת חכמי הברייתא ורבי יוחנן, עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים, והולידו בנים ובנות, שנאמר, "שמע נא יהושע הפהן הגדול אתה ורעיף הישבים לפניך כי אנשי מופת המה", מי הם אנשים שנעשה להן מופת, הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה.

היכן היה דניאל כשהושלכו

חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש

לדעת רב, דניאל הלך בשליחות נבוכדנצר, לחפור ולהוציא נהר בטבריה. וייג שהלך לחפור ולהוציא נהר בהר.

ולדעת שמואל, דניאל הלך בשליחות נבוכדנצר, להביא זרע של אספסתא [=מין מאכל בהמה].

ולדעת רבי יוחנן, דניאל הלך בשליחות נבוכדנצר, להביא חזירים מאלכסנדריה של מצרים. [ואף על פי שאין המצרים מניחים להוציא ממצרים פרה וחזירה, אלא אם כן ניטל הרחם שלהן, כדי שלא יגדלו וולדות במקום אחר, הוא הוציא קטנים, ולא העלו על ליבם שמוציאם לפריה ורביה].

ושלשה היו באותה עצה שיש לדניאל ללכת משם, בשעה שגזר נבוכדנצר, שמי שלא ישתחוה לצלם, יושלך לכבשן האש:

[א] הקדוש ברוך הוא – אמר, ילך מכאן דניאל, כדי שלא יאמרו, בזכותו ניצלו חנניה מישאל ועזריה.

[ב] דניאל – אמר, מאחר שנבוכדנצר עשה אותי לעבודה זרה שלו, ככתוב "באדן [=אז] (כשפתר לו דניאל את חלומו) מלקא נבוכדנצר נפל על אנפיהי [=נפל על פניו] ולדניאל סגד [=והשתחוה לדניאל]", יש לי לחוש, שאשרף, ולא אנצל, כדי שיתקיים בי הכתוב, "פסילי אלהיהם תשרפון באש".

[ג] נבוכדנצר – אמר, ילך מכאן דניאל, כדי שלא יאמרו, שאני שורף את אלוהי באש.

עוד שלושה הושלכו לכבשן האש

נאמר בספר ירמיה, "כה אמר ה' צבאות אקי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי שקר הנני נתן אתם ביד נבוכדנצר מלך בבל והכם לעיניכם. ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישמך ה' כצדקיהו וכאחב אשר קלם [עשם כקליות] מלך בבל באש. יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם וידברו דבר בשמי שקר אשר לוא צויתם ואנכי היודע ועד נאם ה'".

וזה היה חטאם, הלכו לבתו של נבוכדנצר,

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צג

אחאב אמר לה, "כה אמר ה' השמיעי אל צדקיה [לתשמיש]", וצדקיה אמר לה, "כה אמר ה' השמיעי אל אחאב". הלכה ואמרה לאביה. אמר לה, 'אקיהם של אלו שונא זימה הוא, כשיבואו אליך שלחי אותם אלי'. וכך עשתה. אמר להם נבוכדנצר, 'מי אמר לכם לומר כן'. אמרו, 'הקדוש ברוך הוא'. אמר להם, 'והלא חנניה מישאל ועזריה אמרו לי שהדבר אסור', [לא נתבאר בגמרא אם היתה פנויה, ואם כן אסורה להם משום שהיא גויה, או שהיתה אשת איש, ואסורה משום כן]. אמרו לו, 'גם אנו נביאים כמותם, להם לא נאמר הדבר, ולנו נאמר'. אמר להם, 'רוצה אני לבדוק אתכם [באש] כפי שבדקתי אותם'. אמרו לו, 'הם היו שלושה ואנו שנים'. אמר להם, 'בחרו לכם את מי שתרוצו שיהיה עימכם'. אמרו, 'יהושע כהן גדול', כי היו סבורים שזכותו הגדולה תגן עליהם. הורידוהו, והשליכום לאש, הם נשרפו, ויהושע כהן גדול נחרכו בגדיו, שנאמר, "וַיִּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶאךָ ה' וְהִשְׁטָן עִמָּד עַל יָמֵינוּ לְשִׁטְנוֹ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל הִשְׁטָן יִגְעַר ה' בְּךָ הִשְׁטָן וְיִגְעַר ה' בְּךָ הַבַּחַר בִּירוּשָׁלַם הַלֹּא זֶה אֹד מִצָּל מֵאִשׁ". אמר לו נבוכדנצר, 'יודע אני שצדיק אתה [שהרי ניצלת], אלא [זאת יש לי לשאול], מדוע שלטה בך האש מעט, ובחנניה מישאל ועזריה לא שלטה כלל'. דחה אותו בדחייה בעלמא, ואמר לו, 'הם היו שלושה, ואני אחד'. אמר לו, 'והלא אברהם יחיד היה וניצול לגמרי'. אמר לו, 'שם לא היו רשעים עמו, ולא ניתנה רשות לאש להזיק כלל, עמי היו רשעים, ונתנה רשות לאש'. והסיבה האמיתית שנענש בכך היא, משום שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה, ולא מיחה בהם, שנאמר, "וַיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לְבוּשׁ בְּגָדִים צוּאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶאךָ", וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים, אלא מלמד, שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה, ולא מיחה בהם.

שש השערים האלה נתן לי

נאמר במגילת רות, שבועז נתן לרות שש שעורים, ולא היתה זו נתינה של מתנות עניים, כי אם שש שעורים ממש נתן, אין בזה שיעור של מתנות עניים, [שאין פוחתים להם מחצי קב שעורים], ושש סאים שעורים לא יתכן שנתן, כי אין דרך אשה ליטול כל כך, [ושש מידות אחרות ודאי לא נתן, כי אין דרך להיות בגורן מידות פחותות מסאה].

אלא נתן לה שש שעורים ממש, והסיבה שנתנם היא, כדי לרמוז לה, שעתידיים ששה בניס לצאת ממנה, שכל אחד מהם מתברך בשש ברכות, ואלו הם:

[א] דוד – נתברך בשש ברכות אלו, " (א) יִדַע נַגֵּן [=יודע לשאול] (ב) וְגִבּוֹר חַיִל [=יודע להשיב] (ג) וְאִישׁ מִלְחָמָה [=יודע לישא וליתן במלחמתה של תורה כלומר להתווכח בתלמוד] (ד) וְנִבּוֹן דָּבָר [=שמבין דבר מתוך דבר] (ה) וְאִישׁ תֵּאֵר [=שמראה פנים בהלכה כלומר מביא ראיה לדבריו] (ו) וְה' עִמּוֹ [=שהלכה כמותו בכל מקום]". [ודואג הוא אביר הרועים אשר לשאול, אמר כל זאת לפני שאול בלשון הרע, כדי שיתקנא בו, ויהרגנו. כששמע את חמשת הדברים הראשונים, אמר, יהונתן בני כמוהו. אבל כששמע שהלכה כמותו בכל מקום, חלשה דעתו, שכן אף הוא עצמו לא זכה לכך].

[ב] משיח – נתברך בברכות אלו, "וְנִחָה עָלָיו רִיחַ ה' (א) רִיחַ חֲכָמָה (ב) וּבִינָה (ג) רִיחַ עֲצָה (ד) וְגִבּוֹרָה (ה) רִיחַ דַּעַת (ו) וְיִרְאַת ה'". לדעת רבי אלכסנדר, מהמשך הכתוב "וְהִרְיָחוּ בְיִרְאַת ה'" יש ללמוד, שהטעינו הקדוש ברוך הוא למשיח מצוות ויסורים כרחיים. ורבא אמר, שהכתוב הזה מלמד, שמשיח דן בני אדם על ידי ריח שמריח באדם, שנאמר, "וְהִרְיָחוּ בְיִרְאַת ה' וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוּט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ. וְשִׁפְט בְּצִדְקַת דְּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵנְוֵי אֶרֶץ וְהִפָּה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּי וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רָשָׁע. וְהָיָה צִדְקַת אֲזוֹר מִתְּנִיּוֹ וְהִקְמוּנָה אֲזוֹר חֲלָצִיו". ובזה בחנו חכמים את בן כוזיבא, שעמד אחרי מלכי בית הורדוס, ואמר אני המשיח, וכיון שלא היה מריח הרגוהו.

[ג-ד-ה-ו] דניאל חנניה מישאל ועזריה – נתברכו בברכות אלו, " (א) אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוֹם [ואפילו דקירה של הקזת דם לא היתה בהם, לפי שהיו בריאים, ואינם זקוקים להקזה] (ב) וְטוֹבֵי מִרְאֵה (ג) וּמְשִׁפִּילִים בְּכָל חֲכָמָה (ד) וְיִדְעֵי דַעַת (ה) וּמְבִינֵי מִדָּע (ו) וְאֲשֶׁר כַּחַם בָּהֶם לְעֹמֵד בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ וְלְלַמְּדֵם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כְּשָׂדִים [שהיו צריכים לאנוס עצמם מן השחוק, ומן השיחה הבטילה, ומן השינה, ומעמידים עצמם בשעה שנצרכים לנקביהם, מפני אימת מלכות]".

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צד

מאיזה שבט חנניה מישאל ועזריה

נאמר בבני הגולה שלקח נבוכדנצר, "ויהי בהם
מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה":

לדעת רבי אלעזר – כולם מבני יהודה הם.

ולדעת רבי שמואל בר נחמני – דניאל מבני
יהודה, חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים.

עונש חזקיה על הראותו את בית נכותו

כשהראה חזקיה את בית נכותו, [בית
אוצרותיו], לשליחי מלך בבל, נאמר לו שיענש,
"ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו
סריסים בהיכל מלך בבל". [ועליהם נאמר, "כי
כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי
ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי. ונתתי
להם בביתי ובחומתי יד ונשם טוב מבנים ומבנות
שם עולם אתן לו אשר לא יפרת"]:

לדעת רב – נקראו בניו סריסים, כי נסתרו
ממש, [שסירסו את חנניה מישאל ועזריה כדרך
המלכים, המסרסים את עבדיהם, שלא ישאו
אשה, ויהיו פנוים לעבודת המלך], וגם משום
שנסתרסה עבודה זרה בימיהם.

ולדעת רבי חנינא – נקראו בניו סריסים, רק
משום שנסתרסה עבודה זרה בימיהם,
כשהושלכו לאש וניצלו, נודע לכל שאין ממש
בעבודה זרה, [ומכל מקום גם לדעה זו, לא
הניחו זרע, כי מתו בניהם ובנותיהם שהיו להם].

"שם עולם אתן לו אשר לא יפרת":

אמר ר' תנחום, דרש בר קפרא בצפורי, זה ספר
דניאל שנקרא על שמו.

מדוע לא נקרא ספרו של נחמיה

בן חכליה על שמו [אלא עזרא]

לדעת רבי ירמיה בר אבא, מפני שהחזיק טובה
לעצמו, שנאמר, "זכרה לי אקיי לטובה כל אשר
עשיתי על העם הזה". [ודווקא להחזיק טובה
לעצמו אינו נכון, אבל מותר לבקש בתפילה
שיזכרוהו ה' לטובה, כדוד שאמר, "זכרני ה'
ברצון עמך פקדני בישועתך"]:

ולדעת רב יוסף, מותר לאדם להחזיק טובה
לעצמו. ונחמיה נענש על דבר אחר, והוא, מפני
שסיפר בגנותו של ראשונים, שנאמר, "והפחות
הראשונים אשר לפני הכפידו על העם ויקחו
מהם בלקחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם
נעריהם שלטו על העם ואני לא עשיתי כן מפני
יראת אלהים". ואף על דניאל שגדול ממנו,
סיפר, [שלא הוציאו מכלל גנות הראשונים].

דניאל גדול מחגי זכריה ומלאכי

דניאל גדול מחגי זכריה ומלאכי, שנאמר, "ויביום
עשרים וארבעה לחדש הראשון ואני הייתי על יד הנקה
הגדול הוא חדקל. ואשא את עיני וארא והנה איש אהד
לבוש בדים ומתניו חגרים בקתם אופז. וגזתו כתרשיש
ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידים אש וזרעתי ומרגלתי
פעין נחשת קלל וקול דבריו כקול המון. וראיתי אני
דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי
[חגי זכריה ומלאכי] לא ראו את המראה [מכאן שהיה
דניאל גדול מהנביאים הללו] אבל חרדה גדלה נפלה
עליהם [כי אף על פי שהם לא ראו מזלם ראה] ויברחו
בהחבא".

דף צד

פחד ללא סיבה נראית

אמר רבינא, מהדברים הנ"ל יש ללמוד,
שהמתיירא [ואינו יודע ממה], אף על פי שאינו
רואה ממה הוא מתירא, מזלו רואה, ויש דבר
להתירא ממנו.

ומה תקנתו להינצל מאותו דבר? ידלג ממקומו
ארבע אמות. אי נמי יקרא קריאת שמע. ואם
הוא עומד במקום הטינופת, שאינו יכול לקרוא
קריאת שמע, יאמר לחש זה, עיזא דבי טבחא
שמינא מינאי, כלומר יאמר למזיק, שילך
לעזים, ויניח אותו.

נאמר על חזקיה

"לסרבה המשרה ולשלום אין קץ"

אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בציפורי, מפני
מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח, וזה סתום,
ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיהו משיח,
וסנחריב גוג ומגוג. אמרה מדת הדין לפני
הקדוש ברוך הוא, ריבונו של עולם, ומה דוד

מסכת סנהדרין

פרק אחד עשר חלק דף צד

מלך ישראל, שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך, לא עשיתו משיח, חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו, [שניצול מסנחריב ונתרפא מחוליו], ולא אמר שירה לפניך, תעשהו משיח, לכך נסתתם.]

יש מפרשים שהמ"ם סתומה כי נסתמו הדברים שעלו במחשבה. ויש מפרשים שהמ"ם סתומה ללמד שביקש הקדוש ברוך הוא לסתום צרותיהם של ישראל ולעשות חזקיה משיח. ויש מפרשים שהמ"ם סתומה לפי שנסתם פיו של חזקיה ולא אמר שירה.

מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו, ריבונו של עולם, אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה, ועשהו משיח, פתחה ואמרה שירה לפניו, שנאמר, "מִכְּנַף הָאָרֶץ זָמַרְתָּ."

אמר שר העולם לפניו, ריבונו של עולם, "שְׁמַעְנוּ צְבִי לְצַדִּיק", כלומר צביונו עשה לצדיק זה.

יצאה בת קול "וְאָמַר רָזִי לִי רָזִי לִי", כלומר נסתרות שלי הן, ואני יודע מה מעכב.

אמר נביא, "אֹזִי לִי" אוי לי, עד מתי יתארך הזמן ויבוא משיח.

יצאה בת קול ואמרה, "בְּגָדִים בְּגָדוֹ וּבְגָד בּוֹגְדִים בְּגָדוֹ", כלומר עד שיתבזזו שונאיהם של ישראל כמה פעמים.

-

"מִשָּׂא [=מאמר] דוּמָה [=מלאך הממונה על הרוחות]

אֲלֵי קִרָּא [=אלי קוראים הרוחות ושואלים] **מִשְׁעִיר** [=על עסקי שער הוא עשו]

שִׁמְר מַה מְלִילָה [=הקדוש ברוך הוא שהוא שומר מה הוא אומר מהגלות] **שִׁמְר מַה מְלִיל** [=מתי קץ הגאולה מהגלות]. **אָמַר** [המלאך כך אמר]

שִׁמְר אֶתְּא בְּקָר [=תבוא גאולה] **וְגַם לִילָה** [=אבל מתחילה תהיה גלות הרבה. א"נ אחר הגאולה הראשונה תהיה גלות שניה. א"נ הבקר הוא השכר של הצדיקים, והלילה הוא הפורענות לרשעים] **אִם תִּבְעִיוֹן** [=אם תבקשו להיגאל] **בְּעֵינֵי** [=בקשו רחמים] **שְׁבוּ** [בתשובה] **אֶתְיֹו** [=בואו (לגאולה)].

עניין חזקיה וסנחריב

תנא משום רבי פפיס, גנאי הוא לחזקיה וסייעתו, שלא אמרו שירה, עד שפתחה הארץ ואמרה שירה, שנאמר, "מִכְּנַף הָאָרֶץ זָמַרְתָּ שְׁמַעְנוּ צְבִי לְצַדִּיק".

כיוצא בדבר, תנא משום רבי פפיס, גנאי הוא למשה וששים ריבוא, שלא אמרו ברוך, עד שבא יתרו ואמר, שנאמר, "וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הֲצִיל אֶתְּכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרַעֲהָ אֲשֶׁר הֲצִיל אֶת הָעָם מִיַּד מִצְרַיִם".

"וַיִּחַדּוּ יִתְרוֹ"

נאמר, "וַיִּחַדּוּ יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֲצִילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם", ונחלקו חכמים בביאור הדבר.

רב אמר – העביר חרב חדה על בשרו, [שמל עצמו ונתגייר].

ושמואל אמר – נעשה כל בשרו חזודים חזודים [=קמטים קמטים], לפי שהיה מיצר מאד על מפלת מצרים. אמר רב, היינו דאמרי אינשי, גיורא [=גר] עד עשרה דורות לא תבזה ארמאי [=גוי] קמיה [=בפניו].

שמות חזקיה ושמות סנחריב

נאמר במפלת סנחריב, "לָכֵן יִשְׁלַח הָאֱדוֹן ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנֵּי רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקַּד יִקַּד פְּיָקוּד אֶשׁ", משמניו לשון שמיניות, שאמר הקדוש ברוך הוא, **יבא חזקיהו שיש לו שמונה שמות, ויפרע מסנחריב שיש לו שמונה שמות.**

שמות חזקיה – מבוארים בכתוב, "כִּי יֵלֵד יֵלֵד לָנוּ בֶן נִתָּן לָנוּ וְנִתְּהִי הַמְּשָׁרָה עַל שְׁכֻמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ (א) פְּלָא (ב) יוּעֵץ (ג) אֵל (ד) גְּבוּר (ה) אָבִי (ו) עַד (ז) שָׁר (ח) שְׁלוֹם". אבל חזקיה לא היה שמו מתחילה, אלא שנקרא כן, על שחזקו ה' ממחלתו. א"נ על שחזק את ישראל לאביהם שבשמים [על ידי עסק התורה].

שמות סנחריב – (א) בכתוב "בִּימֵי פְּקַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בָּא תְּגַלַּת פְּלֶאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר". או בכתוב "וַיִּשְׁלַח אֶחָז מְלָאכִים אֶל תְּגַלַּת פְּלֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר". (ב) בכתוב "יָבֵא עָלָיו תְּגַלַּת פְּלֶנְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר". (ג) בכתוב "עָלָיו עָלָה שְׁלִמְנָאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר". (ד) בכתוב "בָּא פּוּל מֶלֶךְ אַשּׁוּר" (ה) בכתוב "בְּשָׁנַת בֵּא תִרְתָּן אֶשְׂדּוּדָה בְּשַׁלַּח אֶתֹו סַרְגִּין מֶלֶךְ אַשּׁוּר" (ו-ז-ח) בכתוב "וַיִּשְׁאַר אֶמְיָא דִּי הֲגַלִּי אֶסְנִפּוּר רַבָּא וַיִּקְרָא". אבל סנחריב לא היה שמו מתחילה, אלא שנקרא כן, על שסיחתו ריב. א"נ על שסח וניחר דברים כלפי מעלה.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צד

סנחריב זכה מפני שלא

סיפר בגנות ארץ ישראל

אמר רבי יוחנן, מפני מה זכה אותו רשע לקרותו, "אֶסְנִיפּוּ רַבָּא וְיִקְרְאוּ" [=מלך גדול ומכובד], מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל. שכששלח לומר לאנשי ירושלים, שלא ישמעו אל חזקיה, אלא יצאו להשלים עמו, ויקח אותם אל ארץ טובה, אמר להם, "וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ פְּאָרְצָכֶם", ולא אמר שיקחם אל ארץ טובה מארץ ישראל, כי הודה שארץ ישראל ארץ טובה היא. יש אומרים שבטפשות אמר זאת, כי לדבריו, מה תועלת היא זו שיוליכם למקום שאינו טוב ממקומם. ויש אומרים שבפקחות אמר זאת, כי ידע שאם יאמר שיקחם אל מקום טוב יותר, לא יאמינו, כי אין מקום טוב יותר מארץ ישראל.

אבל ישראל ספרו בגנותה של ארץ ישראל, שכשהגלם סנחריב, קראו למקום אחד "שוש", כלומר שוה זה לארצנו, ולמקום אחד קראו "עלמין", כלומר שוה זה לירושלים שנקראת בית עולמים, ולמקום אחד קראו "שוש תרי", כלומר שווה זה פי שנים מארצנו.

להיכן הגלה סנחריב את עשרת השבטים

לדעת מר זוטרא – לאפריקי.

ולדעת רבי חנינא – להרי סלוג.

שריפת חיל סנחריב

נאמר בעניין מפלת סנחריב, "וַתַּחַת כְּבֹדוֹ יִקַּד יִקַּד כְּיָקוּד אֵשׁ".

לדעת רבי יוחנן – הכבוד האמור כאן אינו גוף האדם ממש, אלא בגדיו, [שרבי יוחנן היה קורא לבגדים, מכבדים], ואם כן, "תחת כבודו" האמור כאן, היינו הגוף שתחת הבגדים, והכתוב הזה מלמד, שחילות סנחריב נשרף כל גופם לגמרי.

ולדעת רבי אלעזר – הכבוד האמור כאן הוא גוף האדם, ואם כן "תחת כבודו" האמור כאן, הוא הנשמה שבתוך הגוף, והכתוב הזה מלמד, שחילות סנחריב לא נשרפו בגופם, אלא שריפת נשמה וגוף קיים כבני אהרן.

מידה כנגד מידת למחרפי ה'

פרעה שחרף בעצמו, [ולא על ידי שליח], שנאמר, "וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלּוֹ", [לא היה ביזוי כל כך, ולכן] **נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו בעצמו**, שנאמר, "וַיַּנְעֵר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם", ונאמר, "דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ", [ובכך לא נתבייש כל כך, שאין דומה מתבייש מהגדול למתבייש מהקטן].

וסנחריב שחרף על ידי שליח, שנאמר, "בְּיַד מְלָאכְיָד חַרְפֶּת ה'", **נפרע הקדוש ברוך הוא ממנו על ידי שליח**, שנאמר, "וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מְלָאכְיָד ה' וַיֵּד בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֵאֵה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלְפֵי וַיִּשְׁכְּפִימוּ בַּבֶּקֶר וַהֲנִיחַ כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים".

היכן אמר סנחריב שיבוא

בספר מלכים מבואר, שאמר סנחריב, "וְאָבֹאָה מְלוֹן קִצּוֹ", [והכוונה בזה לדירה של מעלה, בית מלונו]. **ובספר ישעיה מבואר**, שאמר סנחריב, "וְאָבֹאָה מְרוֹם קִצּוֹ", [שהכוונה בזה לדירה של מטה, שנאמר "מְרוֹם מְרֹאשׁוֹן מְקוֹם מְקַדְּשָׁנוּ"], **כי כך אמר אותו רשע**, בתחלה **אחריב דירה של מטה**, ואחר כך **אחריב דירה של מעלה**.

סנחריב תלה עלייתו במאמר ה'

סנחריב אמר, "עֲתָה הִמְבַּלְעָדִי ה' עֲלִיתִי עַל הַמְּקוֹם הַזֶּה לְהִשְׁחִתּוֹ ה' אָמַר אֵלַי עֲלֵה עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהִשְׁחִיתָהּ", **כי שמע את הנביא מתנבא**, "יַעַן כִּי מָאֵס הָעַם הַזֶּה אֶת מִי הַשְּׁלַח הַהֲלָכִים לָאֵט [=יען מאס העם הזה את מלכות בית דוד, המנהיגם בנחת, כמי השילוח ההולכים בנחת] וּמִשׁוֹשׁ אֶת רַצִּין וּבָן רַמְלֵיהוּ [=ובחרו ברצין ובבן רמליה] וְלָכֵן הִנֵּה ה' מַעֲלָה עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַנְּהַר הָעֲצוּמִים וְהַרְבִּים אֶת מְלָךְ אֲשׁוּר", **ואולם כוונת הנביא היתה על עשרת השבטים**, אבל לא על יהודה וירושלים.

מאכל פקח וחזקיה

אמר רבי יוחנן, "מֵאֲרֵת ה' בְּבֵית רְשָׁע", **זה פקח בן רמליהו**, שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה. "וַיִּנְוֶה צְדִיקִים יְבָרַךְ", **זה**

מסכת סנהדרין

פרק אחד עשר חלק דף צד

חזקיה מלך יהודה, שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה.

דברי הנביא לסנחריב

כשבא סנחריב לירושלים, אמר לו הנביא, "כי לא מועף לאֲשֶׁר מוֹצֵק לָהּ פֶּעַת הָרֵאשׁוֹן הַקָּל אֶרְצָה זָבְלוֹן וְאֶרְצָה נִפְתָּלִי וְהָאֲחֵרוֹן הַכְּבִיד דָּרָךְ הַיָּם עֶבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם", וכך ביאור הדברים.

"כי לא מועף לאֲשֶׁר מוֹצֵק לָהּ" – אין נמסר עם עיף בתורה, ביד המציק לו.

"פֶּעַת הָרֵאשׁוֹן הַקָּל אֶרְצָה זָבְלוֹן וְאֶרְצָה נִפְתָּלִי וְהָאֲחֵרוֹן הַכְּבִיד דָּרָךְ הַיָּם עֶבֶר הַיַּרְדֵּן" – הראשונים [עשרת השבטים], שהקלו מעליהם עול תורה הוגלו, אבל אחרונים [שעם חזקיה], שהכבידו עליהם עול תורה, ראויים לעשות להם נס, כישראל שעברו בים סוף ובירדן.

"גְּלִיל הַגּוֹיִם" – אם חוזר בו, מוטב, ואם לאו, אני אעשה לו גליל בגוים. [יש מפרשים לשון גלגול, שמגלגל בחרפה בכל הגוים. ויש מפרשים לשון גללים].

-

נאמר בדברי הימים, **"... וַיַּעַשׂ כְּזֹאת יְחִזְקִיָּהוּ בְּכָל יְהוּדָה וַיַּעַשׂ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר וְהָאֱמֶת לְפָנָיו ה' אֱלֹהָיו. וּבְכָל מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר הִחֵל בַּעֲבוּדַת בַּיִת הָאֱלֹהִים וּבַתּוֹרָה וּבַמִּצְוָה לְדַרְשׁ לְאֱלֹהֵי בְּכָל לְבָבוֹ עָשָׂה וְהִצְלִיחַ"** ומאחר שכך עשה חזקיה, קפץ הקדוש ברוך הוא ונשבע, שיביא את סנחריב, כדי שימסר ביד חזקיה, [שנאמר **"נִשְׁבַּע ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם לֹא פֶּאֶשֶׁר דְּמִיתִי כִּן הַיְתָה וְכִפֶּאֶשֶׁר יַעֲצִיתִי הִיא תְּקוּם. לְשֹׁפֵר אֲשׁוּר בְּאֶרְצֵי וְעַל הָרִי אֲבוּסָנוּ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עָלוּ וְסָבְלוּ מֵעַל שְׁכֶמוֹ יְסוּרִי"**], וזהו שנאמר, **"אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה בָּא סִנְחַרִּיב מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיָּבֵא בִיהוּדָה וַיַּחֲנוּ עַל הָעָרִים הַבְּצֻרוֹת וַיֹּאמֶר לְבַקְעָם אֲלֵיוּ"**.

אמר רבי יוחנן, אמר הקדוש ברוך הוא, **"וְעַל הָרִי אֲבוּסָנוּ"**, יבא סנחריב וסיעתו, ויעשה אבוס לחזקיהו ולסיעתו, [שיהיו כולם פגרים ויאכילו סוסייהם ובהמתם בתוך עצמות הפגרים כבאבוס].

תורה שריבה חזקיה

"וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יְסוּר סָבְלוֹ מֵעַל שְׁכֶמֶךָ וְעָלוּ מֵעַל צְנֹאָרְךָ וַחֲבַל עַל מַפְּנֵי שָׁמֶן". אמר רבי יצחק נפחא, **חובל עול של סנחריב, מפני שמנו של חזקיהו, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש, ואמר, כל מי שאינו עוסק בתורה, ידקר בחרב זו. בדקו מִדָּן וְעַד בָּאֵר שֶׁבַע, וְלֹא מִצְאוּ עִם הָאָרֶץ. מִגִּבְתֵּי וְעַד אֲנִטִּיפְרֶס, וְלֹא מִצְאוּ תִינוּק וְתִינוּקָת אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁלֹּא הָיוּ בְקִיָּאִים בְּהִלְכוֹת טוֹמְאָה וְטַהֲרָה.**

ועל אותו הדור הוא אומר, **"וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר יְהִיָּה שֵׁם אֶלְפִי גִפְּוֹן בְּאֶלְפִי קֶסֶף לְשִׁמִּיר וְלִשְׁמִיר יְהִיָּה"** כלומר אף על פי שהם יקרים בעליהם מניחים אותם כדי לעסוק בתורה.

שלל סנחריב ליהודה

כשהכה המלאך את מחנה סנחריב, ונפל כל השלל ביד ישראל, אמר להם הנביא, **"וְאֶסַּף שְׁלַלְכֶם אֶסַּף הַחֲסִיל כְּמִשְׁק גְּבִים שְׁקַק בּוֹ"**, וכך כוונת הכתוב.

מתחילה אמר להם הנביא **"וְאֶסַּף שְׁלַלְכֶם"**, כלומר אספו שללכם.

אמרו לו, לבזוז [כל אחד לעצמו מה שמוצא], או לחלוק [בשווה הכל. ויש מפרשים ששאלו, אם כל אחד רשאי ליטול לעצמו, או שיש בזה איסור, משום שממון עשרת השבטים מעורב בו]. אמר להם, **כל אחד נוטל לעצמו, כ"אֶסַּף הַחֲסִיל"**, שכל אחד ואחד נוטל לעצמו.

אמרו לו, והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו. אמר להם, **"כְּמִשְׁק גְּבִים שְׁקַק בּוֹ"**, כלומר כשם שגבים של מים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, כך ממונם של ישראל, כיון שנפל ביד עובדי כוכבים, מיד טיהר, [כי יצא מרשות בעלים הראשונים].

עשר מסעות סנחריב בעלותו על ירושלים

אמר רב הונא, **עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום, שנאמר, "א) בָּא עַל עֵיִת (ב) עֶבֶר בְּמַגְרוֹן (ג) לְמִכְמֶשׁ יִפְקִיד כְּלָיו. (ד-ה) עֶבְרוּ מֵעֵבְרָה (ו) גִּבְעַ מְלוֹן לָנוּ (ז) תְּרַדָּה הַרְמָה (ח)**

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צה

גְּבַעַת שְׂאוֹל נָסָה. (1) צְהֲלֵי קוֹלֶךָ בֵּית גְּלִים (2) הַקְּשִׁיבִי לַיְשָׁה (3) עֲנֵנָה עֲנֹתוֹת. (ט) נִדְּדָה מִדְּמִנָּה (י) יִשְׁבִּי הַגְּבִים הַעִיזוּ. עוד היום בְּנֵב לְעַמֵּד ...".

אבל (1) בת גלים, (2) וליש, (3) וענתות, אינן מהמסעות של סנחריב, אלא כך אמר הנביא לכנסת ישראל, (1) "צְהֲלֵי קוֹלֶךָ בֵּית גְּלִים", צהלי בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים. (2) "הַקְּשִׁיבִי לַיְשָׁה", אין לך לירא מסנחריב, אלא מנבוכדנצר שנמשל לאריה, שנאמר בו "עֲלֶה אֲרִיָּה מְסַבְּכוֹ", [וליש הוא אריה כמבואר להלן]. (3) "עֲנֵנָה עֲנֹתוֹת", כלומר, עתיד ירמיה בן חלקיה להתנבא על נבוכדנצר מענתות, שנאמר, "דַּבְּרִי יְרַמְּיָהוּ בֶן חֲלָקְיָהוּ מִן הַכְּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנֹתוֹת בְּאֶרֶץ בְּנֵימִן".

דף צה

ששה שמות יש לאריה

- א. ארי. [יגור אַרְיָה יְהוּדָה" (בראשית מ"ט ט').
- "אַרְיֵי בַחוּץ" (משלי כ"ב י"ג). "אַרְיֵי בֵּין הַרְחֻבוֹת" (משלי כ"ו י"ג). "אַרְיֵי נְהִים" (משלי כ"ח ט"ו). "אַרְיֵי בְּמִסְתָּרִים" (איכה ג' י').
- ב. כפיר. [יְוֹהֵנָה כְּפִיר אֲרִיּוֹת שְׂאֵג לְקָרְאוֹתוֹ" (שופטים י"ד ה').]
- ג. לביא. [יְוִכְלְבִיָּא מִי יְקִימְנוּ" (בראשית מ"ט ט').]
- ד. ליש. [לִישׁ גְּבוּר בְּבַהֲמָה" (משלי ל' ל').]
- ה. שחל. [יַעַל שְׁחַל וְפָתַן תִּדְרֹךְ" (תהילים צ"א י"ג). "שְׁחַל בְּדָרְךָ" (משלי כ"ו י"ג).]
- ו. שחץ. [לֹא הִדְרִיכוּהוּ בְּנֵי שְׁחָץ" (איוב כ"ח ח').]

עוד היום בְּנֵב לְעַמֵּד

נאמר בסנחריב, "עוד היום בְּנֵב לְעַמֵּד יְנַפֵּף יָדוֹ הֵר בֵּית צִיּוֹן גְּבַעַת יְרוּשָׁלַיִם" שהעונש שקבע הקדוש ברוך הוא לישראל על הריגת כהני נוב, נמשך עד אותו יום, והוא היה היום האחרון לכך, ואם סנחריב היה נלחם בירושלים באותו יום, היה כובש אותה, והחוזים בכוכבים ראו זאת, ואמרו לו, אם תלך לשם היום, תוכל לכובשה, ואם לאו, לא תוכל, ומאחר ששמע זאת, הלך באותו יום דרך שחשב ללכת בעשרה ימים.

כשהגיע לירושלים, הניחו תחתיו שטיחים הרבה, עד שהיו גבוהים, ועלה עליהם, וראה את כל ירושלים. וכשראה, אמר, זאת היא העיר ירושלים, שבשבילה הרעשתי את כל מחנותי וכל מדינותי, הלא היא קטנה וחלשה מכל כרכי העמים שכבשתי בחוזק ידי, עמד והניד בראשו, מוליך ומביא בידו על הר בית המקדש שבציון, ועל העזרה שבירושלים.

אמרו לו, נלחם בהם עתה. אמר להם, אין להתחיל עתה משום עייפות הדרך, אבל מחר, כל אחד מכם יביא לי חתיכה מהחומה, ונבקיע את העיר.

ומאחר שהמתינו למחרת, ותם עוון נוב באותו יום, מיד, "וַיְהִי בַלְיָלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מִלְאֲךָ ה' וַיִּדָּב בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֵאֵה שְׂמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֲלָף וַיִּשְׁפְּימוּ בַבְּקָר וְהָיָה כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים"

אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, בת דינא בטל דינא [=כיון שלן הדין נתבטל הריב].

ישבי בנוב ודוד

נאמר בספר שמואל, "וַיִּשְׁבִּי בְּנֵב אֲשֶׁר בִּילִידֵי הַרְפָּה וּמִשְׁקַל קִינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֵּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת דָּוִד. וַיַּעֲזֹר לוֹ אֲבִישִׁי בֶן צְרוּיָה וַיִּדָּב אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּמְיֹתֵהוּ אִזּוֹ נִשְׁבְּעוּ אֲנָשֵׁי דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא תֵצֵא עוֹד אֶתְּנוּ לְמַלְחָמָה וְלֹא תִכְבֶּה אֶת נֵר יִשְׂרָאֵל".

בנה זה של ערפה [=הרפה] נקרא ישבי בנוב, כי בא להכות את דוד על עסקי נוב. שאמר הקדוש ברוך הוא לדוד, עד מתי יהיה עוון זה טמון בידך, על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים. [שדוד ברח משאול לנוב, והאכילו אותו שם, והרגם שאול על כך], ועל ידך נטרד דואג האדומי, [שסיפר לשון הרע על דוד], ועל ידך נהרגו שאול ושלושת בניו, [כי זה היה עונשו על הריגת כהני נוב], רצונך יכלה זרעך, או תמסר ביד אויב? אמר לפניו, רבונו של עולם, מוטב אמסר ביד אויב, ולא יכלה זרעי. ועל ידי שקיבל זאת דוד, ארע המעשה הבא.

יום אחד יצא למקום שנקרא שכר בזאי, בא השטן נדמה לו כצבי, זרק בו חץ, ולא הגיעו, וכך משכו אחריו, עד שהביאו לארץ פלשתים.

כשראה אותו ישבי בארץ פלשתים, אמר, זה הוא שהרג את גלית אחי, קשרו, והכניסו תחת

מסכת סנהדרין

פרק אחד עשר חלק דף צה

הבד, שבו סוחטים את הזיתים, **וישב עליו למועכו**. נעשה לדוד נס, ונתרככה הקרקע תחתיו. [ויש מפרשים שנעשית גומה בארץ], ולא ניזוק. וזהו שנאמר, "תרחיב צַעְדֵי תַחְתֵּי וְלֹא מְעַדוּ קַרְסְלֵי".

אותו יום לפנות ערב שבת היה, ואבישי בן צרויה היה חופף ראשו בארבעה סאים מים. [ויש מפרשים בארבעה נודות מים]. **ראה בהם כתמי דם**, והבין שהמלך בסכנה. **ויש אומרים שיונה היתה חובטת עצמה בקרקע לפניו**, והומה בצער. אמר, כנסת ישראל ליונה נמשלה, שנאמר, "כִּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַּכָּסֶף", **ומכך הבין שדוד מלך ישראל בצער**.

הלך אבישי לביתו של דוד, ולא מצאו, אמר, למדנו, אין רוכבין על סוסו של מלך, אבל לא נאמר מה הדין בשעת הסכנה, שאל בבית המדרש, ואמרו לו, בשעת הסכנה מותר.

רכב על פרדו של דוד, וקפצה לו הארץ. בדרך הילוכו ראה את ערפה, אמו של ישבי, שהיתה טווה. כשראתה אותו, רצתה להורגו, וזרקה עליו את הפלך. אבל לא פגעה בו. אמרה לו, עלם, הבא לי את הפלך שנפל לפניך, השליכו על ראשה, ומתה.

כשראה אותו ישבי, אמר, עתה הם שנים, ויהרגוני, זרק את דוד כלפי מעלה, ונעץ את רומחו בארץ, כדי שייפול עליו דוד ויהרג. אמר אבישי שם, והעמיד את דוד בין שמים לארץ. [אבל דוד לא היה יכול להציל עצמו כך, כי אין חבוש מציל עצמו מבית האסורים, כלומר אין דעתו מכוונת לומר שם].

[מתוך פירוש רש"י מבואר, שבזה ניצל דוד, כי השליכו השם ברחוק, והלכו אבישי ודוד וחזרו להם, ובדרך דברו את הדברים הבאים. ואולם מגרסת הגמרא משמע, שעדיין היה דוד בין שמים וארץ כל זמן שדברו את הדברים הבאים, עד שסייעו אבישי בתפילה, כמבואר להלן, ורק אחר כך אמר אבישי שם נוסף, והורידו].

אמר אבישי לדוד, מדוע הלכת לארץ פלשתים, אמר לו, כי הקדוש ברוך הוא אמר לי שעל עוון נוב שבידי או יכלה זרעי או אמסר ביד אויב, ובחרתי להימסר ביד אויב. אמר לו, הפוך תפילתך, ואמור לפניו, מוטב יכלה זרעי ולא אמסר ביד אויב, כי מה לך בצער בניך, וכן אומרים בני אדם, בר ברך לזבון קירא [=בן בנד ימכור שעוה], ואת לא תצטער. אמר לו, אם כן, סייע אותי. וזהו שנאמר, "וַיַּעְזֹר לוֹ אֲבִישֵׁי בֶן צְרוּיָה", שסייעו בתפילה. [ובימי עתליה נתקיים הדבר, שנאמר, "וַעֲתֻלָּה אִם אַחְזִיָּהוּ רָאָתָה כִּי מֵת בָּנָה וַתִּקֶּם וַתֵּאָבֵד אֶת כָּל-זֶרַע הַמְּמַלְכָּה", ורק יואש נשתייר, משום שגם מנוב עיר הכהנים נשתייר אחד, שנאמר, "וַיִּמָּלֵט בֶּן אֶחָד לְאַחִימֶלֶךְ בֶּן אַחֲטוֹב וַשְּׁמוֹ אֶבְיָתָר". וזהו שאמר רב יהודה אמר רב, אילו לא נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב, לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט].

היה ישבי רודף אחריהם, והם בורחים, כי היה קרוב לארץ פלשתים, וכשהגיעו לכפר בין ארץ פלשתים לארץ ישראל, הנקרא קובי, אמרו זה לזה, [אולי נקרא מקום זה קובי, כי] בו נקום בו, כלומר נעמוד כנגדו, ולא נברח, ונכנו. ועדיין לא סמכו על כך, והיו מפחדים ובורחים, עד שהגיעו למקום הנקרא בי תרי. אמרו זה לזה, [אולי נקרא מקום זה בי תרי, כי] בו יעמדו שני גורי אריות ויהרגו אריה, [כלומר אף שהחשיבו עצמם חלשים לעומת ישבי, מכל מקום שנים הם והוא אחד]. **אמרו לישבי, לך מצא את ערפה אמך בקבר**, כי הרגנוה. וכששמע את שם אמו, נחלש כוחו, והרגו אבישי, ועל זה נאמר, "וַיִּדֹף אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּמְיֹתָהוּ".

"אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל".

שלשה קפצה להם הארץ

קפיצה האמורה בארץ היא מלשון, "ולא תקפץ את ידך", כלומר נתקצרה הארץ, והגיעו ההולכים מהרה למחוז חפצם. ושלושה זכו לכך.

[א] אליעזר עבד אברהם – שנאמר, "וַאֲבֹא הַיּוֹם אֶל הָעֵינָן", ללמד שבאותו יום שיצא מארץ כנען, בא לחרן.

[ב] יעקב אבינו – שנאמר, "וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּיָר שְׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה", [וכשהגיע לחרן אמר, היתכן שעברתי על הר המוריה מקום שהתפללו בו אבותי, ואני לא התפללתי בו, רצה לשוב על עקבותיו, וכיון שכן קפצה לו הארץ], "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם", [לאחר מכן רצה לשוב לחרן, אמר הקדוש ברוך הוא, צדיק זה בא לבית מלוני, ויפטר בלא לינה, מיד] "וַיֵּלֶן שָׁם כִּי בָּא הַשֶּׁמֶשׁ", [כלומר שקעה השמש קודם זמנה, כדי שלא ילך משם. ואותם שעות שהקדימה לשקוע בעבורו, הקדימה לזרוח בעבורו

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צו

כשעבר את פנואל, שנאמר, "ויזרח לו השמש פאָשר עֵבֶר אֶת פְּנוּאֵל".

[ג] **אבישי בן צרויה** – כשהלך להציל את דוד [כפי שנתבאר לעיל].

מחנה סנחריב

אמר רב יהודה אמר רב, בא עליהם סנחריב הרשע בארבעים וחמשה אלף איש [45,000] בני מלכים, יושבים בקרונות של זהב, ועמהם שגלונות [=מלכות] וזונות. ובשמונים אלף [80,000] גבורים, לבושי שריון קליפה. ובששים אלף [60,000] אחוזי חרב רצים לפניו. סך הכל מאה שמונים וחמישה אלף [185,000] **ראשי גייסות**, ואלו הם שנזכרו בכתוב, "ויצא מלאך ה' ויפה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וישפיומו בבקר והנה כלם פגרים מתים". **והשאר, פרשים אין מספר.**

[וכן באו על אברהם. וכן עתידים לבוא עם גוג ומגוג].

במתניתא תנא, אורך מחנהו, ארבע מאות פרסה. רחב צואר סוסיו, ארבעים פרסה. **סך מחנהו**, מאתים וששים ריבוא אלפים [2,600,000,000] **חסר אחד**, [ולא נתבאר אם הכוונה לחסרון ריבוא אחד, או אלף אחד, או מאה אחת, או אחד ממש].

תנא, כת ראשונה של סנחריב עברו הסוסים את הירדן בשחיה, כי עוד היו בו מים, שנאמר, "וַחֲלָף בַּיהוָדָה שֶׁטֶף וְעָבַר". ובתוך כך נתמעטו המים, ולכן כת אמצעית עברו בהליכה בקומה, שנאמר, "עַד צָנָאֵר יִגִּיעַ". וכת אחרונה העלו עפר ברגליהם, ולא מצאו מים בנהר לשתות, עד שהביאו מים ממקום אחר, ושתו, שנאמר "אָנִי קָרָתִי וְשָׁתִיתִי מֵיִם".

"ויצא מלאך ה' ויפה במחנה אשור"

רבי אליעזר אומר: **ביד הכס.**

רבי יהושע אומר: **באצבע הכס.**

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל, **מגלך נטושה** [מושחזת] להרוג את אלו, אמר לפניו, רבונו של עולם, נטושה ועומדת מששת ימי בראשית.

רבי שמעון בן יוחי אומר: אותו הפרק זמן **בישול פירות** היה, אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל [הממונה על הבשלת הפירות], כשאתה יוצא לבשל פירות, הזקק להם. [אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, אגב אורחך, (=כשתלך לדרכך לפי תומך) לבעל דבבך אישתמע (=לשונאך התראה והפחידו)].

ויש אומרים: **בחוטמם נשף** בהם, ומתו.

רבי ירמיה בר אבא אמר: **כפיים ספק** להם, ומתו.

רבי יצחק נפחא אמר: **אזנים גלה** להם, ושמעו שירה מפי חיות, ומתו.

כמה נשתייר ממחנה סנחריב

לדעת רב – נשארו **עשרה**.

ולדעת שמואל – נשארו **תשעה**.

ולדעת רבי יהושע בן לוי – נשארו **ארבעה עשר**.

ולדעת רבי יוחנן – נשארו **חמישה**, סנחריב, ושני בניו, ונבוכדנצר, ונבוזראדן.

גילוח סנחריב

עוד נאמר בעניין, "ביום ההוא יגלח ה' בַּתַּעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נֶהָר בְּמִלְךָ אֲשׁוּר אֶת הָרֹאשׁ וְשַׁעַר הָרִגְלָיִם וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפָּה".

אחרי שהכה המלאך את מחנה סנחריב, בא הקדוש ברוך הוא, ונדמה לסנחריב כזקן, אמר לו, כשתלך למלכי מזרח ומערב שנטלת את בניהם עמך ונהרגו, מה תאמר להם. ענה לו, מדבר זה אני חושש, מה אעשה? אמר לו, לך ושנה עצמך שלא יכירוך, הבא לי מספרים, ואני אגלחך. אמר לו, מהיכן אביא. אמר לו, כנס לבית זה, ותביא.

דף צו

באו מלאכי השרת, ונדמו לו כאנשים טוחנים גרעיני תמרים. אמר להם, תנו לי מספרים. אמרו לו, טחון מידה אחת של תמרים, וניתן לך. וכך עשה, וזהו שנאמר, "בַּתַּעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נֶהָר", שהיה התער הזה שכור על ידי טחינה, שהיא דבר שרגילים לעשות על ידי נהר, [שמי הנהר מגלגלים את הרחיים].

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צו

עד שחזר עם המספרים, החשיך היום. אמר לו הקדוש ברוך הוא, לך הבא אש. הלך והביא, וגלח ראשו, ובתוך כך נתלה האש בזקנו, וזהו שנאמר, "וְגַם אֶת הַזָּקֵן תִּסְפָּה", שהזקן נספה ולא נסתפר. [אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, גרירתיה לארמאה שפיר ליה (=אם אתה מחרך את הגוי וטוב בעיניו), איתלי ליה נורא בדיקניה (=הבער לו אש בזקנו), ולא שבעת חוכא מיניה (=ולא שבעת מלצחוק ממנו)].

סופו של סנחריב

הלך סנחריב, ומצא קורה מתיבת נח, אמר, זהו האקים הגדול שהציל את נח מהמבול, אם אלך והצלית, אקריב לו את שני בניי. שמעו בניו, והרגוהו, שנאמר, "וַיְהִי הוּא מְשִׁתְּחוּהוּ בֵּית נִסְרוֹן אֱלֹהֵיו וְאֲדָרְמֶלֶךְ וְשָׂרְאָצַר בְּנָיו הִפְּהוּ בְּחָרְבּ".

ויחלק עליהם לילה

כשרדף אברהם אחר המלכים, נאמר, "וַיַּחֲלֶק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיַּכֵּם".

לדעת רבי יוחנן, הלילה האמור כאן, הוא מלאך ששמו כן, שבא לסייע לאברהם, והוא המוזכר בכתוב, "וְהַלַּיְלָה אָמַר ה' הָרָה גְבֵר".

ולדעת רבי יצחק נפחא, הלילה האמור כאן נכתב ללמד, שנלחמו בשביל אברהם כוכבי לילה, כשם שנלחמו בשביל ברק, כשנלחם עם סיסרא, ככתוב, "מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסֻלוֹתֵם נִלְחָמוּ עִם סִיסְרָא".

אמר ריש לקיש, דברי רבי יצחק נפחא, טובים מדברי רבי יוחנן, המכונה בר נפחא. [יש מפרשים שנקרא כן, כי אביו היה נפח. ויש מפרשים שנקרא כן על שם יופיו].

וירדף עד דן

אחר מלחמת המלכים נאמר, "וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁפָּה אָחִיו וַיִּרְק אֶת חֲנִיכָיו וַיֵּלֶדוּ בֵּיתוֹ שְׂמֹנֶה עָשָׂר וַיִּשְׁלַח מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן".

אמר רבי יוחנן, כיון שבא אותו צדיק עד דן, תשש כחו, ראה בני בניו שעתידים לעבוד עבודה זרה בדן, שנאמר, "וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב ... וַיִּשָּׂם אֶת הָאֶחָד בְּבַיִת אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן".

ואף נבוכדנצר הרשע לא נתגבר, עד שהגיע לדן, שנאמר "מִדָּן נִשְׁמַע נַחֲרַת סוּסִיו".

מה מודיעים לתלמידי חכמים בני עמי הארץ

אמר רבי זירא, אף על פי ששלח רבי יהודה בן בתירא מנציבין. (א) הזהירו בזקן [אף על פי] ששכח תלמודו, [כי] מחמת אונסו [הוא]. (ב) והזהירו בוורידין כרבי יהודה, [שאמר שיש לשחוט את הורידים של עוף, הואיל וצולים אותו כולו כאחד, ואין מולחים כבשר חיה ובהמה]. (ג) והזהירו בבני עמי הארץ, [שנעשו תלמידי חכמים לעשות להם כבוד], שמהן תצא תורה, [שהרי יצאו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב, ומבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק], ומכל מקום יש להודיע להם זאת.

- יש מפרשים שיש להודיע להם, שלא זכו לאותו כבוד, אלא מפני איזה זכות אבות שהיה להם.

- ויש מפרשים שמודיעים להם, שמכבדים אותם משום תורתם, ולא משום אביהם, שלא יאמרו אבותינו צדיקים היו.

מדוע דרף רשעים צלחה

אמר הנביא: "צִדִּיק אֶתָּה ה' כִּי אָרִיב אֶלְיָךְ [=אמנם ידעתי שאם אתווכח עמך אתה צודק] אַךְ מְשֻׁפָּטִים אֶדְבֵּר אוֹתָךְ [=אולם חפץ אני לדבר עמך משפטים שתודיעני את דרכך] מִדּוּעַ דָּרְךְ רְשָׁעִים צִלְחָה [=מפני מה הצליח נבוכדנצר וכבש את ירושלים] שָׁלוּ כָּל בְּגָדֵי בְּגָד. נִטְעַתֶּם גַּם שָׂרְשׁוּ יִלְכוּ גַם עֲשׂוּ פְרִי ...".

ענה הקדוש ברוך הוא, משל לאדם אחד, שאמר, יכול אני לרוץ שלוש פרסאות במקום מים ובוץ, לפני הסוסים, נזדמן לו רגלי אחד, רץ לפניו שלושה מיל ביבשה, ונלאה [=תש כוחו]. אמרו לו, "כִּי אֶת רַגְלִים רְצַתָּה וַיִּלְאוּךָ" [=אם לפני רגלי, ובשלושה מיל, וביבשה, נלאה], "וַאֲיֵךְ תִּתְחַרְהָ אֶת הַסּוּסִים" [=לפני סוסים, בבוץ, ושלושה פרסאות, על אחת כמה וכמה שלא תוכל]. אף אתה, ומה בשכר ארבע פסיעות ששלמתי לאותו רשע, על שרץ אחר כבודי, אתה תמיה, כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב, על שרצו לפני כסוסים על אחת כמה וכמה.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צו

ארבע פסיעות של נבוכדנצר

נאמר בספר מלכים, "ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא ה' לי ועליתי ביום השלישי בית ה'. ויאמר ישעיהו זה לך האות מאת ה' כי יעשה ה' את הדבר אשר דבר ה' לך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות [=האם תרצה שימתין הצל במקום שהוא שם כדי מהלך עשר שעות, כלומר שתעמוד השמש במקומה עשר שעות, או ישוב הצל למעלה עשר מעלות, כלומר שתשוב השמש לאחור עשר שעות, ויהא נראה כאילו הוא שחריית]. ויאמר יחזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות לא כי ישוב הצל אחרנית עשר מעלות. [כלומר אם תעמוד במקומה דבר קל הוא ואינו ניכר אבל שתשוב אחרנית הוא דבר גדול וניכר]. ויקרא ישעיהו הנביא אל ה' וישב את הצל במעלות אשר ירדה במעלות אחז אחרנית עשר מעלות [שאותו היום שמת אחז, שתי שעות היה, כדי שלא יהא פנאי לספדו ולקברו, וכשחלה חזקיה ונרפא, השיב הקדוש ברוך הוא אותם עשר שעות, והיה אותו יום עשרים ושתיים שעות. וכן נאמר בספר ישעיה, "הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחרנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה"]".

"בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבלי ספרים ומנחה אל חזקיהו כי שמע כי חלה חזקיהו". כשראה מלך בבל, שהשמש חוזרת לאחוריה, שאל את עבדיו, מה זה? ואמרו לו, שנעשה הדבר לאות על רפואת חזקיה. אמר לעבדיו, וכי לאדם כזה איני צריך לשלוח בשלומי? כתבו לו, "שלום למלך חזקיה שלום לעיר ירושלים שלום לא הגדול".

נבוכדנצר היה הסופר של מלך בבל באותו זמן, ולא היה שם באותה שעה. כשבא, שאל איך כתבו. ואמרו לו. אמר להם, קראתם לו האל הגדול, וכתבתם אותו לבסוף, לא טוב עשיתם, אלא כך יש לכתוב, "שלום לא הגדול שלום לעיר ירושלים שלום למלך חזקיה". אמרו לו, קריינא דאיגרתא איהו להוי פרוונקא, [כלומר האומר הוא יעשה]. רץ אחר השליח שעם האגרת כדי להשיבו, וכשרץ ארבע פסיעות, בא גבריאל והעמידו.

אמר רבי יוחנן, אילו לא בא גבריאל והעמידו, לא היתה תקנה לשונאיהם של ישראל, [כי היה שכרו מרובה, והיה לו רשות לאבד את שאריתנו].

בראדך [או מרדך] בלאדן בן בלאדן

האב בלאדן מלך בבל, נשתנו פניו להיות כפני כלב, וישב בנו בראדך על כסא מלכותו, וכשהיה כותב את שמו, היה מוסיף לשמו שלו את שם אביו כדי לכבדו, וכותב בראדך בלאדן בן בלאדן, [ולא רק בראדך בן בלאדן], ועל זה נאמר, "בן יכבד אב".

נבוזראדן רב טבחים

"ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים".

אין הכוונה שנבוכדנצר עצמו היה אז בירושלים, שהרי נאמר באותו עניין, "וינתפשו את המלך [צדקיהו] ויעלו אתו אל מלך בבל רבלתה [=אנטיוכיא] וידברו אתו משפט", ורבלה אינה בארץ ישראל. אלא יש אומרים שנבוזראדן נחשב כמי שעומד לפני נבוכדנצר, כי דמות דיוקנו של נבוכדנצר היתה חקוקה לנבוזראדן על מרכבתו לכבדו, [ועל זה נאמר, "בן יכבד אב ועבד אדניו"].

יש אומרים משום שאימה יתירה היתה לנבוזראדן מנבוכדנצר, ודומה לו כמי שעומד לפניו.

"וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית הגדול שרף באש. ואת כל חמות ירושלים סביב נתצו כל חיל פשדים אשר את רב טבחים".

אמר רבא, משא שלוש מאות פרדות של פטישי ברזל חדוד, הקוצץ ברזל, שלח נבוכדנצר לנבוזראדן, וכולם נשברו על שער אחד של ירושלים, כשניסה להכותו כדי לשברו, שנאמר, "ועתה פתוּחיה יחד בכשיל וכילפות יהלמו", כלומר, על פתח אחד הלמו כל הכשילים וכילפות יחד, ולא הועיל כלום.

רצה לחזור, אמר, חוששני שמא יעשו עמי כמו שעשו בסנחריב. יצא קול ואמר, שוור בר שוור, [יש מפרשים דולג בן דולג. ויש מפרשים דילוג אחר דילוג, כלומר קפצת פעם אחת עם סנחריב, ועכשיו פעם שניה], נבוזראדן קפוץ, כי בא הזמן שיחרב המקדש, וישרף ההיכל.

נותר לו פטיש אחד, בא והכה בו בגבו ולא מחודו, ונפתח השער, שנאמר, "ינדע כמביא

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צו

לְמַעַלְהָ בְּסֶבֶךְ עֵץ קִרְדָּמוֹת" [=תפילה היא, ייודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות ששבר בו את ירושלים, כאילו הביאו למעלה בכסא הכבוד].

היה הורג והולך, עד שהגיע להיכל, והדליק בו אש. גבה ההיכל וביקש לעלות לרקיע. דרכו בו מהשמים, והשפילוהו, שנאמר, "גת דָּרְךָ ה' לְבַתּוֹלַת בַּת יְהוּדָה".

זחה דעתו עליו, והתגאה על הצלחתו, יצאה בת קול ואמרה לו, עמא קטילא קטלת [=עם הרוג הרגת], היכלא קליא קלית [=היכל שרוף שרפת], קימחא טחינא טחינת [=קמח טחון טחנת], שנאמר לישראל, "קְחִי רַחֲמִים וְטַחֲנִי קֶמַח [כלומר טחונים אתם כבר לקמח, ותחזרו ותטחנו עוד, כלומר עוד] גְּלִי צְמִתְךָ חֲשָׁפִי שֶׁבֶל גְּלִי שׁוֹק עֲבָרֵי נְהָרוֹת [לצאת לגלות]".

ראה את דמו של זכריה שהיה רותח, אמר להם, מה זה? אמרו לו, דם זבחים שנשפך. אמר להם, הביאו דם זבחים, ואראה אם דומה לזה. שחטו, ולא היה דומה. אמר להם, גלו לי, ואם לא, אסרוק את בשרכם במסרקות של ברזל. אמרו לו, זה כהן ונביא שניבא לישראל על החורבן, והרגוהו. אמר להם, אני אפייסו. הביא חכמים והרג עליו, ולא נח. הביא תלמידים, והרג עליו, ולא נח. הביא פרחי כהונה, והרג עליו, ולא נח. עד הרג עליו תשעים וארבעה ריבוא [940,000], ולא נח. קרב אליו, ואמר לו, זכריה זכריה, טובים שבהם איבדתי, האם טוב לך שאהרוג את כולם, ומיד נח.

הרהר נבוזראדן תשובה בלבו, אמר, מה הם שלא איבדו אלא נפש אחת, כך נענשו, אותו האיש שהרג כל כך הרבה נפשות, מה יהא עליו. שלח שטר צוואה לביתו, והתגייר.

גרים וזרעם

נעמן גר תושב היה, [שלא קיבל עליו שאר מצוות, אלא שלא לעבוד עבודה זרה]. נבוזראדן גר צדק היה. מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים. מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים, ואלו הם שמעיה ואבטליון. מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק.

ואף מבני בניו של נבוכדנצר הרשע ביקש הקדוש ברוך הוא להכניסם תחת כנפי השכינה. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, מי שהחריב את ביתך, ושרף את היכלך, תכניס תחת כנפי השכינה? ולדעת עולא, על זה נאמר, "רָפְאֵנוּ אֶת בָּבֶל וְלֹא נִרְפְּתָה". ולדעת רבי שמואל בר נחמני הדבר הזה נאמר על נהרות בבל, והכוונה היא לצנייתא דבבל, (כלומר לדקלים מרים שעומדים בנהרות ומהם המים מרים). וי"ג שהכוונה לצנונייתא דבבל, (כלומר שיש בנהרות דקלים רעים, שאינם עושים פירות, משום שהמים רעים).

עמון ומואב שכנים רעים של ירושלים

"כֹּה אָמַר ה' עַל כָּל שְׂכֵנֵי הָרָעִים הַנִּגְעִים בַּנְּחֻלָּה אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל הַנְּיָי נִתְּשָׁם מֵעַל אֲדָמָתָם וְאֶת בַּיִת יְהוּדָה אֲתוֹשׁ מִתּוֹכָם", עמון ומואב שכנים רעים לירושלים היו, כששמעו את הנביאים מתנבאים על החורבן, שלחו לנבוכדנצר, צא ממקומך, ובוא אל ארץ ישראל, ותכבשנה.

אמר להם נבוכדנצר, ירא אני, שמא יעשו לי כמו שעשו לסנחריב. שלחו לו, "פִּי אֵין הָאִישׁ [=הקדוש ברוך הוא, הקרוי איש, שנאמר "ה' אִישׁ מִלְחָמָה", אינו] בְּבֵיתוֹ". שלח להם, קרוב הוא ויבוא בעת דחקם. ענו לו, "הֲלֹךְ בְּדָרְךָ מֵרְחוֹק".

שלח להם, יש בהם צדיקים שיתפללו ויביאו אותנו לעזרתם. ענו לו "צָרוֹר הַכֶּסֶף [=צדיקים] לְקַח בְּיָדוֹ", כלומר צדיקים שבהם מתו. וצדיקים קרויים כסף שנאמר "וְאָפְרָה לִּי בְחַמְשָׁה עָשָׂר [=פדיתי אותה במצרים בט"ו בניסן בזכות הצדיקים הקרויים] כֶּסֶף [=שמניינם] וְחֹמֶר [=שלושים סאה] שְׁעָרִים וְלִתְּךָ [=חמש עשרה סאה] שְׁעָרִים [אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים עליהם, פעמים ששלשים בבבל וחמישה עשר בארץ ישראל, ופעמים שחמישה עשר בבבל ושלשים בארץ ישראל]."

שלח להם, רשעים שבהם יחזרו בתשובה, ויתפללו ויחזירו אותו לעזרתם. ענו לו, כבר קבע להם זמן, שלא יבוא, עד שיסתיימו שבעים שנה של גלות, שנאמר, "לְיֹסֵם הַכֶּסֶף [=הזמן] יָבֹא בֵּיתוֹ".

שלח להם, חורף עתה, ולא אוכל לבוא בשלג ובמטר. ענו לו, בוא דרך תחתית ההרים והם יגנו עליך, שנאמר, "שְׁלַחוּ כָר [=שלחו שליח] מוֹשֵׁל אֶרֶץ [=אל נבוכדנצר שהוא מושל ארץ] מְסַלֵּעַ מִדְּבָרָה אֶל הַר בַּת צִיּוֹן [=שיבוא אל הר בת ציון דרך הסלעים

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צז

[וההרים]."

שלח להם, אם נבוא, אין לנו מקום לשבת בו, סביב ירושלים מוגנים מגשמים. ענו לו, מערות הקבורה שלהם, שסביב ירושלים, מעולים מהארמונות שלך, ובהם תוכל לישב. וכן עשה, שנאמר, "בַּעַת הַהִיא נָאֵם ה' יוֹצִיאֵנוּ אֶת עֲצֻמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת עֲצֻמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עֲצֻמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת עֲצֻמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֶת עֲצֻמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם מִקְבְּרֵיהֶם. וּשְׁטָחוּם לְשִׁמְשׁ וּלְיָרֵחַ וּלְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֶהְבוּם וְאֲשֶׁר עֲבָדוּם וְאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֲשֶׁר דָּרְשׁוּם וְאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקְבְּרוּ לְדָמֹן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יְהִיוּ."

בר נפלי

המשיח קרוי בר נפלי [=בן הנפול], כי נאמר, על דוד אביו לשון נפילה, "בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת סִפֵּת דָּוִד הַנִּפְלֵת"

דף צז

סימני שבוע [=שמיטה] **שבן דוד בא בו**

שנה ראשונה - מתקיים מקרא זה, "וְהִמְטַרְתִּי עַל עֵיר אֶחָת וְעַל עֵיר אֶחָת לֹא אֲמַטִּיר", שיהא מעט מטר, ויהא רעב במקום זה, ושובע במקום אחר.

שנה שניה - חיצו רעב משתלחים, כלומר רעב מעט, שלא יהא שובע בשום מקום.

שנה שלישית - רעב גדול, ומתים אנשים ונשים וטף, חסידים ואנשי מעשה, ותורה משתכחת מלומדיה, מתוך שאין להם מה לאכול.

בשנה רביעית - שובע ואינו שובע.

בשנה חמישית - שובע גדול, ואוכלים ושותים ושמחים, ותורה חוזרת ללומדיה.

בשנה ששית - קולות. יש מפרשים קולות שבן דוד בא. ויש מפרשים קולות מתקיעת שופר שנאמר "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאָרֶץ אֲשׁוּר וְהַנְּדָחִים בְּאָרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם."

בשנה שביעית - מלחמות בין גוים לישראל.

במוצאי שביעית - בן דוד בא.

סימני הדור שבן דוד בא בו

לדעת רבי יוחנן: (א) תלמידי חכמים מתמעטים. (ב) והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה. (ג) וצרות רבות. (ד) וגזרות קשות מתחדשות. (ה) עד שלא כלתה צרה ראשונה שניה ממהרת לבא.

ולדעת רבי יהודה: (א) בית הוועד [=מקום שתלמידי חכמים מתוועדים שם ללמוד תורה] יהיה לזנות. (ב) והגליל יחרב. (ג) והגבלן [=מקום שכך שמו] יאשם [=יהא שומם]. (ד) ואנשי גבול [=אנשי גבול ארץ ישראל]. וי"ג אנשי גזית, [כלומר סנהדרין יושבי לשכת הגזית], יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו. (ה) וחכמת הסופרים תסרח. (ו) ויראי חטא ימאסו. (ז) ופני הדור כפני כלב. יש מפרשים שיהיו דומים במראה לכלב. ויש מפרשים שיהיו דומים בהתנהגות לכלב, שלא יתביישו זה מזה. (ח) והאמת נעדרת, כלומר חסרה ונעלמת, שנאמר, "וַתְּהִי הָאֲמֻנָה נִעְדָּרְתָּ". ויש מבארים את הפסוק כך, "וַתְּהִי הָאֲמֻנָה נִעְדָּרְתָּ", מלמד שנעשית האמת עדרים עדרים. "וְיִסַּר מֶרַע מִשְׁתוֹלָל", מלמד שכל מי שסר מרע, משתולל על הבריות, (משתולל מלשון שטות, כמו "מוליד יועצים שולל"), כלומר הבריות אומרים שהסר מרע הוא שוטה.

ולדעת רבי נהוראי: (א) נערים ילבינו פני זקנים, [כלומר יחרפו ויביישו אותם]. (ב) וזקנים יעמדו לפני נערים, [לכבדם, וזה הוא מה שאמרו במסכת סוטה, בעקבות המשיח, כלומר בסוף הגלות, חוצפא יסגא]. (ג) ובת קמה באמה, [לחרפה ולביישה]. (ד) וכלה [קמה] בחמותה. (ה) ופני הדור כפני כלב. (ו) ואין הבן מתבייש מאביו.

ולדעת רבי נחמיה: (א) העזות תרבה. (ב) והיוקר [=כבוד] יעות. [יש מפרשים שלא יכבדו זה את זה. ויש מפרשים שהמכובד שבהם יהיה עוותן ורמאי]. (ג) והגפן יתן פריו, [ואף על פי כן], היין ביוקר, [כי לא תהיה ברכה בפרי. א"נ משום שהכל רודפים אחר היין, ומשתכרים, ומתייקר היין, אף על פי שיש הרבה יין בעולם]. (ד) ונהפכה כל המלכות למינות, [וכן אמר רבי יצחק, ואמר רבא, שיש ללמוד זאת מהמקרא האמור לעניין נגעים, "כָּלֹּה הִפְדָּ לָבָן טָהוֹר הוּא", כלומר כשפשט הנגע בכל העור, הנגע טהור, כך כשנהפכה כל המלכות למינות, תבוא הגאולה]. (ה) ואין תוכחה.

ויש דרשות הנלמדות מהכתוב "כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם [להביא להם גאולה] כִּי יִרְאֶה כִּי אֲזָלַת יָד וְאָפֶס עָצוֹר וְעִזּוֹב": (א) "כִּי יִרְאֶה כִּי אֲזָלַת יָד וְאָפֶס עָצוֹר וְעִזּוֹב", על ידי שירבו המסורות, ותלך ותחזק ידם, ומצליחים במלשינותם. (ב) "כִּי יִרְאֶה כִּי אֲזָלַת יָד וְאָפֶס עָצוֹר וְעִזּוֹב", כלומר שיתמעטו התלמידים, שמחזיקים ידי ישראל להחזירם למוטב. (ג) "כִּי

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף צז

יְרָאָה כִּי אָזְלַת יָד וְאָפֶס עָצוּר וְעָזוּב", כלומר שתכלה פרוטה מן הכיס, וזהו אזלת יד, כלומר שיהיו בידים ריקניות. (ד) "כִּי יְרָאָה כִּי אָזְלַת יָד וְאָפֶס עָצוּר וְעָזוּב", כלומר, כביכול אומרים כן כלפי מעלה, אין סומך ועוזר לישראל, ומתייאשים מן הגאולה. [וכן, כשרבי זירא היה מוצא חכמים העוסקים בדבר זה, לידע מתי יבוא משיח, היה אומר להם, בבקשה מכם אל תרחיקוהו, שכן שנינו, שלושה באים בהיסח הדעת, (1) משיח, (2) מציאה, (3) ועקרב הנושך את האדם פתאום]. [ובדף צ"ח כתובים דברים נוספים].

מקום ששמו קושטא [=אמת]

אמר רבא, מתחילה הייתי סבור, שאין אדם בעולם שידבר אמת תמיד. עד שסיפר לי מה שארע עמו ההוא מרבנן, [שאם היו נותנים לו כל חללי העולם, לא היה משנה דבריו לשקר, יש אומרים שרב טבות שמו, ויש אומרים שרב טביומי שמו].

וכך סיפר, פעם אחת נקלע למקום ששמו אמת, ובני אותו מקום לא היו משנים בדבריהם לשקר, ולא היה אחד מהם מת קודם זמנו, נשא אשה מהם, והיו לו ממנה שני בנים. יום אחד האשה היתה יושבת וחופפת ראשה, ובאה שכנה דפקה על הדלת, ובקשה אותה, היה סבור שאין דרך ארץ לומר מה עושה, ולכן שינה מהאמת, ואמר שאינה כאן. ומתו שני בניו. באו בני המקום לפניו, ושאלוהו מה זאת? אמר להם. ואמרו לו, בבקשה ממך, צא ממקומנו, ולא תגרה בנו את המות.

שנות העולם הזה

תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה העולם הזה מתקיים.

שני אלפים – תוהו. שכל זמן שלא עסקו בתורה, היה העולם כתוהו, ומאדם הראשון עד שהיה אברהם בן חמישים ושתים שנה, יש שני אלפים שנה, ובאותו זמן החלו לעסוק בתורה, שנאמר, "וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְוֹן", והכוונה בזה ששעבדו נפשות לתורה בחרן, ובאותו זמן שהחלו לשעבד נפשות לתורה, היה אברהם בן חמישים ושתים שנה.

ושני אלפים – תורה. מתחילת שנות תורה עד שנולד יצחק 48 שנה, ומשם עד שנולד יעקב עוד 60 שנה, סה"כ 108, ומשם עוד 130 שנה עד שירד יעקב למצרים, הרי 238, ו-210 שהיו במצרים, הרי 448, ומשם עד שנבנה בית ראשון עוד 480 שנה, הרי 928, ו-410 שעמד בית ראשון, ו-70 שנות גלות בבל, ו-420 שעמד בית שני, הרי 1828, נמצא ש-172 שנה אחר חורבן בית שני, נשלמו שני אלפי תורה. ולא משמש והלאה אין תורה, אלא משמש והלאה יחלו שני משיח.

ושני אלפים – ימות המשיח. שבשנים אלו, דין המשיח לבוא, ותכלה מלכות הרשעה, ויבטל שעבוד מישראל, ובעוונותינו שרבו, [לא בא משיח לסוף 4000 שנה], ויצאו מהם מה שיצאו, [שעדיין הוא מעוכב מלבוא].

ואמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא, אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות [4,250 שנה], וביובל האחרון בן דוד בא, [ולא נתבאר אם בתחילתו או בסופו, ואם בסופו, האם קודם שיכלה או לאחר שיכלה]. [ולפי זה לכאורה הוא חולק על האמור לעיל שהעולם מתקיים ששת אלפים שנה, ובוודאי הוא חולק על האמור לעיל, שלאחר 4000 שנה החלו ימות המשיח, כי לדעתו רק לאחר 4250 שנה החלו ימות המשיח].

ורב אשי אמר, שכך אמר לו, עד אותו זמן לא תצפה למשיח, כי ודאי לא יבוא, אבל אחר הזמן הזה חכה לו שיבוא. [ולפי זה יתכן שאינו חולק על האמור לעיל שהעולם מתקיים ששת אלפים שנה. אבל הוא חולק על האמור לעיל, שלאחר 4000 שנה החלו ימות המשיח, כי לדעתו רק לאחר 4250 שנה החלו ימות המשיח].

שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף

מצאתי אדם אחד, שנשכר לחיילות של רומי, [ורש"י גורס 'פרס'], ובידו מגילה אחת, כתובה אשורית, ולשון קדש, שמצאה בין גינזי רומי, וכתוב בה, **לאחר 4291 שנה** לבריאתו של עולם, העולם יתום. מהן מלחמות תנינים [דגים]. מהן מלחמות גוג ומגוג. והשאר ימות המשיח, [שכלה השעבוד ומשיח בא]. ואין הקדוש ברוך הוא מחדש את עולמו [לברוא עולם חדש], אלא לאחר שבעת אלפים שנה. [ולפי זה יתכן שאינו חולק על האמור לעיל, שהעולם מתקיים ששת אלפים שנה. אבל הוא חולק על האמור לעיל, שלאחר 4000 שנה החלו ימות המשיח, כי לדעתו רק אחר 4291 שנה החלו ימות המשיח].

רב אחא בריה דרבא אמר, לאחר חמשת אלפים שנה. [ולפי זה לכאורה הוא חולק על האמור לעיל שהעולם מתקיים ששת אלפים שנה, שהרי לדעתו הוא מתקיים 5000 שנה. ובוודאי הוא חולק על האמור לעיל, שלאחר 4000 שנה החלו ימות המשיח כי הוא אומר שרק אחר 4291 שנה החלו ימות המשיח].

ימים שהעולם חרב

לדעת רב קטינא, העולם חרב אלף שביעי בלבד, וכן שנינו בברייתא, שכשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים, כך העולם משמט אלף אחד לשבעת אלפים, שנאמר, "וְיִשְׁגְּבֵהוּ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא", כלומר יום אחד יהיה ה' לבדו והעולם חרב, ואומר, "מְזֻמָּר שִׁיר לַיּוֹם הַשְּׁבִיט", כלומר יום אחד

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צז

יהיה כולו שבת וחרב, וכמה הוא יום של הקדוש ברוך הוא, אלף שנה, שנאמר, "כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ בְּיוֹם".

ולדעת אביי, העולם חרב אלפים שנה, באלף השביעי ובלוף השמיני, שנאמר, "יִחְיֶינוּ מִיָּמִים בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְמְנוּ וְנַחֲיָה לְפָנָיו", כלומר יומים יהיה חרב, ובשלישי יחדש את העולם.

ולדעת רב אחא בריה דרבא, העולם חרב פחות מאלף שנה, או שאינו חרב כלל, כי לדעתו ימות המשיח מתחילים בשנת 4291, והקדוש ברוך הוא מחדש את עולמו בשנת 5000, כמבואר לעיל.

מתי יבוא משיח

לדעת רבי נתן, אין לדעת דבר זה, אלא יבוא בזמן המיועד לו, ואין אנו יכולים לעמוד עליו, ולכן, אף על פי שיתמהמה, חכה לו, שנאמר לדניאל, "כִּי עוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד [=כלומר יש מועד לדבר] וְיִפְחַ לְקֶחַךְ [=תיפח רוחם של מחשבי קיצין, שחישבו קץ לפי דעתם, והגיע הקץ, ולא בא משיח, ועל ידי זה אמרו, כיון שהגיע הקץ ולא בא משיח, שוב לא יבוא. והטעם שתיפח רוחם, כי מאחר שאמר שיבוא משיח] וְלֹא יִכָּזֵב אִם יִתְמַהְמַה חֲכָה לֹא כִּי בֹא יָבֵא לֹא יֵאָחֵר". ואמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, שלא רק אנו מחכים לו, אלא גם ה' מחכה, שנאמר "וְלִכְבֹּן יִחַפָּה ה' לְחַנְנֶכֶם". ומי מעכב? מידת הדין. ואף על פי כן אנו מחכים לו, כי נקבל על כך שכר, שנאמר, "אֲשֶׁרִי כָּל חוֹכֵי לוֹ".

ולדעה זו, מאחר שאין לדעת מתי יבוא, אין לדרוש כאחת הדרשות הבאות, שאינן לא משנה ולא ברייתא, וכבר עברו כל הזמנים שנאמרו בהן.

ולדעת רבותינו, יבוא משיח לאחר 1400 שנה של הגלות, שנאמר לדניאל, "עַד עֶדְן [=זמן של גלות מצרים, כלומר 400 שנה] וְעֶדְנִין [=שני זמנים של גלות מצרים, כלומר 800 שנה] וּפְלַג עֶדְן [=חצי זמן של גלות מצרים, כלומר 200 שנה. סה"כ 1400 שנה]".

ולדעת רבי שמלאי, יבוא משיח לאחר 1410 שנה של הגלות, שנאמר, "וְתִשְׁקְמוּ בְדַמְעוֹת שְׁלִישׁ", כלומר שני הגלויות, [400 של מצרים ו-70 של בבל] הם שליש מהגלות האחרונה, ואם כן, הגלות האחרונה היא שלוש פעמים 470 שנה, סה"כ 1410 שנה.

ולדעת רבי עקיבא, יבוא משיח זמן מועט אחר החורבן, שנאמר, "עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וְאֲנִי מְרַעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַיָּם וְאֶת הַחֲרָבָה. וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְיָבֹאוּ חֻמְדֵי כָּל הַגּוֹיִם וּמְלֹאֲתֵי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה כְּבוֹד אֱמֶר ה' צְבָאוֹת".

ולדעת רבי עקיבא, נבואה זו נאמרה על ימות המשיח, ולאחר החורבן. אולם אין לדרוש כך את הכתוב, אלא על ימי הבית השני נאמרה הנבואה, קודם שנבנה הבית, וכך אמר הנביא, מעט כבוד אתן להם לישראל בימי הבית השני, ושוב לא אתן, וכן היה, שעיקר מלכות חשמונאי בכבודם ותפארתם שלא שלטה בהם אומה היה שבעים שנה בלבד, (ומלבד זאת נמשכה מלכותם בחולשה עוד 33 שנה). ועיקר מלכות הורדוס בכבודו ותפארתו, שלא שלטה בהם אומה, היה 52 שנה בלבד, (ומלבד זאת נמשכה מלכות בית הורדוס בחולשה עוד 51 שנה). ומלכות בן כוזיבא היתה שתי שנים ומחצה, ושוב לא היה להם מלך].

ורבי אליעזר ורב חולקים על כל האמור לעיל ואומרים, כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים, כלומר אין קץ בדבר, אלא אם כל ישראל עושים תשובה, נגאלים, ואם לאו, אינם נגאלים.

ורבי יהושע ושמאל אומרים, ודאי יש קץ לדבר, ובהגיע הקץ יגאלו בכל אופן, שכן דיו לאבל שעומד באבלו. [יש מפרשים דיו לקדוש ברוך הוא שיעמוד באבלו זמן קצוב ולא יותר. ויש מפרשים שדי לישראל צער גלות, ויגאלו אף בלא תשובה בהגיע הקץ]. ונאמר, "וְאֶשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבְּדִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר וַיָּרֶם יָמִינוּ וַיִּשְׁמְלוּ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׁבַּע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצֵי [מכאן שיש קץ לדבר] וּכְכֹלֹת נִפְיָךְ יָד עִם קִדְשׁ [=כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיה נפוצה אילך ואילך ויהיו שפלים מאד] תִּכְלֶינָה כָּל אֲלֹהָ [=יכלו הצרות ויבוא המשיח]", [ויתכן שרבי אליעזר הודה לדברי רבי יהושע]. אלא שמתוך דברי שמאל ודברי רבי יהושע בברייתא השניה משמע, שבהגיע הקץ יגאלו אף בלא תשובה כלל, [ויתכן שרק הצדיקים שבהם יגאלו באופן הזה].

אולם מתוך דברי הברייתא הראשונה מבואר, שוודאי לא יגאלו בלא תשובה, אלא שבהגיע הקץ, אם לא יעשו תשובה מעצמם, יעשו תשובה על כרחם, על ידי שהקדוש ברוך הוא יעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן, ומחמת יראתו יעשו תשובה ויחזרו למוטב.

צדיקים הרואים את השכינה

- בני עליה, שיכולים להיכנס להסתכל באספקלריא המאירה [=בחוזק נוגהו של הקדוש ברוך הוא], בלא צורך ליטול רשות, אין להם מספר קצוב, ופעמים מועטים הם מאד, ועליהם אמר רבי שמעון בר יוחי, ראיתי בני עלייה והם מועטים, אם אלף הם, אני ובני מהם, אם מאה הם, אני ובני מהם, אם שנים הם, אני ובני הם.

- ואמר אביי, שתמיד יש בעולם לכל הפחות שלושים וששה צדיקים, הראויים להסתכל באספקלריא המאירה, על ידי נטילת רשות, שנאמר, "אֲשֶׁרִי כָּל חוֹכֵי לוֹ", "לוֹ" בגימטריא

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צח

שלושים ושש.

- וצדיקים המסתכלים באספקלריא שאינה מאירה, [=בקלישות הנוגה לצדדים מרחוק], מרובים הם, ועליהם אמר רבא, שהשורה שלפני הקדוש ברוך הוא, אורכה שמונה עשר אלף פרסאות, שנאמר בעניין ירושלים של מעלה, "סביב שְׁמֹנֶה עָשָׂר אֶלְפֵי".

דף צח

עוד סימנים לקץ הגאולה

אמר רבי אבא, אין לך קץ מגולה יותר מזה האמור בכתוב, "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבוֹא", המלמד, שכשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ.

רבי אלעזר אומר, אף מהכתוב הבא יש לך ללמוד את הקץ, שנאמר, "כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שָׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכָר הַבְּהֵמָה אֵינָנָה", ומכאן יש ללמוד, שכשתראה שאין שום אדם משתכר, ואף שכר בהמה [על עבודת האדמה] אין, תדע שזהו הזמן הסמוך לימי הגאולה, [וכעין זה אמרו בדף צ"ז, שאין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס]. וביאור המשך הכתוב "וְלִיּוֹצֵא וְלִבָּא אֵין שְׁלוֹם מִן הַצָּר וְאַשְׁלַח אֶת כָּל הָאָדָם אִישׁ בְּרַעְהוּ", לדעת רב כך הוא, "יוצא ובא" אלו תלמידי חכמים, שראויים לצאת ולבוא בשלום, שנאמר "שְׁלוֹם רָב לְאַהֲבֵי תוֹרַתְךָ". ובא הכתוב ללמד, שאף להם לא יהיה שלום מהצרות, או מיצר הרע. ולדעת שמואל, "יוצא ובא" אלו שערים [=מחירים] של תבואה ויין, שבהם הם נמכרים ויוצאים מיד זה ובאים ליד זה, והכתוב מלמד, שלא יהיה שלום בשערים. [יש מפרשים שיהיה הכל בזול, כי תהיה הרווחה גדולה. ויש מפרשים שיהיה הכל ביוקר].

דברים נוספים שאין בן דוד בא עד שיהיו

לדעת רבי חנינא: אין בן דוד בא, עד שיתבקש דג לחולה, ולא ימצא, שנאמר, "בַּיּוֹם הַהוּא אֶצְמִיחַ קָרוֹן לְבֵית יִשְׂרָאֵל ... אִזּוֹ אֶשְׁקִיעַ מִימֵיהֶם וְנִהְרֹתָם בְּשֶׁמֶן אוֹלִיף", שיהיו הנהרות סמיכים כשמן, ומכיון שכך, אין דגים נמצאים.

ולדעת רבי חמא בר חנינא: אין בן דוד בא, עד שתכלה מלכות הזלה מישראל, [כלומר שלא תהא לישראל שום שולטנות, אפילו קלה ודלה, שנאמר, "וְיָבֵר הַזִּלְזָלִים [=מלכות זולה ודלה] בַּמְזֻמְרוֹת וְאֶת הַנְּטִישוֹת [=ענפים דקים, כלומר שרים ושופטים] הִסִּיר הַתַּיִת ... בָּעֵת הַהִיא יוֹבֵל שָׁי לְהוֹ צְבָאוֹת עִם מְמֻשָּׁף וּמוֹרֵט".

ולדעת זעירי אמר רבי חנינא: אין בן דוד בא, עד שיכלו גסי הרוח מישראל, שנאמר, "כִּי אִזּוֹ אֶסִּיר מִקְרָבְךָ עֲלִיזֵי גְאֻנְתְּךָ וְלֹא תוֹסִפִּי לְגַבְּהָהּ עוֹד בְּהַר קָדְשִׁי. וְהִשְׁאַרְתִּי בְּקִרְבְּךָ עִם עֲנִי וְדָל וְחָסוּ בְּשֵׁם ה'", כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בצל ש-ד-י.

ולדעת רבי שמלאי משום רבי אלעזר ברבי שמעון: אין בן דוד בא, עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל, שנאמר, "וְאַשְׁיבָה יָדַי עָלֶיךָ וְאַצְרֹף כְּפֶר סִינְיָךָ [=תערובות שבך] וְאַסִּירָהּ כָּל בְּדִילְךָ [=המובדלים לראשי עם, יכלו]. וְאַשְׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרְאשְׁנָה וְלִיעֲצֶיךָ כְּבִתְחִלָּה [ומאחר שיש להשיבם משמע שיכלו קודם לכן, ואם כן גם מכאן משמע שיכלו תחילה] אַחֲרַי כִּן יִקְרָא לְךָ עִיר הַצִּדֵק קִרְיָה נְאֻמְנָה"

ולדעת רבי יוחנן: אין בן דוד בא, אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב, בדור שכולו זכאי, שנאמר, "וְעַמְּךָ כָּלֵם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ", ובדור שכולו חייב, שנאמר, "לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה ... וַיִּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתַּוְּמֶם כִּי אֵין מִפְּגִיעַ".

ולדעת רב: אין בן דוד בא, עד שתתפשט מלכות הרשעה תשעה חודשים, על [כל העולם כולו, ובכלל זה על כל] ישראל [המפוזרים בעולם], שנאמר, "לִכְן יִתְּנֶם [=ימסרון] עד עַת יוֹלְדָה יִלְדָה [=כזמן לידה כלומר תשעה חודשים] וַיִּתֵּר אָחִיו יִשׁוּבוּן עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [=ולאחר מכן ישובו כולם מהגלות]".

-

אמר עולא: אין ירושלים נפדית אלא בצדקה, שנאמר, "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשָׁבִיָּה בְּצִדְקָה".

אי בטלי יהירי [=גסי רוח] מישראל – בטלי אמגושי, [יש מפרשים מכשפים פרסים שמצערים את ישראל. ויש מפרשים עובדי עבודה זרה], שנאמר, "וְאַצְרֹף כְּפֶר סִינְיָךָ [=אלו גסי הרוח. אז] וְאַסִּירָהּ כָּל בְּדִילְךָ [=אלו אמגושי הבדלים מיראת המקום]"

אי בטלי דיניי – בטלי גזירפטי [=שופטים גויים החובטים את ישראל במקלות], שנאמר, "הִסִּיר ה' מִשְׁפָּטֶיךָ [=השופטים. ואז] פְּנֵה אֲבִיבְךָ [=גזירפטי]".

-

אמר רבי יוחנן: אם ראית דור שמתמעט והולך, חכה לו, שנאמר "וְאֶת עִם עֲנִי תוֹשִׁיעַ".

ואמר רבי יוחנן: אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה לו, שנאמר, "כִּי יָבוֹא כְּנָהָר צָר רוּחַ ה' נִסְסָה בּוֹ [כלומר ממוססת ונוקבת עם שאר הצרות]. וְבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל".

-

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צח

אמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי: זכו "אחי שנה" את הגאולה. לא זכו "בעתה" תבוא.

ואמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי: זכו "וארו עם ענני שמיא פבר אנט אתה" שיבוא במהירות. לא זכו "הנה מלך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור", כלומר בעצלות. [וכששבור מלכא לגלג על כך שיבוא משיח על חמור, ואמר, אשלח לו סוס. ענה לו שמואל, שחמורו של משיח חמור מיוחד הוא (בר חיור גוונים)= בן מאה גוונים].

רבי יהושע בן לוי ומשיח

רבי יהושע בן לוי פגש את אליהו, כשהיו עומדים על פתח מערת רבי שמעון בן יוחאי. ושאל, האם אבוא לעולם הבא? ענה לו, אם ירצה האדון הזה, [הכוונה לשכינה שהיתה עימהם]. אמר רבי יהושע בן לוי, שנים ראיתי, [אליהו ורבי שמעון], וקול שלישי שמעתי, [שכינה].

שאל רבי יהושע בן לוי, מתי יבוא משיח. ענה לו, לך שאל אותו עצמו, שהוא יושב בפתח רומי, [כלומר בפתח גן עדן שלצד העיר רומי], והוא מנוגע [שנאמר, "איש מקאבות וידוע חלי וכמסתר פנים ממנו נבזה ולא חשבנהו. אכן חלגנו הוא נשא ומקאבינו סבלם ואנחנו חשבנהו נגיע מפה אקים ומענה. והוא מחלל מפשענו מדפא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו"], ויושב בין העניים סובלי החולאים, וכל מי שיש לו כמה נגעים, מתיר את כולם יחד, ולאחר מכן חובשם, והוא מתיר כל אחד בפני עצמו, וחובשו, שמא יבקשוהו לגאול את ישראל, ואינו רוצה להתעכב כדי קשירת שני נגעים.

הלך אליו רבי יהושע בן לוי, אמר לו, 'שלום עליך רבי ומורי', ענה לו, 'שלום עליך בר ליואי [=בן לוי]'. שאלו, 'מתי יבוא אדוני?' ענה לו, 'היום'.

בא רבי יהושע בן לוי אל אליהו. אמר לו אליהו, 'מה אמר לך?' אמר לו, 'שלום עליך בר ליואי'. אמר לו, מובטח לך ולאביך שתבואו לעולם הבא, שאם לא הייתם צדיקים גמורים, לא היה נותן לך שלום, ולא מזכיר שם אביך.

אמר לו רבי יהושע בן לוי, שיקר לי, שאמר לי 'היום אבוא', ולא בא. אמר לו אליהו, כך אמר לך, "היום [אבוא] אם בקלו [=של הקדוש ברוך הוא] תשמעו".

מתי בן דוד בא

שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא, אימתי בן דוד בא? אמר, מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות. אמרו לו, אין אנו מבקשים ממך אות. [הראה להם על שער אחד של עיר רומי] ואמר להם, לכשייפול השער הזה, ויבנה, וייפול [פעם שניה], ויבנה, וייפול [פעם שלישית], ואין מספיקים לבנותו, עד שבו דוד בא.

אמרו לו, רבינו, תן לנו אות. אמר להם, ולא כך אמרתם לי, שאין אתם מבקשים ממני אות. אמרו לו, ואף על פי כן. אמר להם, אם כך, יהפכו מי מערת פמייס [שירדן נובע ממנה] לדם, ונהפכו לדם. בשעת פטירתו אמר להם, העמיקו לי ארוני, שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים נקשר בו, ואין לך כל ארון וארון שבארץ ישראל, שאין סוס מדי אוכל בו תבן [שמוציאים הארונות חוץ לקרקע ועושים אבוסים במלחמת גוג ומגוג].

איחמיניה או לא איחמיניה

עולא ורבה ורבי יוחנן אמרו, ייתי ולא איחמיניה [=יבוא משיח, אבל לא אראנו, שלא יבוא בזמני].

- אמר לו אביי לרבה, מדוע אמרת כן, אם משום חבלי משיח, [יש מפרשים גורלו כפי שיתבאר בעזה"י להלן. ויש מפרשים פחד שיהיה בימיו מחיל הגוים], והלא שנינו, שאלו תלמידיו את רבי אלעזר, מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח, יעסוק בתורה ובגמילות חסדים, ואדוני עוסק בתורה ובגמילות חסדים.

אמר לו: שמא יגרום החטא ולא אזכה להינצל. [וכן מצינו שיש לחוש שעל ידי החטא יפסידו שכן הקדוש ברוך הוא הבטיח ליעקב "והנה אנכי עמך ושמך תיך בכל אשר תלך", ואף על פי כן היה מתיירא, שמא יגרום החטא להפסיד את ההבטחה, שנאמר, "ויירא יעקב מאד ויצר לו". וכן מצינו שגרום החטא, שכשעלו ישראל בימי עזרא, היו ראויים לעלות בזרוע, על כורחם של מלכי פרס, כמו שהיה בימי משה, שנאמר, "עד יעבר עמך ה' [זו ביאה ראשונה בימי משה] עד יעבר עם זו קניית [זו ביאה שניה בימי עזרא]", להקיש ביאה שניה לביאה ראשונה, אבל החטא גרם, שלא עלו כן, אלא ברשות מלך פרס].

- אמר לו ריש לקיש לרבי יוחנן, מדוע אמרת כן, אם משום שנאמר, "כפאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב ובא הפית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש", הלא גם בעולם הזה יש דוגמת הדברים הללו, שאדם נרדף על ידי המזיקים בכל מקום, בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סנטר, [הקובע מיצרי השדות ובידו למעט לזה ולרבות לחבירו] דומה כמי שפגע בו ארי, נכנס לעיר פגע בו גבאי [הגובה מס המלך] דומה כמי שפגעו דוב, נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלים ברעב, דומה כמי שנשכו נחש.

אלא משום שנאמר, "שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו פילדה ונהפכו כל

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צט

פְּנִים לִירְקוֹן". כלומר, שמרוב הצרות, יחזיקו אף האנשים ידיהם על מתניהם, כמי שיש להם חבלי לידה, [ואלו חבלי הם משיח]. ויש מבארים את הפסוק כך, שהקדוש ברוך הוא שכל הגבורה שלו, מצטער בעצמו כיולדה, בשעה שמעביר את הגוים מפני ישראל, ובשעה שאומר, הללו מעשה ידי, והללו מעשה ידי, היאך אאבד אלו מפני אלו, נהפכו כל פנים לירקון, היינו פמליא של מעלה (=מלאכים) ופמליא של מטה (=ישראל).

רב יוסף אמר' ייתי, ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה [=יבוא משיח בימי, ואפילו לא אזכה אלא לישב בצל הרעי של חמורו, כדאי הדבר, ובלבד שאראנו].

חילק ובילק

יש מפרשים שחילק ובילק היינו **שדים ושדות**.

ויש מפרשים שחילק ובילק היינו **חלוק וחרב**, [שבילק הוא לשון חורבן].

ויש מפרשים שאין למילים אלו **משמעות**.

ויש מפרשים **ששני דייני סדום** היו נקראים חילק ובילק.

בזכות מי נברא העולם

לדעת רב, העולם נברא בזכות **דוד**, שהיה עתיד לומר כמה שירות ותשבחות.

ולדעת שמואל, העולם נברא בזכות **משה**, שהיה עתיד לקבל את התורה.

ולדעת רבי יוחנן, העולם נברא בזכות **משיח**.

שמו של משיח

נחלקו חכמים מה שמו של משיח, וכל אחד אמר ששמו של משיח כשמו שלו.

לדעת דבי רבי שילא – **שילה** שמו, שנאמר, "עד פי נבא שילה".

לדעת דבי רבי ינאי – **ינון** שמו, שנאמר, "יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו".

לדעת דבי רבי חנינה – **חנינה** שמו, שנאמר, "אשר לא אפתן לכם חנינה".

ויש אומרים – **מנחם בן חזקיה** שמו, שנאמר, "כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי".

ולדעת רבנן – **חיוורא** [=מצורע] **דבי רבי** שמו, שנאמר, "אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ונאנחנו חשבנהו נגוע מכה אקים ומענה".

יש מפרשים שאמר רב, אם משיח הוא מהחיים היום, ודאי הוא רבינו הקדוש [=רבי יהודה הנשיא], שהוא סובל תחלואים, והוא חסיד גמור. **ואם היה משיח מאותם שמתו כבר, ודאי היה דניאל איש חמודות**, שנדון ביסורים בגוב האריות, וחסיד גמור היה.

ויש מפרשים שאמר רב, יש בין החיים איש דוגמת מי שיהיה המשיח, והוא רבינו הקדוש. ויש בין המתים איש דוגמת מי שיהיה המשיח, והוא דניאל איש חמודות.

אמר רב נחמן: אי מן חייא הוא, כגון אנא, שנאמר, "יהיה אדירו ממנו ומשלו מקרב וצא".

דוד הראשון ודוד האחרון

אמר רב יהודה אמר רב, **עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד להם דוד אחר**, שנאמר, "ועבדו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם".

ואף דוד הראשון יהיה עמו כמשנה לו, שנאמר, "ידוד עבדי נשיא להם לעולם", נשיא בלבד ולא מלך.

למה זה לקם יום ה' הוא חשך ולא אור

דרש רבי שמלאי, "הוי המתאזים את יום ה' למה זה לקם יום ה' הוא חשך ולא אור". משל לתרנגול ועטלף [שאין לו עיניים] שהיו מצפים לאור. אמר לו תרנגול לעטלף, אני מצפה לאורה, שאורה שלי היא, שיש לי עיניים לראות, ואני נהנה מהאור, אבל אתה למה לך אורה? כך ישראל יש להם לצפות ליום ה', כי יהיה להם לאור, אבל הגוים למה מקוים אותו, הרי הוא להם חושך ולא אור. שכן נאמר, "פי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה".

דף צט

משך ימות המשיח

לדעת רבי אליעזר, ימות המשיח **ארבעים שנה**. יש אומרים שהדבר למד מהכתוב "ארבעים שנה אקוט בדור", ואקוט פירושו אקח, והכוונה שיקח את ישראל ארבעים שנה, וימלוך עליהם, ומן הסתם הכוונה לדורו של משיח, שהוא משונה משאר הדורות. ויש אומרים שהדבר למד מהכתובים הבאים, "ונזכרת את כל הדרך אשר הולכת ה' אלקיך זה

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צט

אֲרַבְעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר לְמַעַן עֲנִתָּהּ לְנִסְתָּהּ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבָּהּ הִתְשַׁמֵּר מִצּוֹתָיו אִם לֹא. וַיַּעֲנֶה וַיִּרְעַבָּהּ וַיִּאֲכַלָּהּ...". ונאמר, "שִׁמְחָנוּ כִּימוֹת עֲנִיתָנוּ שָׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה", הרי שימות המשיח, שישמחנו בהם, הם כמניין הימים שהיו במדבר, ועינה אותנו בהם.

ולדעת רבי אלעזר בן עזריה, ימות המשיח **שבעים שנה**, שנאמר, "שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד", איזהו מלך מיוחד וחשוב, הוי אומר זה משיח, ומבואר שימי מלכותו שבעים שנה.

ולדעת רבי, ימות המשיח **שלשה דורות**, שנאמר, "וַיִּרְאוּהוּ עִם שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי גֶרֶח דּוֹר דּוֹרִים", דור ושני דורות, סך הכל שלושה דורות, ופסוק זה נאמר על משיח.

ולדעת רבי הלל, **אין להם משיח לישראל**, שכבר אכלוהו בימי חזקיה. ולעתיד הקדוש ברוך הוא ימלוך עליהם בעצמו, ויגאלם לבדו. אמר רב יוסף, ימחל לו הקדוש ברוך הוא לרבי הלל על שאמר דברים שאינם, שהרי חזקיה היה בבית ראשון, ואילו זכריה בן ברכיה התנבא בתחילת בית שני על המשיח, "גִּילֵי מָאֵד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה מִלֶּבֶדָּהּ יָבוֹא לָךְ צָדִיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְלֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עֵיר בֶּן אֶתְנוֹת".

ולדעת רבי דוסא, ימות המשיח **ארבע מאות שנה**, שנאמר, "וַיַּעֲבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", ונאמר, "שִׁמְחָנוּ כִּימוֹת עֲנִיתָנוּ שָׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה".

וי"ג שלדעת רבי, ימות המשיח **שלוש מאות ושישים וחמש שנה**, כמנין ימות החמה, שנאמר, "כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבֵּי וְשָׁנַת גְּאוּלֵי בָּאָה", ושנת גאולה זו, על כל יום שבה, יש שנה שלימה, כיום נקם האמור בעניין המרגלים, שעל כל יום מהימים שהלכו, נענשו שנה שלימה.

וי"ג שלדעת רבי, ימות המשיח **שלוש מאות ששים וחמש אלפי שנה**, שנאמר "וְשָׁנַת גְּאוּלֵי בָּאָה", וכל יום של הקדוש ברוך הוא הוא אלף שנה, הרי שלוש מאות ששים וחמש אלפי שנים. [והכתוב "יום נקם בְּלִבֵּי", מדבר על יום הגאולה, שינקם ה' מהגוים. לדעת רבי יוחנן, ללבו גילה הקדוש ברוך הוא את אותו יום, לאבריו לא גילה, כלומר לא הוציא דבר מפיו, שיהיו האברים יכולים לשמוע. ולדעת רבי שמעון בן לקיש, ללבו גילה, למלאכי השרת לא גילה].

ולדעת אבימי בריה דרבי אבהו, ימות המשיח לישראל **שבעת אלפים שנה**, שנאמר "וּמְשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כֶּלֶה" שהם שבעה ימים, "וַיִּשֵׁשׁ עֲלֶיךָ אֶקְדָּךְ", ויומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה.

ולדעת רב יהודה אמר שמואל, ימות המשיח **כמיום שנברא העולם ועד עכשיו**, [כלומר עד שיבוא משיח], שנאמר, "לְמַעַן יָרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ", ולא עמדו בארצם כל כך, אבל עתידים לעמוד לעתיד לבוא.

ולדעת רב נחמן בר יצחק, ימות המשיח **כמימי נח עד עכשיו**, שנאמר, "כִּי מִי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְרַת מִי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ", כלומר כמניין ימי השבועה שנשבעתי שלא להביא מבול, שהיא מזמן נח עד בוא המשיח, "כִּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקֶּצֶף עֲלֶיךָ וּמִגֶּזֶר בָּךְ", כך יהיו הימים של הגאולה, שלא יהיה בהם קצף.

למתי נאמרו הנבואות הטובות

לדעת רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא, "עֵינָן לֹא רָאִתָּה אֲלֵקִים זּוֹלָתָהּ יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לּוֹ". ולדעת שמואל, אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, וכל הנבואות נאמרו לעולם הבא.

צדיקים גמורים ובעלי תשובה מי עדיף

לדעת רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים, "עֵינָן לֹא רָאִתָּה אֲלֵקִים זּוֹלָתָהּ יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לּוֹ". ולדעת רבי אבהו, בעלי תשובה עדיפים מצדיקים גמורים, שבמקום שבעלי תשובה עומדים שם, צדיקים אינם עומדים שם, שנאמר "שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלִקְרוֹב", כלומר מי שבא מרחוק [=שחזר בתשובה], קודם למי שהיה קרוב תמיד [=צדיק גמור]. ולדעת רבי יוחנן, כוונת הכתוב, שזה שהיה רחוק מעבירה מתמיד, כלומר צדיק גמור, קודם לזה שהיה קרוב לעבירה מתחילה, וחזר בתשובה.

למי נאמרו נבואות לעתיד

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמם, "עֵינָן לֹא רָאִתָּה אֲלֵקִים זּוֹלָתָהּ יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לּוֹ".

"עֵינָן לֹא רָאִתָּה"

לדעת רבי יהושע בן לוי, זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. ולדעת ריש לקיש, זה עדן, שלא ראתה אותו עין

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף צט

מעולם. ואדם הראשון, לא בעדן היה, אלא בגן. וגן ועדן שני דברים הם, שנאמר, "וְנָהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן".

הַפֶּרֶת תְּפִירָה

נאמר, "כִּי דָבָר ה' בָּזָה וְאֶת מִצְוֹתוֹ הִפֵּר הַפֶּרֶת [בעולם הזה] תִּפְרָת [לעולם הבא]". ודרשו חכמים את הכתוב הזה על מספר דברים המביאים לידי כרת.

– יש אומרים זה האומר אין תורה מן השמים. ויש מוסיפים, שאפילו אמר כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה, שלא אמרו הקדוש ברוך הוא, אלא משה מפי עצמו, זהו, "כִּי דָבָר ה' בָּזָה". ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדקדוק זה, [שדקדקו בחסרות ויתרות], מקל וחומר זה, מגזרה שוה זו, זה הוא "כִּי דָבָר ה' בָּזָה".

– ויש אומרים זה אפיקורוס, [בהמשך יתבאר בעזה"י מי הוא אפיקורוס].

= ויש אומרים "כִּי דָבָר ה' בָּזָה", זה המגלה פנים בתורה, [בהמשך יתבאר בעזה"י מי הוא], "וְאֶת מִצְוֹתוֹ הִפֵּר", זה המפר ברית בשר.

= רבי אליעזר המודעי אומר, כל שהוא בזיון דבר ה', בכלל הכתוב. ומכאן (א) שהמחלל את הקדשים (ב) והמבזה את המועדות [=חול המועד] (ג) והמפר בריתו של אברהם אבינו (ד) והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה (ה) והמלבין פני חבירו ברבים. אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא.

– רבי מאיר אומר, הלומד תורה ואינו מלמדה, זה הוא "דָבָר ה' בָּזָה".

– רבי נתן אומר, כל מי שאינו משגיח על המשנה.

– רבי נהוראי אומר, כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק.

– רבי ישמעאל אומר, זה העובד עבודת כוכבים, שמבזה דבור שנאמר לישראל בסיני "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי כו"ו".

חזרה על תלמודו

רבי יהושע בן קרחה אומר, כל הלומד תורה, ואינו חוזר עליה, דומה לאדם שזורע ואינו קוצר.

רבי יהושע אומר, כל הלומד תורה ומשכחה, דומה לאשה שיולדת וקוברת.

זמר בכל יום דברי תורה

רבי עקיבא אומר, זמר בכל יום, זמר בכל יום, [היה מסדר למודך אף על פי שסדור בפיך כזמר, והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ושירים], שנאמר, "נִפְּשׁ עֵמֶל עֵמֶלָה לֹא כִּי אֶכְפַּף עָלָיו פִּיהוּ", הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר, וגם מחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה, למסור לו טעמי תורה וסתריה.

ויש מפרשים שהעוסק בשירים ובזמירות תדיר, על ידי שמזמר הרבה, נעשה זמר, כך החוזר על התורה הרבה, זוכה שנעשית סדורה בפיו.

אדם לעמל יולד

אמר רבי אלעזר, כל אדם לעמל נברא, שנאמר, "כִּי אָדָם לְעֵמֶל יוּלָד", ולא לעמל מלאכה אלא לעמל פה, שנאמר, "כִּי אֶכְפַּף עָלָיו פִּיהוּ", ולא לעמל שיחה, אלא לעמל תורה, שנאמר, "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ".

וזהו שאמר רבא, כולו גופי דרופתקי נינהו [=כל הגופים טורחים. ויש מפרשים כל הגופים נרתיקים, להכניס בהם דברים], טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא [=אשרי מי שזכה לטרוח בתורה. ויש מפרשים אשרי מי שזכה להיות נרתיק לתורה].

ללמוד בקביעות

אמר ריש לקיש, "נֶאֱמַר אֵשֶׁה חֶסֶר לִבִּי", זה הלומד תורה לפרקים, ואינו לומד תדיר, כמי שאין לו אשה, ובוכל פעמים זו פעמים זו. ואין התורה מתקיימת אלא בלומדה תדיר, שנאמר, "כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרָם בְּבִטְנְךָ יִכְנוּ יַחַדָּו עַל שְׁפָתֶיךָ", כלומר מתי תשמרם בבטנך, בזמן שיכוננו יחדיו על שפתיך.

מגלה פנים בתורה אין לו חלק לעולם הבא

והנפֶּשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיַד רָמָה מִן הָאֲזָרַח וּמִן הַגֵּר אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקְרָב עִמָּה", כגון מנשה בן חזקיה, שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי.

אמר, וכי לא היה לו למשה מה לכתוב, שכתב דברים יתרים, שאין בהם צורך. כגון, (א) "וְתִמְנַע הַיְתֵה פִילְגֶשׁ לְאֵלִיפַז בֶּן עֵשָׂו ... וְאַחֹת לוֹטָן תִּמְנַע".

(ב) "וַיִּלְדָּה רְאוּבֵן בְּיָמֵי קְצִיר חֲטָיִם וַיִּמְצָא דוֹדָאִים בְּשָׂדֶה". יצאה בת קול ואמרה לו, "תֵּשֵׁב בְּאַחִיךָ וְתִדְבֵר בְּבֶן אִמְךָ תִּתֵּן דִּפְיָה. אֵלֶּה עֲשִׂיתָ וְהִחַרְשִׁיתִי דְמִיתָ הָיִיתָ אֲהִיָּה כְמוֹךָ אוֹכִיחֶךָ וְאֶעְרַכֶּה לְעֵינֶיךָ". ועליו מפורש בקבלה, "הוֹי מִשְׁכֵּי הָעוֹן בְּחַבְלֵי הַשְּׂוֹא [שחוטאים בלא שיש להם הנאה] וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חֲטָאָה [ומאחר שחטאו כשלא היה להם יצר בדבר אלא כחוט דק

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף צט

הרי הוא מתגבר עליהם עד שנעשה כעבות העגלה]”.

ובאמת גם הכתובים הנ”ל נכתבו לדרוש מהם :

(א) **”וְתִמְנַע הַיְתָה פִּילְגָשׁ לְאֵלִיפֹז בֶּן יַעֲקֹב ... וְאַחֹת לִוְטָן תִּמְנַע”** – תמנע בת מלכים היתה, שנאמר **”אַלֹּף לִוְטָן”**, וכל אלוף שר גדול הוא [בלא כתר], ומאחר שהיתה אחות מלך, ודאי היתה גם בת מלך, רצתה להתגייר, ובאה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה, הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו, אמרה **מוטב תהא שפחה לאומה זו, ולא תהא גבירה לאומה אחרת**, ויצא ממנה עמלק, שציער את ישראל, כי לא היה להם לרחקה.

(ב) **”וַיִּלְךָ רְאוּבֵן בְּיָמֵי קְצִיר חֲטִים וַיִּמְצָא דוֹדָאִים בְּשֹׁדֵה”** – אמר רבא בר יצחק אמר רב, מכאן לצדיקים שאין פושטים ידיהן בגזל, **שנכנס לשדות אחרים, רק אחרי שנקצרו, שאז מותר להיכנס להם**. לדעת רב, דודאים הם יברוחי. ולדעת לוי, הם סיגלי. ולדעת רבי יונתן, הם סביסקי.

כל העוסק בתורה לשמה

לדעת רבי אלכסנדר – כל העוסק בתורה לשמה **משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה**, שנאמר, **”או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי”**, שני שלום, אחד למעלה, ואחד למטה.

ולדעת רב – **כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה**, שנאמר, **”וְאֲשִׁים דְּבַרְיָ בְּפִיָּה וּבְצֶל יְדֵי פְּסִיתִיָּה לְנִטְעֵ שְׁמִים וְלִיסַד אֲרָץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עֲמִי אֲתָה”**.

ולדעת רבי יוחנן – **אף מגן על כל העולם כולו**, שנאמר **”וּבְצֶל יְדֵי פְּסִיתִיָּה”**.

ולדעת לוי – **אף מקרב את הגאולה**, שנאמר, **”וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עֲמִי אֲתָה”**.

כל המלמד את בן חבירו תורה

לדעת ריש לקיש – כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב **כאילו עשה את בן חבירו**, שנאמר, **”וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחֶרֶן”** והכוונה לאלו שלמדו אותם תורה.

ולדעת רבי אלעזר – **כאילו עשה את דברי התורה**, שנאמר, **”וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דְּבַרְיָ הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם”**.

ולדעת רבא – **כאילו עשה את עצמו**, שנאמר **”וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם”**, אל תקרי אותם אלא **”אֹתָם”**.

[לגרסת הגר”א, רבי אליעזר ורבא, אינם מדברים על המלמד את בן חבירו תורה, אלא על העוסק בתורה לשמה].

המעשה את חבירו לדבר מצוה

אמר רבי אבהו, כל המעשה את חבירו לדבר מצוה, **מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה**, שנאמר **”וּמִטָּף אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר”**, ובאמת משה לא הכה בעצמו, אלא אמר לאהרן, ומכאן שכל המעשה את חבירו לדבר מצוה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

מגלה פנים בתורה אין לו חלק לעולם הבא

– דעת רב ורבי חנינא ללשון הראשון, זה **הדורש דרשות של דופי**, כמנשה בן חזקיה.

– ודעת רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי ללשון ראשון, וכן דעת רב ורבי חנינא ללשון שני, זה **המבזה תלמיד חכם**.

– ודעת רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי ללשון שני, זה **המבזה את חבירו בפני תלמיד חכם**.

אפיקורוס אין לו חלק לעולם הבא

– דעת רב ורבי חנינא ללשון ראשון, זה **המבזה תלמיד חכם**.

– ודעת דעת רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי ללשון ראשון, וכן דעת רב ורבי חנינא ללשון שני, זה **המבזה חבירו בפני תלמיד חכם**.

– ובדעת רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי ללשון השני נאמרו כמה דברים :

(א) רב יוסף אמר כגון האומר, **מאי אהנו לן רבנן** [=מה מועילים לנו חכמים], **לדידהו קרו לדידהו תנו** [=לעצמם קוראים ושונים], ואינו מודה שהעולם עומד עליהם. אולם אביי דחה דברים אלו, כי האומרים כן, גרועים מאפיקורוס, שמגלים פנים בתורה, כי מקראות מפורשים הם, שהעולם מתקיים על לומדי התורה והצדיקים, שנאמר, **”אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמֵם וְלַיְלָה חֻקֹּת שְׁמַיִם וְאֲרָץ לֹא שְׁמַתִּי”**, ונאמר, **”וְנִשְׁאַתִּי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעֶבְרָתִי”**.

(ב) ויש אומרים, כגון **מי שיושב ולומד בפני רבו, ונזכר בהלכה שנאמרה בעניין אחר, ושייכת למה שלמדים עתה, ומזכירה לפני רבו בלשון זה, כך וכך אמרנו, ולא אמר, כך וכך אמר הרב**.

(ג) רבא אמר, כגון בני בית בנימין הרופא, שהיו אומרים, **מאי אהני לן רבנן** [=מה מועילים לנו חכמים], **מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה** [=מעולם לא אמרו לנו דבר חידוש שלא מצינו בתורה, לא התירו עורב, ולא אסרו יונה]. [וכשהם היו מביאים לפני רבא שאלה בעניין טריפות, וראה

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף ק

טעם להתיר, היה אומר להם, ראו שאני מתיר לכם עורב, וכשהיה רואה טעם לאסור, היה אומר להם, ראו שאני אוסר לכם יונה].

דף ק

(ד) רב פפא אמר, כגון המזכיר חכמים בלשון בזיון, 'הנהו רבנן' [=אותו חכם], ואינו מזכיר בלשון כבוד, 'חכם פלוני'. [וי"ג שדווקא האומר, 'הני רבנן', הוא לשון בזיון, אבל, 'הנהו רבנן', אינו לשון בזיון]. ורב פפא שגג ונכשל בזה, וישב על כך בתענית.

(ה) לדברי רב יהודה, כגון השואל את רבו שלא בלשון שאלה, אלא מחליט את התשובה בשאלה, הרי זה אפיקורוס. כלוי בר שמואל ורב הונא בר חייא, שהיו מתקנים מטפחות ספרים בבית רב יהודה, וכשהגיעו למגילת אסתר, אמרו לו בשאלה, ודאי מגילה זו אינה צריכה מטפחת כאחרות, ולא עשו כהוגן, כי היו צריכים לשאול, בלשון זו, האם צריכה מטפחת או לא.

(ו) רב נחמן אמר, זה הקורא רבו בשמו, ואינו אומר מורי רבי פלוני, שכן אמר רבי יוחנן, מפני מה נענש גחזי, מפני שקרא לרבו בשמו, שנאמר, "וַיֹּאמֶר גַּחְזִי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה בְּנָהּ אֲשֶׁר הִחִיָּה אֶלְיָשָׁע".

עניינים טובים שיעשה הקדוש

ברוך הוא לעשות לעתיד לבוא

אמר רבי ירמיה [וכן אמר רבי יוחנן], עתיד הקדוש ברוך הוא להוציא נחל מבית קדשי הקדשים, ועליו כל מיני מגדים, שנאמר, "וְהָיָה מַיִם יִצְאִים מִתַּחַת מַפְתַּן הַבַּיִת קְדִימָה ... וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׁפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כֹּל עֵץ מֵאֵכָל לֹא יָבֹל עָלָהּ וְלֹא יָתֵם פְּרִיָּו לְחַדְשָׁיו יִבְכַּר כִּי מִיָּמָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הִמָּה יוֹצְאִים וְהָיָה פְּרִיָּו לְמֵאֵכָל וְעָלָהּ לְתִרוּפָּה"

תלמיד המסייע את רבו

כשהרב אומר שמועה, ואומר לו התלמיד, 'כדבריד כן הוא, שכן גם רב פלוני אומר כן', אין זה אפיקורסות וביזוי הרב, שאינו אלא מסייע לדבריו. אבל המלגלג על דברי רבו, ואינו מאמינו עד שיראה הדבר בעצמו, הרי זה אפיקורס.

רבי יוחנן היה דורש, עתיד הקדוש ברוך הוא להביא אבנים טובות ומרגליות, שהן שלשים על שלשים אמה, וחוקק בהם עשר אמות ברום עשרים, ומעמידן בשערי ירושלים, שנאמר, "וְשִׁמְתִי כְּדָד שְׁמֹשֶׁתֶיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ לְאַבְנֵי אֶקֶדָח". [והם יהיו חלונות שבחומה, אבל השערים שבחומה שבהם נכנסים בני אדם, גבוהים הרבה יותר מעשרים אמה. שכן לדעת רבי מאיר, יהיו בני אדם גבוהים מאתים אמה, שנאמר "וְאֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת", כלומר שתהיו כשתי קומות של אדם הראשון, שהיה גובהו מאה אמה, שנאמר בו, "וַתֵּשֶׁת עָלַי כְּפָכָה", ומניין "כף" הוא מאה. ולדעת רבי יהודה, יהיו בני אדם גבוהים מאה אמה, כאורך בית המקדש, שנאמר, "אֲשֶׁר בְּגִינּוֹ כְּנֻטְעִים מְגֻדְלִים בְּנִעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְּזֹיֹת מְחֻטְבוֹת תְּבֻנִית הַיְכָל", ואורכו של היכל בבית הראשון, מתחילת האולם שלפני ההיכל במזרח, עד אחר קדשי הקדשים שבמערב, הוא מאה אמה, א"נ כוונת הכתוב, שיהיו גבוהים מאה אמה כגובה ההיכל בבית שני].

לגלג על רבי יוחנן אותו תלמיד. אמר, עתה אין למצוא אבנים כאלו, בגודל ביצת עוף קטן [הקרוי צלצל], ואיך ימצאו אבנים כל כך גדולות.

לימים הפליגה ספינתו של אותו תלמיד בים, ראה מלאכי השרת המנסרים אבנים טובות ומרגליות. שאל אותם, 'אלו למי?' אמרו לו, עתיד הקדוש ברוך הוא להעמידן בשערי ירושלים.

כשחזר מצא את רבי יוחנן יושב ודורש. אמר לו, רבי דרוש, ולך נאה לדרוש, כשם שאמרת כך ראיתי.

אמר לו רבי יוחנן, 'ריקה, אם לא ראית לא האמנת? מלגלג על דברי חכמים אתה'. נתן בו עיניו, ועשאו גל של עצמות.

"ועלהו לתרופה"

- יש דורשים, "לתרופה", נוטריקון 'להתיר פה', ומפרשים שהכוונה להתיר פה של מעלה, כלומר אלמים יאכלו מהעלים, ויהיו מדברים.

- ויש דורשים, "לתרופה", נוטריקון 'להתיר פה', ומפרשים שהכוונה להתיר פה של מטה, כלומר עקרות יאכלו מהעלים, ויפקדו.

- ורבי יוחנן דורש, "לתרופה", כפשוטו, כלומר שיהיו העלים מרפאים כל מיני חולאים.

- ורבי שמואל בר נחמני דורש, "לתרופה", נוטריקון 'לתואר פנים של בעלי הפה', שעל ידי העלים הללו, יבהיקו פניהם של תלמידי חכמים לעולם הבא.

שכר בעולם הבא כנגד העבודה בעולם הזה

דרש רבי יהודה ברבי סימון, כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה, הקדוש ברוך הוא מבהיק זיוו לעולם הבא, שנאמר, "שְׁחָרוֹת כְּעוֹרֵב [=כלומר משחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה]. ... מִרְאֵהוּ כְּלָבָנוֹן [=נעשה מראהו לבן] בְּחֹרֵר כְּאֶרְזִים. חֲכוּ מִמִּתְקִים".

ואמר רבי תנחום ברבי חנילאי, כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה, הקדוש ברוך הוא משביעו

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף ק

לעולם הבא, שנאמר, "יְרִיגוּ מִדְּשׁוֹן בֵּיתָךְ וְנַחֵל עֲדֻנֶיךָ תִּשְׁקִים".

המקבלים מלא עומסו לעולם הבא

אמר רב דימי, **עתידי הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק וצדיק טובה מלא עומסו** [=מלא חופנו של הקדוש ברוך הוא], שנאמר, "בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יִשׁוּעָתָנוּ סָלָה". ואף על פי שבעולם הזה אין מקום לטובה מלא חופניו לכל צדיק, שכל העולם כולו אינו אלא כמזרת ועד אגודל, שנאמר, "מִי מִדָּד בְּשִׁעְלוֹ מִיָּם וְשִׁמִּים בְּזָרַת תִּפְּוֹ", מכל מקום **עתידי הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשרה עולמות**, שנאמר, "לְהַנְחִיל אֶהְבִּי יֵשׁ וְאַצְרְתִּיהֶם אֶמְלֵא", [ומניין "יש" הוא שלוש מאות ועשר], ובאותם עולמות יתן לכל צדיק טובה מלא עומסו.

במדה שאדם מודד, בה מודדים לו, שנאמר "בְּסִאסָאָה בְּשִׁלְחָה תְּרִיבְנָה" ולכן **אדם הנותן מלא עומסו לעני בעולם הזה, הקדוש ברוך הוא נותן לו מלא עומסו לעולם הבא**. ואף על פי שאין בכוחו של אדם לקבל טובה מרובה כל כך, שכן עומסו של הקדוש ברוך הוא גדול מאוד, [שהרי כל העולם הוא כמזרת עד אגודל כמבואר לעיל], הקדוש ברוך הוא נותן כח בצדיקים, שיוכלו לקבל את הטובה המרובה הזו.

וכן מצינו בעונש הרשעים, "וְיִצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הַהֲנֻשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלְעֵתָם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּבֵּה וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בְּשָׂר", שאף על פי שבעולם הזה אדם מושיט אצבעו לאש, ומיד נכוה, ואינו יכול לעמוד בכך, הקדוש ברוך הוא נותן ברשעים כח לעמוד באש זמן מרובה.

ומידה טובה מרובה ממידת פורענות, שנאמר במדה טובה, "וְיִצְוּ שְׁחָקִים מִמַּעַל וְדִלְתֵי שָׁמַיִם פָּתַח. וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן הַלָּאֵלִי", כלומר פתח דלתות שמים להוריד מן. ובמידת פורענות נאמר, "וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ", כלומר נפתחו ארובות השמים להוריד מבול, ודלת גדולה מארובה פי ארבעה, [כמבואר במסכת יומא], ואם כן, אם במידת פורענות הקדוש ברוך הוא נותן לרשעים כח לסבול עונשם, כל שכן במידה טובה של תשלום שכר הצדיקים, שהקדוש ברוך הוא נותן להם כח לקבל שכרם.

ספרים החיצונים

לדעת רבי עקיבא, הקורא בספרים החיצונים, אין לו חלק לעולם הבא.

לגרסת הגמרא שלפנינו, מבואר בברייתא, שספרים החיצונים הם **ספרי מינים**. [ויש ספרים שנדפס בהם בפירוש רש"י, שמינים אלו הם הגלחים, כלומר כמרים].

ולגרסת רש"י שלפנינו, מבואר בברייתא שספרים חיצונים הם **ספרי צדוקים**, הכופרים בא-ל חי.

ולדעת רבי יוסף [כפי גרסת רש"י], גם **ספר בן סירא** בכלל זה, משום שיש בו דברי הבאי ורוח שאין בהם ממש, [כגון זלדקן קורטמן, עבדקן סכסכן, וכל המנויים להלן באותיות ה'-ט'], ובא עליהם לידי ביטול תורה. [אולם מגרסת הגמרא שלפנינו משמע, שאמנם דעת רבי יוסף, שאסור לקרוא בספר בן סירא, אבל אינו בכלל ספרים החיצונים, שהקורא בהם אין לו חלק לעולם הבא].

דברים הכתובים בספר בן סירא

(א-ד) דברים שיש דוגמתם בתורה :

א. לא תינטוש [=לא תפשיט] **גילדנא** [=דג] **מאודניה** [=מאזנו]. יש מפרשים שהזכיר את האוזן, כי כן דרך הפשטת הדג, להתחיל מהאוזן. ויש מפרשים שהזכיר את האוזן, לומר, שאפילו על מעט העור שבאזנו יש לחוס], **דלא ליזיל משכיה לחבלא** [=שלא ילך עורו לאיבוד]. **אלא צלי יתיה בנורא** [=אלא צלה אותו באש עם עורו], **ואיכול ביה תרתין גריצים** [=ואכול עמו שתי חלות].

- פשט המאמר הזה, שלא ישחית אדם דברים, וכן מבואר בתורה, "לא תִשְׁחִית".

- ודרש המאמר הזה, שלא יבעל אדם אשה שלא כדרכה, שאין הגון לאדם לשנות את דרכו.

ב. בת לאביה מטמונת שוא [=אוצר חנם], **מפחדה לא יישן בלילה** [=מדאגות עליה לא יוכל לישון]. **בקטנותה, שמא תתפתה. בנערותה, שמא תזנה. בגרה, שמא לא תינשא. נישאת, שמא לא יהיו לה בנים. הזקינה, שמא תעשה כשפים**.

- וכעין זה אמרו חכמים, אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות, אשרי מי שבניו זכרים, אוי לו למי שבניו נקבות.

ג. לא תעיל דויה בלבך [=לא תכניס דאגה בלבך], **דגברי גיברין קטל דויה** [=שאנשים גבורים הרגה דאגה].

- וכן אמר שלמה "דִּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יִשְׁחָנָה". יש אומרים שיסיח [=יסיר] אותה מדעתו. ויש אומרים ישיח [=יספר] אותה לאחרים.

ד. מנע רבים מתוך ביתך [=אותם שאין לך עסק עימם, מנעם מתוך ביתך], **ולא הכל תביא אל ביתך** [=ואפילו אותם שאתה מתעסק עימם, לא תביאם תדיר לביתך, אלא מבחוץ תדבר עימם].

- וכן אמר רבי, לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו, שנאמר, "אִישׁ רְעִים" [=איש שיש לו רעים הרבה], "לְהַתְרוּעֵעַ" [=לסוף מריעים לו, שמתקוטט עימם].

(ה-ט) דברי הבאי ורוח שאין בהם ממש :

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קא

ה. **זלדקן** [=מי שזקנו דק וקלוש] – **קורטמן** [=חכם וחרוף הוא ביותר].

ו. **עבדקן** [=מי שזקנו עבה] – **סכסן** [=שוטה הוא].

ז. **דנפח בכסיה** [=מי שנפח קצף יין שבכוסו] – **לא צחי** [=בידוע שאינו צמא].

ח. **אמר במאי איכול לחמא** [=האומר במה אלפת את הפת] – **לחמא סב מיניה** [=קח הלחם מידו כי בידוע שאינו רעב שאילו היה רעב היה אוכלו כמו שהוא].

ט¹. **מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה** [=מי שזקנו מחולק ומפוצל, ויש בין החלקים כמין מעבר] – כולי עלמא לא יכלי ליה [=ודאי ערמומי הוא, שאין אחד יכול לנצחו, כי מתוך שחשב כל ימיו בערמימות, הוא משים ידו לזקנו, ומושך, כדרך החושבים].

ט². **מאן דאית ליה הכרתא בדיקניה** [=מי שיש לו היכר בזקנו שאכל] – כולי עלמא לא יכלי ליה [=כל מי שלא סעד לא יכול להגיע לכוחו].

ט³. **מאן דאית ליה גוורתא בדיקניה** [=מי שיש לו קרחה בזקנו] – **כולי עלמא לא יכלי ליה** [לכאורה פירוש גרסא זו הוא כפירוש הגרסא הראשונה].

(י-יח) דברים טובים שבו [שמותר ללמדם לרבים]:

י. **אשה טובה** – **מתנה טובה**, בחיק ירא אקים תנתן.

יא. **אשה רעה** – **צרעת לבעלה**, מה תקנתו, יגרשנה מביתו, ויתרפא מצרעתו.

יב. **אשה יפה** – **אשרי בעלה**, [מרוב הנאה] מספר ימיו [נחשבים לו] ככפליים.

יג. **העלם עיניך מאשת חן**, פן תלכד במצודתה, אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר, כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו, ועצומים כל הרוגיה.

יד. **רבים היו פצעי רוכל**, [המסתובב למכור תכשיטי נשים, שפעמים מוצאו איש מתייחד עם אשתו ומכחו ופוצעו].

טו. **המרגילים לדבר ערוה** [=ניאוף], **הרי הם כניצוץ מבעיר גחלת**, [שכל אשר להם כלה], ככלוב מלא עוף, כן בתיהם מלאים מרמה.

ז. **מנע רבים מתוך ביתך**, ולא הכל תביא ביתך. [עניין זה מבואר לעיל].

טז. **רבים יהיו דורשי שלומך**, [שתהא מתאהב על הכל. ואף על פי כן, לא] תגלה סודך [אלא] לאחד מיני אלף, [ואפילו] משוכבת חיקך שמור פתחי פיך.

יז. **אל תצר צרת מחר**, כי לא תדע מה ילד יום, שמא למחר איננו, ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו.

יח. **כל ימי עני רעים**, **בן סירא אומר**, **אף לילות**, בשפל גגים גגו, [שאין ידו משגת להגביה ביתו], ובמרום הרים כרמו, [שאין ידו משגת לקנות בשפלה], ממטר גגים לגגו, [כשירוד מטר, מזלפים המים מהגגות הגבוהים על גגו, ואין לו מנוחה אף בלילות], ומעפר כרמו לכרמים, [שכל עפר שהוא מוציא לזבל, מוליך הרוח מההר לכרמים שבבקעה].

נאמר בספר משלי "כָּל יְמֵי עֲנֵי רָעִים וְטוֹב לֵב מְשֻׁתָּה תְּמִיד"

וטוב לב משתה תמיד	כל ימי עני רעים	
אלו בעלי משנה. שנוחה ללמוד.	אלו בעלי תלמוד. כי קשה ללמוד מרוב קושיות וסוגיות שבו.	לדעת רבי זירא אמר רב
זה בעל גמרא. שנהנה מיגיעו ויודע להורות איסור והיתר.	זה בעל משנה. שאינו יכול להורות הלכה מתוך משנתו.	לדעת רבא
זה שיש לו אשה טובה.	זה שיש לו אשה רעה.	לדעת רבי חנינא
זה שדעתו יפה.	זה אסטניס.	לדעת רבי ינאי
זה אכזרי.	זה רחמני.	לדעת רבי יוחנן
זה שדעתו רחבה. אינו מכניס דאגה ללבו.	זה שדעתו קצרה. יש מפרשים שמים אל לבו כל דאגות חבריו ודואג על כל מה שעתיד לבא עליו. ויש מפרשים רגזן.	לדעת רבי יהושע בן לוי

דף קא

שינוי וסת תחילת חולי

אמר רבי יהושע בן לוי, "כָּל יְמֵי עֲנֵי רָעִים", ואפילו שבתות וימים טובים, שאין לך עני שבישראל שאין לו בהם מעדנים, לעני הם רעים, כי שינוי וסת [=רגילות] האכילה, שאוכלים יותר מרגילותם, הוא תחילת חולי מעיים.

קריאת פסוקים לרעה

תנו רבנן, **הקורא פסוק של שיר השירים, ועושה אותו כמין זמר** [שקורא בנגינה אחרת ולא בטעמיו]. **וכן הקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו**, [שמסיב על היין ואומר פסוקים בקול רם לצחק עם בני המשתה], **מביא רעה לעולם**.
מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא, ואומרת לפניו, **רבונו של עולם, עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו לצים**. אמר לה, בתי, בשעה שאוכלים ושותים במה יתעסקו. אמרה לפניו, רבונו של עולם, אם בעלי מקרא הם, יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הם, יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד הם, יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קא

קריאת פסוקים לטובה

העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניא, כל הקורא פסוק בזמנו, [כגון שהוא יום טוב ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מעניינו של יום], מביא טובה לעולם, שנאמר, "וְדַבֵּר בְּעֵתוֹ מֵה טוֹב".

הלוחש על המכה

לדעת רבי עקיבא, הלוחש על המכה, אין לו חלק לעולם הבא, כשיעשה כסדר הזה.

(א) ריקקה על המכה. (ב-ג) לחישה על המכה. והזכרת פסוק על המכה. במשנה אמר רבי עקיבא את הפסוק, "כָּל הַמַּחְלָה אֲשֶׁר שָׁמְתִי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵךְ", שיש בו הזכרת השם, והוא גם מדבר בעניין רפואה, שניכר בו שנאמר משום המכה, והרי זה כלוחש על מה שרקק. ורב אמר, אפילו מזכיר את הפסוק, "נִגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאֲדָם וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן", שאין בו הזכרת ה' אבל יש בו הזכרת נגע. ורבי חנינא אמר, אפילו מזכיר את הפסוק, "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר" שאין בו עניין נגע וחולי כלל, ומזכירו כי סבור להינצל בזכות דברי התורה.

והעושה כן, אין לו חלק לעולם הבא, כי אסור להזכיר פסוק על הלחישה, כי נראה כמזכירו על הרקיקה.

אבל לחשים שרגילים לומר קודם הרקיקה, ומזכירים בהם שם בלשון לעז, מותר, משני טעמים.

(א) שאין איסור לחישה אלא אחר הרקיקה, ולא קודם הרקיקה. (ב) שאין האיסור אלא בלשון הקודש, אבל לא בלשון לעז.

סיכה ומישמוש בשבת

בברייתא אחת מבואר, שמותר לסוך שמן, ולמשמש בו בני מעיים של חולה בשבת, ואין בזה משום איסור רפואה בשבת, כי סיכה דינה כשתיה, ושתיה מותרת בשבת.

ובברייתא אחת מבואר, שמותר לעשות כן, רק בשינוי מהדרך שעושים זאת בחול. [שבחול הדרך למשמש ואחר כך לסוך]. לדעת רבי חמא ברבי חנינא, בשבת יסוך ואחר כך ימשמש. ולדעת רבי יוחנן, יסוך וימשמש בבת אחת.

-

מותר ללחוש לחש על נחשים ועקרבים בשבת בשביל שלא יזיקו, ואין בכך איסור צידה בשבת.

-

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

יש מפרשים שמותר להעביר בשבת כלי מתכת על העין כדי לקררה, ואין בכך משום איסור רפואה.

ויש מפרשים שמי שחש בעינו, מותר להצמיד לה בשבת כלי. ודווקא כלי המותר בטלטול בשבת, אבל בכלי מוקצה, אסור.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קא

להם, חמה עזה יש בעולם, כלומר המקום כועס עלי ולכן הכביד חולי. **התחילו בוכים**, כי אמרו, אפשר ספר תורה שרוי בצער, ולא נבכה. **ורבי עקיבא התחיל משחק, כי אמר, כל זמן שהיה רבי אליעזר בהצלחה גמורה**, [שאין יינו מחמיץ, ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מבאיש, ואין דובשנו מדביש], **היה מקום לחשוש שמא חס ושלום מקבל כל שכרו בעולם הזה, אבל עכשיו שרבי אליעזר בצער, ודאי שכרו משתמר לעולם הבא, ויש לשמוח.**

אמר לו רבי אליעזר, עקיבא, כלום חיסרתי מן התורה כולה, שאתה אומר שאני סובל בעוונותי. ענה לו לימדתנו רבינו, **"כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא"**.

דברים שניחמו את רבי אליעזר כשחלה

כשחלה רבי אליעזר, נכנסו ארבעה זקנים לבקרו, רבי טרפון, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא.

נענה רבי טרפון, ואמר: טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים, שטיפה של גשמים בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא.

נענה רבי יהושע, ואמר: טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה, שגלגל חמה בעולם הזה, [ולא לעולם הבא שמאורות יתחדשו בו], ורבי בעולם הזה ובעולם הבא.

נענה רבי אלעזר בן עזריה, ואמר: טוב אתה לישראל יותר מאב ואם, שאב ואם בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא.

נענה רבי עקיבא, ואמר: חביבים יסורים, שכן כשם שלימד חזקיה תורה את כל ישראל, כך לימד את מנשה בנו, ואף על פי כן עשה הרע בעיני השם, ורק כשאסרוהו בבבל בנחושתיים, וייסרוהו, נכנע מלפני ה', והתפלל אליו.

שלושה באו בעלילה

שלושה באו בעלילה, כלומר, לא בקשו, אלא באו בתביעה, בדברים שאי אפשר לדחותם.

[א] **קין** – כשחטא, אמר לפני המקום, וכי "גְּדוֹל עוֹנֵי מְנַשׂוֹא", שאינך יכול לסלוח לי, האם גדול עוני מעוון ששים ריבוא שעתידים לחטוא לפניך, ואתה סולח להם.

[ב] **עשו** – כשנטל יעקב את הברכות, אמר עשו לאביו, **"הִבְרַכָּה אַחַת הוּא לָךְ אָבִי"**, ולא יכול לדחותו, כי טענה ניצחת היא, וכך כפאו לברכו.

[ג] **מנשה** – כשאסרוהו בבבל, בתחילה קרא לאלוהות הרבה, ורק לבסוף קרא לאקי אבותיו, ואמר, אם לא תושיעני, מה הועיל לי שקראתי לך, ובמה עדיף אתה משאר אלוהות שקראתי להם, ועל ידי זה שמע ה' תחינתו, והשיבו למלכותו.

ההוגה את השם באותיותיו

לדעת אבא שאול, ההוגה את השם באותיותיו, אין לו חלק לעולם הבא.

לפירוש הראשון של רש"י, האיסור הוא בעצם אמירת ה' באותיותיו, והוא אמור בכל מקום שאין היתר להגות את השם באותיותיו ככתבו. ומאחר שאין היתר אלא בלשון הקודש במקדש, שבו היו מברכים כן, האומר **בלשון הקודש בשאר מקומות חוץ למקדש, או בלשון לעז אפילו במקדש**, הוא בכלל ההוגה את ה' באותיותיו, שאין לו חלק לעולם הבא.

ולפירוש האחרון של רש"י, האיסור הוא לפרש שם של מ"ב, ורק המפרש בגבולין בלשון חול, אין לו חלק לעולם הבא. אבל המפרשו בלשון הקודש בכל מקום, אינו נענש כל כך. וכן המפרשו במקדש אפילו בלשון חול, אינו נענש, כי רגילים להזכיר שם את פירושו.

ירבעם בן נבט

לדעת התנא של המשנה, **ירבעם בן נבט מלך ישראל אין לו חלק לעולם הבא**. ולהלן מה שנאמר בו בגמרא.

שמו ירבעם, ושלושה טעמים לדבר. (א) על שריבע [=הרביץ והשפיל] **את העם**. (ב) על שעשה **מריבה בעם**, [גרם להם לריב אלו עם אלו על עסק עבודה זרה שזה עובד וזה מוחה בידו]. (ג) על שעשה **מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים**.

שם אביו נבט, הוא נבט, הוא מיכה, הוא שבע בן בכרי. (א) **נקרא נבט, משום שהיה מהשלושה שניבטו** [=ראו], והיו סבורים שהבינו מה שראו, אבל טעו בכך. שכשיצאה אש מאמתו, היה סבור שסימן הוא שימלוד, [ולכן מרד בדוד, שנאמר, "וְיָשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעַל וְיָשָׁמוּ שְׁבַע בְּן בְּכָרֵי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמֶר אֵין לָנוּ חֶלֶק בְּדָוִד וְלֹא נִחְלָה לָנוּ בְּבֶן יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָאֵלֵינוּ יִשְׂרָאֵל"]]. וטעה, כי באמת היה הדבר סימן שבנו ירבעם ימלוד, ולא הוא. [וכן

אחיתופל ראה צרעת שזרחה לו על אמתו, והיה סבור שסימן היא שימלוד, ולכן נעשה יועץ לאבשלום, כשמרד בדוד, כדי שתשוב המלוכה מדוד לאבשלום, ובין כך ובין כך יתגלגל הדבר וימלוד הוא. **וכן איצטגניני פרעה**, ראו בכוכבים שמושיעים של ישראל לוקה במים, ויעצו לפרעה לגזור, **"כֹּל הַיָּבֵן הַיְלֹוד הַיְאָרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ"**, וטעו, כי מה שראו היה

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קב

שילקה משה על מי מריבה]. (ב) **נקרא מיכה, משום שנתמכמך בבניין**. [יש מפרשים שהיה מהתינוקות שנתנו המצרים בבניין תחת הלבנים, ומשה הוציאו. ויש מפרשים שהיה עוסק בבניין, ונעשה על ידי זה מך ועני, כמו שאמרו חכמים, כל העוסק בבניין מתמסכן]. (ג) **ושבע בן בכרי שמו**.

ואין לו ליורעם חלק לעולם הבא, שנאמר "וַיִּנְעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב ... וַיְהִי בַדָּבָר הַזֶּה לְחִטָּאת בַּיִת וְרַבְעָם וְלִהְיֶה כְחֵיד [בעולם הזה] וְלִהְשֹׁמֵיד [לעולם הבא] מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה".

ולמה זכה למלכות? – מפני שהוכיח את שלמה. אמר לו, דוד אביך, פרץ פרצות בחומה, כדי שיעלו ישראל לרגל, ויכנסו ברווח, ואתה גדרת אותם, כדי לעשות אנגריא [=עבודת המלך] לבת פרעה. (א) יש מפרשים שהאנגריא היא, שיהיו שערים ויגבו מס מהבאים, לתת לבת פרעה. (ב) ויש מפרשים שסגר השערים, ועשה מגדל לבת פרעה על אחד מן השערים, וכולם עוברים דרך שם, כדי שיהיו מצויים עמה לכבדה ולעבדה. (ג) ויש מפרשים שהיה רגיל שלמה לסגור דלתות העזרה, ולהצניע מפתחות בידו, ודרכו של מלך לישן שלוש שעות ביום, וישראל עומדים על העזרה עד שיעמוד המלך, ואמר לו ירבעם, אתה רוצה שיתנו אנגריא לבת פרעה אשתך, כדי שתתן להם מפתחות.

ולמה נענש? – מפני שהוכיח את שלמה ברבים לביישו. וחלץ תפיליו בפני המלך, ואין נכון להיות בגלוי ראש בפני המלך, ובעשותו כן, הראה שמורד בו, ואינו נוהג בו כמלך. [יש מפרשים שחלץ כדרכו בפני המלך, ומרד בכך, שהיה לו לפנות לצד אחר ולא פנה. ויש מפרשים שבא בפניו כדי לחלוץ בפניו, ולהתריס כנגדו].

ואמרו **גסות הרוח שהיתה בירבעם, טרדתו מן העולם**, שנאמר, "וַיֹּאמֶר וְרַבְעָם בָּלְבוּ עִתָּה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד. אִם יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית ה' בִּירוּשָׁלַם וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל אֲדֹנָיָהם אֶל רַחְבֵּעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִרְגִנִי וְשָׁבוּ אֶל רַחְבֵּעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה", אמר, הלכה למשה מסיני, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד, וכיון שיראו את רחבעם יושב, ואותי עומד, יאמרו הכל, רחבעם מלך, וירבעם אינו מלך, ואם אשב, אחשב כמורד במלכות דוד, ויהרגוני, וילכו אחריו.

מיד, "וַיִּנְעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב לָכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֲלֵהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיִּשָּׂם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן", וכך החל לעשות, **היה מושיב רשע עם צדיק, ואומר להם האם תחתמו על כל מה שאעשה, ואמרו לו כן**, כי היה מוחזק לכשר בעיניהם. אמר להם, רוצה אני להיות מלך. ואמרו לו שמסכימים. אמר להם, האם תעשו כל אשר אומר. ואמרו כן. אמר, **האם גם תעבדו עבודה זרה כשאומר לכם? והיה הצדיק עונה, חס ושלום. והרשע אומר לצדיק, וכי תעלה על דעתך שאדם גדול כירבעם יעבוד עבודה זרה, אינו אומר לנו כן, אלא לנסותינו לראות אם נקבל דבריו. ועל ידי זה היה הצדיק מתרצה לחתום לירבעם**, [ואף אחיה השילוני טעה בזה וחתם לו]. ומאחר שחתמו לו כל הצדיקים, נתקבלו דבריו.

דף קב

טעות יהוא בן נמשי

יהוא בן נמשי מלך ישראל, צדיק גדול היה, וכשהרג את כל נביאי הבעל ובית אחאב, אמר לו ה', "יַעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי כְּכֹל אֲשֶׁר בָּלָבְבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְזָב בְּנֵי רַבְעִים יִשָּׁבוּ לָךְ עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל".

ואף על פי כן עבד לעגלי הזהב שעשה ירבעם, שנאמר, "וַיְהִי הוּא לֹא שָׁמַר לְלִקְחַת בְּתוֹרַת ה' אֲלֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטָּאוֹת וְרַבְעָם אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל".

לדעת אביי – פיו גרם לו לחטוא בכך, שכשרצה לקרוא לנביאי הבעל להורגם, אמר לעם בשקר, כדי לפתותם, "אַחְזָב עָבַד אֶת הַבַּעַל מֵעַט יְהוּא יַעֲבֹדֵנוּ הַרְבֵּה", וברית כרותה לשפתים, שמה שאומרות אינו חוזר ריקם, ולכן סופו היה שנכשל כפי שאמר.

ולדעת רבא – חותמו של אחיה השילוני ראה, שהסכים עם ירבעם [כמבואר לעיל], ולכן טעה לחשוב שהדבר מותר.

"ושחטה שטים העמיקו"

אמר הקדוש ברוך הוא, "וַיִּשְׁחֲטֵה שְׁטִיִּם הָעַמִּיקוּ וַאֲנִי מוֹסֵר לְכָלֶם". וכך ביארו הדברים.

"וַיִּשְׁחֲטֵה שְׁטִיִּם הָעַמִּיקוּ" – יש מפרשים ששטים היינו עבודה זרה ששטים [=הולכים] אחריה, ושחיטה אמורה כאן, היא שחיטה של קרבנות לעבודה זרה. ואמר הקדוש ברוך הוא, שהשוחטים לעבודה זרה, [כעבודת עגלי הזהב שעשה ירבעם], העמיקו והחמירו בכבודה כל כך, עד שאמרו, **שכל המניח אותה ועולה לרגל לירושלים יהרג בחרב**. ויש מפרשים ששטים היינו עושי שטויות, שסרו מאחרי ה' לעבוד את העגלים, ואמר הקדוש ברוך הוא, שהעמיקו והחמירו בשטויות שלהם, עד כדי כך, שחייבו שחיטה את המניחים אותם ועולים לרגל לירושלים.

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קב

ולעומתם "וְאֲנִי מוֹסֵר לְכֻלָּם" – כלומר, אני לא חשתי לכבודי כל כך, לומר, שמי שאינו עולה לרגל, ידקר בחרב, אלא עובר באיסור עשה בלבד, [ומלקים אותו עד שיאמר רוצה אני].

וַיְהִי בַעַת הַהִיא וַיִּרְבְּעִם יָצָא מִירוּשָׁלַם וַיִּמָּצָא אֹתוֹ אַחֲיָה הַשִּׁילְנִי הַנְּבִיא בְּדָרְךָ וְהוּא מֵתַפְסָה בְּשַׁלְמָה חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבָדִם בְּשָׂדֶה.

הזמן גורם

הכתוב הנ"ל אומר, "וַיְהִי בַעַת הַהִיא", ולדעת רבי יוסי, הכתובים שציינו את זמנם, מלמדים, שהזמן גרם למה שארע בו, כי הוא היה מזומן לכך.

[א] "וַיְהִי בַעַת הַהִיא", האמור אצל ירבעם, עת **מזומנת לפורענות**, שאז נחלקה מלכות ישראל, שנאמר, "וַיִּתְפֹּשׂ אַחֲיָה בְּשַׁלְמָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרָעָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר קָרְעִים. וַיֹּאמֶר לְיִרְבְּעָם קַח לָךְ עֶשְׂרֵה קָרְעִים כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנְּבִיא קָרַע אֶת הַמְּמַלְכָה מִיַּד שְׁלֹמֶה וְנִתְתִּי לָךְ אֶת עֶשְׂרֵה הַשְּׁבָטִים".

[ב] "בַּעַת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ", האמור בספר ירמיה, הוא עת מזומן לפורענות.

[ג] "בַּעַת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ", האמור בספר ישעיה, הוא עת מזומנת לטובה.

[ד] "וּבַיּוֹם פְּקֻדֵי וּפְקֻדָּתַי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם", האמור בחטא המרגלים, הוא עת מזומנת לפורענות, שאותו יום שחזרו מרגלים תשעה באב היה, ובכל שנה מתו מהם בתשעה באב, ובו נחרב הבית הראשונה ובשניה.

[ה] "וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אַחֲיוֹ", עת מזומנת לפורענות, שנתחייבה תמר שריפה, ומתו שני בניו של יהודה.

- וכמו כן, לדעת רבי יוסי, הכתוב שציין את מקומו, מלמד, שהמקום גרם למה שארע בו, כגון מה שנאמר בעניין שנחלקה מלכות דוד, "וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שָׁכֶם כִּי שָׁכֶם בָּא כָּל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ", **מקום מזומן לפורענות**, בשכם עינו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד.

סוף הכתוב הנ"ל

"וַיִּרְבְּעִם יָצָא מִירוּשָׁלַם" – מלמד שיצא מפיתקה [=מכללה] של ירושלים, **שלא לחזור בה לעולם**, ולא ליטול חלק בעבודה. [וי"ג בכבודה].

"וַיִּמָּצָא אֹתוֹ אַחֲיָה הַשִּׁילְנִי הַנְּבִיא בְּדָרְךָ וְהוּא מֵתַפְסָה בְּשַׁלְמָה חֲדָשָׁה" – אמר רב נחמן, מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי. דבר אחר, שחידשו דברי תורה **שלא שמעה אוזן מעולם**.

"וּשְׁנֵיהֶם לְבָדִם בְּשָׂדֶה" – אמר רב יהודה אמר רב, מלמד, **שכל תלמידי חכמים דומים לפנייהם כעשבי השדה**. ויש אומרים מלמד שכל טעמי תורה מגולים להם כשדה.

בת קול שיצאה בהמלכת ירבעם

אמר רבי חנינא בר פפא, כשהמליכו ישראל את ירבעם, יצאה בת קול ואמרה, "לָכֵן תִּתְּנִי שְׁלוֹחִים [=האם ראוי לשלח] על מוֹרְשֵׁת גַּת [=את מלכות דוד שהרג את גלית הפלשתי, ועל ידי זה הוריש לכם את גת] בְּתֵי אֶכְזִיב [=למלכי בית דוד אתם מכזבים, לפיכך תהיו נמסרים] לְאֶכְזָב [=לעובדי כוכבים שהם "רְחֻבִים וְשֹׁטֵי קָזָב"] לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל [=וזהו העונש על שאתם הולכים אחר מלכי ישראל]."

הנהנה בלא ברכה

אמר רב חנינא בר פפא, **כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר, "גֹּזֵל אֶבְיוֹ" [=הקדוש ברוך הוא שנאמר "הוא אֶבִיךָ קִנְיָךְ"] וְאִמּוֹ** [=כנסת ישראל שנאמר "וְאֵל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אֱמֻנָךְ"] וְאִמְרֵי אֵין פִּשְׁעֵי חֶבֶר הוּא לְאִישׁ מְשֻׁחִית [=חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית ישראל לאביהם שבשמים], **ואין גזילה כלפי מעלה וכלפי כנסת ישראל, אלא זו בלבד**, שאוכל בלא לברך. [אבל לולי הכתוב שמפורש בו לשון גזלה, לא היינו יודעים שהאוכל בלא ברכה נחשב ממש כגזולן].

ירבעם הדיח את ישראל מאחרי ה'

"וַיֵּיבֶחַ יִרְבְּעָם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי ה' וְהִחְטִיאוֹם חֲטָאָה גְדוֹלָה", כאדם שיש בידו מקל אחד, ומכה בו מקל אחר, ומשליכו רחוק, כך הדיח ירבעם את ישראל מאחרי ה' בעל כרחם.

הגורם לחטא העגל

"אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר מֹשֶׁה ... וְדֵי זָהָב", אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, בשביל **כסף וזהב שהשפעת להם לישראל**, עד שיאמרו דיי, גרם להם לעשות אלהי זהב, משל, אין ארי דורס ונוהם מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר.

"וּבַיּוֹם פְּקֻדֵי וּפְקֻדָּתַי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם"

לדעת רבי יצחק, כוונת הכתוב הזה, **שבכל פעם**

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קב

שיביא הקדוש ברוך הוא פורענות על ישראל, יוסיף בה עוד מעט, כעונש על חטא העגל. [ונראה שכן גם דעת רבי אושעיא, שאמר, עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד, כלומר לוקים על חטא עגל אחד שעשו במדבר, מכאן ואילך מאחר שעשה ירבעם עוד שני עגלים הרי הם יונקים, משנים ושלושה עגלים].

ולדעת רבי חנינא, כוונת הכתוב הזה, **שביום מסוים יענשו על חטא העגל, ואותו יום נתאחר עשרים וארבע דורות**, ונתקיים בימי צדקיה, שנאמר **בשעת החורבן, "ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש פלי משחתו בידו"**, והכוונה למה שנאמר בחטא העגל **"וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם"**, וממעשה העגל עד החורבן שבימי צדקיה היו עשרים וארבעה דורות. [א) נחשון היה בזמן מעשה העגל. (ב) שלמון. (ג) בועז. (ד) עובד. (ה) ישי. (ו) דוד. (ז) שלמה. (ח) רחבעם. (ט) אביה. (י) אסא. (יא) יהושפט. (יב) יורם. (יג) אחזיה. (יד) יואש. (טו) אמציה. (טז) עוזיה. (יז) יותם. (יח) אחז. (יט) חזקיה. (כ) מנשה. (כא) אמון. (כב) יאשיה. (כג) יהואחז ויהויקים בני יאשיה, ומלכו זה אחר זה, אבל שניהם דור אחד. (כד) יהויכין בנו של יהויקים. הרי עשרים וארבעה דורות. ויהויכין לא סיים מלכותו, שהוגלה לבבל עם החרש והמסגר, והמליכו צדקיהו בן יאשיה דודו במקומו, ולכן אין למנות את צדקיה כדור בפני עצמו, שהוא היה מדור כ"ג אלא שמלך אחר דור כ"ד].

דברי הקדוש ברוך הוא עם ירבעם להחזירו

"אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרך הרעה", אמר רבי אבא, **אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו, ואמר לו, חזור בד, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן**. שאל ירבעם, מי בראש. ענה הקדוש ברוך הוא, **בן ישי בראש**. אמר ירבעם, אם כך **איני רוצה**.

רבי אבהו חלה בלומדו זאת ולא חזר בו

רבי אבהו היה רגיל ללמד את המשנה, "שלשה מלכים אין להם חלק לעולם הבא", חלה, וקיבל עליו שלא ילמד, ומכיון שנתרפא, חזר ולימד זאת.

אמרו לו תלמידיו, "הלא קבלת עליך שלא תלמד זאת", אמר להם, "וכי הם חזרו בהם מדרכם הרעה, שאחזור בי מללמד שאין להם חלק לעולם הבא".

רב אשי לומד ממנשה

פעם אחד כשסיים **רב אשי** את שיעורו, הגיע עד העניין, "שלושה מלכים אין להם חלק לעולם הבא".

אמר לתלמידיו, **"מחר נפתח את השיעור העוסק בחברינו**, שהיו תלמידי חכמים כמותנו, ואין להם חלק לעולם הבא".

בלילה בא מנשה, ונראה לו בחלומו, **אמר לו, "וכי סבור אתה שאנו חברך וחברי אביך, שכך קראת לנו, אמור לי מאיזה מקום בפת יש לבצוע בברכת המוציא"**. ענה לו רב אשי, "איני יודע". אמר לו מנשה, "מהיכן יש לבצוע לא למדת, וחברים קראת לנו". אמר לו רב אשי, **"למד אותי, ומחר אדרוש זאת בשמך לרבים"**. **יש מפרשים שענה לו, שיש לבצוע מסביבות הפרוסה, למעלה או למטה או מהצדדים, שכל אלו מקומות שמתקשית הפת בתנור, אבל לא מאמצע הפרוסה. ויש מפרשים שאף מסביב אין לבצוע אלא ממקום שהלחם אפוי יפה, כגון למעלה או למטה, אבל לא מהצדדים**, שהוא יותר רך.

שאלו אותו רב אשי, "מאחר שאתם כל כך חכמים, מדוע עבדתם עבודה זרה". ענה לו, "אם היית שם, היית מגביה שפת חלוקך מבין רגליך, כדי שתהא קל לרוץ, והיית רץ לשם, מפני יצר עבודה זרה שהיה שולט".

למחרת כשפתח רב אשי את שיעורו, אמר, "נתחיל לדרוש ברבותינו".

אחאב בן עמרי

לדעת התנא של המשנה, **אחאב בן עמרי מלך ישראל אין לו חלק לעולם הבא**. ולהלן מה שנאמר בו בגמרא.

שמו אחאב – שהיה **אח** [=מלשון ויי ורע] **לשמים, ואב** [=אוהב] **לעבודת כוכבים**. [ומצאנו שאח לשון רעה הוא שנאמר "וְאָח לְצָרָה יִנָּלֵד" ומצאנו שהאב אוהב הוא, שנאמר "כַּרְחִם אָב עַל בָּנָיו"].

חטאיו – **קלות שעשה אחאב, כחמורות שעשה ירבעם**, שנאמר, **"וַיְהִי הַנֶּקֶל לְכַתּוֹ בְּחַטָּאוֹת יִרְבְּעָם בֶּן נְבָט"**, כלומר קלות היו לאחאב כל חטאותיו של ירבעם, ואם כן עבירות חמורות שעשה אחאב, היו חמורות ביותר, וכן נאמר, **"וַיִּלְךָ וַיַּעֲבֹד אֶת הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ. וַיִּקֶם מִזְבֵּחַ לַבַּעַל בֵּית הַבַּעַל אֲשֶׁר בְּנֵה בְּשֶׁמְרוֹן. וַיַּעַשׂ אַחְזָב אֶת הָאֲשֵׁרָה וַיִּוָּסֵף אַחְזָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו"**, שכתב על דלתות שומרון, **"אחאב כפר באקי ישראל"**, [ולפיכך אין לו חלק באקי ישראל], ועליו נאמר, **"גַּם מִזְבְּחוֹתֵם כְּגִלְיָם עַל תְּלָמֵי שְׂדֵי"**, ללמד שאין לך כל תלם ותלם בארץ ישראל, שלא העמיד עליו אחאב עבודת כוכבים, והשתחוה לו.

והטעם שתלה הכתוב את חטאי מלכי ישראל בירבעם בכמה מקומות, כגון מה שנאמר ביהואחז בן יואש, **"לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט"**, משום שירבעם היה תחילה לקלקלה, כלומר הוא היה המלך הראשון שהקדיח תבשילו ברבים.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קג

ואין לו לאחאב חלק לעולם הבא – שנאמר, "והקרתי לאחאב משתיין בקיר ועצור [=בעולם הזה] ועזוב [=לעולם הבא] בישראל".

ולמה זכה עמרי אביו למלכות? – מפני שהוסיף כרד אחד בארץ ישראל, שנאמר, "ויקן את הקר שמרון מאת שומר בכפרים כסף ויבן את הקר ויקרא את שם הקר אשר בנה על שם שומר אדני הקר שמרון".

ולמה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה? – מפני שכיבד את התורה, שניתנה בכ"ב אותיות, שכן מבואר מהכתובים, שכל אשר יש לו הסכים לתת לבן הדד מלך ארם, כדי שלא ילחם עמו, אבל את התורה שהיתה מחמד עיניו, לא הסכים לתת לו, ורק בעבור התורה, נלחם עם בן הדד, [ועזרו ה' ביד נביאו, ונצח].

סופו של אחאב

כשנלחם אחאב את מלחמתו האחרונה בארם, בה נהרג, יצא למלחמה על פי צדקיה בן כנענה ושאר נביאי השקר, שאמרו לו שיצליח, ונבואתם לומר כן, באה להם, מחמת הדברים הבאים, שנאמר, "ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפל ברמת גלעד ויאמר זה בכה וזה אמר בכה. ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר ה' אליו במה. ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן". וכך דרשו את הכתובים הללו.

"ויאמר זה בכה וזה אמר בכה" – שהיו המצדדים לחובה ולזכות שווים :

- רב נחמן למד מכאן, שאחאב שקול היה, מחצה עוונות, ומחצה זכויות.

- ורב יוסף אמר, שהיה כולו עוונות, שהרי נאמר בו, "רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אתו איזבל אשתו", [שבכל יום היתה שוקלת שקלי זהב לעבודת כוכבים], אלא וותרן בממונו היה, ומתוך שההנה תלמידי חכמים מנכסיו, כיפרו לו מחצה.

"ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו" – זו רוחו של נבות היזרעלי [שהרגו אחאב].

"ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן" – אמר לו הקדוש ברוך הוא צא ממחיצתי, שכן נאמר, "דבר שקרים לא יפון לנגד עיני". אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, דפרע [=הפורע ומשלם] קיניה [=קנאתו כלומר שנוקם על שעשו לו], מחריב ביתיה [=מחריב את ביתו. כרוחו של נבות שנקם כעסו מאחאב ויצא ממחיצתו של הקדוש ברוך הוא].

אחזיהו היה קודר אזכרות

כשהכרית יהוא את בית אחאב, נאמר, "ויבקש את אחזיהו [בן יורם בן יהושפט מלך יהודה] וילקדו והוא מתחבא בשמרון", והכוונה בזה שהיה קודר אזכרות, [=מוחק שמות שבתורה], וכותב [שמות] עבודת כוכבים תחתיהן, ולכן היה מתחבא, שאילו היה עושה בפרהסיה, לא היו מניחים אותו לעשות כן.

מנשה בן חזקיה מלך יהודה

נחלקו חכמים במשנתנו במנשה בן חזקיה מלך יהודה אם יש לו חלק לעולם הבא. ולהלן מה שנאמר בו בגמרא.

שמו מנשה, וזאת משני טעמים. (א) על שנסה [=שכח] י-ה כלומר שהוא עצמו שכח את הקדוש ברוך הוא. (ב) על שהנשי [=השכיח] את ישראל לאביהם שבשמים.

חלקו לעולם הבא :

לדעת תנא קמא של המשנה – אין למנשה חלק לעולם הבא, שנאמר בו, "ויעש אשרה כאשר עשה אחאב מלך ישראל", ללמד שכשם שלאחאב אין חלק לעולם הבא, כך למנשה אין חלק לעולם הבא.

ולדעת רבי יהודה במשנה – יש למנשה חלק לעולם הבא, שנאמר בו, "ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע ותחנתו וישיבהו וירושלם למלכותו וידע מנשה פי ה' הוא האלהים", [אמרו לו חכמים, למלכותו השיבו, ולא לחיי העולם הבא השיבו].

אמר רבי יוחנן, שניהם מקרא אחד דרשו, שנאמר "ויתנתים לזענה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן חזקיהו מלך יהודה על אשר עשה בירושלם". לדעת רבי יהודה, כוונת הכתוב, שנענשו ישראל, בגלל שרק מנשה עשה תשובה, ולא למדו ממנו ישראל לעשות תשובה. ולדעת חכמים, כונת הכתוב, שנענשו ישראל, בגלל מנשה שלא עשה תשובה, ומשך את כל ישראל אחריו.

דף קג

ואמר רבי יוחנן, כל האומר, מנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה ידיהם של בעלי תשובה. שמנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנים, שנאמר, "בן שתיים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם ... ויעש הרע בעיני ה' ... ויעש אשרה כאשר עשה אחאב מלך ישראל", ואחאב עשה הרע עשרים ושתים שנות מלכותו, נמצא שעשרים ושתים שנה חטא מנשה כאחאב, ושאר שלושים

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קג

ושלוש שנות מלכותו, לא חטא אלא עשה תשובה.

קבלת תפילת מנשה

כשהתפלל מנשה לקדוש ברוך הוא להצילו מבבל, מידת הדין היתה מעכבת, שלא לקבל פני מנשה בתשובה, ועשה הקדוש ברוך הוא מחתרת ברקיע, ופשט ידו, וקבלו בלא ידיעת מידת הדין.

בראשית מלכות

אף על פי שהיו מלכים קודם יהויקים, ולא היתה מלכותו תחילת המלוכה, נאמר בו, "בְּרֵאשִׁית מִמְּלֻכּוֹת יְהוּדָה בֶּן יֵאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה", ללמד, שמשום רשעתו של יהויקים, בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו, כמו שהיה מבראשית, אלא שנסתכל בדורו, שהיו צדיקים, [שעדיין לא גלו החרש והמסגר], ונתקררה דעתו.

ואף על פי שהיו מלכים קודם צדקיה, ולא היתה מלכותו תחילת המלוכה, נאמר, "בְּרֵאשִׁית מִמְּלַכּוֹת צְדָקָה מֶלֶךְ יְהוּדָה", ללמד, שמשום רשעת הדור של צדקיה, [שהיו כולם רשעים אחר שגלו הצדיקים עם יכניה], בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו, כמו שהיה מבראשית, אלא שנסתכל בצדקיה עצמו, שהיה צדיק, ונתקררה דעתו. ומה שנאמר, "... צְדָקָהּ בְּמַלְכוֹ ... וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה'", לא משום שהיה רשע בעצמו, אלא משום שהיה בידו למחות בבני דורו, ולא מיחה.

כעס ושחוק לאין מבין

"אִישׁ חָכָם" [=הקדוש ברוך הוא] "נִשְׁפָּט אֶת אִישׁ אָוִיל" [=כעס על אחז, ונתנו ביד מלכי דמשק], "וַיִּרְגְּזוּ" [=וזיבח וקיטר לאלוהיהם, שנאמר "וַיִּזְבַּח לְאֱלֹהֵי דַרְמָשֶׁק הַמִּפְּסִים בּוֹ"].

"וַיִּשְׁחַק" [וכשהקדוש ברוך הוא שחק עם אמציה, ונתן בידו את מלכי אדום], "וַיֵּאֵין נְחַת" [=הביא את אלוהיהם והשתחוה להם, שנאמר "וַיְהִי אַחֲרֵי בּוֹא אֲמַצְיָהוּ מִהַכּוֹת אֶת אֲדוֹמִים וַיָּבֵא אֶת אֱלֹהֵי בְּנֵי שַׁעִיר וַיַּעֲמִידֵם לוֹ לְאֱלֹהִים וְלִפְנֵיהֶם יִשְׁתַּחֲוֶה וְלָקָם יִקְטֹר"].

אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, בכיי ליה למר דלא ידע [=כעס על מי שאינו מבין], חייכי למר דלא ידע [=שחוק למי שאינו מבין, ואין בכך שום תועלת], ווי ליה למר דלא ידע בין טב לביש [=אוי לו למי שאינו מבחין בין טוב לרע].

מקום נכבד היה לנקלה

"בְּעֵשְׂתֵי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצְדָקָהּוּ בַּחֲדָשׁ הַרְבִּיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֲדָשׁ הַבְּקָעָה הָעִיר. וַיָּבֹאוּ כָּל שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וַיֵּשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתְּנֹף", הוא מקום שהיו מחתכים בו הלכות, כלומר הר הבית והעזרה, שהיו יושבים בהם סנהדרין, ודורשים הלכות, נהפך למושב לצים של שרי מלך בבל, לדון דינים שלהם.

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, באתרא דמריה תלא ליה זייניה [=במקום שהאדון תלה את כליו], תמן קולבא רעיא קולתיה תלא [=שם רועה נבל כדו תלה].

כתובים שדרש רב חסדא

אמר רבי ירמיה בר אבא

"על שְׁדָה אִישׁ עָצַל עֲבַרְתִּי", זה אחז, שחתם את התורה, וביטל את העבודה.

"וַיַּעַל כָּרְם אָדָם חֶסֶר לֵב", זה מנשה, שקדר אזכרות, והרס את המזבח.

"וַיְהִי עָלָה כָּלוֹ קַמְשׁוֹנִים", זה אמון, שהעלה קורי עכביש על גבי המזבח.

"כָּפְסוּ פָּנָיו חֲרָלִים", זה יהויקים, שכיסה פניו מאורו של הקדוש ברוך הוא.

"וַיִּגְדַּר אֲבָנָיו נִהְרָסָה", זה צדקיהו, שהיה צדיק, ונהרס בית המקדש בימיו.

ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה

(א) כת לצים, שנאמר, "מִשֶּׁשׁ יָדוֹ אֶת לְצָצִים". (ב) כת שקרנים, שנאמר, "דִּבְרֵי שְׁקָרִים לֹא יִפְּוֹן לְנֶגֶד עֵינָיו". (ג) כת חנפים, שנאמר, "כִּי לֹא לִפְנֵינוּ חֲנָף יָבֹא". (ד) כת מספרי לשון הרע, שנאמר, "כִּי לֹא אֵל חֲפָץ רָשָׁע אֶתָּה לֹא יִגְרָף רָע", צדיק אתה, ולא יהיה במגורך רע, והכוונה למספרי לשון הרע, כמבואר בכתוב אחר כך, "דִּבְרֵי כָזָב אִישׁ דְּמִים וּמְרָמָה ... אֵין בְּפִיהוּ נְכוּנָה ... קִבֵּר פְּתוּחַ גְּרוֹנָם לְשׁוֹנָם יַחְלִיקוּן".

ברכות האב לבן

אלו הברכות שבירך דוד את שלמה בנו, [דברים שהאב נותן דעתו עליהם.

"לא תאנה אליך רעה" – שלא ישלוט בך יצר הרע. אי"נ שלא יבעתוך חלומות רעים והרהורים רעים. "וַיִּנְגַע לֹא יִקְרַב בְּאֵהָלְךָ" – אהלו, היינו אשתו, וברכו, שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך, [שאיז קשה לו ביותר כשימצאנה ספק נידה, יותר ממה שימצאנה נידה ודאית, שעל הספק הוא מיצר,

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קג

ויצרו תוקפו, לומר, טהורה היא, ועל חנם אני מונע].
א"נ אהלו היינו אהל תורה, וברכו, שלא יהא לך בן
או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים.

ברכות האם לבנה

אלו הברכות שבירכה בת שבע את שלמה בנה,
[דברים שהאם נותנת דעתה עליהם].

"כִּי מִלְאָכְיוֹ יֵצוּהָ לָךְ לְשִׁמְרֶךָ בְּכָל דְרָכֶיךָ. עַל כַּפֵּי
יְשׁוּאוֹךָ פֶּן תִּגְלֶה בְּאֶבְנֵי רַגְלֶךָ. עַל שְׁחַל וּפְתָן תִּדְרֹךְ
תִּרְמַס כְּפִיר וְתַנְיִן".

ברכות הקדוש ברוך הוא למלך

אלו הברכות שבירך הקדוש ברוך הוא את שלמה.
"כִּי בִי חֲשֵׁק וְאֶפְלָטָהוּ אֲשַׁגְּבֶהוּ כִּי יִדַע שָׁמַי. יִקְרָאֲנִי
וְאֶעֱנֶהוּ עִמּוֹ אֲנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְצֶהוּ וְאֶכַבְּדֶהוּ. אֲרֹךְ
יָמִים אֲשַׁבֵּיעֶהוּ וְאֶרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי".

מי שיש לו שונאים

העיי"ן של המילה רשעים, בכתוב, "וַיִּמְנַע מִרְשָׁעִים
אוֹרָם", תלויה היא, [מוגבהת משאר האותיות],
ונראה כאילו כתוב "רשים", [מלשון רש ועני, בלשון
רבים, כלומר רש פעמיים], ללמד, שכיון שנעשה
אדם רש למטה [= שיש לו שונאים, ואין רוח הבריות
נוחה ממנו], בידוע שנעשה רש גם למעלה
[= ששונאים אותו גם מלמעלה].

ומכל מקום לא נכתב "רשים" בלא עיי"ן כלל, ללמד,
שאין הדבר אמור, אלא ברש שהוא רשע, אבל צדיק,
שיש לו שונאים למטה, אין הדבר מלמד שיש לו
שונאים גם מלמעלה. כגון דוד, שהיו לו שונאים
רבים, והיה אהוב למעלה. וכן נחמיה בן חכליה,
שהיו לו שונאים רבים מהגוים, שרצו לעכב אותו
מלבנות את בית המקדש, (ולפי זה גם שנאת גוים
מלמדת שיש לאדם שונאים מלמעלה). א"נ (שנאת
גוים אינה מלמדת כן, אבל) היו לו שונאים
מהיהודים, שהיו בעלי ברית של הנוכרים ואף על פי
כן היה אהוב למעלה.

תורת המלכים שאין להם חלק לעולם הבא

מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת
כהנים [=ספר ויקרא], כנגד שנות מלכותו, שכל שנה
היה מחדש בו ודורשו מפלפולו. אחאב היה שונה
שמנים וחמשה פנים. וירבעם, מאה ושלושה.

מלכים נוספים שחטאו

רבי מאיר אומר, אבשלום אין לו חלק לעולם הבא,
שנאמר, "וַיִּכּוּ אֶת אֲבִשָׁלוֹם [בעולם הזה] וַיִּמָּתוּהוּ
[לעולם הבא]".

רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר, אחז
ואחזיה מלכי יהודה, וכן כל מלכי ישראל, שכתוב
בהן, "וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה'", לא חיים לעולם הבא עם
הצדיקים, ולא נידונים בגיהנם.

דם נקי ששפך מנשה

נאמר, "וְגַם דָּם נָקִי שִׁפַּךְ מִנִּשְׂהָ הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר
מָלֵא אֶת יְרוּשָׁלַם פֶּה לָפָה". ונחלקו חכמים בדבר זה.

- בבבל אמרו, שהכוונה בזה, לכך שהרג מנשה את
ישעיה הנביא, [שהיה אבי אמו], והריגתו נחשבת,
כאילו מילא את ירושלים חללים, כי שקולה נשמה
של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו.

- ובארץ ישראל אמרו, שהכוונה בזה שעשה מנשה
צלם, משא אלף בני אדם, ובכל יום ויום הורג כולם,
שהיו נבקעים בכובד המשא.

הצלם שעשה מנשה

בתחילה נאמר, "וַיִּשְׂם אֶת פֶּסֶל הַסֶּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה
בְּבֵית הָאֱלֹהִים", כי מתחילה עשה מנשה לצלם
פרצוף אחד. ולבסוף נאמר, "וַהֲעֵמִיד הָאֲשֵׁרִים
וְהַפְּסָלִים", כי לבסוף עשה מנשה לצלם ארבעה
פרצופים, כדי שתראה שכינה [=מכל צד שתכנס
להיכל, תראה פרצוף כנגדו], ותכעס.

אחז – העמידו בעלייה. שנאמר, "וְנָאֵת הַמִּזְבְּחוֹת
אֲשֶׁר עַל הַגֵּג עֲלִית אֲחָז".

מנשה – העמידו בהיכל. שנאמר "וַיִּשְׂם אֶת פֶּסֶל
הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵל דָּוִד וְאָל
שְׁלֹמֹה בְּנוֹ בְּבֵית הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי מִכָּל שְׁבִטֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשִׁים אֶת שְׁמִי לְעוֹלָם".

אמון – הכניסו לבית קדשי הקדשים. שנאמר "כִּי
קָצַר הַמָּצָע [=קצר בית המקדש] מִהִשְׁתַּרְעַע [=שישררו בו
שנים שכינה וצלם] וְהִמְסָכָה צָרָה כְּהַתְּכִינִס". וכשהיה
רבי יונתן מגיע ללמוד פסוק זה, היה בוכה, היאך זה,
שמי שכתב בו, "כִּיִּס כִּיִּס מִי הֵיִם", תעשה לו מסכה
צרה, כלומר כאשה שנעשית צרה לחברתה.

חטאי אחז מנשה ואמון בתורה ובעבודה

אחז – ביטל את העבודה, וחתם את התורה, שנאמר
"צֹר תַעֲוֹדָה חֲתוּם תוֹרָה בְּלַמְדֵי".

מנשה – קדר [ומחק] את האזכרות, והרס את
המזבח, [וכששב חזר ובנאו].

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קד

אמון – שרף את התורה, [ולדעה אחת, על זה נאמר, "כי הוא אָמון הַרְבֵּה אֲשֶׁמָה"], והעלה שממית [=קורי עכביש] על גבי המזבח, שביטל את העבודה מכל וכל, עד שארגו עכביש קוריהם על גבי המזבח.

חטאי אחז מנשה ואמון בעריות

אחז – התיר את הערוה. **מנשה** – בא על אחותו. **אמון** – בא על אמו, אמרה לו אמו, כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו? אמר לה, כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי. [ולדעה אחת על זה נאמר, "כי הוא אָמון הַרְבֵּה אֲשֶׁמָה"].

חטאי יהויקים

כשבא יהויקים אמר, מלכים ראשונים שהיו לפנינו, לא היו יודעים להכעיס את המקום כמוני, ועמד וחרף כך, "הלא אין אנו צריכים לו אלא לאורו, שמאיר לנו השמש, יבוא וייטול את אורו, שיש לנו זהב פרויים, שאנו משתמשים בו, ומאיר ביותר". אמרו לו, והלא כסף וזהב שלו הוא, שנאמר, "לי הפֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נָאִם ה' צְבָאוֹת". אמר להם, כבר נתנו לנו, שנאמר, "הַשְּׂמִים שְׂמִים לְה' וְהָאָרֶץ נְתַן לְבְנֵי אָדָם".

"וַיִּתֵּר דְּבָרֵי יְהוֹיָקִים וְתוֹעֲבוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנְמָצָא עָלָיו". יש אומרים שחקק שם עבודת כוכבים על אמתו, מתוך שהיה אדוק בה. ויש אומרים שחקק שם שמים על אמתו, לבזיון.

מיכה לא הפסיד חלקו לעולם הבא

לא מנו את מיכה בין אלו שאין להם חלק לעולם הבא, אף על פי שהעמיד פסל והכשיל בו את ישראל, מפני שפתו היתה מצויה לעוברי דרכים, שנאמר, "כל העובר ושב אל הלויים".

פסל מיכה

נאמר, "וְעִבֵּר בְּיָם צָרָה וְהִפָּה בְּיָם גְּלִים". ואמר רבי יוחנן, זה פסלו של מיכה. יש מפרשים שכשעברו ישראל בים סוף, עדיין לא היה פסל ביד מיכה, אלא שהיה בידו את השם שכתב משה, והשליך בנילוס להעלות את יוסף, ונטלו מיכה כדי לעשות בו העגל אחר כך. ויש מפרשים שבשעה שעברו ישראל בים סוף, כבר היה ביד מיכה פסל ממש.

רבי נתן אומר, מגרב [=מקומו של מיכה], עד לשילה [=מקום המשכן], שלושה מיל, והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבים זה בזה. בקשו מלאכי השרת לדוחפו למיכה. אמר להם הקדוש ברוך הוא, הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים.

ועל שלא מיחו ישראל בפסל מיכה, נענשו במעשה פילגש בגבעה, [שבאו ישראל להילחם בבני הגבעה, על שהתעללו והרגו את הפילגש שעברה שם], ונפלו ארבעים אלף מישראל ביד בנימין.

אמר להם הקדוש ברוך הוא, בכבודי לא מחיתם, על כבודו של בשר ודם מחיתם.

דף קד

גדולה לגימה [=אכילה ושתייה שנותנים לאורחים]

[א] **מרחקת את הקרובים,** [שאינם נוהגים בה] – שכן עמון ומואב היו קרובים לישראל, [שהם בני לוט, אחי שרה, ובן אחי אברהם. א"נ ארצם קרובה לארץ ישראל], ונתרחקו מלבוא בקהל על זאת, שנאמר, "לא יבא עמוֹנִי וּמוֹאָבִי בְּקֶהֱל ה' ... על דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבַיַּיִם בְּדָרְךָ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם".

[ב] **מקרבת את הרחוקים,** [הנוהגים בה] – שכן יתרו היה ממדין, [הרחוקה מארץ ישראל], ובשכר שאמר, "קִרְאָן לֹא וַיֹּאכַל לָחֶם", נתקרב, וזכו בני בניו להיות מיושבי לשכת הגזית.

[ג] **מעלמת עינים מן הרשעים** – שכן מצינו, שבזכות שפתו של מיכה מצויה לעוברי דרכים, העלים המקום עינו מרשעתו, ולא שילם לו כדרכו הרעה.

[ד] **משרה שכינה על נביאי הבעל** – שכן מצינו בנביא השקר, שהשיב את עדו הנביא לביתו, והאכילו והשקהו, ששרתה עליו שכינה, [והובאה פרשה זו לעיל בדף פ"ט, בדין נביא העובר על דברי עצמו].

[ה] **שגגתה עולה זדון** – שכן מצינו ביהונתן בן שאול, ששגג, ולא נתן לדוד מזון כשברח משאול, ועל ידי זה נצרך דוד לבקש מאחימלך, וראהו דואג, וסיפר לשאול, ובא שאול והרג את כל נוב עיר הכהנים, ונענש על כך שאול למות הוא ובניו. ואמר רב יהודה אמר רב, אילו ליווהו [ומסר לו] יהונתן לדוד שתי ככרות לחם, לא נהרגה נוב עיר הכהנים, ולא נטרד דואג האדומי, ולא נהרג שאול ושלושת בניו.

אחז מלך יהודה לא הפסיד חלקו לעולם הבא

אחז מלך יהודה לא נמנה במשנתנו בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא.

לדעת רבי ירמיה בר אבא – **מפני שמוטל בין שני צדיקים,** בין יותם אביו לחזקיהו בנו.

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קד

ולדעת רב יוסף – מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו, שנאמר, "ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך [=ושאר אנשי ישראל ששבו להיות בניך כלומר תלמידך] אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס [=אחז. ונקרא כובס, על שכבש את פניו מפני שנתבייש מישעיהו. א"נ משום שהפך על ראשו כלי של כובסים, כדי שלא יכירונו ישעיהו, מפני שהתבייש ממנו]".

ולמסקנה – מפני שבנו חזקיה הצילו, שכן ברא [=בן] מזכה אבא. [אבל אבא אינו מזכה ברא, ולכן יותם אבי אחז, אינו יכול להצילו. וכן נאמר, "ואין מנדי מציל", ללמד, שאין אברהם מציל את ישמעאל, ואין יצחק מציל את עשו].

אמון מלך יהודה לא הפסיד חלקו לעולם הבא

אמון מלך יהודה, לא נמנה עם המלכים שאין להם חלק לעולם הבא, מפני שבנו יאשיה הצילו, שכן ברא מזכה אבא.

יהויקים מלך יהודה לא

הפסיד חלקו לעולם הבא

יהויקים מלך יהודה, לא נמנה עם המלכים שאין להם חלק לעולם הבא, משום שנתכפר לו בכך שלא ניתן לקבורה. [כפי שנתבאר כבר בדף פ"ב, במעשה שארע לזקנו של רבי פרידא. ויש לציין רק, שלעיל מבואר שהשכנות אמרו לאשתו שזאת גולגולת האשה הראשונה, וכאן מבואר שמעצמה חשבה כן].

אמנם, בדף ק"ג מבואר שרבה בר מרי אמר לרבא, שאינו יודע, מדוע לא מנו את יהויקים בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא.

עבירות שנכשל בהן חזקיה

א. עבירה היתה ביד חזקיה ששיבח עצמו, ואמר, "והטוב בעיניך עשיתי".

ב. וזו גררה אחריה עבירה נוספת, ששאל אות מה, לאמת דברי הנביא, שניבא על ריפוי, ואמר, "אל ישעיהו מה אות פי ירפא ה' לי ועליתי ביום השלישי בית ה'".

ג. וזו גררה עבירה נוספת, שהאכיל נכרים על שלחנו, שנאמר, "שלח מרדך בלאדון בן בלאדון מלך ... אל חזקיהו ... וישמח עליהם חזקיהו ויראם את בית נכתה ...". ולדעת רב, בית נכתה זו אשתו, כי האשה נבנית מהצלע שניכו וחיסרו מהאדם, וכוונת הכתוב, שאשתו של חזקיה השקתה אותם. [ולדעת שמואל בית נכתה זה בית גנזיו שהראה להם. ולדעת רבי יוחנן בית נכתה זה דבר המנכה וחותרך דבר אחר, שהראה להם כלי זין חזקים החותכים ברזל אחר].

ומאחר שהאכיל נכרים בביתו, ושימש עליהם, גרם גלות לבניו, שנאמר, "ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל", שזה עונשו של המזמין עובד כוכבים לביתו, ומשמש עליו.

ביאור פסוקים ממגילת איכה

"איכה" – ישראל לקו ונענשו באמור במגילת זו, הפותחת במילה "איכה", שמניינה שלושים ושש, מפני שעברו על שלושים ושש כריתות שבתורה. ולקו ונענשו באמור במגילה זו, שפסוקיה מסודרים לפי סדר אל"ף בי"ת, מפני שעברו על התורה שניתנה באל"ף בי"ת.

"ישבה בךד" – אמר הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי, "וישפן ישפאל בטח בךד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שפמיו יערפו טל", כלומר שישבו יחידים, ובטובה, בלא מורא, לא מגוים, ולא מחיות רעות, עכשיו שחטאו, יהיה בךד מושבם, לרעה, שלא יעזרו להם.

"העיר רבתי עם" – היו עם שמתרבה יותר משאר עמים, על ידי שהיו משיאים קטנה לגדול, וגדולה לקטן, [ששכבת זרע של קטן אינו מבושל, ואינו מזריע מהר כשל גדול, וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה, לפיכך משיאים גדולה לקטן, כדי לכשתהא זרעו מבושל, קולט מהר, וקטנה לגדול, כדי שיהא שכבת זרעו קולט מהר, אבל לא קטנה לקטן, ששוהים להוליד. ולא קטן וקטנה ממש, אלא שעומדים על פרקם וראויים הם להוליד, אלא שאין זרע שלהם מבושל כל כך].

"היתה פאלמנה" – כאלמנה, ולא אלמנה ממש, אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים, ודעתו לחזור אליה.

"רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס" – שכל מקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם.

ומעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל, והיה שבאי מהלך אחריהם. אמר אחד השבויים לחבירו, גמל שמהלכת בדרך לפנינו, (א) סומא באחת מעיניה, (ב) וטעונה שתי נודות, אחת של יין, ואחת של שמן, (ג) ושני בני אדם המנהיגים אותה, אחד ישראל, ואחד נכרי.

אמר להם השבאי, עם קשה עורף, מאין אתם יודעים. אמרו לו, (א) גמל זו אוכלת כל הזמן מצד אחד של הדרך, ואינה כשאר בהמות, האוכלות פעם מכאן ופעם מכאן, מכאן שהיא סומא בעין אחת, וכשאוכלת מעשבים שלפניה, מצד שרואה אוכלת, מצד שאינה רואה, אינה אוכלת. (ב) וטעונה שתי נודות, אחת של יין, ואחת של

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קד

שמן, שכן יין מטפטף ושוקע בקרקע, ושמן מטפטף וצף על הקרקע, ורואים אנו בין רגלינו הטיפות שנפלו כשעברה כאן הגמל, מצד אחד שקועות, ומצד אחד צפות. (ג) ושני בני אדם המנהיגים אותה, אחד נכרי, ואחד ישראל, שכן אחד ראינו שנפנה באמצע הדרך, ודאי נוכרי הוא, ואחד ראינו נפנה בצד הדרך, ודאי ישראל הוא, שכן דרך ישראל להיות צנועים.

רדף אחריהם השבאי, ומצא כדבריהם, בא ונשקם על ראשם, והביאם לביתו, ועשה להם סעודה גדולה, והיה מרקד לפניהם, ואמר, ברוך שבחר בזרעו של אברהם, ונתן להם מחכמתו, ופטרם לשלום.

"בְּכּוֹ תְּבַכֶּה" – שני בכיות הללו, אחד על מקדש ראשון, ואחד על מקדש שני.

"בְּלִילָה" –

(א) על שבכו בלילה אחד בכיה של חנם, שנאמר **"וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעַם בְּלִילָה הַהוּא"**, אותו הלילה שבכו העם על ידי המרגלים ליל תשעה באב היה, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני אקבע לכם בכיה לדורות.

(ב) **שכל הבוכה בלילה, קולו נשמע יותר מביום**, [שביום גלגל חמה מנסר ברקיע, ואין שומעים כל כך את הקולות האחרים], ואמר הכתוב, שאף על פי שתבכה בלילה, שישמע קולה וירחמו עליה, **"אֵין לָהּ מְנַחֵם"**.

(ג) **שכל הבוכה בלילה, כוכבים ומזלות בוכים עמו**, מפני שמרחמים עליו.

(ד) **שכל הבוכה בלילה, השומע קולו, בוכה כנגדו**. [מעשה בשכנתו של רבן גמליאל, שמת בנה, והיתה בוכה עליו בלילה, שמע רבן גמליאל קולה, ובכה כנגדה, עד שנשרו ריסי עיניו, למחר הכירו בו תלמידיו, והוציאוה משכונתו].

"וְדַמְעָתָה עַל לְחִיָּה" – מלשון לח ורטוב, שבוכה תמיד, והדמעות מצויות כל הזמן, [כאשה שבוכה על בעל נעוריה, שדמעותיה מצויות תמיד, שנאמר, **"אֶלִּי [=קונני] כְּבַתּוּלָה חָגַרְת שֶׁקַּעַל בְּעַל נְעוּרֶיךָ"**].

"הָיוּ צָרִיךָ לְרֹאשׁ" – שכל המיצר לישראל, נעשה ראש. [וכעין זה למדו מהכתוב, **"כִּי לֹא מוֹעֵף לְאֶשֶׁר מוֹצֵק לָהּ"**, שכל המציק לישראל, אינו עיף].

"לֹא אֶלֵיכֶם כָּל עֲבָרֵי דָרְךְ" – כשסיפר הנביא על צרת החורבן לאחרים, פתח ואמר, לא תבוא כזאת לכם. [יש מפרשים שבאמת סיפר לישראל, אבל דיבר כמספר לאחרים. ויש מפרשים שסיפר לאחרים ממש, לבני משה, או לעשרת השבטים, שלא הגלה נבוכדנצר]. **ומכאן לקובלנא מן התורה**. [יש מפרשים קובלנא לשון נגד בארמית, כלומר להטיל את הדבר כנגדו, שמי שמספר לחבירו על צרה שארעה לו, יאמר לו תחילה, **"שלא תבוא עליך צרה כזו"**, כי השומע צרת חבירו, עלול הדבר לגרום לו צרה כזו, ומשום כן, המקפיד על חבירו, שיאמר לו כן, כשמספר לו צרתו, אינו עובר באיסור **"לא תנחשו"**].

ויש מפרשים קובלנא לשון צעקה, שמי שיש לו צרה, יודיענה לרבים, שיתפללו עליו. **"כָּל עֲבָרֵי דָרְךְ" – עשוני כעובר על דת, כלומר שנראה הדבר כאילו אינו דן דין אמת, שישראל היו רעים יותר מסדום**, שנאמר **"וַיִּגְדֹּל עֲוֹן בֵּית עַמִּי מִחַטָּאת סְדָם"**, ואף על פי כן, לא נענשו כסדום. **סדום (א) נהפכה ממש. (ב) ה' עצמו ענשה**, שנאמר, **"וַה' הִמְטִיר עַל סְדָם ... גְּפָרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם"**. ואילו ירושלים, (א) לא נהפכה ממש. (ב) נענשה על ידי שליח, שנאמר, **"מִמָּרוֹם שָׁלַח [על ידי שליח] אֵשׁ בְּעַצְמוֹתַי וַיִּרְדְּנָה [=לשון שבירה]"**.

ומכל מקום דין אמת היה :

- **יש מפרשים שעונש ירושלים היה קל מעונש סדום, כי מדה טובה היתה בירושלים**, שלא היתה בסדום, שבסדום נאמר, **"הִנֵּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדָם אֲחֻתְךָ גָּאוֹן שְׂבַעַת לָחֶם וְשָׁלוֹת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וַיִּד עָנִי וְאָבִיוֹן לֹא הִחֲזִיקָה"**, ובירושלים נאמר, **"יָדִי נָשִׂים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ וַיִּלְדִּיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֶׁבֶר בֵּית עַמִּי"**, שהיו נותנים זה לזה, ומרחמים זה על זה.

- **ויש מפרשים שבאמת עונש ירושלים היה גדול מעונש סדום**, על שהיה עוונה מרובה, **סדום לא טעמה טעם עוני, אלא "גָּאוֹן שְׂבַעַת לָחֶם וְשָׁלוֹת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ"**, אבל ירושלים נענשה גם בעוני ורעב.

"סָלָה כָּל אַבְרָהָם ה' בְּקָרְבָּי" – סלה מלשון סלילה, שכל האבירים שהיו בישראל, כבשם וסללם ודרס עליהם ה', ונעשו כמטבע פסולה ושחוקה שאין לה תקנה.

סדר הפסוקים באיכה

רק בפרק הראשון של איכה, כל האותיות כסדרן, אבל בפרקים ב-ג-ד, אות פ"א קודמת לאות ע"ן, בגלל המרגלים, שאמרו בפיהם, מה שלא ראו בעיניהם.

"אֶכְלִי עַמִּי אֶכְלוּ לָחֶם" – שכל האוכל מלחמם של ישראל, טועם טעם לחם, ושאינו אוכל מלחמם של ישראל, אינו טועם טעם לחם. [שיש לגוים הנאה באכילתם, כשגוזלים מישראל את לחמם, ואוכלים].

"ה' לא קראו" – לדעת רב, בשביל עוון הדיינים,

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קה

שהטו משפט, נענשו ישראל, שיהיה לחמם למאכל אויב. ולדעת שמואל, בשביל עוון מלמדי תינוקות, שעושים מלאכתם רמיה, נענשו כן.

מי הודיע לנו למי אין חלק לעולם הבא

אנשי כנסת הגדולה הם מנו ואמרו מי הם שאין להם חלק לעולם הבא.

שלמה לא הפסיד חלקו לעולם הבא

אמר רב יהודה אמר רב, בקשו למנות גם את שלמה, [שהרי נאמר, "וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי ה'"]. באה דמות דיוקנו של דוד אביו, ונשטחה לפניו בבקשה, שלא ימנוהו עם אלו שאין להם חלק, ולא השגיוהו עליה. באה אש מן השמים, ולחכה אש בספסליהם, ולא השגיוהו עליה. יצאה בת קול, ואמרה להם, "חֲזִיתָ אִישׁ מִהִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ [שהקדים ביתי לביתו, ולא עוד, אלא שביתי בנה בשבע שנים, וביתו בנה בשלש עשרה שנה] לְפָנַי מְלָכִים יִתְיַצֵּב [בגן עדן] בְּלִי יִתְיַצֵּב לְפָנַי חֲשָׁפִים [בגיהנם]", ולא השגיוהו עליה. יצאה בת קול ואמרה, "הַמְעַמָּד יִשְׁלַמְנָה [=וכי עליכם לשלם תשלומי עונשו של אדם] כִּי מֵאֲסֹתָ [=שאתם נמאסים בשלמה לומר אין לו חלק לעולם הבא] כִּי אֶתְּהָ תִבְחַר וְלֹא אָנִי [=וכי הבחירה בכם תלויה ולא בי לומר מי יש לו חלק ומי אין לו חלק] וּמֵה יִדְעֶתָ דְבַר [הלא בי הדבר תלוי]".

דעת דורשי רשומות

בעניין הבאים לעולם הבא

דורשי רשומות [=פסוקים] היו אומרים, כולם [אפילו מנשה, ירבעם, ואחאב, אחיתופל, גיחזי, ודואג], באים לעולם הבא, שכך אמר הקדוש ברוך הוא:

"לִי גִלְעָד" – זה אחאב, שנפל ברמות גלעד. "וְלִי מְנַשֶּׁה" – זה מנשה בן חזקיה. "וְלִי גִיחֲזִי" – זה ירבעם, שבא משבט אפרים. "וְלִי אַחִיתוּפֵל" – זה אחיתופל, שבא משבט יהודה, והיה מחוקקו של דוד, שבא ממואב, כלומר שלמד את דוד דבר תורה. "סִיר רַחֲצִי" – זה גיחזי, שלקה ונצטרע על עסקי רחיצה, [שנעמן רחץ בירדן, וסרה ממנו צרעתו, ודבקה בגיחזי]. "עַל אֲדָוִים" – זה דואג האדומי. "אֲשֶׁלֶיךָ נְעֲלִי" – את עוון כל אלו אסבול, ואנעיל אותם לגן עדן, ויזכו לעולם הבא.

דף קה

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא "עָלִי פְּלִשְׁתִּי" – ריבונו של עולם, אם יבא דוד, שהרג את הפלשתי, והוריש את בניך גת, ויצעק לפניך על שאתה נותן לדואג ואחיתופל שונאיו חלק לעולם הבא, מה אתה עושה לו להפיס דעתו.

אמר להם "הִתְרוּעְעִי" – עלי לפייסם ולעשותם רעים ואהובים זה לזה.

"מדוע שובבה העם הזה"

ירושלם משבה נצחת

אמר רב, תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא. אמר להם נביא לישראל, חזרו בתשובה, שכן, "אֲבוֹתֵיכֶם [שחטאו] אֵינָה הֵם", [הלא לקו על חטאיהם, ומתו, ולמה תהיו כמותם]. אמרו לו, "וְהִנְבְּאִים", [שהזהירו על כך, איה הם, הלא גם הם מתו, אף שהיו צדיקים]. אמר לו הקדוש ברוך הוא לנביא לך אמור להם, "הֲלֵעוֹלָם יִחִיו. [ודאי שכל אחד סופו למות] אֵךְ [סופם הוכיח שכל] דְּבָרֵי וְחֻקֵי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת עַבְדֵי הַנְּבִיאִים [אמת היה, שהרי] הֲלוֹא הִשְׁיִגוּ אֲבֹתֵיכֶם [כלומר נתקיים מה שניבאו על אבותיכם, ואף אבותיכם חזרו] וַיָּשׁוּבוּ וַיֵּאמְרוּ כַּאֲשֶׁר זָמַם ה' צְבָאוֹת לַעֲשׂוֹת לָנוּ כְּדָרְכֵינוּ וּכְמַעֲלָלֵינוּ כִּן עָשָׂה אֲתָנוּ".

ושמואל אמר, זו תשובה שהשיבה כנסת ישראל. באו עשרה בני אדם וישבו לפני הנביא. אמר להם, חזרו בתשובה. אמרו לו, עבד שמכרו רבו, ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום, ומאחר שגרש הקדוש ברוך הוא את כנסת ישראל, ומכרה לאחרים, שוב אין לו לתבוע מהם שישובו בתשובה. אמר לו הקדוש ברוך הוא לנביא, לך אמור להם, "אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אֲמַכְּם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אוֹ מִי מְנוּשֵׁי אֲשֶׁר מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בְּעוֹנֵיכֶם נִמְכַרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שְׁלַחְתָּה אֲמַכְּם", כלומר לא גירשתי את כנסת ישראל כאיש המואס באשתו, אלא שילחתי אותה מחמת שפשעה, וכשתשוב, אלי תשוב. ולא מכרתי אתכם לאחרים, אלא לנבוכדנצר הנקרא עבדי, שנאמר, "הִנְנִי שֹׁלֵחַ וְלִקְחָתִי אֶת נְבוּכַדְרֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עִבְדִּי", ועבד שקנה נכסים, שייכים הם לרבו, ואם כן עדיין שלי אתם. [ורק בשביל שתתבטל טענת ישראל, קראו הקדוש ברוך הוא עבדו, אבל לא היה כדוד שקראו "דָּוִד עִבְדִּי", מחמת שעבד את ה'].

"וְהֶעֱלָה עַל רוּחְכֶם הָיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֲמָרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׂרֵת עֵץ וְאֶבֶן. מִי אָנִי נָאִם ה' אֱלֹקִים אִם לֹא בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרוּעַ נְטוּיָה וּבְחִמָּה שְׁפוּכָה אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם". אמר רב נחמן, כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן ולפרוקינן (=מי יתן ויבא לנו זה הכעס ויגאלנו בעל כרחנו וימלוך עלינו).

ורבי אבא בר כהנא אמר, זו תשובה שהשיבה כנסת ישראל. אמר להם נביא לישראל, חזרו בתשובה. אמרו לו, אין אנו יכולים, כי יצר הרע שולט בנו. אמר

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קה

להם, "וַיִּסְרוּ לְמִשְׁפָּט", כלומר יסרו יצריכם. אמרו לו, "אֲקִיּו יוֹרְנוּ", שאין אנו יכולים לייסר אותו.

בלעם בן בעור אין לו חלק לעולם הבא

לדעת התנא של המשנה, **בלעם בן בעור אין לו חלק לעולם הבא**. ולהלן מה שנאמר בו בגמרא.

שמו בלעם – וזאת מפני כמה טעמים. (א) נוטריקון "בלא עם", כלומר, שאין לו חלק עם עם ישראל. (ב) נוטריקון "בלה עם", כלומר בלב את ישראל, בעצה שהשיא לבלק, להכשילם בבנות מואב. **ושמו בן בעור** משום **שבא על בעיר** [=בהמה], כלומר בא על אתונו.

ושם אביו בעור – הוא בעור, הוא **כושן רשעתים**, הוא **לבן הארמי**. (א) **נקרא בעור**, משום **שבא על בעיר** [=בהמה]. (ב) **נקרא כושן רשעתים**, משום **שעשה שתי רשעיות בישראל**, אחת בימי יעקב, [שרדף אחר יעקב וביקש לעקור הכל], ואחת בימי שפוט השופטים, [שנאמר, "וַיַּחַר אֶף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוֹשֵׁן רִשְׁעִיתִים מִלֶּדֶת אֶרֶם נְהָרִים"]. (ג) **ושמו לבן הארמי**.

נאמר "בְּלָעַם בֶּן בְּעוֹר", ללמד שהיה בלעם בנו של בעור. ונאמר, "בְּלָעַם בְּנוֹ בְּעוֹר", ללמד, שהיה בעור בנו של בלעם בנביאות, כלומר, שהיה **בלעם גדול מאביו בנביאות**.

גוים לעולם הבא

לדעת רבי אליעזר, לכל הגוים אין חלק לעולם הבא, שנאמר, "יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לְשִׂאוֹלָה כָּל גּוֹיִם שְׂכַחֵי אֲקִים", כלומר רשעים שבישראל ישובו לשאול [=גיהנם], כמו כל הגוים, [שהם שכחי אלקים], משמע שכל הגוים אין להם חלק לעולם הבא.

ולדעת רבי יהושע [שהוא התנא של משנתנו], **יש גוים שיש להם חלק לעולם הבא**, [ועליהם נאמר שיהיו רועי צאן ישראל כמבואר בדף צ"א], ויש שאין להם חלק לעולם הבא. כי רק אם היה נאמר, "יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לְשִׂאוֹלָה כָּל גּוֹיִם", היה משמע שכל הגוים שבים לשאול, אבל מאחר שכתוב, "יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לְשִׂאוֹלָה כָּל גּוֹיִם שְׂכַחֵי אֲקִים", כך כוונת הכתוב, ישובו רשעים לשאול, ומי הם הרשעים שישבו לשאול, כל הגוים שהם שכחי אלקים, [אבל שאר גוים, יש להם חלק לעולם הבא]. וכן מבואר מדברי בלעם, שנתן סימן בעצמו, ואמר, "תָּמַת נַפְשִׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי אַחֲרֵיתִי כְּמָהוּ", כלומר אם אמות מיתת עצמי, כמו הישרים שמתו מיתת עצמם, יהיה סופי כסופם, ויהיה לי חלק לעולם הבא, ואם לאו הנני הולך לעמי לגיהנם, [ובאמת נהרג בחרב, ואין לו חלק לעולם הבא].

מדין ומואב עשו שלום להילחם בישראל

כששלח בלק לקרוא לבלעם נאמר "וַיִּלְכּוּ זִקְנֵי מוֹאָב וַזִּקְנֵי מִדְיָן וַיִּקְסְמִים בְּיָדָם" ואמרו על כך חכמים **מדין ומואב לא היה להם שלום מעולם**, שנאמר "הַמִּכָּה אֶת מִדְיָן בְּשִׂדָה מוֹאָב". משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובים [=כעוסים] זה לזה, בא זאב על האחד, אמר האחד, אם איני עוזרו, היום הורג אותו, ולמחר בא עלי, הלכו שניהם והרגו הזאב.

אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, כרכושתא [=חולדה] ושונרא [=חתול]. שאין להם שלום מעולם], עבדו הלולא [=עשו חתונה, כלומר השלימו], מתרבא דביש גדא [=מחלבו של זה שמזלו רע, ואיתרע מזלו שהשלימו כדי להורגו].

שרי מדין לא נשארו עם שרי מואב

"וַיִּשְׁבוּ שְׂרֵי מוֹאָב עִם בְּלָעַם", אבל שרי מדין הלכו, כי מאחר שאמר להם בלעם, "לִינּוּ פַה הַלְלִיָּה וְהִשְׁבַּתִּי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יִדְבֵר ה' אֵלַי", והראה שתלוי בקדוש ברוך הוא, אמרו, **כלום יש אב ששונא את בנו**, ודאי לא יאמר לו הקדוש ברוך הוא לקלל.

החוצפה

אמר רב נחמן, **חוצפה אפילו כלפי שמיא מועילה**, שכן מתחילה אמר ה' לבלעם, "לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם", ואף על פי שבכך כבר ידע מהו רצון ה', כשבאו לפניו שלוחים נוספים, החציף פניו כלפי שמיא, ואמר להם, "וַעֲתָה שָׁבוּ נָא בְּזָה גַם אֲתֶם הַלְלִיָּה וְאִדְעָה מָה יִסַּף ה' דְּבַר עִמִּי", והועיל לו הדבר, שכן לבסוף אמר לו ה', "קוּם לֶךְ אֲתֶם"

אמר רב ששת: **חוצפא מלכותא בלא תאגא היא**, [כלומר, חוצפה הרי היא כשררה גדולה, שאינה חסרה אלא כתר מלכות], שכן דוד היה מלך, ואף על פי כן לא היה יכול להשתרר על בני צרויה, ואמר שאינו גדול מהם אלא משיחת מלכות, שנאמר, "וְאֲנֹכִי הַיּוֹם רֵךְ וּמְשׁוּחַ מִלֶּדֶת וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי צְרוּיָה קִשִּׁים מִמֶּנִּי"

דברים שנאמרו על בלעם

– בלעם **חיגר ברגלו אחת** היה, שנאמר בו "וַיִּלְךָ שְׂפִי", מלשון שף ויצא ממקומו, שיצאה רגלו ממקומה. [ושמשון שנאמר עליו בברכות יעקב, "שְׂפִיפֹן עָלַי אֲרַח", היה חיגר בשתי רגליו].

– בלעם **סומא באחת מעיניו** היה, שנאמר בו "שְׂתֵם הָעֵינִי". [יש מפרשים ששתום פירושו פתוח, ואם כן מבואר בכתוב שהיה פתוח רק בעין אחת. ויש

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קה

מפרשים ששתום הוא כמו שתום, ואם כן מבואר בכתוב שהיה שתום בעין אחת].

– לדעת מר זוטרא, בלעם היה **קוסם באמתו** [=מעלה בזכורו], שנאמר בו, "נִפְּל וְגִלּוּי עֵינָיִם", ללמד שהיה מגלה דברים בנפילה, ונפילה היא מעשה הנעשה באמתו, כמו שנאמר בהמו, "וְהָמָן נִפְּל עַל הַמָּטָה ... וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לְכַבּוֹשׁ אֶת הַמְּלָכָה ...".

– ולדעת מר בריה דרבינא, בלעם **בא על אתונו**, שאמר בדבריו לשון זה, "כָּרַע שָׁכָב", וזהו עניין בעילה, שכן נאמר לשון זה בעניין בעילת סיסרא, "כָּרַע נִפְּל שָׁכָב". [מלשון הגמרא משמע, שמר זוטרא ומר בריה דרבינא חולקים, אולם מאחר שכל אחד לומד ממקום אחר, לא ברור מדוע יש כאן מחלוקת. ושמה גם מר בריה דרבינא לומר מהכתוב "נִפְּל", שדוגמתו נאמר אצל סיסרא "נִפְּל". ויל"ע בזה].

"וַיֵּדַע דַּעַת עֲלִיוֹן"

בלעם לא היה יודע דעת בהמתו, כלומר לא ידע מה להשיבה, ונצחה אותו בדבריה. שכשאמרו לו שרי בלק, מדוע אינך רוכב על סוס. וענה להם, הנחתי את סוסי באחו, לרעות עשבים לחים. אמרה לו האתון, "הֲלוֹא אָנֹכִי אֶתְנָךְ". אמר, אינה לרכיבה אלא לטעינת משאות בלבד. אמרה "אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי". אמר, רכבתי עליך רק אקראי בעלמא, כשלא היה לי סוס מזומן. אמרה, "מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה". ולא עוד אלא שאני עושה לך מעשה אישות בלילה, שנאמר, "הֲהִסְפִּין הַסִּפְנֵתַי", וזהו לשון אישות, כמו שנאמר, "וַיִּתְּהִי לוֹ סִכְנֵת וְשָׁכָבָה בְּחִיקְךָ".

ומאחר שדעת בהמה לא ידע, ודאי לא היה יודע דעת עליון. ומה שאמר, "וַיֵּדַע דַּעַת עֲלִיוֹן", הכוונה **שהיה יודע לכוון אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה**, [ובשעה שהקדוש ברוך הוא כועס כל הקללות מתקיימות]. ורצה לקלל את ישראל באותה שעה, ואולם כל אותם ימים לא כעס הקדוש ברוך הוא, ולכן לא יכול בלעם לקלל, וזהו מה שענה לבלק, "מָה אֶקַּב לֹא קִבָּה אֶל-ל וּמָה אֶזְעַם לֹא זָעַם הִיא".

"וַיֹּאֵל זַעַם בְּכָל יוֹם"

מתי הקדוש ברוך הוא זועם – מפורש בתהילים, "וַיֹּאֵל זַעַם בְּכָל יוֹם", ומבואר בגמרא, שהדבר קורה **בתוך שלוש שעות ראשונות של היום, כשהכרבות של התרנגולת מחוירה בלא אדמימות**. וזה קורה **כשהקדוש ברוך הוא רואה מלכים מניחים כתריהם על ראשיהם ומשתחויים לחמה**.

וכמה זמן נמשך זעמו של הקדוש ברוך הוא – רגע, שנאמר, "כִּי רָגַע בְּאַפּוֹ". א"נ "חֲבִי כְמַעַט רָגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם".

רבי יהושע בן לוי נטל תרנגולת, כדי שיוכל לדעת על ידה מתי הקדוש ברוך הוא כועס, ויקלל מין אחד, שהיה מצערו. וכשהגיע אותו רגע, נמנס. ולמד מכך, שאין ראוי לצדיק לקלל אפילו מי שהוא רשע, שנאמר, "גַּם עֲנוּשׁ לְצַדִּיק לֹא טוֹב".

תנא משום רבי שמעון בן אלעזר:

אהבה ושנאה מבטלות שורה של גדולה

אהבה מבטלת שורה של גדולה – מאברהם. שמחמת אהבתו לקדוש ברוך הוא, לקיים ציוויו, מיעט בכבודו, וחיבש את חמורו בעצמו, שנאמר, "וַיִּשְׁפָּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרֹו ... וַיִּקֶּם וַיִּלְךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים".

שנאה מבטלת שורה של גדולה – מבלעם. שמחמת שנאתו את ישראל, ורצונו ללכת לקללם, מיעט בכבודו, וחיבש את אתונו בעצמו, שנאמר, "וַיִּקֶּם בְּלָעַם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֶתְנֹו וַיִּלְךָ עִם שָׂרֵי מוֹאָב".

מתוך שלא לשמה בא לשמה

אמר רב יהודה אמר רב, **לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה, אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה, בא לשמה**, שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק, זכה, ויצאה ממנו רות.

אמר רבי יוסי בר הונא, רות בתו של עגלון, בן בנו של בלק מלך מואב היתה.

ויגדל את כסאו מכסאך

כשציוה דוד למשוח את שלמה בנו למלך בחייו, ברכו את דוד כך, "יֵיטִיב אֲלֵיךְ שֶׁמְּשַׁמְּךָ וַיִּגְדֵּל אֶת כִּסְאוֹ מִכִּסְאֶךָ".

לדעת רבה בר מרי, אין ראוי לומר למלך, שיהא בנו גדול ממנו, ולא אמרו לדוד שיגדל בנו ממנו, אלא שיהיה בנו כמותו, [משמך היינו מעין שמך מכסאך היינו מעין כסאך], וכן מצינו, שכן הכוונה בלשון זה כמו שנאמר, "תִּבְרַךְ מְנַשִּׁים יָעַל אִשְׁתְּ חִבֵּר הַקִּינִי מְנַשִּׁים בְּאֵהָל [=שרה רבקה רחל ולאה] תִּבְרַךְ", ואין לומר שברכו אותה יותר מהאמהות, אלא כמו האמהות.

ולדעת רב יוסי בר חוני, ברכו את דוד שיהיה בנו גדול ממנו. וכן ראוי לברך, שכן **בכל אדם מתקנא, שלא יהיו יותר ממנו, חוץ מבנו ותלמידו**.

עניין זה שאין אדם מתקנא בבנו, יש ללמוד מדוד ושלמה, כמבואר בכתוב הנ"ל. ועניין זה שאין אדם מתקנא בתלמידו, יש ללמוד מאליהו ואלישע,

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קו

שנאמר, "וְאֵלֶיהוּ אָמַר אֶל אֱלִישָׁע שְׂאֵל מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ בְּטָרִם אֶלְקַח מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וַיְהִי נָא פִי שְׁנַיִם בְּרוּחָךְ אֵלַי", כלומר שאהיה פי שנים ממך ברוח הקודש, ונתן לו אליהו ולא נתקנא בו. א"נ יש ללמוד זאת ממשה ויהושע, שהקדוש ברוך הוא אמר למשה, "וְיִסְמְכֶתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו", כלומר יד אחת, ולא נתקנא בו משה, והלך וסמך עליו שתי ידיו, שנאמר, "וַיִּסְמַךְ אֶת יָדָיו עָלָיו".

"וַיִּשָּׂם ה' דָּבָר בְּפִי בַלְעָם" רבי אליעזר אומר, מלאך שלח, שלא יניחנו לקלל.

ורבי יונתן אומר, חכה שם בפיו, שלא יוכל לקלל.

אמר רבי יוחנן :

מברכתו של אותו רשע

אתה למד מה היה בלבו

נאמר, "וְלֹא אָבָה ה' אֶקְיֵף לְשִׁמְעַע אֶל בְּלָעַם וַיַּהֲפֹךְ ה' אֶקְיֵף לָךְ אֶת הַקְּלָלָה לְבִרְכָה פִי אֶהְבֵּךְ ה' אֶקְיֵף", ומכאן למדנו, שכל אחת מהברכות היתה הפך הקללה שביקש לקלל :

ביקש לקלל	בירך
לא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות	מה טבו אהליך יעקב
לא תשרה שכונה עליהם	מִשְׁפַּנְתִּיךָ יִשְׂרָאֵל
לא תהא מלכותם נמשכת	כְּנַחֲלִים נָטְיוּ
לא יהא להם זיתים וכרמים	כְּגִנַת עֲלֵי נֶהַר
לא יהא ריחם נודף ממצוות	כְּאַהֲלִים נָטַע ה'
לא יהיו להם מלכים בעלי קומה	כְּאַרְזִים עֲלֵי מַיִם
לא יהיה להם מלך בן מלך	יָזַל מַיִם מִדְּלִיּוֹ
לא תהא מלכותם שולטת באומות	וַיִּזְרְעוּ בְּמַיִם רְבִיבִים
לא תהא עזה מלכותם	וַיִּרֶם מֵאַגַּג מְלָכּוֹ
לא תהא אימת מלכותם	וַתִּנְשָׂא מַלְכָּתוֹ

אמר רבי אבא בר כהנא, לבסוף, כלומר במשך הדורות, נתקיימו כל הקללות שרצה לקלל את ישראל, חוץ מאחת, שמעולם לא התקיימה, ולעולם לא תתקיים, שנאמר, "וַיַּהֲפֹךְ ה' אֶקְיֵף לָךְ אֶת הַקְּלָלָה לְבִרְכָה", קללה אחת הפך לברכה, שלא תחזור לעולם, והיא, מה שרצה לקלל, שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, שתמיד יהיו בתי כנסיות ובתי מדרשות בישראל.

"נְאֻמָּנִים פְּצַעֵי אוֹהֵב

וְנִעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׁוֹנֵא"

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, "נְאֻמָּנִים [וטובים] פְּצַעֵי אוֹהֵב וְנִעְתָּרוֹת [=הפוכות]. כלומר לא נאמנות וטובות] נְשִׁיקוֹת שׁוֹנֵא". טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל, יותר מברכה שברכס בלעם הרשע. כשאחיה השילוני קילל את ישראל, דימה אותם לקנה, שנאמר, "וַיַּהֲפֹךְ ה' אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאֶשֶׁר יְנוּד הַקֶּנֶה בְּמַיִם", וקנה עומד הוא במקום מים, וגזעו מחליף [אחר שנקצץ], ושרשיו מרובים, ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזות אותו ממקומו, אלא כשנושבות הוא הולך ובא עמהן, וכיון שדוממות, עומד הקנה במקומו. ולא עוד, אלא שזכה קנה, ליטול ממנו קולמוס, לכתוב ממנו ספרי תורה נביאים וכתובים.

דף קו

אבל כשבלעם הרשע ברך את ישראל, דימה אותם לארז, וארז אינו עומד במקום מים, ושרשיו מועטים ואין גזעו מחליף, ואף על פי שרוחות קלות שנושבות בו, אינן מזיזות אותו ממקומו, כיון שנשבה בו רוח דרומית, שהיא קשה, מיד עוקרתו והופכתו על פניו.

נבואת בלעם : "וַיִּרְא אֶת הַקִּינִי", הוא יתרו, [אמר לו, וכי לא היית עמנו באותה עצה, שגזר פרעה, "כָּל הַבָּן הַיְלֹוֹד הַיְאָרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ"]. "וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר אֵיתָן מוֹשְׁבֶךָ", [מי הושיבך אצל איתני עולם, שעתידים בניך לישב בלשכת הגזית], "וַיִּשִׂים בְּפִסְלֵעַ קֶנֶד. פִּי אִם יִהְיֶה לְבָעַר קִינוֹ עַד מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֶּךָ".

לדעת רבי סימאי, שלשה היו באותה עצה : [א] בלעם, שיעץ, נהרג. [ב] איוב ששתק, נידון ביסורין. [ג] יתרו שברח, זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית. [אולם לדעת רבי חנינא, בלעם לא היה באותו זמן, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

"וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשְׁמוֹ אֵל":

לדעת רבי שמעון בן לקיש – יש מפרשים שכך אמר, אוי למי שעושה עצמו אלוה, [כפרעה מלך מצרים, שאמר, "לִי יֵאָרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִּי". וכחירם מלך צור, שאמר, "אֵל אֲנִי מוֹשֵׁב אֱלֹהִים יִשְׁבֹּתִי"]. ויש מפרשים שכך אמר, אוי לבני אדם שמחיים ומעדנים עצמם בעולם הזה, ופורקים מעליהם עול תורה, ומתי יהיה להם אוי, כשישים הקדוש ברוך הוא פדיון לעמו, וישלם גמול לצדיקים לעתיד לבוא.

ולדעת רבי יוחנן – כך אמר, אוי לה לאומה, שתמצא בשעה שהקדוש ברוך הוא עושה פדיון לבניו, ותעלה על דעתה לעכב, שהקדוש ברוך הוא יכניע אותה. ועל דרך משל נאמר עליה, מי זה שיסתכן להטיל כסותו בין לביא ללביאה, לעכבם, שלא יזדקקו זה לזה.

המשך נבואת בלעם לעתיד :

"וַיְצִי" [=ספינות גדולות] "מִיַּד כְּתִיב" [=שינהיגו אותם הכיתים שהם הרומיים. והכוונה לכיתים שמקומם קרוי ליבון אספיר] "וַיַּעֲנוּ אֲשׁוּר" [=והכיתים הללו יהרגו אומות רבות, עד שיהרגו את אשור. ואחר כך] "וַיַּעֲנוּ עֵבֶר" [=ואת עבר לא יהרגו,

מסכת סנהדרין

פרק אחד עשר חלק דף קו

אלא ישתעבדו בהם בלבד]. "וגם הוא עדי אבד" [גם סוף אותם הכיתיים לאבדון].

כשנפרד בלעם מבלק, אמר לו, "ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך":

- יש מפרשים שבלשון הזה דיבר בלעם, ואף על פי שבאמת נתן עצה לבלק, מה לעשות להכשיל את ישראל, והיה לו לומר, "אשר יעשה עמך לעם הזה", שינה לשונו, שלא לתלות השפלות בעמו של בלק, שהוא צריך לעצה ותחבולה, אלא כאילו עם ישראל השפלים, שצריכים לעצה ותחבולה.

- ויש מפרשים שלא דיבר בלעם כלשון הכתוב, אלא אמר, "אשר יעשה עמך לעם הזה", שהרי בא להשיאו עצה להכשיל את ישראל, והכתוב שינה, כדי לתלות הקללה כלפי מואב, ולא כלפי ישראל, [כלומר שיעשו דבר למואב, ולא לישראל].

עצת בלעם לבלק:

אמר לו, אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, והם מתאווים לכלי פשתן, בוא ואשיאך עצה, עשה להם אוהלים של קלעים, והושב בהם זונות, זקנה מבחוץ, וילדה [=בחורה] מבפנים, וימכרו להן כלי פשתן.

עשה להן קלעים מהר שלג [=חרמון] עד בית הישימות, והושיב בהן זונות, זקנה מבחוץ, וילדה מבפנים.

ובשעה שישראל אוכלים ושותים ושמחים ויוצאים לטייל בשוק, אומרת לו הזקינה, האם אתה מבקש כלי פשתן, זקנה אומרת למכור לו, כפי השווי האמיתי, וילדה אומרת למכור לו בפחות משוויו, וכך קונה ממנה שתיים ושלוש פעמים.

ואחר כך כשבא לקנות פעם נוספת, אומרת לו, הרי את כבן בית, שב, ברור לעצמך. ונודות [=צרצורי] של יין עמוני מונח אצלה, ועדיין לא נאסר יין של נכרים, אמרה לו, רצונך שתשתה כוס של יין. וכיון ששתה ונשתכר, בער בו יצר הרע. אמר לה, השמיעי לי לתשמיש. הוציאה יראתה מתוך חיקה, אמרה לו, עבוד לזה. אמר לה, הלא יהודי אני. אמרה לו, ומה איכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא פיעור, והוא אינו יודע שעבודתה בכך, ועושה.

ושוב אומרת לו, איני מנחתך, עד שתכפור בתורת משה רבך, שנאמר, "המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים פאקהבם".

וזהו שנאמר "וישב ישראל בשטים [יש אומרים שכך שם המקום. ויש אומרים שנקרא כן כי נתעסקו שם בדברי שטות] ויחל העם לזנות אל בנות מואב. ויתקראן [יש אומרים שנכתב לשון זה, ללמד, שקראו להם בגופן, כלומר שהיו פוגעות בהם ערומות. ויש אומרים שנכתב לשון זה, ללמד, שנעשו כולם בעלי קריין] לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן. ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל".

מקום מלחמת עמלק

נאמר במלחמת עמלק, "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפיזים". לדעת רבי אליעזר, כך שם אותו מקום. ולדעת רבי יהושע, נקרא המקום בשם זה, משום שריפו עצמם מדברי תורה.

וכעין זה נאמר, "לא הפנו אבות אל בנים" [להטיב להם] "מרפיון ידים" [של תורה ומצוות שנתרפו מהם].

וישב לשון צער

אמר רבי יוחנן, כל מקום שנאמר, "וישב", אינו אלא לשון צער. (א) "וישב ישראל בשטים - ויחל העם לזנות אל בנות מואב". (ב) "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען - ... ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם". (ג) "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן - ... ויקרבו ימי ישראל למות". (ד) "וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מן ועד באר שבע כל ימי שלמה - ... ויקם ה' שטן לשלמה את הדיד האדמי מזרע המלך הוא פאדום"

סופו של בלעם

במלחמת מדיין נאמר, "ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם ... ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב", מצאוהו שם כשהלך לשם ליטול מבלק וזקני מדין שכר על שנפלו בעצתו עשרים וארבעה אלף מישראל, ובמקום לקבל שכר, נהרג.

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, היינו דאמרי אינשי, גמלא אזלא למיבעי קרני [=הגמל הלך לבקש קרניים], אודני דהוו ליה גזיזן מיניה [=אזניים שהיו לו חתכו ממנו].

נאמר בספר יהושע:

"ואת בלעם בן בעור הקוסים" – שבתחילה היה נביא אמת, ולבסוף, כשנתן עיניו לקלל את ישראל, ניטלה ממנו נבואה, ונעשה קוסים. אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, מסגני ושילטי הואי [=אשת סגנים ושליטים היתה], אייזן [=זינתה], לגברי נגדי [=לאיש מושך חבלי ספינה. וייג לגברי נגרי, כלומר לאיש נגר].

הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם" – לשון רבים, מלמד שקיימו בו מיתות הרבה, וכך קיימו בו ארבע

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קו

מיתות בית דין, [סקילה, ושריפה, הרג, וחנק], שתלאוהו, והציתו אש תחת הצליבה, וחתכו ראשו, ונפל לתוך האש, תליה היינו חנק, חתיכת הראש היינו הרג, כשנפל לארץ היינו סקילה, וכשנפל לאש היינו שריפה.

שנותיו של בלעם

מין אחד שאל את רבי חנינא, האם ידוע לו בן כמה היה בלעם כשנהרג. וענה לו, שאין הדבר כתוב בתורה, אבל מתוך הכתוב, "אֲנָשֵׁי דָמִים וּמְרָמָה לֹא יִחַצּוּ יְמֵיהֶם", יש ללמוד, שלא הגיע לחצי שנות האדם, שהם שבעים, ואם כן, היה בן שלושים ושלוש, או שלושים וארבע. אמר לו המין, יפה אמרת, שכן אני ראיתי את פנקסו של בלעם, וכתוב בו, "בן שלושים ושלוש שנים בלעם החיגר [=פיסח] כשהרג אותו פנחס שר הצבא [=ליסטאה]".

וכתב רש"י שרבי סימאי חולק על זאת, שכן הוא אמר, שבלעם היה באותה עצה שגזר פרעה, "כָּל הַבֶּן הַיְלֹוד הַיֵּאָרֶה תִּשְׁלִיכֶהוּ", ואם כן, חיה בלעם יותר ממאתים ועשר שנים, שהרי חי כל אותם שנים שהיו ישראל בגלות מצרים עד מלחמת מדין. [וכבר העירו המפרשים, שאין החשבון כן, כי גזירת פרעה לא היתה כשירדו ישראל למצרים, אלא כשנולד משה, כלומר שמונים שנה קודם שיצאו ממצרים, ומאותו זמן עד מלחמת מדין לא היה אלא מאה ועשרים שנה].

לדרוש באותם שאין להם חלק

אמר מר בריה דרבינא לבנו, בכל אלו [מלכים והדיוטות], שאין להם חלק לעולם הבא, אין להרבות לדרוש בהם דברים לגנותם, חוץ מבלעם הרשע, שכל מה שיש למצוא, ולדרוש לגנותו, יש לדרוש.

דואג האדומי אין לו חלק לעולם הבא

לדעת התנא של המשנה, דואג האדומי אין לו חלק לעולם הבא. וזה מה שדרשו עליו בגמרא.

אמר רבי יוחנן, בתחילה, קודם שחטא, נקרא שמו "דואג", שהיה הקדוש ברוך הוא יושב ודואג, שמא יצא זה לתרבות רעה. לאחר שיצא לתרבות רעה, אמר הקדוש ברוך הוא, ווי, שיצא זה לתרבות רעה, ולכן נקרא שמו "דואג", שיש בתוכו אותיות "וי".

[מה שדרשו על דואג מהנאמר בתהילים בפרק נ"ב]:
"לְמַנְצַחַם מִשָּׁפִיל לְדוֹד. בָּבוֹא דוֹאֵג הָאֲדוּמִי וַיִּגַּד לְשֹׂאוֹל וַיֹּאמֶר לוֹ בֹּא דָוִד אֶל בֵּית אַחִימֶלֶךְ".

[אמר הקדוש ברוך הוא לדואג] "מָה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה" [לספר לשון הרע על דוד. הלא] "הַגְּבוּר" [אתה בתורה שהיא תורת] "חֶסֶד אֶ-ל" [ואתה הוגה בה] "כָּל הַיּוֹם".

"היוות תחשב לשונך פתער מלטש עשה רמיה. אהבת רע מטוב שקר מדבר צדק סלה. אהבת כל דברי בלע לשון מרמה".

[וכשאמר הקדוש ברוך הוא לדוד, שיבוא דואג לעולם הבא, ביקש דוד], "גַּם אֶ-ל יִתְצַף לְנִצְח", כלומר שיתצנו לנצח, ולא יבוא לעולם הבא. וכשאמר הקדוש ברוך הוא לדוד, שיאמרו הלכות משמו של דואג באהלי תורה, ביקש דוד], "יִתְתַּף וַיִּסְתַּף מֵאֵהָל", [כלומר שלא יאמרו דברים משמו. וכשאמר הקדוש ברוך הוא לדוד, שיהיו לדואג בני תלמידי חכמים, ביקש דוד], "וַיִּשְׂרֹשֶׁף מֵאֶרֶץ חַיִּים סָלָה", [כלומר שיכסח שורש שלו מארץ חיים, ולא יהיו לו בני תלמידי חכמים].

"וַיִּרְאוּ צְדִיקִים" [מתחילה, כשראו צדיקים את מעשה דואג] "וַיִּירְאוּ", [כלומר היו יראים, שמא ילמד אדם ממעשיו, שחוטא ומצליח. ולבסוף, כשמת בחצי ימיו, ושב גמולו בראשו] "וַעֲלוּ יִשְׁחָקוּ".

"הנה הגבר לא ישים אקים מעוהו ויבטח ברב עשרו ועו בנותו. ואני כזית רענן בבית אקים בטחתי בחסד אקים עולם ועד. אודך לעולם פי עשית ואקנה שמך כי טוב נגד חסידך".

[מה שדרשו על דואג מהנאמר בתהילים בפרק נ]:

"וְלָרֶשַׁע אָמַר אֲקִים מָה לָּךְ לְסַפֵּר חֻקֵּי" [=אמר לו הקדוש ברוך הוא לדואג הרשע, (שהרג את נוב עיר הכהנים, וסיפר לשון הרע על דוד), מָה לָּךְ לְסַפֵּר חֻקֵּי, כשאתה מגיע לפרשת מרצחים, ופרשת מספרי לשון הרע, מה אתה דורש בהם].

"וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עָלַי פִּיד" [ולא בלבך. מכאן שלא היתה תורתו, אלא מהשפה ולחוץ].

[מה שדרשו על דואג מהנאמר בספר איוב]:

[כשביקש דוד לפני הקדוש ברוך הוא, שימות דואג, ענה לו הקדוש ברוך הוא] "חֵיל בָּלַע וַיִּקְאֲנוּ" [כלומר, המתן עד שתשתכח תורתו, ויקיאנה. חזר דוד וביקש], "מִבֶּטְנוּ יִרְשְׁנוּ אֵל", [כלומר אל תמתן לו עד שתשתכח, אלא תמהר ותשכיחנו].

[מה שדרשו על דואג מהנאמר בספר ישעיה]:

"אֵיה" [דואג שהיה] "סִפֵּר" [כל אותיות שבתורה, שהיה בקי בחסרות ויתירות], "אֵיה שִׁקֵּל" [כל קלים וחמורים שבתורה], "אֵיה סִפֵּר אֶת הַמְּגִדִּים", [שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות, במגדל הפורח באויר. יש מפרשים שהיה דורש שלוש מאות הלכות ממתג עליונה שלמעלה בלמ"ד מפני מה היא כפופה למטה. ויש מפרשים שהיה דורש שלוש מאות הלכות בדין נכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל,

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קז

האם נטמא מארץ העמים, או שהם חוצצים. ויש מפרשים שהיה דורש שלוש מאות הלכות בעניין עשיית כשוף להעמיד מגדל באויר. ויש מפרשים שהיה דורש שלוש מאות הלכות, במשנה במסכת אהלות (פרק ד'), שנאמר בה, מגדל העומד באויר וטומאה בתוכה כלים שבתוכו טמאים].

אמר רב משרשיא: אף על פי שהיו דואג ואחיתופל גדולים בתורה, לא זכו שתקבע ההלכה כמותם, שנאמר "סוד ה' ליראי".

אמר רב, ארבע מאה ספיקות הסתפקו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר מרוב חריפותם ולימודם, [ולא פשטו אחד מהם].

אמר רבא, וכי בלימוד התורה נמדדת גדלות האדם, והלא בימיו של רב יהודה, לא היו לומדים הרבה גמרא, ולא היה להם גמרא אלא לסדר נזיקין בלבד, ואנו שונים הרבה, אף במסכת עוקצין. וכשרב יהודה היה מגיע ללמוד את המשניות, יאשה שכובשת ירק בקדירה, או זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים, לא ידע את טעמיהן, ואמר, כל מה שהקשו כאן רב ושמואל, עדיין קשה לי, והיום שלוש עשרה ישיבות עוסקות במסכת זו, ויודעים אותה יפה. ואף על פי כן, כשהיה צריך לגשמים בזמנו של רב יהודה, היה חולץ מנעלו להתענות על כך, ומיד היה יורד גשם, ואנו צועקים, ואין מי שמשגיח בנו, אלא הקדוש ברוך הוא ליבא בעי, שנאמר, "וה' יראה ללבב", ובוזה נמדדת גדלות האדם.

אם נגעה טומאה בשורשי ירקות, או בעלי זיתים, נטמאו הירקות והזיתים, כי שורשי הירקות ועלי הזיתים נחשבים כידות, כלומר שניתן לטלטל את הירק והזיתים על ידיהם, וכלל הוא בידינו, שהיד מביאה את הטומאה, אולם אם נכבשו הירקות והזיתים בחומץ או בציר, עד שנתרככו הידות, ושוב אי אפשר לטלטלם על ידיהן, שוב אין דינן כידות, ואינם מביאים את הטומאה.

דברים שנענש דואג במיתתו:

— לדעת רבי אמי, **שכח תלמודו קודם מותו**, שנאמר "הוא ימות באין מוסר וברב אנולתו ישגה".

— לדעת רב **נצטרע קודם מותו**, שנאמר "הצמיתה" [=עשית מצורע מוחלט, את] "כל זונה ממן".

— לדעת רבי יוחנן, **שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו. (א) להשכיח תלמודו. (ב) לשרף נשמתו. (ג) לפזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.**

אמר רבי יוחנן: **דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה**, דואג היה בימי שאול, ואחיתופל היה בימי דוד.

ואמר רבי יוחנן, דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם. וכן שנינו בברייתא, "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם", **כל שנותיו של דואג לא היו אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש.**

ואמר רבי יוחנן, **בתחלה קרא דוד לאחיתופל רבו**, שנאמר, "ואתה אנוש כערפי אלופי [=רבי] ומידעי". **ולאחר מכן קראו חבירו**, שנאמר, "אשר יחדו [כשוויים וחברים] נמתיק סוד בבית אקים נהלך בקגש". **ולבסוף קראו תלמידו**, שנאמר, "גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי [=לומד תורתו. כלומר תלמידי] הגדיל עלי עקב".

דף קז

דוד הביא עצמו לידי נסיון ונכשל

אמר רב יהודה אמר רב: **לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון, ונכשל.**

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, ריבונו של עולם, מפני מה אומרים, אקי אברהם אקי יצחק ואקי יעקב, ואין אומרים אקי דוד. וענה לו ה', אותם ניסיתי, ואתך לא ניסיתי.

אמר דוד, ריבונו של עולם, "בְּחַנְנֵי ה' וְנִסְנִי צָרְפָּה כְּלִי־תִי וְלִבִּי". אמר הקדוש ברוך הוא, אנסה אותך, ואעשה עמך דבר לטובתך, והוא, שלאבות לא הודעתי שאני מנסה אותם, ולך אני מודיע, שאנסה אותך בדבר ערוה.

מיד הפך דוד משכבו של לילה לשל יום, לשמש מיטתו ביום, כדי שיהיה שבע מתשמיש, ולא יהרהר אחר אשה כל היום, וזהו שנאמר, "וַיְהִי לַעֲתָהּ הָעָרֶב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכְּבוֹ", שקם בערב ממשכבו, שלא כדרך בני אדם. **אלא שנתעלמה ממנו הלכה**, והיא, **אבר קטן יש באדם, משביעו, רעב** [ומרבה תאוה], מרעיבו, שבע.

"וַיִּתְהַלֵּךְ עַל גַּג בַּיִת הַמֶּלֶךְ וַיֵּרָא אִשָּׁה רֹחֶצֶת מַעַל הַגָּג", בת שבע היתה חופפת ראשה, מכוסה בכורת חלולה, בא השטן, נדמה לדוד כציפור, זרק בו דוד חץ, ופגע בכורת, ושברה, וכך נתגלתה בת שבע לדוד, וראה אותה. "וְהָאִשָּׁה טֹבֶת מְרָאָה מְאֹד. וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַרְשׁ לָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא זֹאת בֵּת שְׁבַע בֵּת אֱלִיעֶם אִשְׁתׁ אִירָהָה הַחַתָּי. וַיִּשְׁלַח דָּוִד מִלְּאָכִים וַיִּקְחָהּ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב עִמָּה וְהִיא מְתַקְדָּשֶׁת מִטְּמֵאָתָה", [כלומר באותה שעה היתה טהורה ולא נדה]. "וַתָּשָׁב אֶל בֵּיתָה".

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קז

דברים שאמר דוד על

שנכשל במעשה בת שבע

א. "בַּחֲנֻתְ לִבִּי פָקַדְתָּ לִּילָהּ" [=על מעשה לילה, בחנת לבי, ופקדתני, אם אוכל לעמוד בנסיון] "צָרְפְּתִי" [=חשבת לצרפני] "בַּל תִּמְצָא" [=ולא מצאתני נקי] "זְמִתִּי" [=מי יתן והיה זמם בפני] "בַּל יַעֲבֹר פִּי" [=והיה מעכב אותי מלומר לפניך להעמידני בנסיון].

ב. "לְמַנְצַח לְדוֹד בֵּה' חֲסִיתִי אֵיךְ תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נוֹדֵי הַרְכָּם צִפּוֹר", דרש רבא, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, ריבונו של עולם, מחול לי על אותו עוון, שלא יאמרו, הר [=מלך] שבכס, צפור נדדתו, [כלומר נטרד מהעולם על ידי השטן הנדמה לו כציפור].

ג. "לֵךְ לְבַדְדָךְ חֲטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדַבְרְךָ תִּזְכֶּה בְּשִׁפְטֶךָ", דרש רבא, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, גלוי וידוע לפניך, שאם הייתי רוצה לכפות את יצרי, הייתי כופה אותו ולא חוטא, ובכל זאת חטאתי, כדי שלא יאמרו, העבד ניצח את רבו, שהוכיחו מדוע אין אומרים אקי דוד, וצדק שראוי לומר כן.

ד. "כִּי אָנִי לְצַלַּע נָכוֹן וּמִכְאוּבֵי נִגְדֵי תָמִיד", דרש רבא, ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית, ואם כן היה אותו צלע [=אשה] נכון לו, אלא שבאה אליו במכאוב. וכן תנא דבי רבי ישמעאל, ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד, אלא שאכלה פגה להיזקק לה קודם זמנה.

ה. "וּבְצַלְעֵי [=בעבור אשתי] שְׁמַחוּ וּנְאֻסְפוּ נְאֻסְפוּ עָלַי נְכִים [=בעלי מומים נאספו ללעוג לי] וְלֹא יִדְעוּתִי [=כלומר פתאום בא עלי אותו עוון] קָרְעוּ וְלֹא דָמוּ", דרש רבא, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, ריבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך, שאם היו קורעים את בשרי, לא היה דמי שותת. ולא עוד, אלא בשעה שהם עוסקים בארבע מיתות בית דין, פוסקים ממשנתם, ואומרים לי, דוד, הבא על אשת איש מיתתו במה, אמרתי להם, הבא על אשת איש מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין פני חבירו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא.

-

אמר רב יהודה אמר רב: אפילו בשעת חוליו של דוד, קיים שמונה עשרה עונות, [לשמונה עשר נשיו], שנאמר, "יִגְעַתִּי בְּאֲנָחְתִּי [=אפילו בשעה שיגעתי באנחתי מרוב חולי], אֲשַׁחֲהָ בְּכָל לַיְלָה מְטֹתִי [=אלכלך בכל לילה מיטתי בתשמיש], בְּדַמְעָתִי [=ואף בשעת דמעתי מחולי], עֲרָשִׁי אֲמָסָה [אמאיס את ערסי בתשמיש]".

ביקש דוד לעבוד עבודה זרה

כשברח דוד מפני אבשלום, "וַיְהִי דָוִד בָּא עַד הָרֹאֵשׁ אֲשֶׁר יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לְאֱלֹהִים", כלומר ביקש דוד לעבוד עבודה זרה, [שראש הוא עבודה זרה, כמו שנאמר, "הוא צִלְמָא רַאשֵׁה דֵי דְהַב טָב"].

"וַיְהִינָה לְקָרְאָתוֹ חוֹשֵׁי הָאֲרָכִי קְרוֹיעַ כְּתָנָתוֹ וְאֲדָמָה עַל רֹאשׁוֹ", אמר לו לדוד, וכי טוב שיאמרו, שמלך חסיד כמותך עבד עבודה זרה.

אמר דוד, וכי ראוי שיאמרו שמלך חסיד שכמותי הרגו בנו, ויתרעמו על מידותיו של הקדוש ברוך הוא, ונמצא שם שמים מתחלל, מוטב יעבוד עבודה זרה, ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא.

אמר חושי, אין כאן חשש חילול ה', ובדין ארע לך כן, על שנשאת אשת יפת תואר במלחמה, [אמו של אבשלום, מעכה בת תלמי מלך גשור היתה, ותפסה דוד במלחמה].

אמר דוד, והלא הקדוש ברוך הוא התיר לשאת אשת יפת תואר, כמפורש בתורה.

אמר חושי, מכל מקום, יש לדרוש, מכך שנסמכה פרשת יפת תואר לפרשת בן סורר ומורה, שכל הנושא יפת תואר, יש לו בן סורר ומורה.

דרש רבי דוסתאי דמן

בירי: דוד דומה לסוחר כותי

למה דוד דומה, לכותי המחזר על הפתחים, והם מערימים בדבר יותר מכל אדם. תחילה אומר, תנו לי מים לשתות, דבר שאין בו חסרון כיס. מששתה, אומר, יש כאן בצל קטן. משנתנו לו, אומר, יש בצל בלא מלח. משנתנו לו, אומר, תנו לי מעט לחם שלא יזיקני הבצל.

כך דוד, בתחלה ביקש מחילה על השגגות, "שְׁגִיאוֹת מִי בְּיָדִי" [=מי יכול להישמר משגגות], ואמר לו ה', מחול לך.

ואחר כך חזר וביקש על זדונות שבצנעה, "מִנְסַתְרוֹת נִגְנִי", ואמר לו ה', מחול לך.

ואחר כך חזר וביקש על הזדונות שבפרהסיא, "גַּם מִזְדִּים חֲשָׁךְ עֲבָדְךָ", ואמר לו ה', מחול לך.

ואחר כך חזר וביקש, "אֵל יִמְשְׁלוּ בִי [מלשון משל ומליצה, כלומר לדרוש ולחקור, וביקש שחכמי הדורות לא ידרשו בחטאתי] "אֵזוּ אֵיתָם", ונתן לו ה' בקשתו.

ואחר כך חזר וביקש, "וַיִּנְקִיתִי מִפְּשַׁע רָב" [=שלא יכתב סרחוני, כלומר שתמחק את הפרשה הזו מהמקרא, וישתכח הדבר]. ועל זה אמר לו הקדוש ברוך הוא אי אפשר, שכן אות יו"ד שנטלתי משרי, עמד וצווח כמה שנים, עד שבא יהושע, והוספתי לו, פרשה כולה, שכתובה כבר, על ידי שעשית את החטא, על אחת כמה וכמה שאי אפשר לעוקרה.

מסכת סנהדרין

פרק אחד עשר חלק דף קז

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, "וְנִקִּיתִי מִפֶּשַׁע רָב", כלומר מחול לי על אותו עוון כולו. אמר לו הקדוש ברוך הוא, כבר עתיד שלמה בנד לומר בחכמתו, "הִיחָתָה אִישׁ אִישׁ בְּחִיקוֹ וּבְגִדָיו לֹא תִשְׁרָפְנָה. אִם יִהְיֶה אִישׁ עַל הַגְּחָלִים וְרָגְלָיו לֹא תִפְּנִינָה. כִּן הִבָּא אֶל אֲשֶׁת רַעְהוּ לֹא יִנָּקָה כָּל הַנִּגְעַע בָּהּ". אמר דוד, האם כל כך נדחה העושה כן בלא תקנה. **אמר הקדוש ברוך הוא, קבל עליך יסורים, ויכפרו לך. וקיבל עליו.**

ששה חודשים נטרד דוד מהמלוכה

בספר שמואל נאמר, "בְּחִבְרוֹן מָלַךְ עַל יְהוּדָה שְׁבַע שָׁנִים וְשֵׁשָׁה חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשֵׁלֶשׁ שָׁנָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה", סך הכל ארבעים שנה וחצי, ובספר מלכים נאמר, "וְהִימִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחִבְרוֹן מָלַךְ שְׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשֵׁלֶשׁ שָׁנָה חִצִּי שְׁנָה מֵהַחֲשׁוֹן הָרִאשׁוֹן. וּמִכָּאן לַמְדוֹ חֲכָמִים, שִׁשָּׁה חוֹדָשִׁים לֹא הִיטָה מַלְכוּתוֹ שֶׁל דָּוִד שְׁלִימָה, וּבֵאוֹתָם שֶׁשָׁה חֳדָשִׁים נִצְטַרַע דָּוִד, [שנאמר, "תַּחֲטָאֲנִי בְּאִזּוֹב וְאֲטָהֵר תִּכְבֹּסְנִי וּמִשְׁלַג אֲלַבִּינִי", והמצורע הוא הזקוק לכך], ונסתלקה הימנו שכינה, [שנאמר, "הֲשִׁיבָה לִי שְׁשׁוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי", משמע שפרשה ממנו שכינה, עד שהיה צריך לבקש שתשוב], **ופירשו ממנו סנהדרין**, [שנאמר, "יָשׁוּבוּ לִי יִרְאִיךָ וַיִּדְעִי עֲדָתֶיךָ"].

הקדוש ברוך הוא מוחל

לדוד ומפרסם הדבר

דוד ביקש מהקדוש ברוך הוא שימחל לו על אותו עוון. **ונענה לו למחול לו**, [יתכן שמעשה זה היה אחרי שקיבל עליו יסורים].

חזר דוד וביקש, "עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וַיֵּרְאוּ שְׁנֵאֵי וַיִּבְשׂוּ כִּי אַתָּה ה' עֲזַרְתָּנִי וְנַחַמְתָּנִי", כלומר שיראה ה' לכל שמחל לו על העוון.

אמר לו הקדוש ברוך הוא, בחייד איני מודיע, אבל **אני מודיע בחיי שלמה בנד. בשעה שבנה שלמה את בית המקדש, ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה**, אמר עשרים וארבעה רננות, [=לשונות של תפילה כגון תפילה תחינה] ולא נענה, אמר, "שָׂאוּ שְׁעָרִים רְאֲשֵׁיכֶם וְהִנֵּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וַיָּבֹא מָלַךְ הַכְּבוֹד. מִי זֶה מָלַךְ הַכְּבוֹד ה' עֲזָזוּ וְגִבּוֹר ה' גִּבּוֹר מִלְחָמָה. שָׂאוּ שְׁעָרִים רְאֲשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וַיָּבֹא מָלַךְ הַכְּבוֹד. מִי הוּא זֶה מָלַךְ הַכְּבוֹד ה' צְבָאוֹת הוּא מָלַךְ הַכְּבוֹד סְלָה", ולא נענה, **כיון שאמר, "ה' אקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד עבדך"**, מיד נענה.

באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו כל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו העוון.

גחזי נער [=תלמיד] אלישע

אין לו חלק לעולם הבא

תחילת קלקולו מבוארת בנביא ובסוגיה, "וַיִּנְעַמְן שָׂר צָבָא מָלַךְ אֲרָם ... הָיָה גִבּוֹר חַיִּל מְצַרַע. וְאֲרָם יָצָאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֲרָץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לַפְּנֵי אֲשֶׁת נַעֲמָן. וַתֹּאמֶר אֶל גְּבִרְתָּהּ אַחֲלִי [=יבקש] אֲדַנִּי לַפְּנֵי הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן אִזּוּ יִאֲסֹף אֹתוֹ מִצְרַעְתּוֹ ... וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָיו וּבִרְכָבוֹ וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַבַּיִת לְאֵלִישָׁע. וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֵלִישָׁע ... הַלּוֹד וְרַחֲצֵת שְׁבַע פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וַיֵּשֶׁב בְּשָׂרְךָ לֶךָ וַיִּטָּהֵר. וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיִּלָּךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אִמְרָתִי אֵלַי יָצָא יָצָא וְעַמְד וְקָרָא בְּשֵׁם ה' אֲקִיּוּ וְהִנֵּיף יָדוֹ אֶל הַמָּקוֹם וְאֲסֹף הַמְּצוֹרַע. הֲלֹא טוֹב אֲמַנָּה וּפְרָפֵר נְהָרוֹת דְּמִשְׁק מְכַל מִימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא אֲרַחֵץ בָּהֶם וְטָהַרְתִּי וַיִּפֹּן וַיִּלָּךְ בְּחִמָּה. [וכאן בגמרא מבואר, שנעמן אמר לאלישע עצמו, משחק אתה בי] וַיִּגְשׂוּ עֲבָדָיו וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי [אפילו אם] דָּבָר גָּדוֹל הַנְּבִיא דָּבָר אֱלִיךָ [לעשות] הַלּוֹא תַעֲשֶׂה וְאֵף כִּי אָמַר אֱלִיךָ [דבר קל כזה] רַחֵץ וַיִּטָּהֵר. וַיַּרְדּוּ וַיִּטְבַּל בַּיַּרְדֵּן ... וַיֵּשֶׁב בְּשָׂרוֹ כַּבָּשָׂר נַעֲרָה קָטָן וַיִּטָּהֵר. וַיֵּשֶׁב אֶל אִישׁ הָאֲקִים ... וַיֹּאמֶר ... קַח נָא בְּרָכָה מֵאֵת עֲבָדֶיךָ. ... וַיִּמָּאֵן ... וַיִּלָּךְ מֵאִתּוֹ כְּבִרְתָּ אֲרָץ. וַיֹּאמֶר גִּיחֲזִי נַעֲרָה אֵלִישָׁע ... רָצִיתִי אֲחָרָיו וְלִקְחֹתִי מֵאִתּוֹ מְאוּמָה. וַיַּרְדֵּף גִּיחֲזִי אַחֲרָי נַעֲמָן ... וַיֹּאמֶר ... אֲדַנִּי שְׁלַחְנִי לְאִמֵּר הִנֵּה עָתָה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי נַעֲרִים ... תִּנְהַר נָא לָהֶם כִּפֹּר כְּסָף וּשְׁתֵּי חֲלָפוֹת בְּגָדִים. וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל [=השבע שכדבריך כן הוא ו] קַח כְּפָרִים וַיִּפְרָץ בּוֹ [גחזי] וַיִּצַר כְּפָרִים כְּסָף בְּשְׁנֵי חֲרָטִים וּשְׁתֵּי חֲלָפוֹת בְּגָדִים וַיִּתֵּן ... וְהוּא בָּא [בגמרא מבואר שכשבא גחזי, ראה אלישע צרעת פורחת על ראשו] ... וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵלִישָׁע מֵאִן גִּיחֲזִי וַיֹּאמֶר לֹא הִלָּךְ עֲבָדֶיךָ אָנָּה וְאָנָּה. וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לְבִי הִלָּךְ כַּאֲשֶׁר הִפֵּךְ אִישׁ מֵעַל מִרְכָּבָתוֹ לְקָרְאֲתֶךָ הַעֵת לְקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלִקְחַת בְּגָדִים וְזִיתִים וְכַרְמִים וְצֹאן וּבְקָר וְעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת. [אף על פי שבאמת לא לקח גחזי אלא שני דברים, מנה כאן אלישע שמונה דברים, לרמוז לכך, שבאותו זמן היו עסוקים בפרק שמונה שרצים, וכך אמר לו, רשע, וכי סבור אתה שכבר הגיע העת ליטול שכר על לימוד ענייני שמונה שרצים, שאנו עוסקים בהם, שהלכת ליטול את הממון מנעמן, תחת זאת] וְצִרְעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבִזְרַעֲךָ לְעוֹלָם וַיִּצָא מִלְּפָנָיו מְצַרַע כְּשִׁלְגָה".

חטאו שהחטיא את הרבים והפסיד בגללו את חלקו לעולם הבא:

– יש אומרים, שתלה אבן שואבת [=מגנט] לחטאת ירבעם, והעמידה בין שמים לארץ, ובכך המשיך את

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קח

הרבים אחריה, כשראו בה דבר פלא כזה, שעומדת באויר. [ניתכן שהניח תחת העגלים מגנט, באופן שהוא דוחה מתכת, וכך הגביה אותם כלפי למעלה. ויתכן שהניח מעל העגלים מגנט, באופן שהוא מושך את המתכת אליו, וכך הגביה אותם כלפי מעלה].

– ויש אומרים, שחקק שם בפי חטאת ירבעם, והיה מכריז ואומר את הדברות, "אֲנֹכִי ה' אֶקִּיף אֶשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים", "לא יהיה לך אֱלֹהִים אַחֲרַיִם עַל פְּנֵי", ובכך המשיך את הרבים אחריו, שהיו סבורים שכן ציוה ה'.

– ויש אומרים, שהיה דוחה תלמידי חכמים, שלא יבואו ללמוד לפני אלישע.

"וַיָּבֵא אֱלִישֶׁע דְּמֶשֶׁק". שהלך להחזיר את גחזי בתשובה, ואמר לו, חזור בך, אמר לו, כך מקובלני ממך, החוטא ומחטיא את הרבים, אין מספיקים בידו לעשות תשובה, ולא חזר.

יהושע בן פרחיה וישו

כשהרג ינאי המלך את החכמים, הלך רבי יהושע בן פרחיה וישו תלמידו לאלכסנדריא של מצרים. וכשיכלו לחזור בשלום, שלח שמעון בן שטח לקרוא לו בזו הלשון, "מיני ירושלים עיר הקודש, ליכי אלכסנדריא של מצרים אחותי, בעלי שרוי בתוכך, ואנכי יושבת שוממה". קם רבי יהושע ובא ללכת לירושלים, ובדרך התאכסנו במקום אחד, וכבדו אותם הרבה. אמר רבי יהושע בן פרחיה, כמה יפה אכסניא [=מארכת] זו, [וכוונתו שנאים מעשיה]. אמר לו ישו, והלא עיניה טרוטות [=יש מפרשים רכות. ויש מפרשים עגולות. כלומר אינה יפה]. אמר לו, רשע, בכך אתה עוסק. הוציא ארבע מאות שופרות, להודיע בכל מקום שהוא מנדה אותו ונידה אותו. בא ישו לפניו כמה פעמים, שיקבלנו ויתיר לו נידויו, ולא השגיח בו. יום אחד היה רבי יהושע בן פרחיה קורא קריאת שמע, ובא ישו לפניו, ורצה לקבלו, והראה לו בידו שימתין, וטעה ישו, וחשב שדוחה אותו, הלך זקף לבינה, והשתחוה לה, [וכישף והסית והדיח את ישראל]. אמר לו רבי יהושע בן פרחיה, חזור בך. אמר לו ישו, כך מקובלני ממך, כל החוטא ומחטיא את הרבים, אין מספיקים בידו לעשות תשובה.

ארבעה דברים תהא

שמאל דוחה וימין מקרבת

[א]. את הרשעים שחטאו – שאין לדחותם לגמרי,

כדי שישובו בתשובה.

[ב]. יצר תאוה – אם מרחיק תאותו לגמרי, ממעט

ישיבת עולם, ואם מקרבה לגמרי, בא לידי איסור

שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה.

[ג] תינוק [ד] אשה – שדעתם קלה, ואם תדחה אותם

לגמרי יצאו לתרבות רעה ויטרדו מהעולם.

שלושה חלאים חלה אלישע

[א] על שגירה דובים בתינוקות. [ב] על שדחפו לגחזי

בשתי ידיים. [ג] שמת בו.

זקנה חולשה ורפואה

– עד אברהם לא היתה זקנה בעולם, וכל הרואה את

אברהם, אומר, זה יצחק, וכל הרואה את יצחק,

אומר, זה אברהם. ביקש אברהם, שתהא זקנה,

ויבדילו בינו לבנו, והוא היה הזקן הראשון.

– עד יעקב לא היה אדם נחלש קודם מותו, אלא מת

מתוך כוחו, ביקש יעקב שיחלש אדם קודם מותו,

שידע לצוות לביתו, והוא נעשה חלש קודם מותו.

– עד אלישע לא היה אדם מתרפא מחוליו, וכשחלה

אלישע, ביקש שיבריא מחוליו, וקיבל ה' תפילתו,

[ונרפא מחולאיו הראשונים].

דף קח

אנשי דור המבול

א. אין להם חלק לעולם הבא.

- לדעת התנא של המשנה, ולדעת רבי יהודה בן

בתירא, יש ללמוד זאת מהכתוב, "וַיֹּאמֶר ה' לא יִדּוֹן

רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם", המלמד, שלא תהיה בהם רוח,

להיות עם הצדיקים, שיש להם חלק לעולם הבא.

- ולדעת רבי עקיבא, יש ללמוד זאת מהכתוב, "וַיִּמַח

אֶת כָּל הַיְּקוּמִים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה" - בעולם הזה.

"מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמְחוּ מִן

הָאָרֶץ" - לעולם הבא.

ב. אינם עומדים בדין.

- לדעת התנא של המשנה, ולדעת רבי יהודה בן

בתירא, יש ללמוד זאת מהכתוב, "וַיֹּאמֶר ה' לא יִדּוֹן

רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם", המלמד, שלא יהיו נידונים [לשון

המשנה הוא, שאינם עומדים בדין, ומשמע מזה, שלא ישבו

לדון מה לעשות בהם. אבל לשון רבי יהודה בן בתירא הוא,

שאינם נידונים, ומשמע שלא יענשו בדין גיהנם, (כמו

שפירש רש"י בדף ק"ג, לעניין אחו ואחזיה שאינם

נידונים). ואם כן, יל"ע האם יש כאן מחלוקת בין חכמים

אלו, או ששניהם אמרו דבר אחד, והכל עניין אחד הוא,

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קח

שלא ישבו בדינם, ולא יענשו].

לדעת רבי נחמיה יש ללמוד זאת מהכתוב, "על פן לא יקמו רשעים במשפט", והכוונה לאנשי דור המבול, שהיו רשעים, כמו שנאמר, "כי רבה רעת האדם".

ודעת רבי עקיבא לא נתבארה בזה, ויתכן שהוא סובר כרבי נחמיה, או שהוא חולק, ואומר, שאנשי דור המבול עומדים בדין. והוא יפרש את הכתוב "לא ידון רוחי", כמבואר להלן.

-

ביאור נוסף לכתוב, "לא ידון רוחי", הוא, שלא תהא נשמתם חוזרת לנדנה, [=לנרתיקה. כלומר לגוף שהוא נרתיק הנשמה], ומכאן שלא יזכו לתחית המתים.

וכעין זה אמר רבי מנחם בר יוסף: אפילו בשעה שהקדוש ברוך הוא מחזיר נשמות לפגרים מתים, נשמתם של אנשי דור המבול קשה להם בגיהנם, כלומר בזמן התחיה, כשיחזרו שאר נשמות לתוך הגוף, נשמות אנשי דור המבול קשה להם לבוא לתוך הגוף, כי הנשמה בעצמה נעשית אש, ושורפת הגוף, שנאמר, "תהרו חשש [=מוץ ותבן] תלדו קש רוחכם אש תאכלכם", שהגוף נעשה דבר נדלק כחשש וקש, והנשמה נעשית אש, ותאכל הגוף.

מה גרם לאנשי דור המבול להתגאות

לדעת הברייתא הראשונה, דור המבול לא נתגאו, אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא. שנאמר, (א) "בתיהם שלום מפחד ולא שבט אזה עליהם". (ב) "שורו עבר ולא יגעל [=השור מעבר את נקבתו, כי ישליך זרעו בעומק רחמה, ולא יפליט כלפי החוץ] תפלט פרתו [העובר בזמנו] ולא תשכל". (ג) "ישלחו כצאן עויליהם [=שולחים עולליהם לנפשם, מבלי אומנים ומגדלים, כצאן הזה שאין מי שמגדלם ועוסק בתקונם] וילדיהם ירקדו". (ד) "ישאו בתף וכנור וישמחו לקול עוגב". (ה) "יכלו בטוב ימיהם", [כך כתוב בפרשה זו בספר איוב, אולם גרסת הגמרא היא, 'יכלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים', ויש פסוק דומה לזה במקום אחר בספר איוב, "יכלו ימיהם בטוב וישמחו בנעימים"]. (ו) "וברגע שאול יחתו" [=כאשר בא עתם, ירדו לקבר ברגע, מבלי אריכת המכאוב]. **וכל זה גרם להם,** למה שמבואר בכתוב הבא, "ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא תפצנו. מה שדי פי נעבדנו ומה נועיל פי נפגע בו", שאמרו, כלום צריכים אנו לו, אלא לטיפה של גשמים, יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקים מהם. אמר הקדוש ברוך הוא, בטובה שהשפעתה להם, בה מכעיסים אותי, ובה אני דן אותם, שנאמר, "ויאני הנני מביא את המבול מים".

ולדעת רבי יוסי, דור המבול לא נתגאו, אלא בשביל גלגל העין שדומה למים, שהיו מנאפים אחר עיניהם, שנאמר, "ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו", לפיכך דן אותם במים, דבר הדומה לגלגל העין, [שמעינות נובעים ממקום קטן כמו עין].

[יתכן שהחילוק בין הדעות הללו, שלדעה הראשונה סרו מהטוב, ולדעה שניה עשו הרע].

ביאור כתובים מפרשת נח והמבול

אמר רבי יוחנן, דור המבול ב"רבה" קלקלו, שנאמר, "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ", וב"רבה" נידונו, שנאמר, "ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה".

"נבקעו כל מעינות תהום ... ויסגרו [=ויסגרו] מעינות תהום" – כשנבקעו נאמר "כל" וכשנסגרו לא נאמר "כל". אמר רבי יוחנן, שלשה מאותם מעיינות חמים נשתיירו, ולא נסגרו. (א) בלועה דגדר. (ב) חמי טבריא. (ג) עיניא רבתי דבירם.

"כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" – אמר רבי יוחנן, מלמד שהרביעו בהמה על חיה, וחיה על בהמה, והכל על אדם, ואדם על הכל.

אמר רבי אבא בר כהנא: **וכולם חזרו להזדווג עם מינם, חוץ מתושלמי** [=עוף שמזדווג עם הכל].

"ויאמר אקים לנח קץ כל בשר בא לפני מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ" – אמר רבי יוחנן, בא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל, ולא נחתם עליהם גזר דינם, עד שפשטו ידיהם בגזל.

וכן דרש רבי אלעזר, "החמס קם למטה רשע" [=שזקף עצמו כמקל לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפניו] "לא מהם" [=אין תועלת בהם] "ולא מהמונם" [=ולא בהמונם, כלומר בריבויים] "ולא מהמהם" [=במשאם ומתנם] "ולא נה בקהם" [=ואין בהם נוהה אחרי ונותן לב אלי. ויש אומרים ש"נה" היינו "נח", וכוונת הכתוב לומר, שנח אינו בכללם, ומתוך שהיה צורך להוציאו מהכלל, משמע, שמתחילה גם עליו נחתם גזר דין].

תנא דבי רבי ישמעאל, אף על נח נחתך גזר דין, שנאמר, "כי נחמתי כי עשיתם. ונח", כלומר ה' ניחם על עשיית כל האדם ונח בכלל, אלא שמצא חן בעיני ה', שנאמר "וְנַח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי ה'", ולכן ניצל.

"וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ":

לדעת רב דימי – "וינחם", לשון נחמה הוא, [כמו, "וינחם אותם וידבר על לבם"] שכך אמר הקדוש ברוך הוא, יפה עשיתי שאבדתי את הרשעים בארץ.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קח

ויש אומרים – "ויִנָּחֵם", לשון חרטה הוא, [כמו, "ויִנָּחֵם ה' על הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ"], שכך אמר הקדוש ברוך הוא, לא יפה עשיתי שאבדתי את הרשעים בארץ, שאם לא היו מתים, שמא היו חוזרים.

"אַלֶּה תוֹלְדֵת נַח נַח אִישׁ צְדִיק תָּמִים הִיא בְּדִלְתֵיּוֹ".

- אמר רבי יוחנן, בדורותיו [שהיו רשעים נחשב לצדיק], אבל בדורות אחרים לא [היה נחשב צדיק]. אמר רבי חנינא, משל למה הדבר דומה, לחבית של יין, שהיתה מונחת במרתף של חומץ, במקומה, ריחה נודף, שלא במקומה, אין ריחה נודף.

- וריש לקיש אמר, בדורותיו נחשב צדיק, וכל שכן אילו היה בדורות אחרים היה צדיק יותר. אמר רבי אושעיא, משל למה הדבר דומה, לצלוחית של פלייטון [=בושם שריחו נודף], שהיתה מונחת במקום הטינופת, במקומה, ריחה נודף, וכל שכן במקום הבושם.

"וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם" – אם אדם חטא, בהמה מה חטאה, ולמה נמחית? תנא משום רבי יהושע בן קרחה, משל לאדם, שעשה חופה לבנו, והתקין מכל מיני סעודה, לימים מת בנו, עמד ופזר את חופתו. אמר, כלום עשיתי אלא בשביל בני, עכשיו שמת, חופה למה לי. אף הקדוש ברוך הוא אמר, כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל אדם, עכשיו שאדם חוטא, בהמה וחיה למה לי.

"מִכָּל אֲשֶׁר בְּחָרְבָהּ מֵתוֹ" – ולא דגים שבים.

דרש רבי יוסי דמן קיסרי: "קל הוא על פני מים תִּקְלַל חֲלָקְתֶם בְּאֶרֶץ לֹא יִפְנֶה דָרְךָ כְּרָמִים" [איוב כ"ד י"ח]

נח הצדיק היה מוכיח את אנשי דורו, ואומר להם, עשו תשובה, ואם לאו הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול, ומקפה [=מציף] נבלתכם על המים כזיקין [=נודות], שנאמר "קל הוא על פני מים". ולא עוד, אלא שלוקחים מכם קללה לכל באי עולם, שנאמר, "תִּקְלַל חֲלָקְתֶם בְּאֶרֶץ".

אמרו לו, ומי מעכב עליו שאינו עושה מיד, אם יש כח בידו לעשות.

אמר להם, פרידה אחת יש לי להוציא מכם, כלומר אמתין שמתושלח הצדיק ימות קודם ולא יהיה נדון עמכם.

אמרו לו אם כן לא נפנה דרך כרמים, שהיא משובשת בקוצים וברקנים, אלא נמשיך ללכת בה, כלומר, לא נלך דרך כבושה, ולא נחזור מסורינו.

דרש רבא: "לְפִיד בּוֹז לַעֲשָׂתוֹת

שְׂאֵנָן נִכּוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֵל" [איוב י"ב ה']

"לְפִיד" – נח הצדיק היה מוכיח את אנשי דורו, ואומר להם דברים שהם קשים כלפידים.

"בוז לַעֲשָׂתוֹת" [כמו עשתונות. כלומר מחשבות] "שְׂאֵנָן" – ואנשי דורו יושבים שאננים, חושבים מחשבות רעות, ומבזים אותו, ואומרים לו, זקן, תיבה זו למה. אמר להם, הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול. אמרו, מבול של מה? אם מבול של אש, יש לנו דבר אחד, ועליתה שמה, [שאין אש שולט בה]. ואם של מים הוא מביא, אם מן הארץ הוא מביא, יש לנו עששיות [=חתיכות גדולות] של ברזל, שאנו מחפים בהם את הארץ. ואם מן השמים הוא מביא, יש לנו דבר, ועקב [=ספוג] שמו, ויש אומרים עקש שמו.

אמר להם, הוא מביא מבין עקבי רגליכם. [יש מפרשים שאמר להם שבשכבת זרע שלהם יכול למחותם. ויש מפרשים שאמר להם שמהרגל שלהם ממש, יכול להוציא מים ואי אפשר לחפות רגלים בעששיות], שנאמר "נִכּוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֵל".

מימי המבול קשים כשכבת זרע, [שהיו רותחים ועבים], שנאמר "נִכּוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֵל".

אמר רב חסדא: ברותחים קלקלו בעבירה. וברותחים נידונו, שנאמר "וַיִּשְׁכּוּ הַמַּיִם", כלומר נחו מרתיחתם, ומכאן שמתחילה היו רותחים.

"וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וַיְמִי

הַמַּבּוּל הָיוּ עַל הָאָרֶץ"

לדעת רב – אלו ימי אבלות של מתושלח, שמת באותה שעה, והמתינו לו כל שבעה. ומכאן למדנו, שהספדס של צדיקים, מעכב את הפורענות לבא.

דבר אחר – שאותם שבעה ימים, היו שונים משאר ימים, ששינה בהם הקדוש ברוך הוא סדרי שבעת ימי בראשית, והיתה חמה יוצאת ממערב, ושוקעת במזרח.

דבר אחר – שקבע להם הקדוש ברוך הוא זמן קטן נוסף של שבעה ימים, שמא יחזרו בתשובה, [אחרי שכבר נתן להם זמן גדול של מאה עשרים שנה].

דבר אחר – שהטעימם באותם ימים מעין העולם הבא, כדי שידעו מה טובה מנעו מהם.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קח

"מכל הבהמה הטהורה תקח

לך שבעה שבעה איש ואשתו"

אף על פי שאין אישות לבהמה, [שהרי נקבה אחת נשכבת לכמה זכרים], נקראו הבאים איש ואשה, משום שבאו רק אלא שלא נעבדה בהם עבירה, ולא נזקקו אלא לבן זוגם [=מינם].

- לדעת רב חסדא, נח ידע מי ראוי לבוא לתיבה, על ידי שהעבירים לפני התיבה, וכל שהתיבה קולטת, ידוע שלא נעבדה בו עבירה.

- ולדעת רבי אבהו, הכניס נח את אותם שבאו מאליהם.

בניין התיבה

"עשה לך תבת עצי גפר" – יש אומרים שזהו עץ

הקרני מבליגה. ויש אומרים גולמיש.

"צהר תעשה לתבה" – אמר רבי יוחנן, אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח, קבע בה אבנים טובות ומרגליות, כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים.

"ואל אמה תכלנה מלמעלה" – כסויה משופע ועולה, עד שהוא קצר מלמעלה, ועומד על אמה, כדי שיזובו המים למטה מכאן ומכאן.

"תחתים שנים ושלשים תעשה" – תחתים לזבל. אמצעים לבהמה. עליונים לאדם.

שילוח העורב

"וישלח את הערב ויצא יצוא ושוב" – אמר ריש לקיש, תשובה ניצחת השיבו עורב לנח, אמר לו, רבך שונאני, ואתה שנאתני, רבך שונאני, מן הטהורים שבעה, מן הטמאים שנים, ואתה שנאתני, שאתה מניח ממין שבעה, ושולח ממין שנים, אם פוגע בי שר חמה או שר צנה, לא נמצא עולם חסר בריה אחת. או שמא לאשתי אתה צריך.

אמר לו, רשע, במותר לי [=אשתי], נאסר לי, [שבכניסתם לתיבה נאמר, "ובאת אֶל הַתְּבָה אִתָּה וּבְנֵיךָ וְאִשְׁתֶּךָ וְנָשֵׁי בְנֵיךָ אִתָּךְ", זכרים לחוד, ונקיבות לחוד, וביציאתם נאמר, "צא מן התבה אִתָּה וְאִשְׁתֶּךָ וּבְנֵיךָ וְנָשֵׁי בְנֵיךָ אִתָּךְ", איש ואשתו עמו, ללמד שבתבה היו אסורים איש באשתו. ואם במותר לי נאסרת], בנאסר לי [=שאר מינים] לא כל שכן.

תנו רבנן, שלשה שמשו בתיבה, וכולם לקו. (א) כלב, נקשר. (ב) עורב, רק [=רוקק זרע מפיו לפיה של נקיבה, ואינו משמש כדרך כל הארץ]. (ג) חס, לקה בעורו, [שיצא ממנו כוש].

שילוח היונה

"וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה" – ואילו אצל העורב לא נאמר מאתו, אמר רבי ירמיה, מכאן שדירתם של עופות טהורים עם הצדיקים.

"והינה עלה זית טרף [=מאכל] בפיה" – אמרה לפני הקדוש ברוך הוא, ריבונו של עולם, יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך, ואל יהיו מתוקים כדבש, ומסורים ביד בשר ודם.

היציאה מהתיבה

"כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רומש על הארץ למשפחתיהם יצאו מן התבה" – מכאן שהיו שרויים בתיבה משפחות משפחות, ולא היו אוכלים כולם באבוס אחד.

"למשפחתיהם יצאו מן התבה" – אמר רבי יוחנן, למשפחותם ולא הם. [כתב הגאון בעל "חכמת מנוח", כלומר לא בזכות עצמם יצאו החיות, אלא בשביל שיצאו מהם משפחות לקיום העולם. א"נ החיות יצאו בעבור זכות זו שדבקו במשפחותיהם כלומר בני מינם, אבל נח ובניו, לא יצאו בזכות זו, אלא בזכות שטרחו לתת מזון לכל החין].

מאמר רב חנא בר ביזנא

הצער שהיה לנח בתיבה

שאל אליעזר עבד אברהם את שם הגדול [בנו של נח], נאמר, "למשפחתיהם יצאו מן התבה", כלומר שיצאו כל משפחות החיות מהתיבה, איך יכולתם להכין ענייניהם, ולעשות לכל בריה ובריה כחפצה.

אמר לו שם, צער גדול היה לנו בתיבה, בריה שדרכה להאכילה ביום, האכלנוה ביום, שדרכה להאכילה בלילה, האכלנוה בלילה. זיקית לא ידע אבא מה אוכלת, יום אחד היה יושב וחותך רימון ונפלה תולעת ממנו ואכלה אותה הזיקית, ונדע לו מה היא אוכלת, ומכאן ואילך היה מגבל קוצים במים, וכשהיה מתליע, היה מאכילה את התולעים. האריה חמה אחזתו, [כלומר עלה חום גופו], והחמה זנה אותו, ולא היה חושש לדרוס משאר בהמות. [וכן אמר רב, שאין לך חמה קלה, שלא תהא חמימותה יכולה לזונו ששת ימים, שלא ימות בלא מאכל. ואין לך חמה, שיכולה לזון יותר משנים עשר יום בלא מאכל. ויי"ג לא פחות מששה חודשים, ולא יותר משנים עשר חודש]. אורשינה [=עוף ששמו חול בלשון המקרא, ואינו מת לעולם], מצאו אבא ישן בחדרו הספון ומתוקן לו בתיבה, אמר לו, אינך רוצה מזונות? אמר לו, ראיתך טרוד ואמרתי שלא אצערך

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קט

לטרור הרבה. אמר לו, יהי רצון שלא תמות. וזהו שנאמר, "יִכְחֹל [=וכעוף ששמו חול] אֶרְבֵּה יָמַי".

מאמר רב חנה בר לואי

מלחמת אברהם והמלכים

שאל שם בן נח את אליעזר עבד אברהם, כשבאו עליכם מלכי מזרח ומערב, מה עשיתם.

אמר לו אליעזר, הביאו הקדוש ברוך הוא לאברהם, והושיבו מימינו, והיינו זורקים עפר, ונעשה חרבות, זורקים קש, ונעשה חיצים. וזהו שאמר אליעזר, כפי שכתבו דוד בתהילים, "נָאֵם ה' לְאֲדֹנָי" [=כך אמר ה' לאברהם אדוני], "שָׁב לִימֵי עַד אֲשִׁית אִיבִיךָ הָדָם לְרִגְלֶיךָ". וכן נאמר, "מִי הָעִיר מִמְזַרְח צֶדֶק [=מי קרא לאברהם הבא ממזרח, זהו הקדוש ברוך הוא] יִקְרָאָהוּ לְרִגְלוֹ [=שהושיבו לימינו, עד שינתנו כל אויביו לרגליו] יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹזִים וּמְלָכִים יִרְדּוּ יִתֵּן פֶּעֶפֶר חֲרָבוֹ [=שהיו זורקים עפר ונעשה חרבות] פֶּקֶשׁ נִדְף קִשְׁתּוֹ [=שהיו זורקים קש ונעשה חיצים]".

מעשה נחום איש גמזו

נחום איש גם זו היה רגיל לומר על כל מה שקורה לו, גם זו לטובה. יום אחד, רצו ישראל לשלוח דורון לקיסר, והחליטו לשולחו ביד נחום איש גמזו, שהוא מלומד בניסים [=מלוב"ן].

דף קט

כשהגיע למקום אחד, שרצה ללון בו, אמרו לו בני אותו מקום, מה יש בארגזים שעמך. אמר להם, מוליך אני מס לקיסר. קמו בלילה, התירו את הארגזים, ופתחום, ונטלו מה שבתוכם, ומלאום עפר.

כשבא לקיסר, ונתן לו את הדורון, פתחו ונמצא עפר. אמר הקיסר, צוחקים ממני היהודים, להביא לי עפר, הוציאוהו למות. אמר נחום איש גמזו, גם זו לטובה. בא אליהו, ונדמה כאחד מהם, אמר, שמא עפר זה הוא מעפרו של אברהם אבינו, שהיה זורק עפר, ונעשה חרבות, קש, ונעשה חיצים. בדקו, ונמצא כן. היה מחוז אחד שלא יכלו לכובשו, השליכו עליהם מאותו עפר, וכבשוהו.

הכניסו את נחום איש גמזו לבית האוצרות, ואמרו לו, טול מה שתמצא, ומלא את הארגזי בזהב.

כשחזר, ובא לאותו מקום, ששם מלאו את ארגזיו בחול, שאלו אותו בני אותו מקום, מה הבאת לבית המלך. אמר להם, מה שנטלתי מכאן, הבאתי לבית המלך.

נטלו גם הם עפר ממקומם, והביאו לקיסר, והרגם.

פרשת דור הפלגה
וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת וּדְבָרִים אַחָדִים. וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בְקֶעֶה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הֲבֵה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשִׂרְפָה וַתְּהִי לָהֶם הַלְבְּנָה לְאָבֹן וַתִּחְמָר הָיָה לָהֶם לְחֶמֶר. וַיֹּאמְרוּ הֲבֵה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נִפּוֹץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. וַיִּרְדּוּ ה' לָרֹאֵת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם. וַיֹּאמֶר ה' הֵן עִם אֶחָד וְשְׁפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחֲלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יִבְצָר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת. הֲבֵה נִרְדָּה וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתֶם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׁפַת רֵעֵהוּ. וַיִּפֹּץ ה' אֶתְּם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיִּחְדְּלוּ לְבַנֵּת הָעִיר. עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי שָׁם בָּלַל ה' שְׁפַת כָּל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפְיָצָם ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ"

אנשי דור הפלגה

א. חטאם.

לדעת רבי שילא – אמרו, נבנה מגדל, ונעלה לרקיע, ונכה אותו בקרדומות, כדי שיזונו מימיו. [אבל מחכו עלה במערבא, שאם בנו מגדל כדי לעלות לרקיע, למה בנו בבקעה, היה להם לבנות על אחד ההרים].

לדעת רבי ירמיה בר אבא – נחלקו לשלוש כיתות. (א) כת אחת אומרת, נעלה ונשב שם [במקום אחד]. ועליהם בא העונש המבואר בכתוב, "וּמִשָּׁם הִפְיָצָם ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ", שפיזר אותם ה' בכל העולם. (ב) כת אחת אומרת, נעלה ונעבוד עבודת כוכבים, ועליהם בא העונש המבואר בכתוב, "שָׁם בָּלַל ה' שְׁפַת כָּל הָאָרֶץ", שבלבל ה' לשונם, כדי שלא יהא אחד מכוון לדעת חבירו, לעבוד עבודה זרה]. (ג) כת אחת אומרת, נעלה ונעשה מלחמה, והם נענשו, שנעשו קופים, ורוחות [=בלי גוף וצורה], ושירים [=יש להם צורת אדם, ואוכלים ושותים כבני אדם], ולילין [=יש להם צורת אדם אלא שיש להם כנפים].

ולדעת רבי נתן – כולם לשם עבודת כוכבים נתכוונו, שנאמר, "וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם", ו"שם" רומז לעבודה כוכבים, כמו שנאמר "שם" בכתוב, "וְשָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ".

ב. נענשו שאין להם חלק לעולם הבא.

שנאמר "וַיִּפֹּץ ה' אֶתְּם מִשָּׁם" בעולם הזה "וּמִשָּׁם הִפְיָצָם ה'" לעולם הבא.

ג. סופו של המגדל.

אמר רבי יוחנן: שלישי העליון שלו נשרף. שלישי התחתון שלו משוקע בקרקע. ושלישי אמצעי קיים על גבי הקרקע.

ואמר רב: הרואה את אויר המגדל, שוכח תלמודו, שכן נגזר על אותו מקום, שהרואה אותו, ישכח למודו, ולכן הם עצמם שכחו לשונם.

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קט

-

אמר רב יוסף: **בבל ובורסיף, סימן רע לתורה,**
[שמשכחים הלימוד, מפני שעומדים באויר המגדל,
ודבר זה רמוז בשמותיהם].

בבל – לשון **בלבול**, ולכן היא גורמת שכחה.

בורסיף – לשון **בור שאפי** [=בור שנתרוקן ממימיו],

כלומר משכח את האדם כל מה שלומד.

אנשי סדום

א. חטאם הכתוב בתורה: "וְאֲנָשֵׁי סְדוֹם רָעִים

וְחֹטְאִים לֵה' מְאֹד".

"רָעִים" – לדעת רב יהודה, רעים **בגופם** [=שטופים
בזימה], שכן לשון רעה אמור בעניין הערוה, כמו
שאמר יוסף לאשת פוטיפר, "וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחֹטְאֵתִי לְאֲקִים". ולדעת הברייתא,
רעים **בממונם**, שכן לשון רעה אמור בעניין הממון,
שנאמר, "וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאֶחִיד הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא
עָלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה בְּךָ חֹטָא".

"וְחֹטְאִים" – לדעת רב יהודה, חטאים **בממונם**, שכן
לשון חטא אמור בעניין הממון, שנאמר, "וְרָעָה עֵינֶיךָ
בְּאֶחִיד הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה בְּךָ
חֹטָא". ולדעת הברייתא, חטאים **בגופם**, שכן לשון
חטא אמור בעניין הערוה, כמו שאמר יוסף לאשת
פוטיפר, "וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחֹטְאֵתִי
לְאֲקִים".

"לֵה'" – מכאן יש ללמוד שהיה בהם **עוון ברכת**

השם.

"מְאֹד" – לדעת רב יהודה, מכאן יש ללמוד, **שהיו**
מתכוונים וחוטאים. ולדעת הברייתא, מכאן יש
ללמוד, **שהיו שופכי דמים**, שכן נאמר לשון זה
בעניין שפיכות דמים, שנאמר, "וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ
מִנְשֶׂה הַרְבֵּה מְאֹד".

ב. אין להם חלק לעולם הבא.

שנאמר, "וְאֲנָשֵׁי סְדוֹם רָעִים" בעולם הזה, "וְחֹטְאִים"

לעולם הבא.

ג. האם עומדים בדין.

לדעת רבי נחמיה – **אינם עומדים בדין**, [כלומר אינם
נענשים בגיהנם], שנאמר "עַל כֵּן לֹא יִקְמוּ רְשָׁעִים
בְּמִשְׁפָּט וְחֹטְאִים בְּעֵדֶת צְדִיקִים", והכוונה לאנשי
סדום, שהיו חטאים, ולא יקומו למשפט.

ולדעת תנא קמא של המשנה – **עומדים הם בדין**,
ואין ללמוד מהכתוב הזה, אלא שאינם עומדים
בעדת צדיקים, אבל עומדים בעדת רשעים, ונענשים
עימהם בגיהנם.

אנשי סדום נתגאו בשביל

טובה שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא

מקרא זה נאמר על אנשי סדום, "אָרַךְ מִמְּנָה יֵצֵא
לְחֵם" [כלומר ארץ שבעה וטובה היתה, ואחרי כן],
"וְתַחֲתֶיהָ נִהְפָּךְ כְּמוֹ אֵשׁ", [ולמה ארע להם כן, כי
היה מקומם משובח] "מִקוֹם סְפִיר אֲבָנִיָּה וְעִפְרַת
זָהָב לוֹ. נָתַיב לֹא יִדְעוּ עֵיט" [כלומר לא באו עליהם
חיל של לסטים], "וְלֹא שָׁזְפָתוּ עֵין אֶיהָ" [=עוף
הרואה היטב. כלומר לא ראו אותם מרגלי אויבים],
"לֹא הִדְרִיכוּהוּ בְּנֵי שָׁחַץ לֹא עָדָה עָלָיו שָׁחַל" [כלומר
לא ניזוקו ממזיקים].

ועל ידי זה אמרו, מאחר שיש לנו שפע גדול, למה לנו
עוברי דרכים, שאין באים אלינו, אלא לחסר את
ממוננו, בואו ונשכח תורת רגל מארצנו.

וכן מצינו שנאמר עליהם, "פָּרַךְ [הקדוש ברוך הוא]
נַחַל [של גפרית ואש] מֵעַם [השמים מקום שהקדוש
ברוך הוא] גָּר [שם, והשליכו על] הַנְּשֻׁכָּחִים מִנֵּי רָגַל
[אלו אנשי סדום, ששיכחו תורת עוברי דרכים,
וסופם היה] דָּלוּ [=נדלדלו מארצם] מֵאֲנוּשׁ נְעוּ
[משאר בני אדם נעו לדיראון]".

מעשי סדום

[א] דרש רבא: "עַד אָנָּה תְּהוֹתֶתּוּ [=תבקשו תרמיות
ותואנות] עַל אִישׁ, תְּרַצְחוּ כְּלֶכֶם [על ידי] כְּקִיר נְטוּי
גָּדָר הַדְּחוּיָה", מלמד שהיו **נותנים עיניהם בבעלי**

ממון, ומושיבים אותו אצל קיר נטוי, ודוחים אותו
עליו, ובאים ונוטלים את ממונו.

[ב] דרש רבא: "חֲתַר בְּחֻשְׁךָ בְּתַיִם, יוֹמָם חֲתַמוּ לָמוֹ,
לֹא יִדְעוּ אֹזֶר", מלמד שהיו **נותנים עיניהם בבעלי**
ממון, ומפקידים אצלם אפרסמון, ומניחים אותו
בבית גנזיהם, לערב באים, ומריחים אותו ככלב,
[שנא' "יָשׁוּבוּ לְעֶרֶב יִהְיוּ כְּכֶלֶב וַיִּסּוּבְבוּ עִיר"],
ובאים **וחותרים שם, ונוטלים ממון.**

וכשדרש זאת רבי יוסי בציפורי, נחפרו באותו לילה
שלוש מאות מחתרות, על ידי בני אדם שבאו לגנוב,
בדרך שדרש על אנשי סדום. ובאו בני המקום שגנבו
מהם, לצער אותו, על שדרש לגנבים איך לגנוב. אמר
להם, וכי ידעתי שיבאו גנבים. [וי"ג וכי ידעתי שאתם
גנבים]. וכשמת, שפעו מרזבי ציפורי דם, משום
שאדם גדול היה.

[ג] מנהג אנשי סדום, **מי שיש לו שור אחד, רועה את**
כל בהמות העיר יום אחד, ומי שאין לו שור, רועה
שני ימים. [ועל זה נאמר "יִחַבְּלוּ שׁוֹר אֶלְמָנָה",
שהדין הזה היה יוצא, מכך שהיו חובלים שורים
לאחד היתומים בחובו, עד שאין לו שוורים, ולאחר

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קט

מכן מטילים עליו לרעות יותר מאחרים בשאר חובו. ועוד הוסיפו לחטוא באותו עדר שגזלו, שהיו מרעים אותו בשדות אחרים, שנאמר, "גְּבוּלֹתַי יִשְׁיגוּ עֵדְךָ גְּזֹלוֹ וַיִּרְעוּ". (מהרש"א).

יתום בן אלמנה, שלא היה לו שור, נתנו לו לרעות שני ימים, הלך והרג את השוורים, ואמר, מי שיש לו שור אחד, יטול עור אחד, ומי שאין לו שור, יטול שני עורות. אמרו לו, מה זאת. אמר להם, סוף הדין כתחילת הדין, מה תחילת הדין, מי שיש לו שור, רועה יום אחד, ומי שאין לו שור, רועה שני ימים, אף בסוף הדין, מי שיש לו שור אחד, יטול עור אחד, ומי שאין לו שור, יטול שנים.

[ד] מנהג אנשי סדום, מי שעובר את הנהר במעבורת, משלם זוז אחד, ומי שעובר בדרך אחרת, משלם שני זוזים.

[ה] כשאחד היה מגבל לבנים, היו הכל באים, ונוטלים ממנו, כל אחד נוטל לבינה אחת, ואומר לו, לא חיסרתי ממך כלום, נטלתי רק לבינה אחת.

[ו] כשאחד היה מפזר, ושוטח לפניו שומים או בצלים ליבשם, היו הכל באים, ונוטלים ממנו, כל אחד נוטל אחד, ואומר לו, לא חיסרתי ממך כלום, נטלתי רק אחד.

ארבעה דיינים היו בסדום. (א) שקראי. (ב) שקרוראי. (ג) זייפי. (ד) מצלי דינא [=מטה דין]. וכך היו דנים:

[ז] המכה את אשת חברו המעוברת, והפילה, תינתן למכה, ותהיה עימו, עד שתחזור ותהא מעוברת, תחת מה שהפילה.

[ח] החותך את אוזן חמורו של חברו, ינתן החמור לחותך, עד שתשוב ותצמח אוזנו. [ועל זה נאמר, "חמור יתומים ינהגו", שהיו גוזלים החמור מבעליו, על ידי שחותכים אוזנו, ואומרים שאינם גוזלים, אלא מנהיגים אותו עד שתצמח שוב אוזנו. (מהרש"א)].

[ט] הפוצע את חברו, ישלם לו הפצוע שכר על שהקיז לו דם.

אליעזר עבד אברהם הזדמן לשם, ופצעוהו, בא לפני הדיין, וחייבו הדיין לשלם לפצוע שכר הקזת דמו. נטל אליעזר מקל [וי"ג אבן], ופצע את הדיין, ואמר לו, מה שאתה חייב לי על שהוצאתי ממך דם, תן למי שהוציא ממני, [וי"ג שהדיין נחלש כל כך מהמכה, ואמר לאליעזר, מי יתן שהייתי כבתחילה].

[י] (כעין אות [ד]) העובר את הנהר במעבורת, ישלם ארבעה זוז, והעובר את הנהר ברגליו בתוך המים, ישלם שמונה זוז.

פעם אחת בא כובס אחד, ועבר שם. אמרו לו, תן ארבעה זוז, על שעברת את הנהר. אמר להם, עברתי בתוך המים. אמרו לו, אם כן, תן שמונה זוז. לא נתן, ופצעוהו, וחייבו אותו הדיינים לשלם שכר הוצאת הדם, ושמונה זוז על שעבר במים.

[יא] היתה להם מטה, שהיו משכיבים עליה אורחים, כשהיה האורח ארוך מהמיטה, היו חותכים את רגליו, וכאשר היה קצר מהמיטה, היו מותחים אותו, עד שמתפרקים אבריו. [ועל זה נאמר "והוא לקברות יובל", שהיו מובילים את האורח למיטה שיהרג בה, ומביאתו לקבר. (מהרש"א)].

אליעזר עבד אברהם הזדמן לשם, אמרו לו, שכב על המיטה, אמר להם, נדר נדרתי מיום שמתה אמי, לא אשכב על מיטה. [ועל זה נאמר המשך הכתוב הנ"ל, "והוא לקברות יובל ועל גדיש וְשְׁקוּד", שכשרצו להשכיב את אליעזר על המיטה הזו, אמר, שרגיל לשכב על גדיש, ולא על מיטה. (מהרש"א)].

[יב] כשהיו עניים מזדמנים לשם, היו הכל נותנים להם דינרים, וכל אחד כותב שמו על הדינר שנותן, ואינם נותנים לעני פת עד שמת, ובא כל אחד ונוטל מה שנתן לו.

[יג] התנו ביניהם, שכל המזמין אורח לחתונה שתהא שם, יפשיטו ממנו את בגדיו. [ועל זה נאמר, "ערום ילינו מבלי לבוש ואין פסות בקרה". (מהרש"א)].

אליעזר עבד אברהם נזדמן לשם, ולא נתנו לו לחם, וכשרצה לאכול, נכנס לבית החתונה, וישב בסוף הקרואים. שאל אותו אחד, מי הזמין לך כאן? וענה לו, אתה הזמנתני. וכששמע תשובה זו, חשש שמא ישמעו האחרים שהוא הזמין, ויפשיטו ממנו בגדיו, נטל גלימתו ורץ החוצה. וכך עשה אליעזר לכל הקרואים. עד שיצאו כולם, ואכל לבדו את הסעודה.

[יד] נערה אחת, כשהיתה יוצאת לשאוב מים, היתה מוציאה פת לעני בתוך הכד. וכשנתגלה הדבר, סכו אותה בדבש, והעמידוה על גג החומה, באו דבורים ואכלוה. ועל עניין זה שעשו לנערה [=רביתא בארמית], נאמר, "ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה פי רבה"

מרגלים

מבואר במשנה, שהמרגלים, ששלח משה לתור את הארץ, והוציאו דיבת הארץ רעה, אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר בהם, "וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'", "וימתו בעולם הזה, במגפה" לעולם הבא.

עדת קרח

לדעת רבי עקיבא, אינם עתידים לעלות מהגיהנם, ואין להם חלק לעולם הבא, שנאמר, "ותכס עליהם הארץ" בעולם הזה "ויאבדו מתוך הקהל" לעולם

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קי

הבא.

ולדעת רבי אליעזר ורבי יהודה בן בתירא, באים הם לעולם הבא. לדברי רבי אליעזר, עליהם נאמר, "ה' מְמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וְיַעֲלֶה". ולדברי רבי יהודה בן בתירא, עליהם אמר דוד לקדוש ברוך הוא, "תְּעִיִּתִי כְּשֶׁה אֲבָד [=תעו בני קרח בדרכם כשה אובד. ואתה ברחמיך הרבים] בְּקִשׁ עֲבָדְךָ [אלו, כמו שיש לבקש דבר שאבד, ותביאם לחיי העולם הבא] כִּי מְצוֹתֶיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי [=על שקיימו כל מצוותיך, ככתוב בהם, "כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קִדְּשִׁים"]".

ביאור פסוקים מפרשת קרח

"וַיִּקַּח" – שהתחיל בקטטה, ולקח מקח רע לעצמו.

"קָרַח" – שעשה קרחה בישראל, [שנבלעו כל עדתו].

"בֶּן יִצְהָר" – בן שהכעיס והרתיח עליו את כל העולם

כצהרים, [שהם חמים].

"בֶּן קֵהָת" – בן שהקהה שיני מולידינו, [=שנתביישו

אבותיו במעשיו הרעים].

"בֶּן לֵוִי" – בן שנעשה לוי בגיהנם. [אולי הכוונה

לכך, שנכנס בחייו לגיהנם, ורק שם מת, ואם כן

הלוויה שנעשית לכל אדם אחר מותו, נעשית לו

כשכבר היה בגיהנם].

ואם היה נכתב בפסוק "בן יעקב", היו דורשים זאת,

שהוא בן שעקב, [מלשון סוף, כלומר שסוף] עצמו

[היה] לגיהנם. אולם לא נזכר שם יעקב בפרשה זו,

מפני בקשת יעקב, שלא יזכר על הרעה, "בְּסֻדָּם [של

מרגלים] אֵל תָּבֹא נַפְשִׁי בְּקִהְלָם [של עדת קרח] אֵל

תִּחַד כְּבֹדִי".

"וַדָּתוֹ" – שעבר על דת א-ל.

"וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב" – שאיבר [מלשון "אַבִּירֵי לֵב",

כלומר, חיזק] את לבו.

"וַאֲוֹן" – שעשה תשובה, וישב באנינות, על שהיה

עמהם תחילה בעצתם.

"בֶּן פִּלֵּת" – שנעשו לו פלאות, שניצל מהם.

"בְּנֵי רְאוּבֵן" – [בגמרא הגרסא "בֶּן רְאוּבֵן"], בן

שראה והבין, שאין מנהגם כשורה ופירש מהם.

דף קי

"וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים

וּמֵאֲתָיִם נְשִׂאֵי עֵדָה" – מיוחדים שבעדה היו.

"קִרְאֵי מוֹעֵד" – שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע

חודשים.

"אֲנָשֵׁי שָׁם" – שהיה להם שם בכל עולם.

"וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל

הָעֵדָה כָּלָם קִדְּשִׁים וּבִתּוֹכָם הִ' וּמִדּוּעַ תִּתְּנֶנְשָׂאוּ עַל קֹהֵל הִ'.

וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו" – שמע משה, שחשדוהו

מאשת איש. [שנאמר, "וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמִּחְנָה",

ללמד, שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה, ואמר

לה, אל תסתרי עם משה, וכדי שלא יחשדוהו עוד,

"וּמֹשֶׁה? קַח אֶת הָאֵהָל וְנָטָה לוֹ מְחוּץ לַמִּחְנָה"].

"וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיִּלְדָּךְ אֶל דָּתוֹ וְאֲבִירָם" – מחל על כבודו,

והלך בעצמו לבטל את המחלוקת, מכאן שאין

מחזיקים במחלוקת.

ואמר רב, כל המחזיק במחלוקת, עובר בלאו,

שנאמר, "וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ".

ואמר רב אשי" כל המחזיק במחלוקת, ראוי

להיצטרע, שנאמר, "כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הִ'

בְּיַד מֹשֶׁה לֵאמֹר, וּבִיד מֹשֶׁה נֹאמַר, "וַיֹּאמֶר הִ' לוֹ עוֹד

הֲבֵיא נָא יָדְךָ בְּחִיקְךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחִיקוֹ וַיּוֹצֵאָה וְהִנֵּה יָדוֹ

מְצֻרֶעֶת כְּשִׁלְג".

"חכמות נשים בנתה ביתה"

זו אשתו של און בן פלת

אמר רב [בדף ק"ט], און בן פלת, אשתו הצילתו.

אמרה לו, מה יצא לך מזה. אם ינצח משה, אתה

תלמיד. ואם ינצח קרח, אתה תלמיד. ואין לך שום

רווח מהמחלוקת.

אמר לה, מה אעשה, אני הייתי עמהם בעצתם,

ונשבעתי להם, שאם יקראוני, אלך עמהם.

אמרה [בלבה], יודעת אני שכולם צנועים וקדושים,

שנאמר, "כָּל הָעֵדָה כָּלָם קִדְּשִׁים", ולא יכנסו אלי,

אם אני פרועת ראש.

ואמרה לו, שב, ואני אצילך. השקתה אותו יין עד

שהשתכר, והשכיבה אותו בפנים. וישבה היא בשער,

וסתרה את שערותיה. וכל מי שהיה בא לקרוא לו,

רואה ראשה פרוע, וחוזר, ובתוך כך נבלעו, בלא

שיבא עימהם.

ואולת בנדיה תהרסנו

זו אשתו של קרח

אשת קרח אמרה לו, ראה מה עשה משה, הוא נעשה

מלך, את אחיו עשה כהן גדול, את בני אחיו עשה

סגני כהונה. כשיביאו תרומה, יאמר לתת לכהן.

כשתקבל מעשר הראוי ללוויים, יאמר לך לתת ממנו

עשירית, תרומת מעשר לכהן. ועוד שהעביר תער על

כל בשרכם, אינכם חשובים בעיניו אלא כרעי

[=גללים], ונתן עיניו בשערותיכם, שלא יהא בכם

צורה נאה.

מסכת סנהדרין

פרק אחד עשר חלק דף קי

אמר לה, משה עצמו גם כן גלח כל שערו.

אמרה לו, מאחר שהעיקר אצלו לשחוק מכם, שתגלחו, אם תועיל גזיזת עצמו להפיס דעתכם לכך, כדאי הוא בעיניו, כאומר, תמות נפשי עם פלשתים. ועוד שוחק ממכם, שאמר לכם לעשות פתיל תכלת בארבע כנפות, הלא אם התכלת חשובה, היה לו לומר לעשות את כל הבגד תכלת.

החולק על מלכות בית דוד

אמר רבי יוסי, כל החולק על מלכות בית דוד, **ראוי להכישו נחש**, שנאמר באדניה שבא לחלוק על מלכות דוד, "וַיִּזְבַּח אֲדֹנֵיהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת", ונאמר זחילה לעניין נחשים, "עִם חַמַּת זֶחְלֵי עֶפֶר".

החולק על רבו

אמר רב חסדא, כל החולק על רבו [שחולק על ישיבתו, כלומר על שררתו], הרי זה **כחולק על השכינה**, שנאמר בעדת קרח, "בְּהִצְתָּם עַל ה'".

אמר רבי חמא ברבי חנינא, כל **העושה מריבה** [=תגר וקטטה] **עם רבו**, [לפטפט נגדו בדברים], הרי זה **עושה מריבה עם שכינה**, שנאמר "וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה ... הִמָּה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וַיִּקְדָּשׁ בָּם".

אמר רבי חנינא בר פפא, כל **המתרעם על רבו**, [כגון שאומר עליו שמתנהג עמו במידת אכזריות], הרי זה **כאילו מתרעם על השכינה**, שנאמר, "וַיִּלְוֵנוּ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בַּמִּדְבָּר ... וְנַחֲנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תִּלְוֵתֵיכֶם כִּי עַל ה'".

אמר רבי אבהו, כל **המהרהר אחר רבו**, [שהתלמיד אומר על הרב, שהרב נותן לו, פחות מכפי הראוי להינתן לו], **כאילו מהרהר אחר שכינה**, שנאמר, "וַיִּדְבֹּר הָעָם בְּאֱלֹקִים וּבַמִּשְׁפָּה".

עשרו של קרח

אמר ריש לקיש, "עֶשְׂרֵי שָׁמוֹר לְבַעְלֵינוּ לְרַעְתָּנוּ", זה **עושרו של קרח**.

אמר רבי אלעזר, "וְיָאֵת כָּל הַיְקוּסִים אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם", זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו.

ואמר רבי לוי, **משא שלוש מאות פרדות לבנות, היו מפתחות של בית גנזיו של קרח**, וכל המפתחות והמנעולים של עור היו, [שאינו כבד, ואף על פי כן היו משא שלוש מאות פרדות]. [וי"ג שהיו המפתחות והמנעולים הללו, של שקים ומרצופים וכיסים של עור].

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, **שלוש מטמוניות הטמין יוסף במצרים. אחת נתגלתה לקרח**. ואחת נתגלתה לאנטונינוס בן אסורוס. ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא.

מן הבלועים או מן השרופים

מבואר בכתובים, שמאתים וחמישים מקטירי הקטורת נשרפו באש, ושאר עדת קרח נבלעו באדמה, ונחלקו **חכמים מה ארע לקרח עצמו**:

לדעת רבי יוחנן – קרח מת במגיפה, ולא היה לא מהבלועים, ולא מהשרופים. (א) מהבלועים לא היה, שנאמר, "וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע ... כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקִרְחַן", משמע שאין קרח בכלל. (ב) מהשרופים לא היה, שנאמר, "בְּאֶכֶל הָאֵשׁ אֶת חַמְשֵׁים וּמְאַתַּיִם אִישׁ", וחוף ממנו היו מאתים חמישים, שנאמר, "חַמְשֵׁים וּמְאַתַּיִם מִחֲתַת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מִחֲתָתוֹ".

ולדעת הברייתא – קרח היה מהשרופים ומהבלועים, שתחילה נשרפה נשמתו, והגוף קיים, ואחר כך נתגלגל עד מקום הבלועים, ונבלע. (א) מהבלועים היה, שנאמר, "וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֶת הַיְקוּסִים וְאֶת הַחַמְשֵׁים וּמְאַתַּיִם אִישׁ מִחֲתַת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מִחֲתָתוֹ".

ולדעת הברייתא – קרח היה מהשרופים ומהבלועים, שתחילה נשרפה נשמתו, והגוף קיים, ואחר כך נתגלגל עד מקום הבלועים, ונבלע. (א) מהבלועים היה, שנאמר, "וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֶת הַיְקוּסִים וְאֶת הַחַמְשֵׁים וּמְאַתַּיִם אִישׁ מִחֲתַת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מִחֲתָתוֹ".

ולדעת הברייתא – קרח היה מהשרופים ומהבלועים, שתחילה נשרפה נשמתו, והגוף קיים, ואחר כך נתגלגל עד מקום הבלועים, ונבלע. (א) מהבלועים היה, שנאמר, "וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֶת הַיְקוּסִים וְאֶת הַחַמְשֵׁים וּמְאַתַּיִם אִישׁ מִחֲתַת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מִחֲתָתוֹ".

ולדעת הברייתא – קרח היה מהשרופים ומהבלועים, שתחילה נשרפה נשמתו, והגוף קיים, ואחר כך נתגלגל עד מקום הבלועים, ונבלע. (א) מהבלועים היה, שנאמר, "וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֶת הַיְקוּסִים וְאֶת הַחַמְשֵׁים וּמְאַתַּיִם אִישׁ מִחֲתַת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מִחֲתָתוֹ".

"תִּבְקַע אֶרֶץ ... שְׁמֵשׁ יָרַח עָמַד זְבֻלָּה"

לְאֹזֶר חֲצִיף יִהְלְכוּ לְנִגְהַ בְּרַק חֲנִיתָדָּ"

"תִּבְקַע אֶרֶץ ... שְׁמֵשׁ יָרַח עָמַד זְבֻלָּה" – **בשעה שנחלק קרח עם משה ונבקעה הארץ, עלו שמש וירח לאותו רקיע ששמו זבול, ואמרו לפניו, ריבוננו של עולם, אם אתה עושה דין לבן עמרם, נצא ונאיר לעולם, ואם לאו, לא נצא**.

"לְאֹזֶר חֲצִיף יִהְלְכוּ" – **זרק בהם חצים שיאירו, ואמר להם, בכבודי לא מחיתם, שהרי בכל יום מלכי מזרח ומערב משתחווים לכם, בכבוד בשר ודם מחיתם**.

יש מפרשים שנגזר עליהם, שמאותו יום ואילך, אינם יוצאים להאיר, עד שמכים בהם.

ויש מפרשים שמאותו יום ואילך, מאחר שראו שהקדוש ברוך הוא הקפיד על שלא מיחו בכבודו, מעתה חוששים הם לכבודו, ואינם יוצאים להאיר עד שמכים בהם, כי אינם רוצים להאיר לבני אדם

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קי

המשתחוים להם.

פתיחת גהינם לבליעת עדת קרח

דרש רבא, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, "וְאִם בְּרִיאָהּ", כלומר אם יש כאן פתח לגיהנם, יבלעו בו, ואם לאו "יִבְרָא ה'", כלומר יקרב את פתח הגיהנם לכאן, "וּפְצְתָהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ".

[אבל לברוא דבר שאינו נמצא כלל, לא יתכן, שנאמר, "וְאִין כָּל חֵדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַיִם".]

"וּבְנֵי קֶרַח לֹא מָתוּ" – מקום נתבצר להם בגיהנם, כלומר התקין להם הקדוש ברוך הוא מקום גבוה, שלא העמיקו כל כך בגיהנם, וישבו עליו, ולא מתו, ואמרו שירה.

אמר רבה בר בר חנה, פעם אחת היינו מהלכים בדרך, ואמר לי סוחר ישמעאלי אחד, בא ואראך מקום שנבלעו בו עדת קרח בארץ. הלך והראה שני נקבים, שהיה עשן יוצא מהם. לקח גיזת צמר, ושרה אותה במים, והושיבה בראש רומח, והעבירה שם, ונחרכה. אמר לי, האזן. ושמעתי שהיו אומרים, 'משה ותורתו אמת, והם בדאים'. אמר לי, כל שלושים יום הגיהנם מחזירם למקום הזה, כבשר שמהפכים אותו בקדרה, והם אומרים, 'משה ותורתו אמת, והם בדאים'.

דור המדבר

לדעת רבי עקיבא, דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, ואינם עומדים בדין, שנאמר, "הָעֵדָה הָרַעָה הַזֹּאת הַנוֹעֲדִים עָלַי בְּמִדְבַּר הַזֶּה יִתְּמוּ [בעולם הזה] וְשֵׁם יָמָתוֹ [לעולם הבא]", ונאמר, "אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי אִם יִבְאוּן אֶל מְנוּחָתִי", שנשבע ה', שלא יבואו דור המדבר לנחלתו, ולא יזכו לעולם הבא. ורבי אליעזר חולק, ומפרש, שכוונת הכתוב השני, שנשבע ה' מחמת כעסו, ומטעם זה חוזר בו, ומתחרט, והלכה היא שמתירים את הנדר על ידי חרטה.

ולדעת רבי אליעזר, ולדעת רבי שמעון בן מנסיא, באים הם לעולם הבא.

- לדברי רבי אליעזר, יש ללמוד זאת מהכתוב, "אֲסַפּוּ לִי חֲסִידֵי כְרִיתִי בְרִיתִי עָלַי זָבַח", והכוונה לדור המדבר, שכרת עמהם ה' ברית בסיני על הזבחים, שנאמר, "וַיִּזְבְּחוּ זָבָחִים ... וַיִּקַּח מִשֶּׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרַק עַל הָעֵס וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם". ורבי יהושע בן קרחה דורש את הפסוק הזה באופן אחר, "אֲסַפּוּ לִי חֲסִידֵי", אלו צדיקים שבכל דור. "כְרִיתִי בְרִיתִי", אלו חנניה מישאל ועזריה, שמסרו עצמם לתוך כבשן האש בשביל הברית. "עָלַי זָבַח", אלו רבי עקיבא וחבריו, שמסרו עצמם לשחיטה על דברי תורה.

- ולדברי רבי שמעון בן מנסיא, יש ללמוד זאת מהכתוב, "וּפְדוּיֵי ה' [אלו דור המדבר שנפדו ממצרים] יִשְׁבוּן [לעתיד לבוא] וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרָנָה".

- ולדברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, יש ללמוד זאת גם מהכתוב, "הֲלֹךְ וְקָרַאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֵת כְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּב אַחֲרַי בְּמִדְבַּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה", והדברים קל וחומר, אם לדורות הבאים, עומדת זכות דור המדבר, ודאי שלהם עצמם עומדת זכותם. ועל כך שלא דרש זאת רבי עקיבא, אמרו, שהניח חסידותו, שרגיל לזכות את ישראל, וחייבם, שלא לדרוש כן.

- ומתוך פירוש רש"י בסוגיה הבאה משמע, שלדעת רבי, יש ללמוד זאת מהכתוב, "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהִנְדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם [אלו דור המדבר] וְהִשְׁתַּחֲוּ לַה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם".

עשרת השבטים

לדעת רבי עקיבא:

עשרת השבטים אינם עתידים לחזור, ואין להם חלק לעולם הבא. [יש מפרשים שאותם שהגלה סנחריב, לא יחזרו ממקומם, (מלבד מעט שהחזיר ירמיה), ואף בני בניהם שיהיו בזמן ביאת המשיח, לא יקבצם המשיח לארץ ישראל עם שאר הגלויות, והטעם לכך הוא, משום שספרו בגנות ארץ ישראל (כמבואר בדף צ"ד). ויש מפרשים שאותם שהגלה סנחריב, הם עצמם בלבד אין להם חלק לעולם הבא אחר תחית המתים, כי רשעים גמורים הם, אבל בניהם ודורות הבאים, הרי הם ככל ישראל, שיש להם חלק לעולם הבא].

במשנה מבואר, שעניין זה שאין להם חלק לעולם הבא, למד ממה שנאמר בתורה בענשם, "וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אֲדָמָתָם בְּאֶרֶץ וּבְחַמָּה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְם אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת פִּיּוֹם הַזֶּה", שהכתוב הזה מדבר בעשרת השבטים, שהושלכו כולם יחד לארץ אחת, [ולא בשני השבטים המפוזרים בכל העולם], ונאמר בהם, "פִּיּוֹם הַזֶּה", ללמד, שכשם שיום שחלף לא ישוב לעולם, כך הם שהלכו, לא ישובו לעולם.

ובברייתא מבואר, שהדבר למד מהכתוב הזה באופן אחר, "וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אֲדָמָתָם [בעולם הזה] ... וַיִּשְׁלַכְם אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת [לעולם הבא]".

ולדעת רבי אליעזר ורבי:

עשרת השבטים עתידים לחזור, ולהיות להם חלק לעולם הבא.

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קיא

לדברי רבי אליעזר – יש ללמוד זאת מהכתוב האמור בענשם, "וַיִּתְּשֶׁם ה' מֵעַל אֲדָמְתָם בְּאֶף וּבַחֲמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְם אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת כַּיּוֹם הַזֶּה", ללמד, שכשם שיום מתחילה אפל, [בעלות השחר. א"נ בלילה שקודם היום], ולבסוף מאיר, [בצהרים. א"נ בבקר שאחר הלילה], כך עשרת השבטים שהיו באפילה, עתידים לצאת לאורה.

ולדברי רבי – יש ללמוד זאת מהכתוב, "וְהָיָה כַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר [אלו עשרת השבטים] וְהִנָּדְחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּ לַה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם".

ולדברי רבה בר בר חנה – יש ללמוד מהכתוב הבא, שכל ישראל עתידים לחזור, שנאמר, "הֲלֹךְ וְקָרְאתָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צְפוּנָה וְאִמְרַת שׁוֹבָה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר ה' לוא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם". [ועל כך שלא דרש זאת רבי עקיבא, אמרו, שהניח חסידותו, שרגיל לזכות את ישראל, וחייבם, שלא לדרוש כן].

ולדעת רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו משום רבי שמעון:

הכתוב האמור בענשם "וַיִּתְּשֶׁם ה' מֵעַל אֲדָמְתָם בְּאֶף וּבַחֲמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְם אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת כַּיּוֹם הַזֶּה", מלמד, שאם מעשיהם רעים כיום הזה שגלו, אינם חוזרים, ואין להם חלק לעולם הבא. אבל אם ישונו בתשובה, יחזרו, ויש להם חלק לעולם הבא.

רשעי ישראל והאומות

- דבר פשוט הוא, שרשעי ישראל עצמם, אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר, "רְפָאִים בַּל יִקְמוּ", ללמד, שמי שמרפה עצמו מדברי תורה, לא יקום. (רש"י).

- וכל שכן שרשעי אומות העולם, אין להם חלק לעולם הבא, [אבל חסידי אומות העולם, נחלקו בהם חכמים בדף ק"ה, אם יש להם חלק לעולם הבא].

- ודבר פשוט הוא, שבנים קטנים של רשעי אומות העולם, אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר "וְתִתְּאֲבָד כָּל זֶכֶר לָמוֹ".

בנים קטנים של רשעי ישראל

לדעת רבן גמליאל, בנים קטנים של רשעי ישראל, אינם באים לעולם הבא בגלל אבותם הרשעים, שנאמר בעניין עונש הרשעים, "כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בְּעַר פְּתוּר וְהָיוּ כָּל זָדִים וְכָל עֹשֵׂה רָשָׁעָה קֵשׁ וְלֹהֵט אֹתָם הַיּוֹם הַבֹּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שְׂרֵשׁ וְעֲנָף", שְׂרֵשׁ וְעֲנָף אלו בניהם הקטנים, ונאמר, "לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שְׂרֵשׁ [בעולם הזה שבניהם ימותו נפלים], וְעֲנָף [לא יעזב להם לעולם הבא]".

ולדעת רבי עקיבא, באים הם לעולם הבא, שנאמר, "שִׁמְר פְּתָאִים ה'" והכוונה לתינוקות הללו שכן בכרכי הים נקראים התינוקות פתיא. וכן נאמר "גִּדּוּ אֵילָנָא וְחִפְלוּהִי [=קצצו האילן והשחיתוהו] בְּרַם עֲקָר שְׂרֵשׁוּהִי בְּאֶרְעָא שְׂבָקוּ [=אבל את עיקרי השורשים הניחו בארץ]", ללמד שגם כשמשחיתים את האבות, ואין להם חלק לעולם הבא, אין לגעת בבנים לרעה. ומה שנאמר ברשעים, "לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שְׂרֵשׁ וְעֲנָף", הכוונה שלא יניח להם הקדוש ברוך הוא לא מצווה ולא שיירי מצווה, כלומר לא מצווה חמורה, ולא מצווה קלה, אלא ישלם להם בעולם הזה שכר כל מצוותם, כדי לטרדם מהעולם. דבר אחר, "שְׂרֵשׁ" זה נשמה, שמעמידה את הגוף, כשורש המעמיד את האילן, "וְעֲנָף" זה הגוף, כלומר לא שייר מהרשעים, לא נשמה ולא גוף.

קטן מאימתי בא לעולם הבא

רבינא אמר, משעה שנזרע, כלומר משעה שנקלט הזרע במעי אשה, אפילו הפילה אמו, ונמחה, יש לו חלק לעתיד, שנאמר, "זָרַע יַעֲבֹדְנוּ". [ובמסכת כתובות למדו, שנפלים יקומו, מהכתוב "נִבְלָתִי יִקְוּמוּ"].

יש אומרים משעה שנולד, שנאמר, "יָבֹאוּ וַיְגִידוּ צְדָקְתוֹ לְעַם נוֹלָד כִּי עָשָׂה", כלומר כל מי שנולד יבוא ויגיד צדקתו לעתיד.

רב נחמן בר יצחק אמר, משעה שנימול, שנאמר, "עֲנִי אֲנִי וְגִזַּע מִנְעֵר [כלומר אף על פי שאני עני, ניתן לומר על מיתתי לשון גויעה ואסיפה כמו בצדיקים, וממתי זה כך, משעה ש] נִשְׁאֲתִי אֶמְיֵד אֶפּוּנָה [כלומר משעה שאני נושא את אימתך והיא מתגלגלת עמי בבשרי, (אפונה מלשון אופנים), כלומר שאני מהול]",

ויש אומרים משעה שסיפר, [כלומר משעה שמדבר], שנאמר, "זָרַע יַעֲבֹדְנוּ יִסְפֹּר לַה' לְדוֹר", כלומר זרע שסיפר, יעבוד לה' לדורי דורות, על ידי שיחזור ויחיה.

לדעת רבי מאיר, משעה שיאמר אמן, שנאמר, "פְּתָחוּ שְׁעָרִים וַיָּבֹא גוֹי צְדִיק שִׁמְר אֶמְנִים [=שאומר אמנים]".

דף קיא

כוונה בעניית אמן

העונה אמן אחר ברכה, ומכוון בכך את נוטריקון המילה אמ"ן, שהוא א-ל מלך נאמן, מראה הוא בכך שהקדוש ברוך הוא נאמן עליו [בכל מה שעושה],

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קיא

ומקבל עליו בכך יראת שמים.

"לִכְּן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל [=גיהנם]

נִפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבִלֵי חֶק"

אמר ריש לקיש – שאול תפער פיה לענוש, אפילו מי

שמניח חוק אחד בלבד של תורה מלשומרו ולקיימו.

אמר לו רבי יוחנן – אין הקדוש ברוך הוא רוצה

שתהא דן את ישראל כל כך לכף חובה, ומי שלמד

את הכל, אף על פי שלא קיים הכל, לא יענש. ורק מי

שלא למד הכל, יענש. וביאור הכתוב כך הוא, שאול

תפער פיה לענוש, אפילו מי שהניח חוק אחד של

תורה מללומדו. כך לכאורה משמע ביאור העניין לפי

הגרסא שלפנינו. אולם לפי זה גם רבי יוחנן מחייב הרבה.

ולכן יתכן לפרש הגרסא שלפנינו, שלדעת רבי יוחנן, די

בלימוד חוק אחד של תורה, כדי להינצל. ומה שאמר,

'אלא אפילו לא למד אלא חוק אחד', אינו ביאור הכתוב,

אלא דעתו בעניין, שזה הוא שניצל מגיהנם, ולא סיים

לומר את ביאור הכתוב, כי פשוט הוא, שלפי דבריו ביאור

הכתוב "לְבִלֵי חֶק", הוא, ששאול תפער פיה לענוש, מי

שלא למד אפילו חוק אחד. {שו"ר שכן מפרש הגריעב"ץ}.

ויל"ע בדבר, כי גם דבר זה קשה לומר, שבשביל דבר אחד

שלמד ינצל מגיהנם.

"וְהָיָה בְּכָל הָאָרֶץ נֶאֱסָה ה' פִּי שְׁנַיִם

בָּהּ יִפְרְתוּ יִגְוְעוּ וְהִשְׁלֹשִׁית יוֹתֵר בָּהּ"

אמר ריש לקיש – שלישי של שם. וכוונת דבריו,

שישאר שלישי מזרע ארפכשד, ולפי זה יתמעטו

הרבה מישראל, כי כשתחלק זרע ארפכשד לשלושה,

אינו רב כל כך, ויתכן שישראל רובו של זרע

ארפכשד, ואם כן כשישאר מכל זרע ארפכשד שלישי,

יתמעטו מישראל הרבה. יש מפרשים שהכוונה

לשליש מזרע ארפכשד שהיה שלישי לשם, כי מתוך

שנאמר "וְהִשְׁלֹשִׁית", יש לנו לשלש כל מה שאפשר,

ושם הוא שלישי של נח, וארפכשד הוא שלישי של שם,

(בנו השלישי היה, ומן הסתם מזרעו ישארו, כי

ישראל ממנו יצאו), ושליש ממנו ישאר. ויש מפרשים

שהכוונה לשליש מזרע ארפכשד, כי מתוך שנאמר

"וְהִשְׁלֹשִׁית", משמע שני שלושים, כלומר שלישי של

שלישי, וזה שלישי של ארפכשד, שהיה שלישי לשם,

(ושמא מסברא יודע שהכוונה לשלישי של שם, ולא

לשלישי של נח).

אמר לו רבי יוחנן – אין הקדוש ברוך הוא רוצה

שתמעט את ישראל כל כך, והכתוב אינו אומר

כדבריו, אלא שאפילו שלישי של נח ישאר. יש

מפרשים שלדעתו ישאר שלישי מכל בני נח, ואם כן,

ישארו כל ישראל, שהם פחות משליש העולם, ושאר

חסידי אומות העולם שלימו את השליש, ואפילו אם

יהיו ישראל מרובים משליש העולם, מכל מקום

ודאי לא יהיו מרובים הרבה יותר משליש, ואם כן,

לא יתמעטו מהם אלא מעט, (ולפי פירוש זה, אין

חילוק בין שלישי לשלישית, ושניהם לשון שלישי

אחד). ויש מפרשים שלדעתו ישאר כל זרע

ארפכשד, שהוא בן שלישי של שם, שהוא הבן

השלישי של נח, (ולפי פירוש זה מודה רבי יוחנן

ששלישית היינו שני שלישים).

"וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶחָד

מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה"

אמר ריש לקיש – דברים ככתבם, כלומר לא ימלטו

אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה. [וכן אמר רב כהנא]

אמר לו רבי יוחנן – אין הקדוש ברוך הוא רוצה

שתמעט את ישראל כל כך, והכתוב אינו אומר

כדבריו, אלא שחסידי אחד בעיר, מזכה ומציל את כל

העיר כולה, ושנים ממשפחה, מזכים ומצילים את

כל המשפחה כולה. [וכן אמר רב].

לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה

רב ראה, שרב כהנא היה חופף ראשו, ומעדן עצמו,

בשעה שהיה לו ללמוד, ורק אחר כך בא ויושב ללמוד

לפניו.

אמר לו, "ולא תמצא בארץ החיים". הבין רב כהנא,

שכוונת רב לומר לו, שלא יבוא לעולם הבא, ושאלו,

האם מקלל אותי אדוני.

אמר לו רב, שאמר לו את דברי המקרא, והכוונה בו,

שלא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה.

שנים מששים ריבוא

תניא רבי סימאי אומר, נאמר, "וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי

לְעָם ... וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ", מקיש יציאתם

ממצרים לביאתם לארץ, ללמד, שכשם שבאו לארץ,

שנים מששים ריבוא שיצאו, [ניהושע וכלב נשארו

מיוצאי מצרים, וכל השאר מתו במדבר], כך

ביציאתם ממצרים, לא יצאו אלא שנים מכל ששים

ריבוא שהיו במצרים, שהיו שם 180,000,000,000

איש, ומתו רובם בשלושת ימי אפילה של מכת חושך,

ולא נותרו מכל ששים ריבוא אלא שנים, עד שנותרו

בסך הכל ששים ריבוא.

אמר רבא, וכן לימות המשיח, לא ישארו אלא שנים

מכל ששים ריבוא, שנאמר "וְעִנְתָה שְׁמָה בְיָמַי

נְעוּרָיָהּ וְכִיּוּם עֲלוּתָהּ מֵאָרֶץ מִצְרָיִם".

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קיא

טבעו בים, מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בבנין.

על דבר זה נענש משה רבינו

כשראה משה רבינו, שנעשה לישראל כך, [שנהרגים במיתות שונות], התחיל להתרעם ולהרהר לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפניו, "וּמָאֵז בְּאֵתִי אֵל פְּרָעָה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לְעַם הַזֶּה וְהֵצֵל לֹא הֵצֵלְתָּ אֶת עַמְּךָ".

אמר לו הקדוש ברוך הוא, חבל על דאבדין ולא משתכחין [=הפסד גדול יש שאבדו גדולים שאין למצוא כמותם], הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב בא-ל שדי, [וְאָרָא אֵל אַבְרָהָם אֵל יִצְחָק וְאֵל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשְׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם"], ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם, "קום התהלך בְּאֶרֶץ לְאֶרְצָה וּלְרַחֲבָהּ כִּי לֹךְ אֲתִנַּנְנָה", ביקש מקום לקבור את שרה, ולא מצא עד שקנה בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מדותי. אמרתי ליצחק, "גור בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לֹךְ וּלְזָרְעֶךָ אֲתִן אֶת כָּל הָאֶרֶצַת הָאֵל", בקשו עבדיו מים לשתות, ולא מצאו עד שעשו מריבה, שנאמר, "וַיָּרִיבוּ רְעֵי גֵרָר עִם רְעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם", ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב, "הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה שָׁכַב עָלֶיךָ לֹךְ אֲתִנַּנְנָה", ביקש מקום לנטוע אהלו, ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה, ולא הרהר אחר מדותי. ואתה, תחילה אמרת לי מה שמך, [וְאָמְרוּ לִי מֶה שְׁמוֹ מֶה אָמַר אֱלֹהִים], ועכשיו הרהרת על מדותי, ואמרת, "וְהֵצֵל לֹא הֵצֵלְתָּ אֶת עַמְּךָ". "עֲתָה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפְרָעָה", במלחמת פרעה אתה רואה, ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים.

"וימהר משה ויקד ארצה"

נאמר בתורה: "וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵיו וַיִּקְרָא ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנוּן אֶרְךָ אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְאֱמֶת. נָצַר חֶסֶד לְאֱלֹפִים נִשְׂא עֶז וְנִפְשָׁע וְחִטָּאָה וְנִקְהָה ... וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקְדֵּ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה".

לדעת חכמים – כשראה את מידת "אמת", השתחוה, כי נתיירא, שמא ידון את ישראל בדין גמור של אמת, ויתחייבו כליה, ומיהר והתפלל עליהם שלא יהא דן אותם לפי מעשיהם.

ולדעת רבי חנינא בן גמליאל – כשראה את מידת "ארך אפים", שמח, והודה על כך, והשתחוה. וכן שנינו בבריתא, שמידה זו הועילה להצלת ישראל מכליה, שכשעלה משה למרום, מצאו להקדוש ברוך הוא שיושב וכותב "ארך אפים". אמר לפניו, רבונו של עולם, "ארך אפים" לצדיקים. אמר לו, אף לרשעים. אמר לו, רשעים יאבדו, ולא יהיה לך "ארך אפים" עליהם. אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך שאתה צריך לדבר. וכשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים, התפלל משה לפניו, ב"ארך אפים". אמר לו הקדוש ברוך הוא, והלא אמרת לי "ארך אפים" לצדיקים. אמר לפניו, ריבונו של עולם, ולא כך אמרת לי, אף לרשעים. וזהו שאמר משה כשהתפלל על חטא המרגלים "וְעַתָּה יִגְדַל נָא כַח ה' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ [ולא כאשר אמרת אני] לאמר. ה' אֶרְךָ אַפִּים [אף לרשעים]". וכן למד רבי חגא, כשעלה במדרגות בית רבה בר שילא, ושמע תינוק אחד אומר את הפסוק, "עֲדַתְיֶךָ נִאֲמְנוּ מָאֵד לְבֵיתְךָ נִאֲוָה קִדְּשׁ ה' לְאֶרֶץ יָמִים", ואורך ימים היא מידת ארך אפים, [נפסוק זה הוא מאחד עשר מזמורים שאמר משה בתהילים, המתחילים במזמור "תִּפְּלָה לְמֹשֶׁה"].

שכר צדיקים לעתיד

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, עתיד הקדוש ברוך הוא להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר, "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' צְבָאוֹת לְעֵטְרָת", [ולמי יהיה לעטרת, לאלו שהם] "צְבִי", [כלומר שעושים רצונו, (צבי לשון רצון הוא)], "וְלִצְפִּירַת תִּפְאָרָה", [כלומר למצפים (צפירה כמו ציפייה) לישועתו שיהיה בתפארה. ומכל מקום, לא לכל העושים כן יהיה עטרת, אלא] "לְשֹׁאֵר עַמּוֹ" [שבהם, כלומר לענוים שעושים עצמם כשיריים], "וְלִרְוַח מְשֻׁפָּט", [זה השופט את רוחו, כלומר רודה ביצרו, וחוזר בתשובה על עבירה שעבר], "לְיֹשֵׁב עַל הַמְּשֻׁפָּט", [זה הדין דין אמת לאמיתו], "וְלִגְבוּרָה", [זה המתגבר ביצרו, ומרגיז יצר טוב על יצר הרע, שאם אומר לו לעבור עבירה, הולך ועושה מצווה], "מְשִׁיבֵי מְלַחְמָה", [זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה], "שְׁעָרָה", [אלו שמשכימים ומעריבים לשערים של בתי כנסיות ובתי מדרשות].

אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא, ריבונו של עולם, מה נשתנו אלו, שיש בהם את כל המידות הללו, מה שאר שלא יזכו כמותם.

אמר לה על השאר, "וְגַם אֵלֶּה בֵּינָן שָׁגוּ וּבִשְׁכַר תָּעוּ כִּהְיוּ וְנָבִיא שָׁגוּ בְּשִׁכָר נִבְלְעוּ מִן הַיַּיִן תָּעוּ מִן הַשְּׂכָר שָׁגוּ בְּרָאָה [ומאחר שיש בהם דברים מגונים אלו יקבלו] פְּקוּ [=גיהנם] פְּלִילִיָּה [=הדיינים]".

פרשת עיר הנדחת
כי תשמע בְּאֶחָת עָרִיד אֲשֶׁר ה' אִקְיַד נִתַּן לָךְ לְשִׁבְתָּ שָׁם לְאֹמֶר. יִצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיעַל מִקִּרְבָּךְ וַיִּדְיָחוּ אֶת יִשְׁבֵי עִירָם לְאֹמֶר נִלְכָּה וְנִעְבְּדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתָּם. וְדַרְשַׁת וְחִקְרַת וְשָׁאֲלַת הֵיטֵב וְהִנֵּה אָמַת נִכּוֹן הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבְּךָ. הִכָּה תִּכָּה אֶת יִשְׁבֵי הָעִיר הַהוּא לְפִי תָרַב הַחֲרָם אֲתָה וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֵמָתָהּ לְפִי תָרַב. וְאֶת כָּל

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קיא

שָׁלְלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָה וְשִׂרְפֶתָּה בְּאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כְּלִיל לַה' אֶקִּיד וְהִיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבְנֶה עוֹד. וְלֹא יִדְבֹק בְּיָדָךְ מֵאוּמָה מִן הַחֲרָם לְמַעַן יָשׁוּב ה' מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְהִרְבָּדָה כְּאִשֶּׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ.

אנשי עיר הנידחת, אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר בהם, "יִצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיעֵל מִקְרָבָךְ", כלומר, יצאו מכלל ישראל, ואבדו חלקם לעולם הבא.

מי ידיחו עיר ותעשה עיר הנידחת

נתבארו כאן בסוגיה כמה פרטים, שרק אם יתקיימו במדיחים, העיר שהדיחו נעשית עיר הנידחת.

א. שיהיו המדיחים **יושבי אותה העיר** שהדיחו, שנאמר, "וַיִּדְיִחוּ אֶת יִשְׁבֵי עִירָם".

ב. שיהיו המדיחים **בני אותו שבט** שהדיחו, שנאמר, "יִצְאוּ אֲנָשִׁים ... מִקְרָבָךְ", כלומר שהם קרובי

המודחים, מקרב אותו שבט. לדעת רבי יוחנן יתכן שיהיו באותה עיר משבט אחר, כי חולקים עיר אחת

לשני שבטים, כלומר, אם כשחלקו את הארץ בימי

יהושע, נמצאת עיר אחת חציה בנחלת שבט אחד, וחציה בנחלת שבט אחר, חולקים ביניהם את העיר.

ולדעת ריש לקיש אין חולקים עיר אחת לשני

שבטים, ואם כשחלקו את הארץ נמצאת עיר אחת

בין נחלות שני שבטים, יטול את כולה השבט שרובה

בתחומו, ומכל מקום יתכן שיהיו בעיר אחת משבט

אחר, כגון שירש בן שבט אחר את אבי אמו שמשבט

זה, או שקיבל מתנה מבני השבט הזה בעירם.

ג. שיהיו המדיחים **אנשים**, ולא נשים או קטנים, שנאמר "אֲנָשִׁים".

ד. שיהיו המדיחים **שנים** לכל הפחות, אבל עיר

שהדיחה אחד, אינה נעשית עיר הנידחת, שנאמר "אֲנָשִׁים" בלשון רבים.

ה. שאלו שנתקיימו בהם כל הפרטים הנ"ל, ידיחו

בעצמם את יושבי העיר, ולא ישלחו שלוחים להדיחם.

ומדיחים אלו שהדיחו את יושבי עירם לעבוד עבודה

זרה, קרויים "בְּנֵי בְלִיעֵל", כלומר בנים בלי עול,

שפרקו עול שמים מצואריהם. [ובדף פ"ט מבואר,

שנחלקו חכמים ורבי שמעון, האם דינם בסקילה או

בחנק].

ובדף קי"ב יש ספק בגמרא, מה דין עיר שהודחו

אנשיה מעצמם, ולא על ידי מדיחים **האם נעשית**

בכך עיר הנידחת.

איזו עיר נעשית עיר הנידחת

א. בסוגיה זו נזכר, שאין עושים עיר הנידחת בספר, שנאמר "מִקְרָבָךְ", כלומר עיר שהיא בקרב הארץ ולא בספר, [וכבר התבאר עניין זה בדף ט"ז].

ב. עוד נזכר בסוגיה זו, שאין עושים עיר הנידחת, **אלא אם כן יש בתוכה רחוב**, ועניין זה כבר התבאר

בדף מ"ה, ויתבאר בעזה"י גם בדף קי"ב.

ג. ובדף ט"ו התבאר, שאין עושים עיר הנידחת, **אלא כשיש בה אנשים** במניין מסוים. יש אומרים

מעשרה עד מאה. ויש אומרים **ממאה עד רובו של שבט**.

ד. ובדף ט"ז התבאר, **כמה ערים נידחות מותר לעשות במקום אחד**.

ובדף ע"א התבאר, שנחלקו חכמים, **האם היתה עיר הנידחת מעולם**.

מי יודחו בעיר ותעשה עיר הנדחת

אין נעשית עיר הנידחת, אלא אם הודחו (א) רוב (ב) יושביה.

(א) דין זה שאינה נעשית עיר הנידחת עד שיוודחו רובם, יש ללמוד ממה שנאמר "יִשְׁבֵי הָעִיר", שמשמעותו ישוב העיר, והיינו הרוב, שאין המיעוט

נקרא ישוב העיר. א"נ יש ללמוד זאת מהכתוב, "מִקְרָבָךְ", שיש לקוראו בלא "ק", "מִקְרָבָךְ" כלומר מרוב העיר.

(ב) דין זה שאינה נעשית עיר הנידחת עד שיוודחו **יושביה**, יש ללמוד מהכתוב "יִשְׁבֵי הָעִיר". וכל ששהה בעיר שלושים יום, הוא בכלל יושבי העיר,

ולכן אם הוא משלים את רוב העיר לזכות, אינה נעשית עיר הנידחת, ואם הוא משלים את רוב העיר לחובה, היא נעשית עיר הנידחת. ודווקא יושב העיר

נקרא אחר שלושים יום, אבל בן העיר אינו נחשב אלא אחר ששהה שם שנים עשר חודש.

עונשם של אנשי עיר

הנידחת ועונש שאר עובדים

אנשי עיר הנידחת נידונים בסייף, וממונם אבד, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

וכל עיר שלא נתקיימו בה כל הפרטים הנ"ל, [כגון שהיה מדיח יחיד, או נשים, או קטנים, או שלא מיושביה, וכדומה], אף על פי שהודחו רובם לעבוד

עבודה זרה, אינם נידונים בדין עיר הנידחת, אלא **כיחידים העובדים עבודה זרה**.

ויחיד העובד עבודה זרה נידון בסקילה, ולפיכך

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קיב

מאחר שהחמרת עליו במיתתו, הקלת עליו בממונו,
ואינו אבד אלא נותר לפליטה.

דף קיב

גרידי וגורד

גרידי בלשון ארמי – פרושו **נמשכים ונגררים**, ולכן
נקרא יחיד גרידא, על שם שהוא משוך ומופרש
מהכל. וזהו גורר שבלשון עברי. [כמו ששנינו גורר
אדם מטה כסא ושלחן].

גורד בלשון עברי – פירושו מחטט ומחכך, כמו

”וַיִּקַּח לוֹ חֶרֶשׁ לְהִתְגַּרְדַּ בּוֹ”.

ישיבת בית דין שדן את אנשי עיר הנדחת

יש חילוק [נוסף על המבואר לעיל] בין דין יחידים
שעבדו עבודה זרה, שנידונים בבית דין של עשרים
ושלושה, לבין אנשי עיר הנדחת, שנידונים בבית דין
של שבעים ואחד, [כמבואר בפרק ראשון].

אולם בזה הכל שווים, שאין דנים אף אחד למיתה,
בלא עדים והתראה, ואף כשנדע שרוב העיר הודחו
לעבוד עבודה זרה, אין נהרגים כדין עיר הנדחת, עד

שיהיה עדים והתראה לכל אחד ואחד מהם,
[שנאמר, ”לֹאמַר גִּלְגָּה וְנַעֲבָדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים”],
והמילה ”לֹאמַר” באה ללמד, שצריך לומר לפנינו,

שכך אומרים, נלכה ונעבדה, ואם כן צריך עדים
שיאמרו זאת לפנינו, וכמו כן צריך התראה לכל אחד
[ואחד].

לדעת רב יהודה – כשנדע על עיר אחת שעבדו עבודה
זרה, **מתחילים לדון אותם אחד אחד**, [שכן צריך
עדים והתראה לכל אחד], **וכל זמן שמספר הנידונים**

אינו רוב אנשי העיר, דנים אותם כיחידים בבית דין
של עשרים ושלושה לסקילה, אבל אין סוקלים
אותם מיד, אלא **חובשים אותם**, עד שיראו אם יגיע

מספר הנידונים לרוב אנשי העיר, ואם ארע כן,
מכאן ואילך דנים את הבאים לסייף בבית דין של

שבעים ואחד, כדין אנשי עיר הנדחת, **וחוזרים**
ודנים גם את הראשונים דין חדש לסייף בבית דין

של שבעים ואחד, ומבטלים את דינם הראשון.

ולדעת עולא ורבי יוחנן – אין לחבוש את הראשונים,
כי יש בכך עינוי דין, אלא **הראשונים שנידונו**

כיחידים בבית דין של עשרים ושלושה, נסקלים מיד
באותו יום שנגמר דינם, והאחרונים שנידונו אחר
שנתברר שרוב אנשי העיר הודחו, ידונו בסייף בבית

דין של שבעים ואחד כדין אנשי עיר הנדחת.

ולדעת ריש לקיש – אין לדון מקצת כיחידים ומקצת
כאנשי עיר הנדחת, אלא **מביאים הרבה בתי דין של**

עשרים ושלושה, כדי שיספיקו לדון את כולם ביום
אחד, **וכל בית דין מעיין בדינו של מי שהובא בפניו**,

ואם מתברר שרוב אנשי העיר הודחו, אין גומרים
את דינם לסקילה כיחידים, אלא **מעלים אותם לבית**

דין של שבעים ואחד וגומרים דינם לסייף.

ממון אנשי עיר הנדחת אבד

נאמר בפרשה, ”הִתְחַרַּם אֶתְּהָ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת
בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֵב. וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תַּוֹךְ רְחֻבָּהּ
וְשָׂרְפָתָּ בְּאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ”, ללמד שיש

לאבד את ממון אנשי עיר הנדחת. ומתוך הפסוקים
נתבאר איזה ממון בכלל הדין הזה.

”הִתְחַרַּם אֶתְּהָ” – מיעוט הוא, ללמד, **שנכסי צדיקים**
שבחוצה לה אינם נאבדים עמה, [אפילו היו בה

מקודם לכן].

”וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ” – ריבוי הוא, ללמד, **שנכסי**
צדיקים שבתוכה נאבדים עמה. וביאר רבי שמעון

מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו,
מי גרם להם שידורו בתוכה, ממנום, לפיכך ממנום

אבד. **ומכל מקום**, מבואר להלן, **שבגדים ופיאות**
נוכריות שמלוובשים בהם הצדיקים והצדקניות

שבעיר, אינם בכלל זה, אף כשהם בתוך העיר, ואינם
נשרפים עם העיר. **ולעניין פאה נוכרית של צדקנית**

שבה כשתלויה ביתד, ואינה קשורה בראשה, ספק
בגמרא אם נחשבת כשלל העיר, ונשרפת עמה, או

מאחר שרגילות לצאת בה תדיר ודעתה עליה,
נחשבת כבגדים שעליה שאינם נשרפים.

”וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ” [לא נתבאר אם הכוונה לכתוב הראשון
או לשני, ומכל מקום] – ריבוי הוא, ללמד, **שנכסי**

רשעים אפילו אלו שחוץ לעיר נאבדים עמה. ומכל
מקום, לדעת רב חסדא, אין בכלל זה, אלא נכסים

קרובים לעיר, שניתן לקבץ לתוכה באותו יום,
שנאמר, ”תִּקְבֹּץ אֶל תַּוֹךְ רְחֻבָּהּ”, אבל נכסים

רחוקים פלטו. ולפירוש רש”י, אין בכלל זה, אלא
נכסים שכבר היו בתוכה קודם לכן ויצאו ממנה,
אבל נכסים שלא נכנסו לתוכה מעולם, אינם אובדים
עמה.

ממון של אחרים

ממון שהפקידו בני עיר אחרת אצל אנשי עיר
הנדחת, אינו אובד עמה, כי אינו נחשב כשללה.

ואפילו אם אחריות הממון מוטלת על השומרים, אין
הדבר מחשיב את הממון כשל השומר, ואין הממון

נחשב כשלל עיר הנדחת.

בהמה, שחציה של אנשי עיר הנדחת, וחציה של

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קיב

אנשי עיר אחרת, אסורה כולה באכילה, אפילו אם נשחטה, כי שחיטת בהמה של עיר הנידחת אינה מתירה באכילה, ואם כן, גם כשחציה של עיר אחרת, אין כאן שחיטה מתירה, שהרי חצי שחיטה היא שחיטת עיר הנידחת שאינה מתירה, ובחצי שחיטה הנותר, אין די להתיר באכילה, שאין בהמה ניתרת באכילה אלא בשחיטה שלימה. ולכאורה, כל זה לעניין איסור אכילה, אבל לעניין איסור הנאה, לא נאסר, אלא חציים של אנשי עיר הנידחת.

ועיסה [=בצק], שחציה של אנשי עיר הנידחת, וחציה של אנשי עיר אחרת, אינה נאסרת כולה, אלא חציה מותר, וחציה אסור, שאין החצי הזה צריך לחצי הזה, ואין היתר חלקם של אנשי עיר אחרת, תלוי בחלקם של אנשי עיר הנידחת, והרי היא כעיסה שחלקה, חלק אחד מותר, וחלק אחד אסור.

בהמת עיר הנידחת שנשחטה

כבר נתבאר, שבהמה של עיר הנידחת שנשחטה, אינה מותרת בכך לאכילה, [שהרי היא אסורה אף בהנאה].

ורב חסדא הסתפק, האם לכל הפחות שחיטתה מטהרת אותה מהיות טמאה כנבילה, וטהורה היא כשחוטה, או מאחר שנאמר "לפי חרב", כל מיתה שתהרג בה, אפילו שחיטה כשירה, דינה כהריגת חרב בעלמא, והרי היא כנבילה.

דברים במחובר אינם נאסרים

נאמר בפרשה בעניין שלל עיר הנידחת, "תקבץ אל תוך רחבה ושרפת", ללמד, שאין בכלל זה אלא מה שראוי לקבוצ כמו שהוא, אבל דבר שמחוטר קציצה, אינו נשרף עמה, ולכן שער נשים שבתוכה, אפילו של הרשעיות שנידונות למיתה, אם קצצו את שערן [אחר גמר הדין], אינו נשרף עמה.

"תקבץ אל תוך רחבה"

רחוב הוא רחבה גדולה שמתקבצים בה בני העיר [למסחר] ובה יש לשרוף את שלל העיר.

לדעת התנא של המשנה – צריך שיהיה רחובה של העיר בתוכה, ולא חוצה לה. ואם לא היה לה רחוב, עושים לה רחוב, וכן אם היה רחובה חוצה לה, כונסים אותו לתוכה. [וכן אמר רבי עקיבא שאם אין לה רחוב עושים לה רחוב].

ולדעת רבי ישמעאל – אם אין לה רחוב, אינה נעשית עיר הנידחת, כי יש לשרוף את שללה ברחוב שהיה לה קודם, ולא ברחוב שיעשו לה עתה.

"שָׁלָה" ולא שלל שמים

נאמר בפרשה, שיש לקבוצ את שלל העיר, ולשורפו, ומבואר בסוגיה, שאין בכלל זה אלא ממון השייך לאנשי העיר, אבל ממון של גבוה שבידם, אינו בכלל זה, שנאמר בפרשה "שָׁלָה" [שתי פעמים נאמר כן בפרשה], כלומר שללה אנשי העיר, ולא דברים השייכים לאחרים או לגבוה.

ולהלן נכתוב בעזה"י את פרטי הדין הזה:

א. דין קדשי מזבח.

לדעת רבי יוחנן – לדברי הכל, אף לדברי האומרים שקדשי מזבח, כגון עולות ואשמות, ממון גבוה הם, ואם כן אינם בכלל שללה של עיר הנידחת, מכל מקום נאסרים הם בהנאה מטעם אחר, והוא, ש"זבח רשעים תועבה", כלומר קרבנות של רשעים מאוסים הם, ומטעם זה אפילו דמיהם אסורים, ואין מועיל בהם פדיון, ולכן אין להניחם לרעות עד שיפול בהם מום ויפדו, אלא ימותו, על ידי שיכנסו אותם לכיפה, ויאכילו אותם שעורים, עד שכריסם נבקעת. ולכאורה דווקא קרבנות רשעים שבה דינם כן, אבל קרבנות צדיקים שבה, יקרבו, כי לא נאסרו משום סיבה, שאינם זבח רשעים, ולא שללה של עיר הנידחת. ואולם לדברי האומרים שממון בעלים הם, יאסרו, משום שלל עיר הנידחת.

ולדעת ריש לקיש – לדברי האומרים קדשי מזבח ממון גבוה הם, לא נאסרו הקרבנות משום שלל עיר הנידחת, ולכן, [אם הם של צדיקים שבה, יקריבו אותם, אבל אם הם של רשעים שבה, שקרבנם דחוי, ואי אפשר להקריב עליהם], ירעו עד שייפול בהם מום, ויפדו, [כשאר קרבנות שנדחו מהקרבה, כי אין "זבח רשעים תועבה" אלא הקרבן עצמו, אבל דמיו אינם אסורים, וניתן לפדותו, ורק חטאת שלהם תמות, כי כל חטאת שמתו בעליה דינה למיתה, ולא לרעיה]. ואולם לדברי רבי שמעון, קדשים שחייב באחריותם, ממון בעלים הם, ולדבריו ימותו כל קדשים שבתוכה שחייב באחריותם, כשאר בהמות עיר הנידחת. ולדברי רבי יוסי הגלילי, קדשים קלים, [כגון תודה ושלמים], ממון בעלים הם, ולדבריו ימותו כל קדשים קלים שבתוכה, כשאר בהמות עיר הנידחת.

ב. דין בהמת בכור ומעשר.

לכאורה, לדעת תנא קמא של הברייתא, בהמות בכור ומעשר תמימים, העומדים להקרבה, דינם כשאר קדשים קלים. שלדעת רבי יוחנן הכל מודים שאסורים כנ"ל. ולדעת ריש לקיש, דינם תלוי במחלוקת האם ממון גבוה הם, או ממון בעלים הם

מסכת סנהדרין פרק אחד עשר חלק דף קיג

כנ"ל, [ומסתבר שכשנפל בהם מום, מאחר שמעתה נאכלים בלא הקרבה, מודה ריש לקיש, שלדברי הכל דינם כשאר בהמות העיר].

ולדברי רבינא, דעת רבי שמעון כך היא – בכור ומעשר אפילו כשנפל בהם מום, אינם מומתים כשאר בהמות העיר, שנאמר "וְאֵת בְּהֵמָתָהּ", ללמד, שאין הכתוב מדבר, אלא בסתם בהמות של עיר הנידחת, שאין להן שם לוואי, ולהוציא את אלו שיש להם שם לוואי, ונקראות בהמות בכור ומעשר של עיר הנידחת.

ולדברי שמואל, דעת רבי שמעון כך היא – בהמות בכור ומעשר אפילו בתמותן אינן נחשבות שלל שמים, כי כל שיכול להיאכל לבעלים בלא פדיון, [כשייפול בו מום], אינו נקרא שלל שמים [אף בתמותו], ומכל מקום בתמותן אינם נהרגים עם בהמות העיר, כי מלבד הכתוב "שְׁלָלָהּ", הממעט שלל שמים, נאמר גם "בְּהֵמָתָהּ", למעט בהמות אלו, ודווקא בתמותן, אבל כשנפל בהן מום, הרי הן כשאר בהמות העיר ונהרגות.

ג. דין קדשי בדק הבית.

הרי הם כשאר ממון הקדש, ומותרים על ידי פדיון.

ד. דין תרומות שביד ישראל [הצריך לתת לכהן].

אף על פי שאותו ישראל רשע הוא, תרומה שבידו אינה נשרפת, כי אינה שלו, אלא צריכה להינתן לכהנים, ולכן תינתן לכהן שבעיר אחרת, ומותרת, כדברים של אנשי ערים אחרות שהופקדו בעיר זו, [כפי שנתבאר לעיל].

ה. דין תרומה שביד כהן.

מאחר שהתרומה שייכת לכהן, שהוא מאנשי עיר הנידחת, [אפילו הוא צדיק], היא נחשבת כשלל העיר, ויש לאבדה. אלא משום שהיא קדש, אין לזלזל בה כל כך לשורפה, ולכן מניחים אותה עד שנקבת מעצמה.

ו. דין מעשר שני [או כסף מעשר שני].

מעשר שני [טהור] שבעיר הנידחת – לדעת רב חסדא, הכל מודים שאינו נחשב כשללה, אלא יעלה לירושלים, ויאכל, או יפדה ויאכל בכל מקום. [יש מפרשים שנחשב כממון גבוה הואיל ואין לו היתר אכילה אלא בפדייה (ומטעם זה אם עשו ממנו עיסה היא פטורה מהפרשת חלה). ויש מפרשים שאינו נחשב כשלל אנשי העיר, שכן לעניין הפרשת חלה כל שאינו מותר באכילה בשעת גלגול העיסה פטור, שנאמר, "וְיִשְׂרָאֵלִית עֲרִסְתֶּכֶם חֶלֶה תִּרְיִמוּ וְתִרְוַמָּה", וכל שאינו מותר באכילה אינו נחשב כעיסתכם, וכשם שאינו נחשב כעיסת אנשי העיר לעניין חיוב חלה, כך אינו נחשב כעיסת אנשי העיר לעניין דין שריפת ממון אנשי עיר הנידחת].

מעשר שני [טהור] שהעלו לירושלים – [אפילו לדעת חכמים, האומרים, שמעשר שני בירושלים נחשב כממון בעליו], הרי זה מותר באכילה, ואינו נחשב כשלל עיר הנידחת, כי קלטוהו מחיצות ירושלים, שלא יצא ממנה, ואם כן שלל ירושלים הוא ולא שללה [כי אי אפשר לקבצו לתוכה]. **אולם אם נפלו המחיצות,** שוב אין כאן דבר המעכב מלהוציא את המעשר שני מירושלים ולהשיבו למקומו, ומעתה, [לדעת חכמים, האומרים, שמעשר שני בירושלים ממון בעליו הוא], **אם הוא שייך לרשעים של עיר הנידחת** [שקרובה לירושלים, וניתן לקבצו לתוכה], דינו שישביהו למקומו, וישרף, כשלל עיר הנידחת, אלא משום שהוא קדש, אין לזלזל בו כל כך, ולכן מניחים אותו, עד שירקב מעצמו, ואם הוא ממון מעשר שני הרי זה יגנוז, [ולדעת רבי מאיר, מעשר שני גם בירושלים, ממון גבוה הוא, ולכן אינו נחשב כשלל עיר הנידחת].

וכל אלו שמותרים באכילה כשהם טהורים, אם נטמאו, יפדו, והם ודמיהם מותרים.

לקוח בכסף מעשר שני שנטמא

לדעת תנא קמא, אוכל שקנו בכסף שפדו בו מעשר שני, דינו כמעשר שני עצמו, ואם נטמא, פודים אותו.

ולדעת רבי יהודה, אין פודים לקוח בכסף מעשר שני אפילו אם נטמא, אלא ירקב.

דף קיג

כתבי הקודש שבעיר הנידחת

לדעת התנא של המשנה, כתבי הקודש של אנשי עיר הנידחת, נחשבים כשלל עיר הנידחת, ומעיקר הדין דינם לשריפה, אלא שאין לזלזל כך בכתבי הקודש, ולכן יגנוזו.

ולדעת רבי אליעזר, כתבי הקודש שבעיר הנידחת, מצילים אותה מלהיות נידונה בדין עיר הנידחת, [ואפילו מזוזה אחת שבה מצילה אותה], שנאמר "וְיִשְׂרָפֶת בָּאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כְּלִיל", וכל שיש בה כתבי הקודש, אי אפשר לקיים בה את הדין הזה, כי אסור לשורפם, ולאבד את שם ה' הכתוב בם, שנאמר, "וְאֵבְדֶתֶם אֶת שְׁמֵם מִן הַמְּקוֹם הַהוּא. לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

דין עיר הנידחת כהקרבת עולה

אמר רבי שמעון, אמר הקדוש ברוך הוא, אם אתם

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קיג

עושים דין בעיר הנדחת, מעלה אני עליכם, כאילו אתם מעלים עולה כליל לפני, שנאמר "וְשִׁרְפֶתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כְּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ".

כלל בעשה ופרט בלא תעשה

אמר רבי אבין אמר רבי אילעא, כל מקום שאתה מוצא כלל בעשה, ופרט בלא תעשה. [כגון "וְהִיְתָה תֵּל עוֹלָם", כלל, כלומר אפילו גנות ופרדסים לא תעשה, אלא תהיה תל עולם, והוא איסור עשה. "לֹא תִבְנֶה עוֹד" בנין בתים, והוא איסור לא תעשה], **אין דנים אותו בכלל ופרט**, לומר אין בכלל אלא מה שבפרט, והלא תעשה הוא פירוש העשה, כלומר, לא נאמר העשה, אלא במה שנאמר הלא תעשה, [ואפילו העשה אינו אלא בבניינים], **אלא דנים זאת בדבר שהיה בכלל, ויצא ללמד על כל הכלל**, כלומר לא רק בבניינים יצאו לאיסור לא תעשה, אלא כל הדומה להם, שהוא ישוב בני אדם כמותם, גם הוא באיסור לא תעשה, ואם כן יש עשה ולא תעשה אפילו בגינות ופרדסים.

"וְהִיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבְנֶה עוֹד"

לדעת רבי יוסי הגלילי, לא תבנה בבתים כמו שהיתה, **ולא תעשה גנות ופרדסים**. [וטעמו נתבאר בתוך דברי רבי אבין לעיל].

ולדעת רבי עקיבא, לא תבנה בבתים כמו שהיתה, אבל **נעשית גנות ופרדסים**. [וטעמו, כי לדעתו אין משמעות הכתוב "לֹא תִבְנֶה עוֹד", כל דבר שהוא ישוב בני אדם כבניינים, אלא בניה כמו שהיתה העיר תחילה, ואם כן אין הכוונה אלא לבתים בלבד, ולא לגנות ופרדסים, ועל בניה כמו שהיתה העיר תחילה יצא הלא תעשה ללמד, כלומר שכל הכלל מדבר בבניה כמו שהיתה העיר תחילה, ותו לא].

יריחו חמורה מעיר הנדחת

כעין מה שנאמר בעיר הנדחת, שיש להחרימה, כך נאמר שעשו ביריחו, "וְהִיְתָה הָעִיר חָרָם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ לַה'", ואולם חומרה יתירה היתה ביריחו, **שבה החרימו אף דברים מחוברים שבה**, שאינם עומדים להיקבץ אלא אחר שיקצצו. [מה שאין כן בעיר הנדחת, שאין שורפים בה, אלא את הראוי להיקבץ אל תוך רחובה כמו שהוא, כמבואר לעיל].

קללת בניין יריחו

"וַיִּשְׁפֹּעַ יְהוֹשֻׁעַ בְּעַת הַהִיא לֵאמֹר אֲרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר יִקּוּם וַיִּבְנֶה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ בְּבָכְרוֹ יִיסְדָּנָה וּבְצִעִירוֹ יֵצִיב דְּלִתֶיהָ", ובכלל הקללה הזו, שלא יחזור אדם ויבנה את העיר יריחו, אף אם יקרא לה שם אחר, ושלא יבנה שום עיר, אף במקום אחר, ויקרא לה בשם יריחו.

וחיאל בת האלי עבר על הקללה והאלה הזו, [ומשום שעבר על האלה נקרא בית האלי], ובנה עיר אחרת בשם יריחו, **ונענש**, שנאמר "בְּיָמָיו [של אחאב] בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֱלִי אֶת יְרִיחוֹ בְּאֲבִירָם בְּכֹרוֹ יִסְדָּהּ וּבְשָׁגוֹב צִעִירוֹ הֵצִיב דְּלִתֶיהָ כַּדָּבָר ה' אֲשֶׁר דָּבָר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן", שהיה קובר כל בניו מבכורו עד צעירו במהלך הבניה, ואף שהיה לו ללמוד מתחילה, במות בנו הבכור, שעושה רשע, לא חזר בו, והמשיך.

רעב שבימי אחאב

אחאב אוהבו של חיאל היה, ובא יחד עם אליהו לנחמו. ישב ואמר לאליהו, **משה אמר**, "הֲשִׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר", **ולא נתקימה קללתו**, שכן אני העמדתי עבודת כוכבים על כל תלם ותלם בארץ, ויש גשמים מרובים, ואיך זה שקללת יהושע תלמידו **נתקיימה**, [אלא ודאי לא מחמת קללת יהושע ארע כן לחיאל, ומקרה בעלמא קרה לו, ולא על חטא נענש].

מיד, "וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶו הַתְּשִׁבִי מִתְּשִׁבִי גִלְעָד אֶל אַחָאֵב חִי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי", התפלל, ונתנו לו את מפתח הגשמים, וקם וברח, ונסתר על פי ציווי ה' בנחל כרית, והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ובערב מבית המטבחים של אחאב.

וכשארכו הימים והתגבר הרעב, גלגל הקדוש ברוך הוא את הדבר, שיחזיר לו את מפתח הגשמים, ויביא מטר, שכשבקשה האשה הצרפית ממנו שיחיה את בנה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, מבראשית ועד היום, שלש מפתחות לא נמסרו לשליח, של חיה, ושל גשמים, ושל תחיית המתים, [חוץ ממפתח של גשמים שנתתי בידך], אם אתן בידך מפתח תחית המתים, יאמרו, שתיים ביד תלמיד, ואחת ביד הרב, תן את מפתח הגשמים שבידך, וטול את מפתח תחית המתים, וזהו שנאמר, אחר כך "לִךְ הַרְאָה אֶל אַחָאֵב וְאָתְנָה מָטָר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה".

דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא, משל הנאמר על מעשהו של אליהו, למה הדבר דומה, לגברא דטרקיה לגליה [=סתם את שער ביתו], ואבדיה למפתחיה [=ואיבד את המפתח, כך מתחילה נעל את שערי המטר ולבסוף איבד את המפתח, שלא נפתח השער של מטר על ידו].

מסכת סנהדרין
פרק אחד עשר חלק דף קיג

רבי יוסי קרא לאליהו קפדן

דרש רבי יוסי בצפורי, אבא [=חביבי וגדולי] אליהו הנביא, קפדן היה, שכעס על אחאב, ומנע את המטר.

אליהו היה רגיל לבוא לבית מדרשו של רבי יוסי בכל יום, ומאחר שדרש כן עליו נמנע ולא בא שלושה ימים.

ולאחר מכן כשבא, שאלו רבי יוסי, מדוע לא בא, וענה לו 'קפדן קראת לי'.

אמר לו רבי יוסי, הרי בכך שלא באת, הראת שאתה קפדן.

חרון אף בעולם על ידי הרשעים

נאמר "ולא יִדְבֹק בְּיָדָךְ מְאוּמָה מִן הַחֶרֶס לְמַעַן יָשׁוּב ה' מִחֶרֶן אָפּוֹ", ומכאן יש ללמוד, שכל זמן שהרשעים [שגונבים מהחרס], בעולם, חרון אף בעולם, אבדו רשעים מן העולם, נסתלק חרון אף מן העולם.

- **רשע בא לעולם, חרון בא לעולם**, שנאמר "בְּבֹא רָשָׁע בָּא גַם בּוֹז וְעַם קָלוֹן חֶרְפָּה"

- **רשע אבד מן העולם, טובה באה לעולם**, שנאמר "וּבְאֵבֶד רָשָׁעִים רְנָה".

- **צדיק נפטר מן העולם, רעה באה לעולם**, שנאמר, "הַצַּדִּיק אָבֵד וְאִין אִישׁ שָׁם עַל לֵב וְאִנְשֵׁי חֶסֶד נְאֻסָּפִים בָּאִין מִבֵּין כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נְאֻסָּף הַצַּדִּיק"

כלומר קודם בוא הרע, הצדיק נאסף, ואם כן, כשמת הרעה באה.

- **צדיק בא לעולם, טובה באה לעולם**, שנאמר "זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמִמַּעֲצָבוֹן יְדִינֵנוּ".

סליק פרק חלק וכל מסכת סנהדרין

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו